

MILE MRKALJ

SJENIČAK

*kronika
kordunaškog
sela*

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

Odgovorni urednik
Dr Đuro ZATEZALO

Redakcija
Nikola BREZOVIC PREBEG, Slobodan BUNČIĆ, Đuro GAČEŠA,
Simo LONČAR, Marta MIKIĆ, Franjo MIKULIĆ KOPAČ,
Jovica RADOJČIĆ, Mirko SAVIĆ, Gojko VEZMAR

Recenzenti
Dr Đuro Zatezalo
Prof. Gojko Vezmar

Štampa: Grafički zavod Hrvatske

MILE MRKALJ

SJENIČAK

*kronika
kordunaskog
sela*

KARLOVAC, 1980;

*U spomen
sinovima i kćerima Sjemčaka
koji izginuše u
narodnooslobodilačkoj borbi
ili padoše
žrtvom fašističkog terora.*

Mario Mikulić: Tito, 1977. ugljen.

SJENIČAKU

*Volim tvoja polja, pašnjake, livade,
miris cvijeća vjetrom donesen,
sjaj obzora na Rudanjskom brdu,
vedro jutro rumenkaste boje,
ne od sunca, već od historije.
Volim tvoje proljeće u kosi,
sretnu mladost i ljubor Pavline,
tko te jednom vidi i obiđe,
napit će se zauvijek miline.*

Ljubica Suzić, 6. razr.
OS »Sava Mrkalj«, Lasinjski Sjeniĉak
(Karlovaĉki tjednik, 22. 5. 1980)

Predgovor

Kronika Sjeničaka nastala je u želji da se na prikladan način opišu događaji i zbivanja u ovom selu koje je od 1783. do 1941. godine pripadalo teritoriju Banije, a od tada Korduna. Sadržaj knjige obrađuje vremensko razdoblje od doseljavanja Sjeničaraca u ovaj kraj između Kupe i Petrove gore pa do današnjih dana.

Mada je daljnja i bliža prošlost Sjeničaka bila veoma burna, ipak je o tome ostalo malo pisanih tragova. Ta činjenica zahtijevala je poseban napor da se od nepotpunih podataka i fragmenata, korištenjem i brojnih sjećanja, stvore skladnije cjeline koje bi čitaocu pružile uvid u prilike kroz koje je selo prolazilo u dugom nizu godina od doseljavanja preko kmetovanja i četovanja na imanju Draškovića, vojniskovanja na Krajini, buđenja svijesti o sebi i boljem životu iza velike oktobarske revolucije, učešća u proturežimskim građanskim političkim partijama između dva svjetska rata, revolucioniranja seljaka i stvaranja organizacija KPJ, masovnih akcija i pomoći »španskim dobrovoljcima«, do isticanja crvenog barjaka 1. maja 1941. godine, ustanka i masovnog učešća naroda u narodnooslobodilačkoj borbi i poslijeratnoj socijalističkoj izgradnji.

Radi što bolje preglednosti sadržaj knjige je razdijeljen u četiri perioda: Iz dalje prošlosti, Između dva svjetska rata, Vrijeme narodnooslobodilačke borbe i Godine socijalističke izgradnje. U tekstu su prikazani i likovi najistaknutijih bora-

ca i revolucionara. U prilogu su dati podaci o nekim etnografskim, govornim, jezičkim i demografskim karakteristikama narodnog života te poimenični pregledi palih boraca, žrtava fašističkog terora i umrlih od tifusa od 1941. do 1945. godine, kao i popis nosilaca »Partizanske spomenice 1941«

Čitaoci će u tekstu pronaći i podatke koji se odnose na susjedna sela u Pokuplju i Kordunu s kojima je Sjeničak od davnina činio jednu širu cjelinu, posebno u vrijeme narodnooslobodilačke borbe, što knjizi daje i širi značaj.

Zahvaljujem se sa zadovoljstvom svima koji su mi na bilo koji način pomogli da se ova knjiga napiše.

Izražavam veliku zahvalnost izdavaču Historijskom arhivu u Karlovcu, Skupštini općine, Komitetu Općinske konferencije SKH i Općinskom odboru SUBNOR-a Karlovac koji su svojom podrškom i pomoći omogućili da se ova kronika objavi.

Autor

Iz dalje prošlosti

STARI GRAD STENICNJAK

Današnji naziv za sela Donji, Gornji i Lasinjski Sjeničak potječe od srednjovjekovnog grada Steničnjaka, izgrađenog početkom 12. vijeka na povišenoj glavici iznad potoka Tršca, prozvanoj kasnije po doseljenoj porodici Roknića — Roknić-gradinom, nedaleko željezničke stanice Udbina—Sjeničak na pruzi Karlovac—Sisak.

Ime Steničnjak, kako navodi Radoslav Lopašić¹, potječe od »starih stien«, kojih ima više u ovom kraju, naročito u predjelu gdje je postojao stari grad. Vinko Sabljar² naziv Steničnjak izvodi iz nekadašnjeg imena Zastinje, odnosno Stinišnjak, što također vuče porijeklo od stijena, ali i naznačava da se prvotno naselje nalazilo »za stinama«, odnosno »među stinama«.

U starim ispravama Steničnjak se prvi puta spominje 1299, iako je ljetopisac Ivan Tomašić zabilježio da je građen 1105. godine. Bio je jedan od najstarijih i najvećih srednjovjekovnih gradova u Hrvatskoj, koji je nakon petstogodišnjeg postojanja, krajem 16. vijeka, napušten i porušen.

Za razliku od većine kasnijih srednjovjekovnih gradova, Steničnjak je bio izgrađen na nižoj glavici od okolnih visova ispod šume Međedaka (336 m) te ga je bilo iz daljine teško uočiti. Grad je bio smješten na izduženom hrptu brijega u smjeru sjever—jug. Imao je strme padine, osim s južne strane, gdje je bio lakši pristup i gdje se nekada nalazilo utvrđeno naselje sa župnom crkvom Sv. Marije. U podnožju grada slijevala su se oba kraka potoka Tršca na kojem se nalazila brana za zaustavljanje vode radi odbrane grada. Grad je imao tri kule, među kojima su se nalazile i poveće zgrade

¹ Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Matica hrvatska, Zagreb 1895, str. 271.

² Vinko Sabljar, *Mjestopisni rječnik kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, Zagreb 1866, str. 395.

za stanovanje vlastele, a kasnije i mnogobrojne gradske straže. U blizini grada nalazila su se dva manja vlastelinska imanja sa stajama i drugim gospodarskim zgradama, a u Tršcu, podno grada, bio je vlastelinski dvorac s gradskom tržnicom, za čije se korišćenje plaćalo godišnje po deset dukata. Osim dvorca, u Tršcu se još oko 1550. godine nalazilo i blizu 150 gradskih kuća sa sudom, školom i liječnikom.

»Imanje steničnjačko« — zapisao je Lopašić — »bilo je jedno od najvećih u Hrvatskoj. Prostiralo se na obje strane Kupe, te opsežalo sve Pokuplje od Karlovca do Kupčine, pa južno preko Petrove gore do Gline i Glinom na Koranu i Mrežnicu. . . , gdje je ladanje steničnjačko međašilo sa zemljama grada Dubovca i Ozlja.«³ Na tom prostoru nalazila su se mnoga mjesta, dvorovi, plemići i vazali.

Prvi vlastelini koji su upravljali Steničnjakom bili su knezovi Babonići ili Blagaji, a iza njih imanje su najduže držali Frankopani i grofovi Celjski, te ugarski velmože Egervarski, Kanižaji i Nadaždi. Posljednji vlasnici Steničnjaka bili su grofovi Draškovići.

Zemlju na imanju obrađivali su kmetovi koji su bili obavezni davati vlasteli godišnje desetinu od ukupnog uroda, vršiti razne vojne dužnosti i raditi na popravci gradskih utvrda. Gradu su pripadali i rudnici željeza u Petrovoj gori, a rudari su plaćali od rude svake nedjelje po 10 dukata.

Sve do 1519. godine osnovni feudalni namet na vlastelinstvu Steničnjak bila je novčana renta. Novčane daće plaćali su vlastelinu vazalni plemići, njihovi kmetovi i kmetovi vlastelina. U više seoskih općina seljaci su i darove plaćali u novcu. Vlastelinstvo je novčanom rentom ostvarivalo preko 50 posto novčanih prihoda, a ostale prihode u novcu dobivalo je od prodaje poljoprivrednih proizvoda.

Nakon 1519. uvedene su redovite prirodne daće u pšenici, prosu i zobi. Vlastelinstvo je preko njih ostvarivalo 2—3 puta veće prihode nego od novčane rente. Osim toga, u naturi su se pobirale i dvije vinske daće: gornica i gradovina, kao i dio desetine. Desetinu je isprva na posjedima Steničnjaka ubirala crkva, ali ju je od nje oko 1540. preoteo vlastelin, odnosno zakupio je od Zagrebačkog kaptola za mali iznos, a ostvarivao je od nje sredinom 16. vijeka 500—800 forinti čistog prihoda.

3 Radoslav Lopašić, n. dj. str. 279.

Znamenitost grada Steničnjaka pročula se osobito polovinom 16. vijeka, otkako su se u njemu počeli održavati državni sabori hrvatskog plemstva i zasjedati zemaljski sud za cijelu prikupsku i prekokupsku Hrvatsku. Prvi sabor u Steničnjaku održan je 1530, a posljednji 1558. godine, dok se sud održavao, obično, svakog mjeseca po tri dana. Gradska vlastela dobivala je od svakog suda do 50 dukata ubranih od globa, što su ih osuđenici morali plaćati.

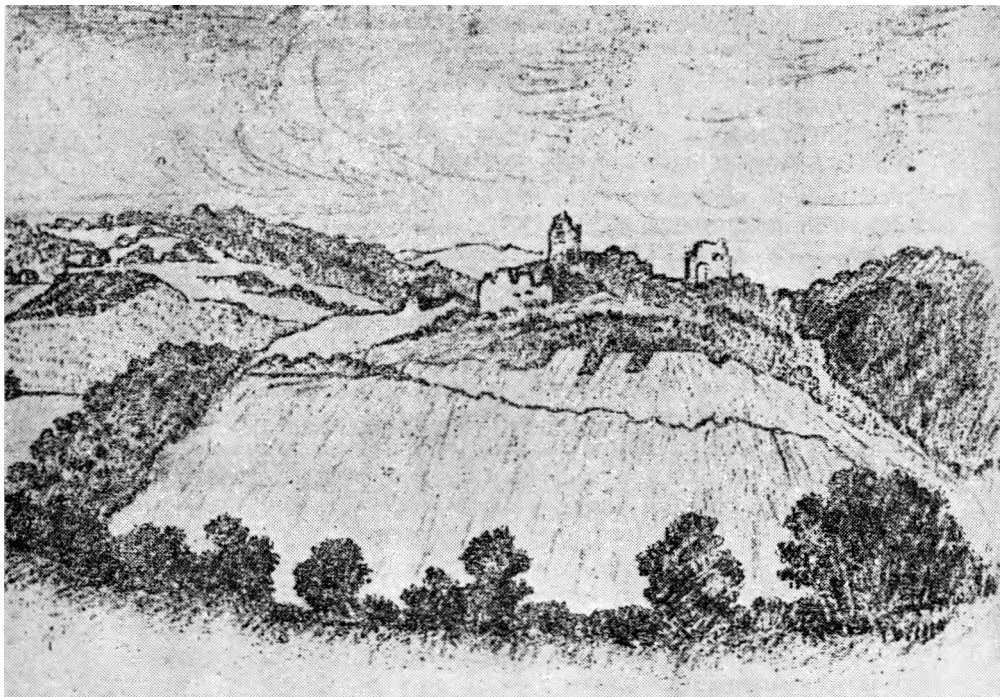
Ekonomska snaga steničnjačkog imanja bila je it to vrijeme tako velika da je grad polovinom 16. vijeka raspolagao s tolikim zalihama žita da se njime snabdijevala cjelokupna tadašnja krajiška vojska.

No, čestim turskim provalama njegova ekonomska i vojna snaga je sve više slabila. U želji da pomaknu granicu svoga carstva od Une na Kupu, pa i dalje, Turci su samo u drugoj polovini 16. vijeka pod vodstvom Ferhad-paše i Kapidži-paše, sedam puta napadali krajeve oko Steničnjaka, a 1580. godine doprli su i pod 3am grad i popalili varoš pod njim. Iako Turci sam grad nisu nikada osvojili, Steničnjak je sa svojom opustošenom okolinom krajem 16. vijeka postao nesposoban za odbranu. Turci su od tada potpuno zagospodarili prostorom između donje Une i donje Kupe, prelazeći nesmetano u Pokuplje i donju Kranjsku.

Godine 1595. nadvojvoda Ferdinand tražio je da se Steničnjak, kao star i nepodesan za odbranu, napusti jer je njegovu ulogu preuzela novoizgrađena tvrđava u Karlovcu⁴, što je i učinjeno. Početkom 17. vijeka Steničnjak je bio potpuno pust i dosta ruševan grad, a od njegova materijala izgrađeni su kasnije dvorac i crkva u Rečici te crkva u Trebinji.

U mnogobrojnim borbama s Turcima stradala je većina stanovništva steničnjačkog imanja na desnoj obali Kupe. Sve ono što je uspjelo izbjeći turskom maču razbježalo se preko Kupe u druge krajeve. Mnogi tadašnji steničnjački žitelji nastanili su se oko Karlovca, a jedan dio plemića i kmetova pobjegao je u Križevačku županiju. Neke izbjeglice iz Steničnjaka doprle su čak do Austrije, gdje i danas u Gradišću

⁴ Još 1574. godine želio je general Herbert Auersperg, uz podršku nadvojvode Karla i hrvatskog bana Juraja Draškovića, preurediti Steničnjak u sjedište zapovjednika Hrvatske krajine. Kako tadašnji vlasnik grof Tomo Nadaždi nije na to pristao ni za sumu od 30 000 forinti, odlučeno je da se u tu svrhu 1579. započne graditi tvrđava u Karlovcu.

Stari grad Steničnjak krajem 19. vijeka.

postoji selo Stinjaki (Stinatz) u kome je 1934. godine živjelo 1176 Hrvata koji govore čakavskim dijalektom.⁵

Kad su stotinu godina kasnije (1683) Turci ponovo potisnuti na Unu, počeo je grof Ivan Drašković nanovo naseljavati opustošene dijelove steničnjačkog imanja na desnoj obali Kupe. Okolinu Steničnjaka naselio je srpskim stanovnicima s turskog teritorija oko Kostajnice, kojih je 1699. godine bilo 80 kuća s 486 duša.⁸ Oni mjestu dadoše ime Sjeničak.⁷

5 Enciklopedija Jugoslavije, Leksikografski zavod SFRJ, Zagreb 1958, knj. 3, str. 533.

6 Radoslav Lopašić, n. dj. str. 291.

7 Starosjedilačko stanovništvo Sjeničaka govoreći čakavskim dijalektom i ikavskim izgovorom, nazivalo je mjesto Zastinje i Stinišnjak, dok su ga kajkavci prozvali Steničnjak. Novodošli stanovnici, po narječju štokavci a po izgovoru ijekavci, dali su Steničnjaku, radi lakšeg izgovora, ime Sjeničak, zanemarujući pri tome izvorno značenje Imenice iz koje je bio izveden raniji naziv mjesta.

Danas se na mjestu nekadašnjeg starog grada Steničnjaka, i u njegovoj bližoj okolini, jedva raspoznaju neki tragovi. Jedini vidljivi ostaci nalaze se još na njegovoj sjeveroistočnoj strani, a to su ruševine dviju kula i nešto gradskog zida. No, još krajem prošlog vijeka, kako navodi Lopašić, preostale zidine još su imponirale svojom veličinom i vanjskim izgledom. Brdo je bilo pitomo i obrađeno a vinogradi i oranice dopirali su do samih gradskih zidina. Uz potok Starču (Malu Utinju) i Tržac nalazili su se još tada ostaci više ribnjaka, od kojih su neki bili tek isušeni, a po brdima je na sve strane bilo vinograda od čijeg se grožđa pravilo vrlo kvalitetno crno vino. Bili su još vidljivi i tragovi srednjovjekovnog franjevačkog samostana u šumi Međeđak, zatim ostaci crkve Sv. Marije iz 1328, oltar razvalina crkve Svetinja u Gornjem Sjeničaju i ostaci nekadašnje ciglane u Tršcu.⁸

Uz potok Tržac, prema njegovu ušću u Malu Utinju, još se i sada, u vrijeme sušnih godina, uočavaju mjestimično dijelovi žute trave koja raste na naplavljenim dijelovima nekadašnjeg kamenog puta koji je vodio do starog grada, a sve donekadavno mlin potočar u Tršcu nazivao se »Cigla« po nekadašnjoj ciglani u blizini. Dio Gornjeg Sjeničaka naziva se i danas Svetinja po istoimenoj crkvi, a zadržan je i naziv Stražište za brdo iznad gradine na kome su se nekada nalazile stražarnice.

DOSELJAVANJE SRBA

O doseljavanju prvih srpskih žitelja u neposrednu blizinu starog grada Steničnjaka nema pouzdanih podataka. Postoji mogućnost da su se prvi doseljenici ovdje pojavili 1680. godine kada je, prema navodima Manojla Grbića⁹, neki vojvoda Bradić ili Bratić izveo iz Turske (oko Une) 120 srpskih porodica sa stokom i nastanio ih, po odobrenju bana Nikole Erdedija, na području između Une i Kupe. Kako u selu i danas žive dosta brojni žitelji s prezimenom Bratić^{9a}, mogla bi se ova pretpostavka uzeti kao vrijeme dolaska prvih novih stanovnika u današnje selo.

⁸ Radoslav Lopašić, n. dj. str. 268, 271.

⁹ Manojlo Grbić, Karlovačko vladичество, Karlovac 1891, knj. I, str. 90.

^{9a} Prema podacima u Leksiku prezimena SRH, Zagreb 1976, sačinjenom na osnovu popisa stanovništva 1948. godine, samo se u Sjeničaju navode 83 lica s prezimenom Bratić (str. 69), dok prezime Bradić ne postoji na Baniji, a niti na Kordunu.

Pouzđano je, međutim, utvrđeno, kako to ističe i Lopašić u spomenutoj knjizi *Oko Kupe i Korane*, da je već 1699. godine u Sjeniĉaku bilo 80 kuća s 486 novih žitelja.

Prvi Sjeniĉarac koji se spominje po imenu bio je 1750. godine pop Todor Juras. Ostalo je zapisano da je prisustvovao kao svjedok, u parnici između Srediĉana i Jamniĉana, oko razgraniĉenja posjeda na području nekadašnjeg steniĉnjaĉkog imanja. Iz tog dokumenta, što ga Lopašić navodi u knjizi *Karlovac*¹⁰, doznaje se i podatak da su se Sjeniĉarci, kao i drugi stanovnici između Kupe i Petrove gore, doselili ovamo s turskog teritorija iz okoline Kostajnice i Graca ispod Zrinske gore, što se moglo dogoditi 1683. godine, nakon velikog turskog poraza kod Beĉa, ili iza 1688. godine kad su Turci, nakon 130-godišnjeg posjedovanja bili izgubili Kostajnicu i njenu okolinu u ratu s Austrijom.

Po štokavskom govoru i ijekavskom izgovoru, a posebno po upotrebi glagolskog oblika *nijesam*, tipiĉnog među Crnogorcima, koji se i danas upotrebljava u govoru sela, može se zaključiti da su Sjeniĉarci, kao i ostali Srbi doseljenici između Kupe i Petrove gore, došli ovamo s područja jugoistoĉne Hercegovine ili iz Sandžaka.

Krajem 16. ili tokom 17. vijeka Turci su ih iz unutrašnjosti preselili na svoje graniĉno područje uz Unu oko Kostajnice i Zrinja. Bilo da su ih naselili na državnom posjedu ili hasu oko graniĉnih utvrda ili na zemljištu spahija, oni su bili opterećeni teškim dažbinama u novcu i naturi. U znak odanosti turskom caru plaćali su haraĉ, porez i ĉibuk (pašarinu), a svom neposrednom gospodaru — spahiji davali su svake godine deseti dio od svih poljoprivrednih proizvoda. Osim toga, morali su spahiji plaćati u novcu dažbinu za svadbarinu (za udaju djevojaka), žirovinu, medarinu (od svake košnice po jedan groš ili oku meda), kazanicu (od svakog kazana za pećenje rakije) itd.

Težak život pod turskom vlašću, i obećanja hrvatskih plemića i austrijskih vojnih zapovjednika da će im na svojim posjedima dati na korišćenje zemlju bez feudalnih obaveza, poticao je mnoge Srbe i Hrvate s turskog teritorija da prebjegnu preko granice u Hrvatsku i da stupe u službu novih gospodara, kao ratnici protiv Turaka.

10 Radoslav Lopašić, *Karlovac*, MH. Zagreb 1879, str. 148,

Ovi prelasci vršili su se u najstrožoj tajnosti i u vrijeme kad je turska vlast bila najslabija, što se obično događalo nakon turskih poraza od austrijske vojske. Često su ovakvi prelasci bili praćeni i oružanim sukobima prebjega s turskim stražama i patrolama. Prebjezi su granicu prelazili, uglavnom, u većim skupinama, po plemenima koja su predvodili njihovi naoružani članovi. Ponekad su se, radi lakšeg prijelaza, plemena cijepala na manje ili veće grupe. Jedni su odlazili, a drugi ostajali da bi ih Turci nakon toga razmještali dublje u svoju pozadinu. Zbog toga se i danas, na području između Sanskog Mosta i Bosanske Krupe, može naići na sela u kojima žive žitelji istog prezimena kao na Baniji i Kordunu.

Sjeničarci su se oko stotinu godina nakon svog dolaska u ovaj kraj nalazili na imanju hrvatskih grofova Draškovića, dok i ono nije uključeno u krajiški, tj. vojni teritorij 1783. godine.

Draškovićevo imanje bilo je mnogo manje od nekadašnjega steničnjačkog imanja koje je postojalo do pred kraj 16. vijeka. Ono se prostiralo samo između Kupe i Petrove gore te potoka Trepče na istoku i Trebinje na zapadu. Na tom prostoru nalazila su se 43 sela i zaseoka: Brdo Selo, Bukovica, Crna Draga, Desno Sredičko, Desni Štefanki, Donja Selnica, Donja Trebinja, Dugo Selo, Gaćeša Selo, Gliboki Brod (Brođani i Brežani), Gornja Selnica, Gornja Trebinja, Ivanković Selo, Ivošević Selo, Kablar, Kartalija Selo, Kirin, Klipino Brdo, Knez-Gorica, Kovačevac, Lasinja, Lipje, Malešević Selo, Mali Moravci, Mandić Selo, Manjerovići, Međedak Selo, Ostrožin, Podsedlo, Popović Brdo, Prkos, Ribari, Sjeničak, Skakavac, Slavsko Polje, Štipan, Šljivovac, Udbina, Utinja, Utinja Vrelo, Veliki Moravci i Vukmanić.¹¹

Krajem 15. stoljeća, prije upada Turaka, na tom prostoru nalazila su se, pored grada i varoši Steničnjaka, samo ova naselja: Dedina (Kovačevac), Fuk (Vukmanić), Hutinja (Utinja), Lipje, Selnica, Strelče (Brođani), Trebinja i Zlat (Slav-

¹¹ Već 1749. godine pripojena su najprije Karlovačkoj vojnoj krajini (Slunjskoj regimenti) sela Vukmanić i Bukovica, a iza toga 1768. Bansknoj krajini sela na lijevoj obali Trepče (Dugo Selo, Kirin, Ostrožin, Štipan i Šljivovac). Zatim su između 1768. i 1782. u sastav Slunjske regimente ušli Donja Trebinja, Gliboki Brod (Brođani i Brežani), Gornja Selnica, Gornja Trebinja, Ivanković Selo, Klipino Brdo, Knez-Gorica, Mali Moravci, Manjerovići i Skakavac, dok su ostala sela pripala krajiškom teritoriju 1782. i 1783. godine. (F. J. Fras, Znamenitosti Karlovačke vojne krajine, Karlovac 1830, str. 131. i 136; Manojlo Grbić, Karlovačko vladništvo, Karlovac 1891, knj. I, str. 105).

sko Polje) te manje utvrde i dvorovi: Gorica (kasnije Knez-Gorica), Gradna i Kneja. (Lopašić, Oko Kupe i Korane, karta u prilogu)

Prema jednom popisu iz 1768. godine Sjeničak je već tada s 208 kuća i 1500 stanovnika¹² bio najveće naselje ne samo na imanju Draškovića već i na području tadašnje Slunjske i Prvobanske krajiške regimente, zadržavši primat najvećeg sela na Kordunu i glinskom dijelu Banije sve do ovih dana.

Uprava steničnjačkog imanja u doba Draškovića nalazila se još od 1613. godine na Kamenskom, a nakon toga preko Kupe, u Rečici. Poslije smrti grofa i hrvatskog podmaršala Ivana Draškovića 1692, imanjem je tri godine (do smrti 1695) upravljao njegov brat Petar, koji je bio i krajiški kapetan na Turnju kod Karlovca. Iza toga imanjem je počela gospodarići udovica Ivana Draškovića grofica Marija Magdalena Nadaždi. Odmah po preuzimanju imanja na upravljanje, došlo je do sukoba između Magdalene i tadašnjeg krajiškog kapetana na Turnju grofa Ramšisela, koji je steničnjačko imanje bio priključio pod vojnu upravu. Spor je trajao od 1696. do 1700. godine, dok odlukom kralja Leopolda nije riješeno da se imanje mora odmah povratiti grofici Magdaleni kao nasljednici Steničnjaka.

Nakon toga grofica je počela sve više naseljavati Srbima još nenaseljene ili nedovoljno naseljene dijelove imanja. Tako je godine 1718. svojom poveljom, izdanom u Rečici 29. maja, odobrila Milosavu Karapandži da naseli što može više Srba između potoka Trebinje i Utinje u »kotaru grada Steničnjaka«, uz uslov da ne smetaju Rečičanima u uživanju dodijeljenog im zemljišta na tom prostoru i da budu »vlastelinstvu pokorni s navadnom službom«. Za uzvrat dodijelila mu je zato naziv kneza trebinjskog i kapelskog.¹³

Za razliku od ostalih kmetova na imanjima u tzv. civilnoj ili prekokupskoj Hrvatskoj, seljaci na steničnjačkom imanju vršili su »navadnu službu«, tj. uobičajenu vojnu službu kao i seljaci na graničarskom području i uživali su podjednake povlastice, s tom razlikom što su vlastelinu davali desetinu od prihoda i što nisu imali prava na zemlju sve dok kasnije i oni nisu ušli u sastav Karlovačke i Banske vojne krajine.

O tome Manojlo Grbić u pomenutoj knjizi kaže: »Od to doba nestalo je vlasteoskih kmetova po Baniji, jer je narod te

¹² Manojlo Grblć, n. dj. str. 98—105, 153—158.

¹³ Radoslav Lopašić, Karlovac, MH, Zagreb 1878, str. 148.

zemlje dobio kao i ostali graničari, pošto je i prije služio kao i oni graničari koji ne bijahu kmetovi.«¹⁴

Dobivši zemljišta za naseljavanje i obradu, doseljenici su pretežno ratovali besplatno i nisu teretili i onako oskudna sredstva namijenjena odbrani a, osim toga, mnogi od njih, kao bivši turski vojnici, bili su veoma vješti i bez teškoća su se snalazili u turskom načinu ratovanja. Oni su, za razliku od stranih najamnika koji su sačinjavali plaćene posade u tvrđavama, bili i lično zainteresirani za odbranu od Turaka, jer su time branili i svoje porodice i svoje posjede.

Govoreći o nekim zajedničkim obilježjima Krajišnika i kmetova u to vrijeme, Ferdo Čulinović kaže: »... I kmet i Krajišnik živjeli su od zemljišta koga su obrađivali, čak i onda, ako je Krajišnik katkada i gdje-gdje možda bio više stočar, a manje poljodjelac, on ni tamo nije nikad sasvim zapuštao obradu zemlje, makar ju je mogao vršiti i u najmanjem opsegu. . . Krajišnik je van svake sumnje bio vojnik, ali i zemljoradnik, dakle svakako seljak — vojnik.«¹⁵

Sve do 1783. godine, do uključivanja u sastav Vojne krajine, na steničnjačkom imanju primjenjivali su se propisi koji su važili na građanskom području Hrvatske. Upravni organi bile su županije, kotari i općine. Cijelo imanje predstavljalo je teritorij kotara,¹⁶ a gotovo svako selo sačinjavalo je općinu. Na čelu općine stajao je sudac ili knez. Biran je kao i seoski starješina javno. Njihov izbor potvrđivao je vlastelin, ali ih je on i predlagao.¹⁷ Općinski sudac ili knez oglašavao je naredbe i zapovijedi kotara i vlastelina, naređivao javnu radu, popisivao ostavine umrlih, predlagao staratelje za siročad, brinuo se za javni red i mir i prikupljao i predavao porez županiji i desetinu vlastelinu.

Kad je 1783. godine izvršena arondacija Krajine, tj. okupljanje svih područja u cjelinu, morali su i Draškovići ustupiti Steničnjak Bansknoj i Karlovačkoj krajini. Kao naknadu za to dobili su veliko imanje Banluk u Banatu u vrijednosti od blizu 200.000 forinti.¹⁸

14 Manojlo Grbić, n. dj. str. 108.

15 Ferdo Čulinović, *Seljačke bune u Hrvatskoj*, Zagreb 1951, str. 6. i 7.

16 Kao geografska cjelina ovo područje je, s manjim izuzecima, predstavljalo teritorij Kotarskog narodnog odbora Sjeničak sa sjedištem u Skakavcu od ljeta 1945. do proljeća 1946. godine.

17 M. Smrekar, *Priručnik za političku upravnu službu*, Zagreb 1899, str. 329.

18 Iste godine u teritorij Banske krajine uključeno je i imanje zagrebačke nadbiskupije sa selima oko Bovića, Topuskog i Vrginmosta.

U BANSKOJ KRAJINI

Vojna krajina u Hrvatskoj bila je zaseban upravni, politički i ekonomski teritorij na kojem je od 16. do 19. vijeka bila organizirana odbrana austro-ugarskih zemalja od Turaka.

Vojna krajina od Drave do mora dijelila se u starini na Slavonsku, Hrvatsku i Primorsku. Slavonska krajina prostirala se između Save i Drave, Hrvatska u prvo vrijeme na području Korduna, a Primorska od Kapele do mora. Kasnije je na području Hrvatske i Primorske krajine formirana jedna vojna oblast sa sjedištem u Karlovcu, nazvana Karlovačka krajina ili Karlovački generalat, u čijem su se sastavu od 1746. godine nalazile četiri regimente (pukovnije): Lička sa sjedištem u Gospiću, Otočka u Otočcu, Slunjska u Slunju, Bariloviću i Karlovcu i Ogulinska sa sjedištem u Ogulinu.

Pored vojnog, regimente su imale i administrativni karakter u Krajini.

Kasnije, kad je nakon 1699. godine odbrana od Turaka premještena s Kupe na Unu, formirana je uz Karlovačku i Banska krajina. Ona se prostirala između donjeg toka Kupe i Une i neustaljene granice s Kordunom, koja je išla od Donje Selnice na Kupu prema jugu, sjevero-zapadno od Sjeničaka i Slavskog Polja do Petrove gore i dalje srednjim tokom Gline do turske granice. Banska krajina dijelila se od 1749. godine na dvije regimente: Prvu bansku sa sjedištem u Glini i Drugu bansku u Petrinji.

Karlovačka krajina osnovana je iza 1527. godine, nakon izbora Ferdinanda Habsburga za hrvatskog kralja, a Banska krajina tokom 1703. i 1704. godine kada je oslobođeno područje između Kupe i Une i odbrana od Turaka ponovo prebačena na Unu.

Sve do druge polovine 16. vijeka krajiški teritorij bio je privremenog karaktera i nije predstavljao zasebnu cjelinu.¹⁹ U to vrijeme krajišku vojsku sačinjavali su samo Hrvati i plaćeni vojnici iz tzv. Unutrašnje Austrije (Kranjske, Koruške i Štajerske). No, od 1578. godine Slavonska i Hrvatska krajina bile su izdvojene u poseban teritorij koji je stavljen pod upravu i financiranje nadvojvode Karla Habsburga, odnosno Austrije.

¹⁹ Prije formiranja Vojne krajine kao zasebnog teritorija, otpor Turcima pružali su stari gradovi-utvrde, kao: Sisak, Hrastovica, Cetingrad, Bihać, Slunj, Drežnik, Ogulin, Modruš, Senj itd., koji su se nalazili na granici prema Turcima, te mnogi srednjovjekovni gradovi u unutrašnjosti Hrvatske.

Godine 1786. objedinjen je teritorij Karlovačke, Banske i Varaždinske krajine i osnovana jedinstvena Generalna komanda u Zagrebu za čitavo krajiško područje banske Hrvatske koje je, zajedno s teritorijem Slavonske krajine, bilo veće od površine tadašnje civilne Hrvatske i Slavonije.

Banska krajina imala je 1857. godine 120.014 stanovnika, od čega u Glinskoj ili Prvobanskoj regimenti 66.317 i to 44.472 Srba i 21.845 Hrvata, nastanjenih u 125 sela, pet zaselaka i 6159 domaćinstava.²⁰

Teritorij Prve banske (Glinske) regimente, u kojem se nalazio i Sjeničak, bio je podijeljen na 12 kompanija (četa, satnija): Bović, Čemernica, Glina, Gora, Klasnić, Kraljevčani, Lasinja, Maja, Mali Gradac, Stankovac, Velika Vranovina i Vrginmost.

Prilikom potpunog pripajanja steničnjačkog imanja Krajini, koje je u većini provedeno 1783. godine, preostali dio od 26 sela i zaselaka²¹ pripao je većim dijelom području Karlovačke krajine, odnosno njene Slunjske regimente, i to: Brdo Selo, Gačeša Selo, Ivošević Selo, Kartalija Selo, Lipje, Malešević Selo, Mandić Selo, Međeđak Selo, Podsedlo, Popović Brdo, Ribari, Udbina, Utinja i Utinja Vrelo, dok je manji dio sela uključen u teritorij Banske krajine (Prve banske regimente): Crna Draga, Desno Sredičko, Desni Štefanki, Donja Selnica, Kablar, Kovačevac, Lasinja, Prkos, Sjeničak, Slavsko Polje i Veliki Moravci.

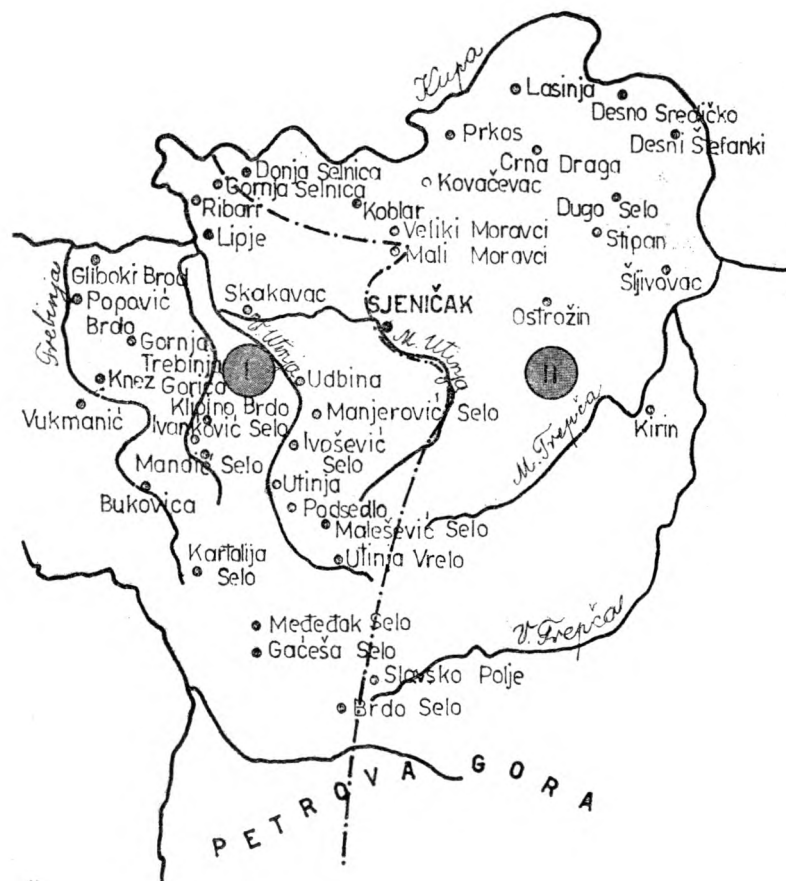
Iste godine došlo je i do podjele Sjeničaka na dio sjeverno od potoka Mala Utinja, koji je uključen u sastav kompanije u Lasinji (današnji Lasinjski Sjeničak) i preostali veći dio koji je pripojen kompaniji u Vrginmostu (sadašnji Donji i Gornji Sjeničak).

Uz Lasinjski Sjeničak u sastavu Lasinjske kompanije nalazila su se još ova sela: Crna Draga, Desno Sredičko, Desni Štefanki, Donja Selnica (Banska), Dugo Selo, Kablar, Kovačevac (kasnije Banski), Lasinja, Prkos, Štipan, Sljivovac i Veliki Moravci (Banski), s ukupno 5427 stanovnika (3695 Srba i 1732 Hrvata) i 501 domaćinstvom, dok su uz Donji i Gornji Sjeničak u Vrgomoskoj kompaniji bili: Brnjavac, Ostrožin, Pješćanica, Podgorje, Rodici, Slavsko Polje i Vrginmost, s ukupno 6079 stanovnika (6070 Srba i 9 Hrvata) i 556 kuća.²²

²⁰ Vinko Sabljari, n. dj. str. 10.

²¹ Sela ranije uključena u krajiški teritorij navedena su u bilješki br. 11.

²² Vinko Sabljari, n. dj. str. 220. i 454. (izostavljene su grupice kuća u sastavu navedenih sela, koje su iskazivane pod posebnim nazivima).

Podjela steničnjačkog imanja 1783. god. između Karlovačke i Banske krajine.

Osnovna obaveza svih Krajišnika bila je vojna služba. Uz vojne dužnosti Krajišnici su bili prinuđeni da besplatno rade na državnim i općinskim putovima, cestama, mostovima, kamenolomima, ciglanama te na sječi i dovozu drva. Radne obaveze na Krajini bile su se krajem 18. vijeka toliko uvećale, da su bile veće od kmetskih. Postojale su čak 64 vrste radnih obaveza: 17 carskih, 21 općinska i 26 ostalih. Osim toga, Krajišnici su od 1807. godine bili obavezni plaćati i porez od oranica, livada, voćnjaka i vinograda, što je, uz

državnu i općinsku rabotu, predstavljalo veliko opterećenje, zbog čega su se Krajišnici više puta dizali na bune.

Za uzvrat, Krajišnici su, kao nagradu, dobivali zemlju, koju im je po svom feudalnom pravu dodjeljivao na uživanje vladar. Mladićima je bilo dozvoljeno izučavanje zanata a svaki Krajišnik mogao je slobodno trgovati stokom, žitom i zanatskim proizvodima, pa i s Turcima, ako ta trgovina i obrt nisu išli na štetu vojne službe.

Zemljište dodjeljivano Krajišnicima proglašavano je nasljednim, ali se moglo prenositi samo na osobe koje su potpadale pod vojnu vlast. Porodicama koje nisu imale vojnika dodjeljivalo se svega 1—3 jutra zemlje. Iako to nije bilo ozakonjeno, vlasti su na Krajini provodile zamisao svojih vojnih zapovjednika da trećina Krajišnika ide u rat, trećina čuva granicu, a trećina da se biavi gospodarstvom. Posljednja trećina uzdržavala je, ustvari, Krajinu, radila i preuzimala sve druge obaveze. Nalazeći se između puške i motike, između vojnika i proizvođača — snabdjevača, život Krajišnika bio je vrlo težak, o čemu svjedoči i ova pjesma:

»Oj Krajino, krvava 'aljino,
Nikad mirna danka za počinka!
S krvi ručak, a s krvi večera,
Svak' krvave žvače zalogaje!«

Koliko se na Krajini tražilo vojnika najbolje govori podatak da je svaki 6. stanovnik bio vojnik, dok je u ostalim austrijskim oblastima vojsku služio tek svaki 60. stanovnik, i da je vojnik iz Krajine bio četiri puta jeftiniji državi od austrijskog vojnika.²³ Dugogodišnjom pripadnošću vojnoj organizaciji, Krajišnici su bili ne samo ekonomski već i kulturno osiromašivani.

Veliki preokret u poboljšanju života u Krajini nastao je 1848. godine ukidanjem kmetstva u Hrvatskoj. Dok je ranije Krajina za kmetove, radi eksploatacije, bila privlačna, ukidanjem kmetstva situacija se obrnula. Da bi se u izmijenjenim uslovima sačuvao krajiški sistem, prava Krajišnika su te godine odlukom Hrvatskog sabora znatno proširena i učvršćena. Tako je proglašeno da su sva nepokretna dobra Krajišnika postala njihovo pravo vlasništvo i da svaka kuća mora imati po tri jutra zemlje koja se ne može otuđiti.

²³ Milan Radeka, Gornja krajina ili Karlovačko vladništvo, Zagreb 1975, str. 126.

Smjena straže na Vojnoj granici.

Krajišnicima se osiguravalo besplatno drvarenje, ispaša i tov u šumama, ukinuta je državna rabota, a omladini je dozvoljeno da se može školovati u svim školama. Svaki Krajišnik mogao je imati privatni posjed, voćnjak i vinograd. Trgovina solju oslobođena je poreza, a siromašnijim domaćinstvima sol je dijeljena i besplatno. Liječenje Krajišnika u Topuskom postalo je, također, besplatno itd.

Ekonomska snaga Vojne krajine počivala je na njenim kućnim zadrugama. One su bile temeljni oblik života u Krajini. Zadruga je bila dužna hraniti i odijevati svoje članove u vojnoj službi i uzdržavati njihove porodice iz odšteta od 12 forinti po vojniku u miru i 6 forinti u vrijeme rata. Dioba većih zadruga dopuštala se samo uz uslov da svatko dobije bar pola selišta, a Krajišnik je mogao preći iz jedne zadruge u drugu samo u slučaju ako time nije nanosio štetu prvoj zadrugi.

Vojna krajina je u ekonomskom pogledu znatno zaostajala za civilnom Hrvatskom. Približavala joj se jedino u stočarstvu i to tek od 1850. godine kada su pašnjaci na Krajini bili prešli u vlasništvo krajiških zemljišnih zajednica.

Stočarstvo je dugo vremena bila osnovna grana privredivanja u Vojnoj krajini, jer se njemu Krajišnik mogao koliko—toliko posvetiti, obzirom na svoju vojnu obavezu. To je bila i jedina imovina koju je on mogao sačuvati od propadanja i u mnogim slučajevima bježanja povesti sobom. U takvim uslovima uzgajalo se ekstenzivno stočarstvo, za što su bili potrebni samo prostrani pašnjaci i dovoljno vode tokom cijele godine, što je prirodni ambijent osiguravao.

U 19. vijeku i vlasti su počele pomagati razvoj stočarstva uvođenjem boljih pasmina, ali se to slabo prihvaćalo i nije davalo željenih rezultata.

Uz stočarstvo Krajišnici su, u vrijeme kad je bilo manje ratova, sve više pažnje posvećivali zemlji i njenoj obradi, jer im prihodi od stočarstva nisu bili dovoljni za održanje. Pored starih, uvode se i nove kulture, kao: duhan, kukuruz i krumpir, a oranične površine se proširuju.

U ekonomskom životu Krajine zanatstvo nije dugo vremena imalo nikakve uloge jer su Krajišnici, uz obradu zemlje, uzgajanje stoke i izvršavanje vojnih dužnosti, sami izrađivali odjeću, obuću i oruđa za rad, a pokatkad i oružje, dok se trgovina na tom području odvijala manje-više stalno, jer je Krajina svojim ekonomskim položajem bila upućena na kupoprodaju.

Upravna vlast u Krajini dijelila se na vojničku i civilnu. Godine 1807. donesen je zakon o organizaciji krajiških općina. Po tom zakonu općine su bile vrlo jednostavno organizirane: svi kućegospodari birali su u općinu određeni broj starješina prema veličini sela. Bili su to, najčešće, isluženi vojnici ili podoficiri, dobrog ponašanja i bolje pismenosti. Izbor starješina potvrđivalo je zapovjedništvo kompanije. Starješine su upravljale općinskom imovinom pod nadzorom

Julije Meissner: Iz života Krajišnika.

vojnih rukovodilaca, pazile na red i mir i vršile druge poslove po zapovijedi komandira kompanija.

Područje Sjeničaka pripalo je 1807. godine dvjema općinama: dio sjeverno od potoka Mala Utinja općini Lasinja (nazvan od tada Lasinjski Sjeničak), a preostali dio općini Vrginmost, koji je tada razdijeljen na Donji i Gornji Sjeničak. Ovakva podjela bila je u skladu s podjelom sela 1783. godine između Lasinjske i Vrgomoske kompanije.

Godine 1850. prava i dužnosti krajiških općina su povećani. Pored ubiranja poreza, općine su od tada vršile i oglašavanje zakona i općih naredaba, rukovodile mjesnim stražama za održavanje reda, učestvovala kod popisa i regrutacije, raspoređivale zaprege za vojne potrebe itd. Općinama su rukovodili načelnici, koji su bili neposredno podređeni komandirima kompanija, a potvrđivali su ih zapovjednici regimenti (pukovnija). U znak časti načelnici općina nosili su smeđi drveni štap, okovan na oba kraja žutom mjedi, na čijoj se gornjoj strani nalazila metalna jabučica s dvoglavim orlom. Ovaj zakon, dopunjavan 1860. i 1862. godine, važio je na krajiškom području i više godina nakon rasformiranja Vojne krajine, sve dok se i u tom kraju nije počelo primjenjivati zakonodavstvo koje je u tom pogledu važilo na području civilne Hrvatske.

Polovinom 19. vijeka počeli su kapitalistički društveni odnosi prodirati i na područje Krajine. Trgovačke robe bilo je sve više, a potrebe za novcem sve veće. Stare kućne zadruge, na kojima je počivao krajiški vojno-administrativni sistem, počele su se raspadati, što je, uz ostale značajne uzroke, dovelo do propadanja ekonomske moći Vojne krajine, a time i do njenog razvojničenja (1871—1873) i konačnog pripojenja civilnoj Hrvatskoj 1881. godine.

Nakon toga u bivšoj Krajini uvodi se građanska uprava, kakva je postojala u civilnoj Hrvatskoj. Krajiške regimente i kompanije se ukidaju, a umjesto njih osnivaju se carsko-kraljevske regimente zajedničke austro-ugarske vojske. Građanski poslovi, stvaranjem županijskih oblasti, kotara i općina, odvajaju se od vojnih. Sjeničak je 1886. godine ušao u sastav Zagrebačke županije, ali u njena dva kotara i dvije općine: Lasinjski Sjeničak u kotar Pisarovinu i općinu Lasinju, a Donji i Gornji Sjeničak u sastav kotara i općine Vrginmost.

Uprava u ovim općinama vršila se preko biranog općinskog vijeća ili odbora, sastavljenog od 12 do 24 odbornika, zavisno od broja stanovnika i veličine teritorija općine.

Odbornike su birali samo punoljetni muškarci, odani režimu, a pravo izbora u zadrugama imali su samo zadružni gospodari. Za odbornika mogao je biti izabran samo onaj tko je posjedovao u vlasništvu najmanje 20 katastarskih rali zemlje u dotičnoj općini. Odbornici su se birali na vrijeme od tri godine, a općinskim odborom rukovodio je načelnik.

Izvršnu vlast u općini vršili su izabrani, ali plaćeni službenici: bilježnik, blagajnik, pisari, panduri i drugo osoblje prema potrebi.

U javnim radovima na popravci putova, nasipa, kopanju graba itd. učestvovali su svi stanovnici općine prema broju sposobnih muškaraca od 16 do 60 godina i broja zaprežne, odnosno tegleće stoke.

Za razliku od općinske, kotarska se uprava nije birala. Nju je postavljala viša, tj. županijska vlast. U kotaru su radili predstojnik i pristav, obojica pravnici, zatim arhivski službenik s pisarima i više stručnjaka za razna područja: liječnik, veterinar, agronom itd.

Sudska vlast, financije i šumarstvo bili su posebno organizirani. Sudovi su djelovali neovisno od uprave, a dijelili su se na mjesne, kotarske i sudbene, dok se šumarstvo dijelilo na državno i tzv. imovne općine, koje su imale samoupravu.

Policijsku vlast vršili su oružnici, šerežani ili žandari. Nosili su tamnoplave uniforme a na glavi krute šešire (klobuke) s velikom, također tamnoplavom perjanicom. Bili su raspoređeni po stanicama, pretežno po općinskim centrima.

Izbori za razna upravna tijela vršili su se po spiskovima. Kako tada nije bilo općeg prava glasa, broj birača bio je veoma malen, svega nekoliko stotina u kotaru. Bili su to, uglavnom, bogatiji seljaci, činovnici i sveštenici. Narod je imao vrlo malo udjela u vlasti i javnom životu.

POČECI ŠKOLSTVA

Podučavanje muške djece u sticanju pismenosti spominje se u Sjeničaku već 1781. godine, iako je prva javna škola u selu otvorena oko pedeset godina kasnije.

Prema podacima Ljubomira Stoj anovića, u knjizi Stari srpski zapisi i natpisi,²⁴ kao prvi dak u Sjeničaku spominje se Sava Cabraja, koji je 1781. godine u seoskoj crkvi Sv. Petka ostavio svoj potpis na jednom psaltiru (crkvenoj knjizi

²⁴ SANU, Beograd 1902—5, zapis broj 8560.

Drvena crkva iz prve polovine 18. vijeka u kojoj se sticala prva pismenost.

po kojoj se učilo), napominjući da mu je učitelj bio đakon Stevan Juras.

U zapisu iz 1786. kao đak »sjeničke škole« navodi se Simeon Vidović iz Štipana, koga je učio učitelj Jovan Bratić, a godinu dana kasnije đak Vasilije Milić iz Blatuše, koga je učio magistar (učitelj) Matija Bijelić.²⁵ Ako se tome dodaju i podaci iz arhivske građe Gornjokarlovačke eparhije, koja se čuva u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, da su u to vrijeme školu u Sjeničku polazili »tri ljeta« Simeon Vučković iz Skrada i Maksim Mirić iz Banskih Moravaca (kasnije paroh u Trebinji),²⁶ može se zaključiti da su na poduku u Sjeničku dolazili mladići sa šireg područja Banske i Karlovačke krajine.

Počeci školovanja bili su usko vezani uz parohijalnu crkvu u selu, koja je postojala od 1715. godine. Đaci su bili daroviti dječaci iz sela i šire okoline koji su u crkvi učili čitati, pisati i računati. Podučavali su ih dobrovoljno, ili uz naknadu u naturi, đakoni i sveštenici ili isluženi krajiški podoficiri

²⁵ Isto, zapis broj 8650, 8670/1, 8808.

²⁶ Grada GK eparhije, Opisani je (Godišnjak) sveštenstva 1819.

i činovnici. Dječaci su se pripremali, uglavnom, za vojna i sveštenska zvanja.

U želji da ova privatna poduka dobije status priznate javne škole koju bi pohađalo više djece, karlovački vladika Genadije Dimović uputio je 1787. godine školskim vlastima u Beču prijedlog, popraćen preporukom mitropolita Stratimirovića iz Sremskih Karlovaca, da se u selu otvori prava narodna škola. Iako su vlasti odobrile postojanje takve škole, do njenog otvaranja ipak nije došlo. Kao razlog za to Antun Čuvaj navodi: »... Pošto je zahtijevano da ta škola bude uređena po propisima ostalih škola u austrijskim pokrajinama i da se u nju uvede njemački jezik kao obligatan, te da se svi predmeti, osim vjeronauka, obučavaju njemački, stade se vladika tome opirati i odustane od svoje nakane.«²⁷

Četrdeset godina kasnije, 10. septembra 1829, bile su, rješenjem dvorske vojne komisije u Beču, uvedene narodne škole na materinjem jeziku za svu mladež u Vojnoj krajini, a izdržavale su ih općine. Ove škole trajale su, u početku, dvije a kasnije tri godine. Škole su bile slabo opremljene. Osim klupa, stola i table, nisu imale drugog namještaja, a nastavu su, umjesto učitelja, dugo vremena izvodili isluženi oficiri i činovnici. U Sjeničaju se takva škola spominje 1834. godine po učitelju Stojanu Cabraji, čije je ime ostalo zapisano na spisku pretplatnika Frasove Topografije Karlovačkog generalata, štampane u Zagrebu 1835. godine.²⁸

Ova škola nalazila se preko puta crkve i parohijalnog stana u Lasinjskom Sjeničaju, na kućištu Stanka Masleka koje se i danas naziva školište. Na ovom zemljištu postojali su sve do prvog svjetskog rata tragovi razrušenog školskog podruma, ozidanog od gromada neobrađenog kamena.

Godine 1868. otvorena je, prema navodima Antuna Čuvaja, u Sjeničaju nova škola u kojoj se izučavao i njemački jezik. Bila je to škola u zaseoku Bijelići u Gornjem Sjeničaju, koja je postojala sve do 1941. godine, kada su je spalile ustaše. Otvaranjem ove škole prestala je, uslijed dotrajalosti zgrade, radom škola u Lasinjskom Sjeničaju. Djeca iz ovog dijela sela nastavila su školovanje u Gornjem Sjeničaju, dok je manji dio kasnije polazio školu i u susjednom selu Kovačevcu.

Za razliku od prve narodne škole u Lasinjskom Sjeničaju, koja je bila napravljena od hrastovih brvana i pokrivena

27 Antun Čuvaj, *Povijest Školstva u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1907, knj. I, str. 429.

28 Milan Radeka, n. dj. str. 319.

Stara škola u Gornjem Sjeniaku.

»sindrom«, tj. cijepanim i tesanim daskama, kao i tadašnja crkva i parohijalni stan, zgrada škole u Gornjem Sjeniaku bila je, prema sjećanju Petra Manojlovića, staroga 85 godina, sazidana od tesanog i lomljenog kamena i pokrivena crijepom. U zgradi se nalazila jedna učionica i učiteljski stan. Među prvim učiteljima u ovoj školi bio je Matija Dmitrović koji je u njoj proveo čitav svoj radni vijek, sve do smrti 1922. godine.

Kada je 1905. godine broj školskih polaznika postao veći nego ih se moglo smjestiti u jednu učionicu škole u Gornjem Sjeniaku, otvorena je za djecu iz Lasinjskog i Donjeg Sjeniaka zasebna škola u napuštenom parohijalnom stanu u Lasinjskom Sjeniaku. Prvi učitelj, koji je i najduže obučavao djecu u ovoj školi, bio je sveštenik Mihailo Nikoliš. Iza njega u školi su radili školovani učitelji Mara Vuksan-Nikoliš, Jovo Komljenović i Pero Štrkalj.

Otvaranje još jedne škole u selu bilo je u skladu s tadašnjim propisima koji su dozvoljavali da se jedna osnovna

Ma ti ja Dmitrović

škola može osnovati na 1500 stanovnika i prostoru od oko 30 četvornih kilometara, čemu se u Sjeniĉaku, kao jednom od najvećih naselja na području tadašnje Banije, u potpunosti udovoljavalo.

Propisima o uvođenju osnovnih narodnih škola bilo je određeno da školu trebaju polaziti sva djeca koja nisu stanovala »dalje od jedne ure hoda od škole«, da se obuka treba dijeliti na čitanje, pisanje, računanje, materinji jezik i vjeronauk te da nastava u cjelodnevnoj školi traje dvije, a u poludnevnoj tri godine, uz daljnje dvije godine »nedjeljne škole« ili opetovnice. Ondje gdje se nije mogla osnovati ovakva škola, bilo je predviđeno da se uz parohijalni ured osnuje

škola u zimsko vrijeme. Obuku u takvim školama vršili su sveštenici uz neznatnu nagradu od općine. Takva škola radila je više godina u Lasinjskom Sjeničaju.

Nakon pripojenja Vojne krajine Hrvatskoj izvršena je preinaka krajiških propisa o nastavi u narodnim školama, a 1888. i njihova potpuna unifikacija po jedinstvenom zakonu

Mihailo Nikoliš

0 školstvu u Hrvatskoj. Ovim zakonom bile su narodne škole u krajevima sa srpskim stanovništvom izuzete iz vlasti crkvene autonomije pravoslavne crkve, što je predstavljalo vidan napredak u pravcu osuvremenjivanja rada u školama 1 u ovim krajevima.

Istim zakonom školovanje u osnovnim narodnim školama produženo je s tri na četiri, odnosno pet godina, računajući pohađanje IV razreda dvije godine, pri čemu se druga godina smatrala opetovnicom za ponavljanje i utvrđivanje gradiva iz prethodnih razreda. Učenici su u opetovnici ili produžnici imali po šest sati nastave tjedno koju su polazili različito, u zavisnosti od mjesnih prilika, a najčešće dva puta tjedno — subotom i nedjeljom po tri sata.

Jedan učitelj dolazio je na 80 učenika a škola na 1500 stanovnika. Nastava se, u pravilu, trebala izvoditi odvojeno za dječake i djevojčice. No, kako nije bilo prostora, djevojčice su polazile školu zajedno s dječacima, ali su sjedile odvojeno.

I pored nastojanja da se osnovnim školovanjem obuhvati što više djece, rezultati su bili veoma slabi. U kotaru Pisarovini (gdje je od 1886. potpadao Lasinjski Sjeničak) školu je 1909. godine polazilo svega 1220 od 3034 obveznika, a u kotaru Vrginmost, odnosno kraće vrijeme Topusko (gdje su se nalazili Donji i Gornji Sjeničak) 1337 od 3787 učenika. Takav odnos prema školovanju djece imao je za posljedicu visok postotak nepismenog stanovništva koga je, na primjer, 1890. godine u selima Zagrebačke županijske oblasti (u čijem su se sastavu nalazili i spomenuti kotari) bilo 87 posto žena i 70 posto muškaraca. U narednih 10 godina broj nepismenih smanjio se kod žena za svega sedam, a kod muškaraca za dvanaest posto. Računajući na ekonomsku i kulturnu zaostalost Sjeničaka u to vrijeme, broj nepismenih stanovnika u njemu bio je i znatno veći.

Ipak je u to vrijeme, a naročito u posljednjih dvadesetak godina postojanja austrougarske vladavine, priličan broj bogatijih Sjeničaraca završio srednje i visoke škole. Bili su to prvi intelektualci iz sela: Mile Dejanović, pravnik, Mile Manojlović Pejić, inženjer građevinarstva, Petar Manojlović Pejić, pravnik, Mihailo Maslek, inženjer šumarstva, Mile Maslek, inženjer šumarstva, Branko Nikoliš, ekonomski tehničar, Dušan Nikoliš, novinar, Đorđe Nikoliš, učitelj, Košta Nikoliš, pravnik, Mara Nikoliš, učitelj, Mileva Nikoliš, učitelj, Dušan Peleš, doktor prava, Rade Peleš, učitelj i Dušan Roknić Cvijetić, učitelj.

REFORMATOR AZBUKE

Početkom 19. vijeka Sjeničarac Sava Mrkalj postao je jedan od značajnijih reformatora tadašnje slaveno-srpske azbuke i tvorac novog srpskog fonetskog pisma, baziranog na narodnom jeziku.

Rodio se u Lasinjskom Sjeničaju 1783. godine. Otac mu se zvao Petar a ime majke ostalo je nepoznato. Imao je brata Vasilija, koji je jednom od svoja tri sina dao bratovo ime — Sava. Ovaj Vasilijev sin živio je na kućnom broju 67, danas 169, gdje je i umro u dubokoj starosti. O Savinom sinovcu i imenjaku postoji više dokumenata, među kojima i kupoprodajni ugovor iz 1887. godine, kojim on kupuje zemljište od Mrkalj Petra kbr. 121 iz Lasinjskog Sjeničaka,²⁹ pa se ovaj podatak može koristiti za pobliže utvrđivanje mjesta rođenja jezikoslovca Save.

Kao bistro seljačko dijete Sava je 1799. u Plaškom završio bogosloviju. Bilo mu je tada svega 16 godina. Iste godine zaposlio se kao učitelj u srpskoj školi u Gospiću. Godine 1803/4. polazio je u Zagrebu tzv. arhigimnaziju, gdje je oba dvije godine završio s odličnim uspjehom. Nakon toga upisao se u Zagrebu na studij filozofije koji je trajao dvije godine, a bio je u rangi kasnijeg 7. i 8. razreda gimnazije, i završio ga, također, s odličnim uspjehom. Posebno se isticao u matematici, logici i historiji filozofije.³⁰ Sava se ne zadovoljava dostignutim stupnjem školovanja. Odlazi u Budimpeštu i tamo završava studij filozofije i matematike. Poznavao je više stranih jezika: latinski, francuski i njemački, a služio se i grčkim i hebrejskim.

U Budimpešti se Sava susreo s krugom mladih srpskih intelektualaca koji će imati znatnog uticaja na njegovo kasnije opredjeljenje. Tu se prvi puta upoznao i s Vukom Karadžićem, koji se 1810. nalazio u Budimpešti na liječenju. Zbližio ih je obostrani talenat, ijekavski izgovor i isti pogledi na probleme azbuke, jezika i pravopisa, iako je jedan bio ispod Durmitora a drugi ispod Petrove gore.

To poznanstvo s Vukom Karadžićem i ostalim srpskim intelektualcima, pretežno iz Vojvodine, gdje je mlada građanska klasa bila već i nacionalno probuđena, uticat će da se i Sava počne osjećati pripadnikom jedne jače nacionalne sredine. To će osjećanje oploditi njegovu racionalističku podlogu

²⁹ Ugovor u dokumentaciji autora.

³⁰ Franjo Fancev, *Zagrebačko školovanje Pavla Solarića*, *Nastavni vjesnik* 38, 1929/30, str. 7—8.

Sava Mrkalj

i dati još jedan impuls njegovom filološkom stvaralaštvu. Tek od tada on postaje svjestan i svog nacionalnog bića, pa će se i njegova djelatnost usmjeravati neprestano »na polzu« (korist) ne bilo kojeg, ne ni njegovog graničarskog, nego baš srpskog naroda i književnosti.

Mlad, široko obrazovan, poletan i napredan, Sava se u toku studija u Pešti latio velikog i riskantnog posla na preuređenju tadašnje zastarjele i nerazumljive slaveno-srpske azbuke, koja se upotrebljavala i u crkvi i u književnosti.

U našem jeziku se od jednog i drugog *jera* razvio glas i slovo *a*, ali se u narječjima *jer* uglavnom pretvorilo u *e* i *o*.

i dobio azbuku gotovo jednaku današnjoj:

А, Б, В, Г, Д, ДѢ (=Ѣ), Е, Ж, З, И, І, Н, Л, ЛЬ (=Л), М, Ѣ, НЬ
(=Н), О, П, Р, С, Т, ТѢ (=Ѣ), У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш.

Od starih nepotrebnih znakova zadržao je samo tzv. tanki jer (b) ili umekšavajući znak, koji mu je poslužio kod stvaranja znakova za glasove: Đ, LJ, NJ i Č.

Polazeći od principa koji je, po ugledu na Nijemca Adelunga, bio sam sebi postavio: »Piši kao što govoriš« i »Za jedan glas samo jedan znak« — Sava je srpsku azbuku bio doveo gotovo do fonetskog pisma, jedinstvenog u svijetu, što će nekoliko godina kasnije Vuk Karadžić u potpunosti ostvariti i to tako, da će Savinoj azbuci dodati slovo DZ, pronaći bolje rješenje za slovo J, a umekšavajući znak (b) potpuno spojiti sa slovima: D, L, N, T i tako dobiti nova slova za glasove: Đ, LJ, NJ i Č.

Sava je reformi jezika pristupio s jasnim i sasvim određenim ciljem: da jezik i pismo učini razumljivim trgovcima, zanatlijama i građanima, a posebno školskoj djeci, za koju kaže da su »zbog nerazumljivosti tadašnje azbuke morala po tri do četiri godine izgubiti, kako bi siročići samo čitati naučili.« Da bi to postigao, on se, iznad svega, zalagao za pisanje na narodnom jeziku, zbog čega se grdno zamjerio crkvi koja će ga od tada pa do kraja njegova tragičnog života nemilosrdno proganjati.

Iako je bio na domaku naučne slave, Sava se nakon nepune godine dana od objavljivanja svoga »Sala« povukao iz Budimpešte. Učinio je to onoga časa kada je saznao da je mitropolit Stratimirović iz Sremskih Karlovaca uspio zabraniti štampanje knjige njegovog prijatelja i Vukova pobratima Luke Milovanova, koja je trebala biti objavljena na njegovoj azbuci. Godine 1811. Sava se pojavio u manastiru Gomirju, gdje se na vlastitu molbu zamonašio, postavši kaluder Julijan. U strahu od osвете crkvene hijerarhije on se ponovo služi crkveno-slavenskim jezikom. No, ni to mu ne pomaže. Nakon dvogodišnjeg boravka u Gomirju crkva ga otpušta iz manastira i lišava crkvenog čina. Od tada, pa do smrti, Sava će biti izgubljen čovjek. U tom dugom vremenu tragovi njegovog lutanja bit će sasvim isprekidani: Turska (Bosna), Bović, manastiri Sveti Đurađ u Banatu i Jazak u Fruškoj gori, Glina, Vojnić, Karlovac, Dubrovnik, Šibenik, Zemun ... Beč. Živi od davanja poduka djeci, više gladan nego sit. Doživljava nervni slom i završava život u bečkoj duševnoj bolnici 1833. u pedesetoj godini života.

С Я Л О
Д Б Б Л О Г А Б Р А
Д Н Б О
А З Б У К О П Р О Т Р Ъ С .

У БѹДИМУ ГРАДУ:
ПРИМЕЧАЛА КРААТЪЕВСКАГО ОБЪЮЧНА: ВЕНГЕРСКАГО.

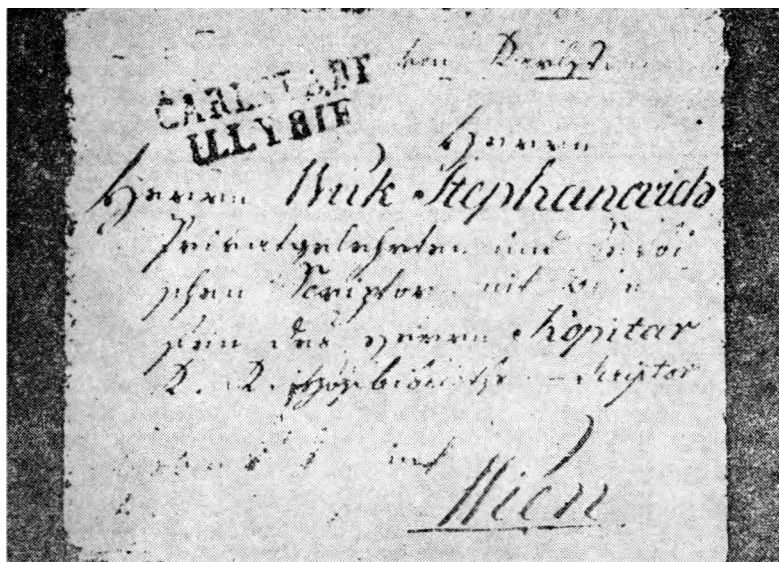
1810

Naslovna strana Savine rasprave o jeziku.

Што су то рѣчи? што ѣзик? пис-
мена? и колико и мора у азбукѣ
ѣзика ѣднога бити?

ЧЛОВЕКЪ СЕБѢ РАЗНЕ ПРЕСТАВАА ВѢСТИ, ОН МЫ-
СЛИ О НИМЪ, РАЗСУЖДАА, ЧУСТВУЕ, СУДИ. ОН
МОЖЕ И О НАПРЕДКУ, И О ГЛАВѢ НАШОЙ, ЧУСТИ
У ПУТРА ЗАКАЧАВАТИ. ЛИБО О СВѢТУ ТОМЕ НИ
МЕРѢ НЕ ЗНАМО, ДОКЛЕ ГОДЪ КАКОВЕ НЕ ИМАМО
ЗНАКЪ, ПОСРЕДСТВОМЪ КОИ ТО НАМА ОТКРИВАЕ.
ЗНАЦИ ТИ МОГУ РАЗЛИЧНИ РОДОВА БИТИ; ПО
МЕДЬУ СВѢТА БЪЗМОЖНИМА НАЙБОЛЬШЕ СУ ОНИ,
КОЕ ЧОВЕКЪ ОЧЛЕННИМЪ ГЛАСОМЪ ЛИБО ЗВУКОМЪ СВОИМЪ
ОТЪ СЕБЕ, ДАЕ, И КОИ СЕ НАШКИ НАЗЫВАЮ РѢЧЬМА.
ЦѢЛЫ ОВАКОВѢ ЗНАКОВА СЕИР, ТО ЕСТЬ, ЦѢЛЫ СЕИР
ОЧЛЕННИИ РАЗБОРНИ ЗВУКОВА, КОИМА ЧОВЕКЪ ЧО-
ВѢКУ МЫСЛИ СВОЕ СООБЩАА, НАРИЧЕМО ѢЗИКОМЪ
У НАС. * ОТЪ КУДА УЗЪ ГРЕДЪ СЛѢДУЕМО: ДА
НАИ-

* Иначе три знаменована има код нас рѣчъ
сва ѣзикъ. Наипрѣкъ намъ то, што смо
реканъ, значи; по томѣ уа ѣданъ тѣла,
Зупе; а наипослѣкъ способностъ, возмож-
ностъ говорити; и. п. кадъ речемъ: Човекъ и-
ма ѣзикъ, на мѣсто: Човекъ есть словесанъ.

Faksimil koverta s adresom Vuku Karadžiću (rukopis Save Mrkalja).

No, ni mitropolit Stratimirović, ni crkva u cjelini, nisu više mogli spriječiti prodor narodnog jezika u književnost. Ako je Sava pao, Vuk je izdržao, zahvaljujući upornosti i svom životnom geslu: »Ne da se, ali će se dati!« Kad se uzme u obzir da je nova azbuka u Srbiji ozvaničena tek 1868, tj. četiri godine iza Vukove smrti, može se najbolje sagledati kakvog se teškog posla bio prihvatio Sava Mrkalj. Bio je začetnik progressa u srpskom jeziku i njegova prva žrtva.

Pored bavljenja jezikom, Sava je pisao i pjesme. Njegovo pjesničko djelo ostalo je maleno i nedovršeno. Slomljen, fizički i duhovno, Sava je i sam zapisao: »Preljuta željezna sudbina i strašno gonjenje, silno gonjenje, koje bi i najtvrdje gradove i čitave zemlje osvojiti moglo, ne dopustiše mi napredovati, pa onda ni raditi znamenito ljudski, čime jedan pisac treba da je zadovoljan.«³²

32 Vladan Nedić, Beleške Save Mrkalja iz bečke duševne bolnice, Prilozi za književnost 20. sv. 3—4, str. 304, 1954.

Prema navodima Miloša Okuke, iza Save Mrkalja ostale su 23 pjesme: 14 originalnih i 9 prevedenih.³³ Neke od njih su i danas zanimljive, ne samo po svojoj misaonoj poruci nego i po svojoj strukturi. Tri njegove pjesme uvrštene su i u Antologiju starije srpske poezije Mladena Leskovca 1964. godine. Jedna od njih glasi:

STARAC

*Sva mi tužnom krepost ode,
Star sam, slab sam, o nezgode!
Jedva lozna kap i šala
Bi sad mene razigrala.*

*Ode moja sva milota,
Ode cveće i krasota;
Crvenilo i belilo
Iz mog lica odletilo.*

*Mora srdce da mi grca,
Jer na vrati kuca smrtca,
Koje oko uvek suvo
Koje uvo svakom gluvo.*

O Mrkaljevom životu i radu pisalo je do sada više od stotinu autora.³⁴ Među njima posebno se ističu radovi Đorda Rajkovića, Mladena Leskovca, Viadana Nedića, Miloša Okuke i Vukosave Opačić-Lekić. Rajković je 1877. prvi napisao Bibliografsku i književnu sliku Save Mrkalja, Leskovac je 1950. dao popis njegovih radova i spisa, Nedić je 1959. objavio zbirku neobjavljenih Savinih pjesama, Okuka je 1975. prvi objavio zasebnu knjigu o jezičkom i književnom radu Save Mrkalja na njemačkom jeziku, a Vukosava Opačić-Lekić 1978. na hrvatskom ili srpskom jeziku.

Prikaz psihopatoloških elemenata u strukturi Savine ličnosti napisao je Sjeničarac dr Gojko Nikoliš, koji je time upotpunio sliku o ovom velikanu, ali i stradalniku u historiji srpskog jezika.

³³ »Život«, časopis za književnost i kulturu, 7—8, Sarajevo 1975.

³⁴ M. Okuka, Radovi Save Mrkalja i literatura o njemu, Radovi, knj. VIII, 1974/75, (poseban tisak), Sarajevo 1976.

SJENICARSKA BUNA 1897.

Nakon Nagodbe s Mađarima 1868. i razvojničenja Vojne krajine, otpočeo je u Hrvatskoj, krajem 19. vijeka, snažniji pokret suprotstavljanja mađarizaciji pod okriljem Narodne stranke i Stranke prava.

U Hrvatskoj se u to vrijeme najteže živjelo na selu. Gvozdeni plug tek je počeo zamjenjivati drvenu ralicu, a porezi su neprekidno uvećavani. Nekadašnje »stare pravice« i graničarska prava postajali su sve manji. Kapitalistički društveni odnosi ukidali su sve dotadašnje privilegije i seljacima nametali sve veće obaveze.

Kućne zadruge na krajiškom području se raspadaju, što dovodi do velikih viškova radne snage koja se nema gdje zaposliti. Selo se sve više raslojava i proletarizira. Uz to, provodi se novo klasiranje zemljišta, uvodi novi katastar i uvećavaju porezi. Sve te nove mjere seljaštvo povezuje s mađarskom vlasti i vladajućom Narodnom strankom koju naziva mađaronskom.

U takvim okolnostima zbilo se potkraj 19. vijeka u najugroženijim i najsiromašnijim krajevima Hrvatske više seljačkih nemira i buna koje su se nadovezivale na poznate demonstracije u Zagrebu 1883. godine povodom isticanja mađarskih zastava, dvojezičnih naziva i grbova na financijske ustanove i porezne urede u gradu, što nije bilo u skladu s Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. godine.

Otporu protiv mađarizacije i uvođenja novih ekonomskih odnosa na selu pridružili su se te godine i seljaci iz sela Štipana, Sljivovca i Dugog Sela u blizini Sjeničaka. Pišući o tome u knjizi Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj,³⁵ Stjepan Antoljak kaže: »Na vijest da je općinski bilježnik (u Lasinji) razvio mađarsku zastavu, sakupi se 12. X 1883. oko 200 seljaka iz sela Štipan, Šljivovac i Dugoselo pred općinski ured da zatraži njega i zastavu. Iako masa nije našla ni njega ni zastave, stade po dućanima i krčmama uništavati 'mađarske' vage i mjere i tražiti stare. No, dolaskom oružnika uskoro se seljaci umire.«

Kao odgovor na ove nemire doveden je u Hrvatsku iste godine za bana Kuen Hedervari, slavonski veleposjednik i drski predstavnik mađarskog plemstva. Formula po kojoj će Hedervari vladati u Hrvatskoj punih dvadeset godina bila je vrlo jednostavna, ali i vrlo uspješna: što više zavađati

³⁵ Matica hrvatska, Zagreb 1956, str. 206

predstavnik Hrvata i Srba, što jače poticati slavonski separatizam i što više uvoditi mađarizaciju u Hrvatskoj, u skladu s izjavom engleskom novinarom 1889: »... U miješanoj državi, kao što je Ugarska, jedna rasa mora da vlada, a ta rasa moraju biti Mađari.«

Buna u Sjeniaku izbila je četrnaest godina iza seljačkih nemira 1883, iako su joj uzroci u osnovi bili isti. Bila je to, kako Stjepan Antoljak u pomenutoj knjizi navodi, »posljednja seljačka buna u Hrvatskoj u 19. vijeku«.³⁶

Mada je bila motivirana ekonomskim razlozima, buna u Sjeniaku odražavala je u određenoj mjeri i društveno-politička gibanja među srpskim stanovništvom u Gornjoj krajini³⁷ u to vrijeme. Naime, pod uticajem Srpske samostalne narodne stranke u Hrvatskoj, koja je počela radom 1887. godine, dolazilo je do porasta zahtjeva i za priznavanje prava srpske narodnosti, u čemu se posebno isticala pravoslavna crkva.

Prema podacima iz zapisnika s glavne rasprave 48-orici učesnika bune u Sjeniaku, održane pred Sudbenim stolom u Zagrebu od 15. novembra do 9. decembra 18 9 7,³⁸ kao razlog za pobunu navodi se:

»Već dulje vremena počela se je među žiteljstvom Gornje krajine širiti lažna vijest da će na pojedinim crkvah biti izvještene mađarske zastave, pa čim takove budu izvještene . . . kroz 24 sata da će odnosna župa (ili) dotična parohija potpadati pod isključivu vlast Mađara, da će u njoj u kriepost stupiti mađarska prava i sve preuzeti financija. Ova da će popečatiti plugove, drljače, motike i ino gospodarsko oruđe, uslijed česa će se od toga oruđa, kao i od drugih kućnih predmeta, a naročito od bračnog veza, morati plaćati težki porez i daće, a sada postojeće da će se znatno povisiti. .. Takova izmišljena vijest donešena je također u mjesto Sjeniak, i to po izjavi mnogih optuženih i svjedoka, prigodom izbora za srbsko-crkveni kongres³⁹. . . , a neposredno prije toga događaja, u petak 17. rujna 1897. po Pavlu Mrkalju Balatinu i njegovom bratu Stanku. . . kad su se istoga dana vratili od sajma iz Karlovca ...«

U zapisniku se dalje navodi da je Pavao Mrkalj Balatin istoga dana počeo odmah po selu okupljati narod da ide

³⁶ Isto, str. 210.

³⁷ Približno području današnjeg Korduna, Banije i Like.

³⁸ Arhiv Hrvatske, Zagreb, Acta Varia, kut. 15.

³⁹ Crkveni sabor u Sremskim Karlovcima 1896.

Julije Meissner: Buna u Sjeniaku 1897. (detalj)

čuvati crkvu u selu. Odziv je bio veliki. Ljudi su čuvali crkvu uzastopno nekoliko dana i noći. Mađari se nisu pojavljivali. Tada im je, sumnjajući u istinitost ove vijesti, sveštenik Mihailo Nikoliš predložio da se razidu, odnosno da barem danju ne čuvaju crkvu, jer će ih on, u slučaju opasnosti, obavijestiti crkvenom zvonjavom. Ljudi su ga poslušali i počeli se razilaziti. Međutim, upravo toga dana, 21. septembra, oko 11 sati pred crkvom su se pojavila trojica nepoznatih ljudi u građanskim odijelima. Bila je to komisija za razmjeravanje zemljišta iz Zagreba u sastavu: Đuro Cvijanović, ravnatelj gruntovnice, Lucijan Brozović, povjerenik za provedbu potajnih dioba i Petar Đaković, mjernik, koja je došla u selo na poziv seljaka Sime Bižića i Rade Padežanina. Nesporazum je bio potpun. Primijetivši nepoznate osobe pred crkvom, Ilinka Maslek stala je vikati da su došli Mađari vješati zastavu. Na njeno dozivanje oko crkve se u kratkom vremenu okupilo oko 500 ljudi, naoružanih koljem, motikama, sjekirama i vilama te ponekim »štucom« i kuburom. Komisija je bila za čas opkoljena razjarenom masom. Ni uvjeravanja sveštenika Nikoliša da to nisu Mađari nisu više pomogla. Masa je navalila na došljake i pobila ih!

Predvečer istoga dana stigla je iz općine Lasinja u selo žandarmerijska patrola od sedam ljudi, predvođena općin-

skim načelnikom Josipom Mrvcem, s ciljem da pohvata glavne aktere bune. Patrolu je, dva kilometra prije crkve, kod zaseoka Relja, sačekala veća skupina naoružanih seljaka i prisilila na bijeg.

Sutradan, 22. septembra, došla je ponovo u selo ojačana patrola iz Lasinje, sastavljena od jedanaest žandara i financa. Prilikom približavanja crkvi na nju je ponovo otvorena vatra iz civilnih pušaka. Ovaj puta žandari su uzvratili, ispalivši na pobunjenike 32 metka. U toku borbe poginula je, u blizini svoje kuće, nadomak crkve, Vasilija Maslek, a pobunjenici su se razbjegli.

U toku naredne noći u selo je stigla četa vojnika iz Petrinje, koja je za nekoliko dana pohvatala više desetaka ljudi i žena. Mnogobrojni žitelji Sjeničaka izbjegli su tih dana u okolne šume i sela, odvođeni sa sobom i stoku.

Povodom događaja u Sjeničaku, istraga je vođena više tjedana, a 22. decembra 1897. godine pred Kraljevski sudbeni stol u Zagrebu izvedeno je 48 Sjeničaraca, optuženih za umorstvo, zločin i pobunu. Od toga broja 19 osoba je osuđeno, a 29 je oslobođeno optužbe. Na kaznu smrti vješanjem osuđeno je jedanaest, a na kaznu tamnice od deset mjeseci do tri godine osam lica.

Na kaznu smrti osuđeni su: Đurađ Bjeloš Zunac, Mile Jurić, Marta Lončar, Toma Lončar, Janko Manojlović Grlica, Sava Manojlović, Dmitar Mrkalj, Pavao Mrkalj Balatin, Marko Padežanin, Mile Romić i Mile Vujčić Sole. Osmorici od njih (osim Lončar Marte, Lončar Tome i Manojlović Save) kazna smrti preinačena je kasnije, odlukom Suda sedmorice u Zagrebu, na robiju u trajanju od devet do dvadeset godina.

Na kaznu tamnice osuđeni su: Mile Bižić, Mile Bratić, Gligorija Linta, Rade Linta, Todor Manojlović — Rudan, Marko Mrkalj, Pavao Mrkalj — Roknić i Stanko Roknić.

Iako je posrijedi bila zabuna, namjera seljačke bune u Sjeničaku bila je jasna. Boreći se za svoja elementarna prava i neke stečene graničarske privilegije, među kojima su se posebno isticali besplatan ogrijev i sol, pečenje rakije, slobodna sadnja duhana i dažbine u radnoj snazi ili u naturi umjesto u novcu, sjeničarski seljaci pridružili su se tako čitavom nizu pobuna i nemira seljaka u Hrvatskom zagorju, Gorskom kotaru, Baniji, okolici Varaždina, Križevaca itd., što su ih ovi dizali četrnaest godina ranije protiv izrabljivanja i mađarizacije. Sve to davalo je ovom pokretu, pored ekonomskog, i socijalni i nacionalni karakter.

ZAJEDNIČKI PROTIV TUDINACA (Tragom pisma Antuna Radića)

Neposredno nakon priključenja Vojne krajine Hrvatskoj (1881) i likvidacije protumađarskog narodnog pokreta (1883), novi hrvatski ban Kuen Hedervari uspio je nekadašnju najjaču hrvatsku Narodnu stranku učiniti svojom, dijeleći unosne položaje višem činovništvu i poduzetnicima iz redova građanstva i starog plemstva. Pridobio je za sebe i predstavnike srpskog građanstva u Hrvatskoj i Slavoniji, okupljene u režimskom »Srpskom klubu«.

Hrvatsku opoziciju u to vrijeme činile su sve jača Stranka prava i tzv. Neodvisna narodna stranka ili »Obzoraši«, nazvani po listu Obzor. Ova stranka nastala je 1880. godine otcjepljenjem od Narodne stranke. Pored njih postojala je i slabija proturežimska srpska opozicija okupljena oko lista »Srbobran«, koji je izlazio u Zagrebu od 1884. do 1914. godine.

Srpska opozicija djelovala je ispočetka i protiv Mađara i protiv hrvatskih opozicionih stranaka jer su i jedni i drugi bili protiv postojanja srpske nacije u Hrvatskoj.

Uviđajući kasnije da bi uticaj srpskog građanstva u crkvenoškolskoj autonomiji bio mnogo veći kad bi kontrolu nad njom imala hrvatska vlada, srpska opozicija konstituirana 1887. u Rumi u Srpsku samostalnu narodnu stranku u Hrvatskoj, sklopila je iste godine izborni program s hrvatskom opozicijom radi zajedničke borbe za proširenje hrvatske autonomije u odnosu na Mađarsku. Centar srpske samostalne politike na ovom području bio je tada u Glini, gdje su djelovali braća Urice i drugi političari. Takva suradnja trajala je do 1895, sve dok u Stranci prava nije došlo do rascjepa i do izdvajanja iz nje Josipa Franka, koji je osnovao tzv. Čistu stranku prava.

Umjesto dotadašnjih shvaćanja da Hrvatska treba biti samostalna država, neovisna i od Mađarske i Austrije, Frank je zastupao tezu da se državni teritorij buduće hrvatske države treba najprije proširiti na Bosnu, Hercegovinu i Sloveniju i da tako stvoreno državno tijelo bude u sastavu Austro-Ugarske.

Znajući da će takvo njegovo stanovište izazvati revolt velikosrpskih elemenata u tadašnjoj Srbiji koji su, također, računali na Bosnu i Hercegovinu, frankovci su otvorili neskrivenu protusrpsku kampanju, ne samo protiv Srba u Srbiji nego i onih u Austro-Ugarskoj Monarhiji.

U takvim okolnostima istupa 1896. godine na političku scenu u Hrvatskoj Ujedinjena hrvatska i srpska omladina pod rukovodstvom braće Stjepana i Antuna Radića i Svetozara Pribićevića. Napredna omladina se zalagala za prevazilaženje sukoba između hrvatske i srpske buržoazije koji su počeli onemogućavati svaki uspješniji otpor tuđinskoj prevlasti i ugrožavati nacionalni opstanak. Umjesto sukoba, predlagali su da se politička i nacionalna borba u Hrvatskoj temelje na hrvatsko-srpskoj suradnji i slozi i da se na izborima istupa zajednički protiv mađaronske Narodne stranke.

U tom smislu uputio je dr Antun Radić 14. oktobra 1901. godine svešteniku Mihailu Nikolišu u Sjeničak pismo u kome, između ostalog, kaže:

»... U Vašem kotaru kandiduje opet kandidat združene oporbe, g. prof, i urednik »Obzora« Pasarić. Ja sam bio juče kod gosp. dra Medakovića i kod g. dra Pačua u ovoj stvari. Pa budući da su se Hrvati i Srbi složili u petrinjskom i koštaj ničkom kotaru, tako da će složno glasovati u koštajničkom kotaru za pravosl. sveštenika — molim Vas da i Vi, prečasni Gospodine, glasujete u svom kotaru s Hrvatima, ugledajući se u slogu i ona dva spomenuta kotara, ili ako nećete nikako glasovati, molim Vas, da barem ništa ne učinite protiv našega kandidata .. «⁴⁰

Iako se ne mogu pronaći pismeni tragovi o tome koliko je sveštenik Mihailo Nikoliš pomogao Antunu Radiću u ovim izborima, vjeruje se da je on to sigurno učinio, jer su mađaroni u to vrijeme bili u Sjeničaku naročito omraženi radi drastičnih represivnih mjera koje su putem svojih organa provodili prema narodu nakon bune 1897. godine.

Hrvatsko-srpska suradnja, započeta 1887, razvila se pod uticajem Ujedinjene hrvatske i srpske omladine prvih godina 20. vijeka u stranačku Hrvatsko-srpsku koaliciju, koja je dominirala u političkom životu Hrvatske od 1905. do 1908. godine, a djelovala je i za sve vrijeme 1. svjetskog rata. Mada je Koalicija pokazala i niz slabosti, ona je, ipak, označila novi oblik suradnje u traženju zajedničkih rješenja za sva ona pitanja što ih je društveni i politički život toga vremena nametao. Najveća njena zasluga je u tome što je smanjivala mogućnost vladajućim krugovima Beča i Pešte da zavađanjem Hrvata i Srba povećaju svoj uticaj u Hrvatskoj.

40 Novi ljetopis SKD »Prosvjeta«, Zagreb 1971, br- 1, str. 149,

У Браини коначно, каже,
дује овој канцеларији здружа,
не оспоре, т. ј. проф. и уредника
„обзора“ Пасапул. Ја сам
био јучер дог тоси. Дра Мега,
Ковића и дог т. Дра Парца у
овој савези. Па будући да
су се Хрвати и Срби склопили
у Петровград и Косову,
наредно коначно, тако да та
словесно гласовати у Косову,
српски коначно, и српски,
свеснастима, — морали Бра
да и Ри, премаћена Тоси,
да не, „гласујуће“ у свој конач
ру с Хрватима, утврђају,
ти се у скогу и она два сво,
менунта коначра, иви, ако
не тече никако гласовати,
морали Бра, да барем
ништа не утврђају и дог
намета канцеларија.

Faksimil druge stranice pisma A. Radića.

Između dva svjetska rata

PRVI SVJETSKI RAT

Kao vojnici Austro-Ugarske i Sjeničarci su u prvom svjetskom ratu bili mobilizirani i izvedeni najprije na ratište protiv Srbije a kasnije i njenih saveznika. Za razliku od svojih očeva i djedova, koji su se oko dvjesto godina borili za interese bečkog dvora protiv raznih tuđinaca, tadašnji sjeničarski mladići bili su prisiljeni da se tuku u jednom bratoubilačkom ratu.

Austro-ugarske vlasti su odmah poslije izbijanja rata, 28. jula 1914, otpočele vršiti snažan pritisak na sve ljude u južnoslavenskim zemljama koji se nisu slagali s napadom na Srbiju, optuženu za smrt prestolonasljednika Franje Ferdinanda u Sarajevu i izazivanje rata. U protusrpskoj kampanji prednjačili su frankovci i klerikalci u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Sloveniji, raspirujući šovinističke strasti, ne samo protiv Srba u Srbiji nego i onih u okviru Carevine. Tako je ljubljanski klerikalni list »Slovenec« već 27. jula

1914. izbacio parolu »Srbe o vrbe«, a vlada u Zagrebu zabranila je 5. novembra iste godine dotadašnji naziv hrvatski ili srpski jezik i pretvorila ga samo u hrvatski, da bi 3. januara 1915. zabranila upotrebu ćirilice u administraciji.

Sjećajući se histerije frankovaca protiv Srba u Hrvatskoj u to vrijeme, dr Ivan Ribar je zapisao: »Da je vodstvu frankovaca, te svih ostalih protunarodnih elemenata, uspjelo preko odlučujućih faktora u Beču 'minirati' Sabor i progurati komesarijat s austrijskim generalom na čelu, istrebljenje Srba otpočelo bi već u prvom svjetskom ratu i s istom svirepošću kao u drugom svjetskom ratu. Koalicija je (misli se na Hrvatsko-srpsku koaliciju, kao stranačko-političku grupaciju, op. a.) u političkoj borbi za očuvanje Sabora, a protiv komesarijata, osujetila masovni pokolj Srba, planski spremljen od frankovačkog vodstva uoči prvog svjetskog rata.«⁴¹

⁴¹ Dr Ivan Ribar, Iz moje političke suradnje, Naprijed, Zagreb 1965, str. 160.

Bečki dvor i Vrhovna komanda poklanjali su naročitu pažnju stvaranju i produbljivanju jaza između Hrvata i Srba. Da bi to postigli, koristili su svaku priliku, pa i tu da karlovački 26. pješadijski puk bude prva okupaciona jedinica u zauzetom Beogradu 2. decembra 1914. godine. Tim povodom car Franjo Josip izdao je i poseban proglas »zahvalnosti« Hrvatima, kako bi što više raspirio međunacionalnu mržnju.⁴²

U takvim okolnostima, iako i sami nacionalno i socijalno obespravljani, kretali su, ustrašeni i prezreni sjeničarski seljaci k Beogradu, Drini, Ceru, Kolubari, Galiciji ili »talijanskoj vrnti« da se tamo, zajedno s isto tako potlačenim seljacima iz drugih južnoslavenskih zemalja u okviru Monarhije, bore za »presvjetloga cara.«

Ne uviđajući nikakav smisao i opravdanje takvog rata, pojedini Sjeničarci dezertirali su s oružjem iz austrougarske vojske i odmetali se u »zeleni kadar«, tj. vojne bjegunce po šumama. Među njima bili su: Đuro Bižić Jurko, Mile Dragić Sole, Mile Katić Kojo, Stoj an Malić, Mane Manojlović Pejić, Mile Đ. Maslek, Rade N. Rudan, Stojan M. Rudan, Stojan S. Rudan, Milkan M. Vujčić, Tanasija M. Vujčić i drugi.

Jedan od njih, Mane Manojlović Pejić, poginuo je u borbi sa šerežanima (žandarima) na livadama ispod šume Muljci, u kojoj se nalazila baza većine vojnih bjegunaca iz Sjeničaka.

Neki mladići izbjegavali su vojnu obavezu na taj način što su trovali pojedine tjelesne organe, kao na primjer uši sa sodom, oči s kukoljem, noge s raznim travama itd.

Kao dobrovoljci, na strani Srbije, učestvovala su 23 Sjeničarca, dolazeći na solunski front pretežno iz Amerike ili iz ruskog zarobljeništva. Bili su to: Rade Dokmanović, Petar Maslek, Timo Roknić i DMITAR Rudan iz *Donjeg Sjeničaka*; Milovan Bijelić, Nikola Bijelić, Rade Bijelić, Adam Carević, Jovan Kljajić, Ilija Kukulj (prezime po nevjenčanoj majci), Jovan Manojlović, Petar Manojlović Juso, Teodor Manojlović, Adam Rudan, Jovan Šikota i Mile Tepšić iz *Gornjeg Sjeničaka* i Mile Bjeloš Cicvara, Rade Bjeloš Bruj an, Mile Bratić Brkonja, Mile Bratić Krvar, Dušan Nikoliš, Gligorije Pruginić i Vujo Slijepčević iz *Lasinjskog Sjeničaka*.

U toku rata poginuo je 51 Sjeničarac: 3 na strani Srbije kao solunski dobrovoljci: Milovan Bijelić, Rade Bijelić i Petar Maslek, a 48 kao austrougarski vojnici i to: Rade Linta,

42 Ivan Božić i dr., Istorija Jugoslavije, Prosveta, Beograd 1972, str. 384.

Jovo Lončar, Petar Lončar, Rade Lončar, Marko Maslek, Milić Maslek, Petar Maslek Rogonja, Vasilije Maslek, Vujo Maslek Perišin i Dmitar Padežanin iz *Donjeg Sjeničaka*; Petar Basara, Dmitar Bijelić, Petar Bijelić, Ilija Kajganić, Petar Kljajić, Vasilije Kljajić, Adam Manojlović, Ilija Manojlović — Linta, Mile Manojlović I, Mile Manojlović II, Petar Manojlović, Jovan Nikoliš i Teodor Nikoliš iz *Gornjeg Sjeničaka* te Rade Bjeloš, Stojan Bjeloš, Pavao Carević, Mile Gidak, Nikola Jajić, Stanko Jajić, Mile Juras, Rade Juras, Đurađ Kartalija, Ilija Kartalija, Mile Maslek, Đuro Mrkalj Arija, Mile Mrkalj, Miloš Mrkalj Jurin, Nikola Mrkalj, Petar Mrkalj Kuka, Petar Mrkalj Ljeljuš, Pavao Mrkalj Juzbeša, Simo Mrkalj Jurin, Petar Padežanin, Savo Padežanin, Nikola Pruginić, Simo Pruginić, Gavro Roknić Cvijetić i Petar Vujčić iz *Lasinjskog Sjeničaka*.

Najviše Sjeničaraca izginulo je u borbi na Ceru (25), Crnom vrhu (15) i na rijeci Sitnici (1), dok su u borbi u Bukovini poginula 4, na Piavi 3, a trojica na Kajmakčalanu kao solunski dobrovoljci.

Mnogo više (oko dvije stotine) osoba pomrlo je u selu od tzv. »španske groznice«, tj. posebne vrste gripe na kraju rata. Umirale su pretežno mlade žene, djevojke i djeca. Pored toga, vladala je i velika glad. Da bi prehranili porodice pojedinci su tokom rata odlazili čak u Slavoniju i Srijem u nabavu žita. Najteže je bilo brojnim siromašnim porodicama. Mnoge od njih ostale su žive zahvaljujući mladim koprivama što su ih kuhale svakog proljeća kad je, inače, hrane bilo najmanje.

Što se više bližila propast Carevine, a posebno pod uticajem oktobarske revolucije, dolazilo je u Hrvatskoj sve više do buđenja političkog života koji je poslije izbijanja rata bio sasvim zamro. Političke stranke tražile su izlaz iz teške situacije. Dok su jedni smatrali da bi na ruševinama Austro-ugarske trebalo na području južnoslavenskih zemalja stvoriti jugoslavensku federativnu republiku, u kojoj bi svi narodi bili ravnopravni, dotle su se drugi, klerikalci i frankovci, zalagali za ujedinjenje Hrvatske i Slovenije u autonomnu zajednicu u okviru Austro-Ugarske. Među ovim posljednjima vladalo je uvjerenje da će Carevina i nakon kapitulacije opstati kao država. Ovo uvjerenje oni su bazirali na mišljenjima nekih velikih sila da bi Austro-Ugarsku trebalo poslije rata ostaviti u istim granicama, kao branu od njemačke i ruske opasnosti. No, ishod rata bio je drugačiji. Monarhija se morala raspasti, a na njenom teritoriju stvoreno je neko-

liko novih, samostalnih država, među kojima i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ne shvaćajući zamršene političke igre i interese predstavnika srpske i »prečanske« buržoazije prilikom stvaranja Kraljevine SHS, Sjeničarci su, kao i mnogi drugi, dočekali stvaranje nove države sa simpatijama. Vjerovali su da je konačno došao kraj vjekovnoj razjedinjenosti naših naroda i njihovom izrabljivanju od tuđinaca. Ubrzo su se mnogi razočarali, uvidjevši da je, umjesto ravnopravne zajednice južnoslavenskih naroda, stvorena država koja počiva na neravnopravnosti, nasilju i eksploataciji.

Uslovi života u selu postajali su sve teži. Na usitnjenim parcelama nekadašnjih kućnih zadruga žita i stoke bilo je sve manje, a druge zarade u zemlji nije bilo. Porezi su, unatoč tome, neprekidno rasli. Mnogi su stali spominjati cara Franju i isticati bolji život u vrijeme njegove vladavine. U potrazi za boljim životom počeli su pojedinci napuštati selo i odlaziti na rad u Francusku i Ameriku. Selo je u političkom pogledu postajalo sve spremnije za prihvaćanje komunističkih ideja, što su ih počeli propagirati neki povratnici iz ruskog zarobljeništva, koji su bili svjedoci stvaranja Sovjetske Rusije, prve zemlje radnika i seljaka. Naročito uvjerljiv i uticajan u tome bio je Glišo Pruginić. Sličan uticaj na ljude u istom smislu imali su i povratnici iz Amerike, među kojima su se isticali Pavao Bijelić, Lazo Bratić i Đuro Vujčić Major koji se, zajedno s Glišom Pruginićem, mogu smatrati pretečama naprednih društvenih stremljenja u selu.

UTICAJ GRAĐANSKIH POLITIČKIH STRANAKA NA SELO

Stranačka politička aktivnost u Sjeničaku bila je između dva rata, naročito od 1927. godine, znatno ispred njegove ekonomske i kulturne razvijenosti, čemu su mnogo doprinijeli pojedini domaći studenti i daci te radnici i zanatlije koji su povremeno dolazili iz razvijenih sredina u selo i u njemu boravili.

Većina Sjeničaraca pripadala je Samostalnoj demokrat-skoj stranci (SDS) Svetozara Pribićevića, dok je manjina **podržavala** Radikalnu stranku, zatim Jugoslavensku nacionalnu stranku (JNS) Bogoljuba Jevtića od 1931. do 1935, te **od 1935.** Jugoslavensku radikalnu zajednicu (JRZ) Milana **Stojadinovića.**

Istaknutiji pristalice SDS-a u selu bili su: Rade G. Bjeloš, Jovo Bjeloš Lugarev, Niko Bratić Mlinar, Pajo Dančuo, Milić Dejanović, Jandre Jurić, Pero Jurić, Nikola Grubješić, Miloš Kartalija, Mile Katić Kojo, Marko Krkljuš Kovač, Rade Linta, Nikola Manojlović, Mile Martinović, učitelj, Stanko Maslek, Mile Mrkalj Kuka, Nikola Mrkalj Sestan, Milkan Mrkalj, Miloš Nahod, Branko Nikoliš, Lazo Padežanin, Glišo Pruginić, Pero Pruginić Amerikanac, Vujo Pruginić, Mile Rudan Njuša, Milić Škaljac Novačić, Milkan Vujčić Sole itd., dok su radikali, jenesovci, a kasnije jerezovci bili malobrojni i vezani uz učitelja Vjačeslava Baratinskog i sveštenika Savu Dimovića.

Dok su Radikalna stranka, JNS i JRZ bile izrazito režimske stranke, nasuprot njima SDS, nastala 1924. otcjepljenjem iz srpske Demokratske stranke, prerasla je od 1927. godine u snažnu opoziciju prema režimu među Srbima u Hrvatskoj. Te godine zaključio je Svetozar Pribićević u ime SDS sporazum sa Stjepanom Radićem, vođom Hrvatske seljačke stranke (HSS) o stvaranju Seljačko-demokratske koalicije (SDK), kao zajedničkog opozicionog bloka prema režimu. Od tadašnjeg pobornika unitarizma i centralizma, Pribićević se pretvorio u njegovog odlučnog protivnika, a od uvođenja šestojanuarske diktature 1929. godine emigrirao je u inostranstvo i ostao tamo do kraja života. U emigraciji dolazi kod njega do još veće progresivne transformacije: ne samo što je zastupao izraziti federalizam nego se izjašnjavao i za republikansko državno uređenje, zagovarajući u tom smislu i revolucionarne metode borbe, kao i potrebu stvaranja radničkog pokreta u zemlji.

Već 1925. godine, svega godinu dana nakon osnivanja Samostalne demokratske stranke, u Sjeničaku je održan veliki narodni zbor kome je prisustvovalo oko 10.000 ljudi iz petnaestak sela sa sjevernog dijela kotara Vrginmost. Na zboru je govorio Svetozar Pribićević, vođa stranke i bivši ministar prosvjete u vladi Kraljevine SHS. Kolikogod je većina Sjeničaraca slijedila politiku SDS, organizatori zbora su se trudili da Sjeničak što više pnedstave Pribićeviću kao kulu samostalaca, s ciljem da od njega izvuku obećanje za izgradnju nove škole u Lasinjskom Sjeničaku. Oni su to i vidno obilježili velikim slavlukom u imitaciji kamena, iznad koga je pisalo »Tvrda kula silnog Svetozara, za drugoga u njoj mjesta nema.« Namjera je uspjela. Obećana su sredstva za školu koja je tokom 1928. i 1929. godine i izgrađena.

Pribićević je navratio u selo još jednom, 1927. godine, nakon sklapanja sporazuma o suradnji s Radićem, kako bi svoje pristalice lično obavijestio o novom političkom kursu Samostalne demokratske stranke.

Da bi osujetile masovno opoziciono i protivrežimsko djelovanje Sjeničaraca, vlasti 1929. godine postavljaju u novu školu za učitelja Vjačeslava Baratinskog, ruskog emigranta, belogardejca, zagriženog člana Jugoslavenske nacionalne stranke a od 1935. godine Jugoslavenske radikalne zajednice. Baratinski je oko sebe uspio okupiti nekoliko pristalica iz redova bogatijih seljaka, ali je time još više pridonio širenju i jačanju opozicije u okviru SDS, dok su jenesovci, odnosno jerezovci, zadržali uticaj jedino u zaseoku Bijelići u Gornjem Sjeničaku.

Nastupajući od 1927. godine zajednički protiv režima, u okviru Seljačko-demokratske koalicije, HSS i SDS su znatno pridonijele zbližavanju hrvatskog i srpskog naroda u periodu između dva rata. Tako su, na primjer, na petomajskim izborima 1935. mnogi Srbi u Hrvatskoj, pa i u Sjeničaku, glasali za listu Udružene opozicije čiji je nosilac bio Vlatko Maček kao vođa HSS, a protiv vladinih kandidata. Neposredno iza izbora održan je u Sjeničaku lokalni narodni zbor na kome se manifestirala sloga i suradnja hrvatskog i srpskog naroda. Zboru je prisustvovalo i nekoliko seljaka iz susjednih hrvatskih sela, kojima su ugledniji Sjeničarci uzvratili prisustvovanjem njihovim političkim skupovima.

Sjećajući se događaja iz tog perioda, Sjeničarac, tadašnji student medicine u Beogradu i član KPJ Gojko Nikoliš je zapisao:

»Godina 1935. donijela je značajne događaje na unutrašnjem i međunarodnom političkom polju: uspjeh Seljačko-demokratske koalicije na izborima 5. maja, ali i skretanje Stojadinovićeve vlade prema Hitleru i Musoliniju. .. Ovi događaji ponukali su me da napišem popularnu brošuru o suštini fašizma i njegovim korijenima u Jugoslaviji. Za tu svrhu poslužio sam se velikom studijom o fašizmu od talijanskog pisca Silonea. Brošuru sam umnožio na pisačkoj mašini u svega par primjeraka i podijelio je drugovima u selu. Kružila je od ruke do ruke. Valja imati na umu da je to bilo učinjeno već u julu 1935, dakle prije nego što su do nas stigli materijali sa VII kongresa Kominterne, na kome su date ocjene fašističke opasnosti i donijeti stavovi o taktici borbe protiv fašizma.

Rezultati ove djelatnosti uvjerali su me da su u selu stvoreni uslovi da se od individualne propagande pređe na masovnije oblike rada. U prvom redu trebalo je obezbijediti da i za vrijeme mog boravka u Beogradu ne prestane politički život u selu. U tom cilju angažirao sam Stanka Masleka da vrši distribuciju naše štampe. On je, kao povjerenik za štampu, dobivao iz Zagreba napredne listove, časopise i knjige. Bili su to, po njegovom sjećanju, 'Glas omladine', 'Naša brazda', 'Naš život', 'Naš kalendar', a kasnije i 'Srp i čekić'. Osobitu ulogu u tome imao je 'Naš kalendar' 1936. godine, koji je svojim bogatim naprednim sadržajem (radnički i seljački pokret u Jugoslaviji, uspjesi izgradnje u SSSR-u) ubrzo osvojio čitaoce. Zbog rasturanja ovog kalendara bili su od žandara proganjani Stanko Maslek, Milić Dejanović i Milkan Mrkalj, protiv kojih je vođen i postupak po Zakonu o zaštiti države.

. . . Pošto se Sjeničak, kao srpsko selo, neposredno dodiruje s hrvatskim selima na desnoj obali Kupe, bilo je od velikog značaja da se već tada pitanje bratstva s hrvatskim narodom postavi na ispravne osnove. Ja sam nastojao da objasnim i Srbima i Hrvatima klasnu povezanost i istovjetnost borbe hrvatskog naroda s borbom srpskog siromašnog seljaštva. Praktičnim primjerima ukazivao sam na istovjetnost interesa hrvatskih i srpskih seljaka protiv hrvatske i srpske gospode. Svođenje i uprošćavanje svih tadašnjih raznovrsnih suprotnosti na klasnu osnovu nailazilo je na vrlo dobro i lako razumijevanje i hrvatskih i srpskih seljaka, pa je orijentiralo njihovo političko raspoloženje u korist borbenog saveza srpskog i hrvatskog seljaštva, u osloncu na borbu radničke klase. Zanimljivo je da naša parola saveza radnika i seljaka, uz istovremeno priznavanje gradskog proletarijata kao prirodnog predvodnika u tom savezu, nije nailazila ni na kakav otpor seljaštva u ovom kraju. Ona im je bila bliska i sama po sebi razumljiva .. „⁴³

Iako međusobne borbe pristalica SDS-a i JRZ-e, vođene često puta s mnogo strasti, nisu riješile ni jedan od težih problema sela, one su, ipak, donijele jedan krupan društveno-političkoj borbi probudili, postajali su svjesniji svoje snage, političkoj borbi probudili, postajali su svjesniji svoje snage. Sve ovo, kao i razočaranje u građanske stranke, pridonijelo je tome da je uticaj KPJ nailazio na sve povoljnije tlo u selu.

⁴³ Gojko Nikoliš, Podaci o revolucionarnom pokretu u selu Sjeničaku od 1918. do 1941. godine, Historijski arhiv u Karlovcu (u daljnjem tekstu HAK) 1968, br. 324.

ZNAČAJ I ULOGA SELJAČKOG KOLA

Seljačko kolo, kao društvo za kulturno i ekonomsko unapređenje sela, osnovano je u jesen 1936. godine u Zagrebu. Ideju za njegovo osnivanje dao je, prema pisanju Nikole Rapajića,⁴⁴ komunista Ognjen Priča, nakon povratka iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici. Društvo Seljačko kolo osnovano je u okviru Samostalne demokratske stranke, s ciljem da se preko njega, kao legalne organizacije u srpskim selima, može provoditi uticaj komunista na seljake, u skladu s politikom Narodnog fronta o pružanju otpora nadolazećoj fašističkoj opasnosti.

Cilj Seljačkog kola sastojao se u unapređivanju umnog, moralnog i materijalnog života na selu, a krajnja mu je svrha bila »da se selo osposobi kako bi svoje poslove umjelo da vodi samo, u interesu svom i u interesu cijelog društva.«⁴⁵ Da bi se to postiglo, pravilima je bilo predviđeno da će društvo raditi na podizanju općeg i stručnog obrazovanja seljaka osnivanjem knjižnica i čitaonica, priređivanjem predavanja i tečajeva, poučnih izleta, organiziranjem kazališnih, pjevačkih, tamburaških i sportskih društava te izdavanjem knjiga i novina za selo. Posebno je bilo naglašeno da će društvo raditi na podupiranju i razvijanju svih oblika zadružnog života na selu i podizanju ugleda i vrijednosti seljačkog rada.

U zimi 1936/37. godine osnovan je ogranak Seljačkog kola u Lasinjskom a u jesen 1938. i u Gornjem Sjeničaju. Inicijator osnivanja Seljačkog kola u Lasinjskom Sjeničaju bio je Branko Nikoliš, koji je u to vrijeme, kao predstavnik Udružene opozicije, bio predsjednik općine u Lasinji, a u Gornjem Sjeničaju Mile Martinović, učitelj. Seljačko kolo u Lasinjskom Sjeničaju imalo je tokom 1937. i 1938. godine, a dobrim dijelom i kasnije, u svom sastavu članove iz sva tri dijela Sjeničaka.

Osnivanjem Seljačkog kola u selu se počela razvijati intenzivna kulturno-prosvjetna i privredno-komunalna djelatnost. Omasovljen je recitatorski hor, koga je u ljeto 1936. osnovao student medicine i mladi komunista Gojko Nikoliš, po uzoru na slične horove u Beogradu. Osnovana je knjižnica s 350 do 400 odabranih knjiga, nabavljenih pretežno prodajom svinjske dlake, koja je bila smještena u kući Bran-

⁴⁴ Spomenica SKD »Prosvjeta«, Zagreb 1971, str. 54.

⁴⁵ Isto, str. 57.

ka Nikoliša, a djelomično i u kući Pere Mrkalja Mlinara. U knjižnici su se nalazile knjige naprednih stranih i domaćih pisaca, među kojima i nekoliko zabranjenih knjiga koje su se posebno čuvale (Gorki, Silone, Černiševski). Organizirano je više dobrovoljnih akcija na uređenju seoskih putova, izgrađena je sušara za šljive, pokrenut je otkup šumskih plodina i bolja doprema hrane iz žitorodnih krajeva, organiziran je stručni tečaj za žene i omladinke iz kuharstva, spremanja zimnice, šivanja, pletenja itd.

U sastavu Seljačkog kola nalazio se i tamburaški orkestar, koga je još ranije osnovao pekar Ivan Sokser iz Hrvatskog zagorja, radeći desetak godina sa ženom u iznajmljenoj pekari trgovca Save Tomaševića na Križu u Lasinjskom Sjeničaku.

Orkestar je imao bisernicu, brač, dvije bugarije i berdo, a tambure su svirali Milić Dejanović, Mićo i Pero Mrkalj Mlinar, Petar Rudan Kirija i Simo Rudan Jukić.

O radovima na seoskim putovima u Sjeničaku pisao je list Samostalne demokratske stranke »Nova riječ« 8. septembra 1938. godine slijedeće:

»Selo Sjeničak pristupilo je temeljitoj izgradnji putova. Akciju je poveo ogranak Seljačkog kola u ovom mjestu. Radi se besplatno po trogodišnjem planu. Gradi se devet putova. Neprestano učestvuje u radu 300—320 ljudi sa svojom stokom.«⁴⁶

Najvažniji putovi koji su se u Lasinjskom Sjeničaku popravljali i djelomično prvi puta posipali u vremenu od 1938. do 1941. godine bili su: put od Banskih Moravaca preko Cvijetića i Nahoda do Rei ja, put od Relja do Mrkalja i Jablančića s odvojkom za Bjeloše i tzv. Juraski put, koji se gotovo nanovo gradio od zaseoka Jurasi do Bižića i od Cvilajina mlina kroz Bratiće do Solić-Brda.

Polaganju kamena temeljca u Reljinoj strani prisustvovali su 1939. godine i prvaci Samostalne demokratske stranke dr Srđan Budisavljević, dr Rade Pribićević i dr Milan Vujičić. S njima je bila i grupa studenata ljevičara iz Zagreba.

Do početka 1941. godine u Lasinjskom Sjeničaku popravljeno je na taj način oko 15 km putova, a put kroz Jurasu dobio je naziv po Boži Jurasu, poginulom španskom dobrovoljcu iz tog zaseoka. Dobrovoljne akcije na popravci seoskih

46 Isto, str. 70.

putova vršile su se u to vrijeme samo na području Lasinjskog Sjeničaka, koji se nalazio na teritoriju općine Lasinja, dok se u Donjem i Gornjem Sjeničaku, koji su bili u sastavu općine Vrginmost, s takvim akcijama započelo tek pred početak rata kada su morale biti prekinute.

Na inicijativu Seljačkog kola organiziran je 1938. godine dvomjesečni tečaj iz domaćinstva za žene i omladinke iz cijelog Sjeničaka. Vodile su ga stručne učiteljice Neda Karov i Štefaniya Pavičić a plaćala ga je Banovina. Polaznice tečaja bile su: Indija Bijelić Viljuška, Milica Bijelić Dušanova, Jelena Bjeloš Radina, Danica Bratić Nikina, Danica Bratić Škurina, Mica Carević Miličina, Danica Maslek Stankova, Dara Mrkalj, Ljuba Mrkalj Mičina, Anka Padežanin, Anđa Škaljac i neke druge.

Povodom akcija na ekonomskom unapređenju sela, u Sjeničaku je 1939. izgrađena i opremljena sušara za šljive kapaciteta 1000 kg sirove šljive dnevno. Za građevinski materijal i opremu sušare dala je Banovina 6000 dinara a izgradnju su obavili sami seljaci dobrovoljno, po nacrtu iste takve sušare iz jednog sela kraj Gline. Sve drvene radove u sušari izveo je dobrovoljno Milić Dejanović. U toku jeseni 1939. u selu je osušeno oko 20.000 kg sirove šljive, od čega je jedan dio upućen u logore u Francusku, u kojima su se po završetku građanskog rata u Spanij i nalazili španski dobrovoljci iz Jugoslavije.

Najaktivniji u Seljačkom kolu, pored Branka Nikoliša, kao predsjednika i Milića Dejanovića kao tajnika, bili su: Milica Carević, Stanko Maslek, Darinka Mrkalj, Milkan Mrkalj i Katica Nikoliš, koja je vodila recitatorski hor. Uz njih, u društvu se nalazilo još oko 70 Sjeničaraca: Pavao Bijelić, Đuro Bjeloš, Nikola Bjeloš, Rade Bjeloš, Danica Bratić, Niko Bratić, Stevo Carević, Milić Cabraja, Kata Grubješić, Milić Grubješić, Nikola Grubješić, Mile Jekić, Mile Jelača, Božo Juras, Jovo Juras, Mile Juras, Miloš Juras, Rade Juras, Danica Jurić, Dragan Jurić, Duka Jurić, Marko Jurić, Mićo Jurić, Pero Jurić, Mile Katić, Miloš Kartalija, Milić Knežević, Nikola Knežević, Marko Krkljuš, Milka Krkljuš, Dušan Linta, Jovo Linta, Pero Linta, Ilija Lončar, Rade Lončar, Simo Lončar, Anica Martinović, Mile Martinović, Branko Maslek, Danica Maslek, Miloš Maslek, Nikola Maslek, Rade Maslek, Đuro Mrkalj Juzbeša, Jovo Mrkalj, Mane Mrkalj, Mile Mrkalj, Nikola Mrkalj, Pero Mrkalj, Miloš Nahod, Miloš Nikoliš, Rade Nikoliš, Stevo Nikoliš, Anka Padežanin, Mile Padežanin, Stevan (Stjepan) Padežanin, Tode Padeža-

nin, Đuro Pruginić, Marko Pruginić, Milić Pruginić, Vujo Pruginić, Dušan Suzić, Stanko Škaljac, Pero Tepšić, Dušan Vlainić, Rade Vujčić i drugi.

Najviše uspjeha u radu Seljačkog kola imao je recitatorski hor koji se svojim nastupima proćuo daleko van Sjeničaka.

O radu hora njegov osnivać Gojko Nikolić je zapisao:

»Horske recitacije pokazale su se kao vrlo pogodan oblik propagande, jer su se mogle relativno lako uvježbavati, a efekat na publiku bio je izvanredan. Zato smo i obrazovali hor u kojem smo okupili oko 30 mladića i djevojaka. Bili su polupismeni, nevješti i sputani u izražavanju . . . Nisam mogao naći ni jednu pjesmu koja bi bila dovoljno prikladna za njihov nivo. Zato sam improvizirao jednu pjesmu skrojenu od nekoliko raznih. Kao osnova poslužila mi je jedna od pjesama Radovana Zogovića. U toku uvježbavanja, po želji recitatora, mijenjali smo i podešavali neke izraze. Tako je naša pjesma izrastala iz duše ovih mladića i djevojaka, postajala njihovom svojinom. Hor se sastajao svake večeri u kući Branka Nikolića. . . Svoj prvi javni nastup hor je imao na priredbi društva Seljačke sloge u Hrvatskom domu u Karlovcu, gdje ga je publika s oduševljenjem pozdravila, a ubrzo iza toga i u hrvatskom selu Selnici. . .«⁴⁷

Na tim priredbama hor je izvodio pjesmu »Mi seljaci, mi milioni« ovog sadržaja:

(Izvod)

*»Mi seljaci, mi milioni,
U ledenim sibirskim stepama,
Po vrućim afričkim poljima,
U Kini, u Japanu,
U Americi, u Francuskoj,
Zemlji krvave borbe — Spaniji,
Na farmama, na parcelama
Po cijelom svijetu.
Svuda pod kapom tmurnog neba živimo
Mi, drugovi, mi milioni.
Radimo, radimo za drugog:
Za drugog su naše kičme,
Za drugog su naši žuljevi,
Za drugog pakleni teret samara.*

⁴⁷ Isto kao 43.

*Sijemo žito, mi ga ne jedemo,
Točimo piće, mi ga ne pijemo,
Gajimo meso, mi ga ne jedemo,
Iz naših očiju ceri se glad!
Gospodski ljudi nam kažu:
Seljaci, vi ste gospodari.
Lažu!
Mi smo robovi zemlje,
Zemlja nije pod nama
Zemlja je u nama, nad nama.*

*Padamo, tonemo, trunemo,
Ali znamo da novo će doći.
TJstajmo, naprijed!
Sutra bit ćemo i mi siti. . . !«*

O odjeku ovog recitala u Selnici, Branko Nikoliš se sjeća:
»Priredba je počela u znaku narodnog veselja, seljaci su jeli i pili pod šatorima i s priličnom ravnodušnošću pratili razne seljačke horove i kola koji su se smjenjivali na podijumu. Odjednom se razleglo gromko »Mi seljaci, mi milioni. . . « Bio je to sjeničarski hor. U tom trenutku svijet je napustio šatore i prišao bliže podijumu. To što su slušali bilo je nešto sasvim novo po formi i sadržaju. Na kraju recitacije razlijegao se buran pljesak. Hrvatski seljaci navalili su da časte Sjeničarce. Među organizatorima priredbe nastala je zabuna. Jedan od njih, Ljudevit Tomašić, izaslanik HSS-a iz Zagreba, obratio se sjeničarskom horu s protestom: »To nije seljačko, to nije autohtono. Nećemo nikakovih stranih primjesa!«

S Tomašićem se prvi u polemiku upustio Vaso Pioknić, student prava. Kako nisu mogli dokončati, u riječ je upao Milkan Mrkalj Juzbeša, koji je Tomašiću kazao: »Gospodine, ja sam se rodio u brojnoj obitelji. Kućica nam je bila pokri-vena bujadi. Kad je padala kiša, mati nas je gurala u čošak da manje curi. Otac nam je, hrom na jednoj nozi, išao od sajma do sajma i prodavao štruce. Zaradu je pretvarao u kuruze, koje smo mi mljeli na žrvanj da prištedimo ujam. Imali smo jedan gvozdeni progorjeli kotao u koji smo stavljali bujad i u njemu se na smjenu ljuljali. To nam je bila jedina igračka. Ova pjesma govori o bijedi seljaka. Ja sam se rodio u bijedi i ne znam ni za šta drugo nego za bijedu. Pa, ako mi je već suđeno da bijeda bude moja, onda je i ova pjesma moja.«

Sjećam se dobro kako je Tomašić zamukao i prosto bježao pred Milkanom kroz masu.«⁴⁸

Iako je pjesma imala izraziti revolucionarni karakter, hor je s njom nastupao u toku 1937, 1938. i 1939. godine u više mjesta. Pored gostovanja u Hrvatskom domu u Karlovcu i Selnici, hor je nastupio i u susjednom hrvatskom selu Sišljaviću, na političkom zboru koga je držao Subašić, te dva puta u Radničkom domu u Zagrebu; prvi put na Drugoj godišnjoj skupštini Seljačkog kola, a drugi put na poziv studenata.

Za nazliku od gostovanja u Karlovcu, nakon koga su se predstavnici Hrvatske seljačke stranke već sutradan u Hrvatskom dnevniku ogradili od ove recitacije, objavivši čitaocima da oni nemaju nikakve veze s programom koga je izveo hor iz Sjeničaka, o nastupu u Zagrebu list Samostalne demokratske stranke Nova riječ 16. marta je zapisao:

»Horske recitacije na ovoj priredbi (26. II 1939. op. a.) pokazale su se naročito podesne da selo može snažno kroz njih iznijeti svoje patnje i svoje težnje. Sa koliko je samo skladnosti i živosti, s puno razumijevanja i proživljenosti izveo ogranak iz Sjeničaka (Kordun) »San seljaka« (novi naziv pominjanog recitala, op. a.) i »Radnika« Pavleka Miškine.«⁴⁹

Zapaženu aktivnost imalo je Seljačko kolo i u Gornjem Sjeničaku u periodu od 1938. do 1940. godine, u vrijeme službovanja učitelja Mile Martinovića u ovdašnjoj školi. U to vrijeme Seljačko kolo je dalo nekoliko priredaba u školskoj zgradi za mještane. Miloš Nikoliš se sjeća da je jednom prilikom program bio toliko revolucionaran da su članovi društva odlučili da ga izvedu u školskom dvorištu, kako bi poštedjeli Martinovića od eventualnog maltretiranja od strane vlasti i žandara.

Iako je Seljačko kolo osnovano s ciljem da se legalnim formama omogući direktan rad i uticaj komunista na pripremanje sela za otpor protiv nadiruće najezde fašizma, ono je imalo neprocjenjivi značaj i zaslugu ne samo u pokretanju kulturnog i ekonomskog života već i za ulazak žena u javni i kulturni život, što je posebno došlo do izražaja u toku narodnooslobodilačke borbe. Zene Sjeničaka bile su u tom pogledu među prvima.

⁴⁸ Sjećanje u arhivi autora.

⁴⁹ Spomenica SKD »Prosvjeta«, Zagreb 1971, str. 76.

FORMIRANJE I POČECI RADA KPJ

Iako privredno nerazvijeno i siromašno selo, Sjeniĉak je pod uticajem domaćeg studenta i komunista Gojĉa N;koliša, kao i kroz brojne aktivnosti u Seljaĉkom kolu, vrlo rano došao pod uticaj Komunistiĉke partije i njenih revolucionarnih ideja, što je u jesen 1939. godine dovelo do formiranja partijske organizacije u selu.

Neposredni organizatori osnivanja partijske ćelije u Sjeniĉaku bili su komunisti iz Karlovca, profesor Rašo Stanisljević i doktor Dragomir Drakulić Puba. Rašo Stanisljević dolazio je 1939. godine više puta u Sjeniĉak gdje je s istaknutijim rukovodiocima Seljaĉkog kola održavao sastanke i donosio listove CK KPJ Proleter i Klasnu borbu, a kasnije i novine CK KPH Srp i ĉekić i Politiĉki vjesnik, glasilo Narodne fronte.

»Te godine« — sjeća se Stanko Maslek — »Rašo Stanisljević saopćio je nekolicini nas — meni, Pavlu Bijeliću, i Gliši Pruginiću da se možemo smatrati organiziranim članovima KP.« Sekretar ćelije postao je Stanko Maslek, a tokom 1940. u ćeliju su primljeni novi članovi: Mile Manojlović Gedžo, Mile Martinović i Branko Nikoliš. Glavni zadaci komunista u to vrijeme bili su, po sjećanju Masleka, kulturno-prosvjetni rad u okviru Seljaĉkog kola, organiziranje pomoći španskim borcima i rasturanje legalne i ilegalne partijske štampe i literature. U ovim aktivnostima afirmiralo se, u periodu od 1939. do jeseni 1940. godine, više Sjeniĉaraca koje je Gojko Nikoliš, po povratku iz Španije, odnosno iz logora za interbrigadiste u Francuskoj 1940. godine, uz pomoć Vase Roknića, primio u Partiju.

Uz partijsku ćeliju u Lasinjskom Sjeniĉaku formirane su još dvije: jedna u Gornjem Sjeniĉaku, koju su sačinjavali Pavao Bijelić kao sekretar (prešao iz ćelije Lasinjski Sjeniĉak) i članovi Pero Jurić, Rade Linta te Nikola i Stanko Manojlović i druga u Donjem Sjeniĉaku u sastavu Nikola Grubješić, Rade Lonĉar iz Gaja i Simo Lonĉar kao sekretar.

U to vrijeme osnovana je u selu i prva skojevska organizacija koju su sačinjavali: Anka, Dragan, Đuro, Marko, Mićo i Soka Jurić te Petar Kljajić, Stevo Nikoliš, Pero Tepšić i Dušan Vlajnić iz Gornjeg Sjeniĉaka, Milić Grubješić i Nikola Maslek iz Donjeg i Mica Carević iz Lasinjskog Sjeniĉaka.

Sjećajući se tog vremena, Gojko Nikoliš kaže: »... Tada je cijelo selo bilo zahvaćeno jednim poletom, jednom samouvjerenošću kakvu nisam mogao ni zamisliti u svojim pred-

Polaznice domaćinskog tečaja 1938. godine, s tajnikom »Seljačkog kola« Milićem Dejanovićem

Faksimil prve stranice »Proleter«

viđanjima 1934. godine kada sam počeo donositi naprednu literaturu i okupljati te mladiće . . . Mogao sam konstatirati vrlo žive veze između partijske organizacije u selu i Komiteta u Karlovcu. U selo je vrlo često dolazio Rašo Stanisavljević, a zatekao sam i obilje partijske literature . . . Partijski sastanci održavani su redovito, a povodom proslave oktobarske revolucije 1940. pripremili smo džepne novine prigodnog sadržaja.⁵⁰

Simo Lončar se sjeća da je Gojko tada organizirao i partijski kurs za sekretare ćelija i neke članove Partije, koji je trajao nekoliko dana, a na njemu se izučavala Historija SKP (b) i neki drugi partijski materijal.

U toku 1941. godine, prije i u početku ustanka, u Partiju su primljeni još ovi članovi: Milić i Pero Čabreja, Mile Lončar, Mile Katić i Teodor Padežanin u *Donjem Sjeničaku*; Dragan, Marko, Mićo i Pero Jurić, Mika Linta, Marko, Milan Mile, Miloš, Nikola i Petar Nikoliš te Vaso Oreščanin, Dušan Tepšić i Ilija Vlainić u *Gornjem Sjeničaku* i Milić Dejanović,

50 Isto kao 43.

Rade Juras, Branko Peleš, Milić Škaljac i Đuro Vujčić u *Lasinjskom Sjeničaju*.

U proljeće i ljeto 1941. godine u sjeničarskoj partijskoj organizaciji (ne računajući Gojka Nikoliša koji je u maju mjesecu otišao po partijskom zadatku u Beograd) bilo je, uključujući i Miloša Kljajića koji se kao član KPJ vratio u selo, 38 članova KP. Po broju komunista Sjeničaj se u to vrijeme nalazio među prvim ne samo na Kordunu nego i na čitavom području karlovačkog Okružnog komiteta Partije.

Prema socijalnoj strukturi u organizaciji su se nalazila tri stalna ili sezonska radnika (Pavao Bijelić, Milić Dejanović i Miloš Kljajić), tri trgovca (Branko Nikoliš, Branko Peleš i Đuro Vujčić), jedan učitelj (Mile Martinović), jedan student prava (Mile Manojlović Gedžo) i trideset seljaka, među kojima i jedna žena — Mika Linta.

Radi koordinacije partijskog rada na sjevernom dijelu kotara Vrginmost (između željezničke pruge Skakavac — Topusko i Kupe) formiran je početkom ljeta 1941. godine Rajonski komitet KPH u koji su ušli: Milić Dejanović, Stanko Maslek, Branko Nikoliš, Pavao Bijelić i Pero Jurić iz Sjeničaka te Miljkan Maslić i Nikola Vidović iz Štipana, Nikola Mraović Čurčija iz Bovića i Dragica i Rade Bulat iz Vrginmosta. Sekretar Rajonskog komiteta bio je Stanko Maslek a od septembra iste godine Milić Dejanović.

Formiranjem IV kordunaškog partizanskog rajona na tom području, u jesen 1941. godine, Rajonski komitet prerastao je u Kotarski komitet KPH Kirin — Sjeničaj, sa sjedištem u selu Ostrožinu, središtu tog područja. Članovi dotadašnjeg Rajonskog komiteta, osim Rade Bulata koji je još tokom ljeta kao imenovani sekretar KK KPH Vrginmost otišao na područje Perne i Petrove gore, postali su članovi novoformiranog Kotarskog komiteta, a dužnost sekretara obavljao je kraće vrijeme i dalje Milić Dejanović. Kotarski komitet KPH Kirin — Sjeničaj, kao i nešto kasnije formirani Kotarski NOO, djelovali su sve do jeseni 1942. godine, dok to područje nije pripojeno preostalom dijelu kotara Vrginmost.

ULOGA SELA U POMOCI ŠPANSKIM BORCIMA

»Šesnaestog februara 1936. Narodni front u Španiji, pod vodstvom Manuela Asanje, odnesao je na izborima uvjerljivu pobjedu. Španija je proglašena republikom. Prve mjere nove republikanske vlade bile su agrarna reforma, ograničenje uticaja katoličke crkve i djelomična nacionalizacija ključnih industrijskih grana.

Bilo je to dovoljno da klerikalna, feudalna, vojna i sva druga reakcija dignu kontrarevolucionarnu bunu. Pod vodstvom generalske hunte, kojoj je na čelu bio Francisko Franko, pobunjenici su pošli iz Španskog Maroka i ubrzo ovladali pokrajinama Andaluzijom, Estremadurom i Starom Kastiljom. U rukama republikanske vlade i njene vojske ostala je centralna Španija s Katalonijom i istočnim primorjem, te na sjeveru zemlje Baska i rudarska oblast Asturija.

Franku su odmah priskočili u pomoć Hitler i Musolini, šaljući mu otvoreno u pomoć svoje trupe i najmodernije naoružanje, naročito avione u kojima je republikanska strana oskudijevala.

Španskoj Republici pritekli su u pomoć dobrovoljci — anti-fašisti iz svih krajeva svijeta, koji su se, svrstani u 'internacionalne brigade' borili na najugroženijim frontovima i nanosili fašistima teške gubitke. Jedna od najzapaženijih grupa bili su dobrovoljci iz Jugoslavije, njih 1600, od čega je više od polovice dalo svoje živote braneći slobodu španskog naroda.

U bezizglednom naporu da se fašistička intervencija obuzda, 'interbrigade' su u oktobru 1938. raspuštene, što je samo ubrzalo slom Španske Republike.

Četvrtog aprila 1939. Franko je 'trijumfalno' ušao u Madrid. Time je počela najduža fašistička vladavina u dosadašnjoj historiji..⁵¹

Među Jugoslavenima, španskim dobrovoljcima, nalazila su se i dvojica Sjeničaraca — dr Gojko Nikoliš i obučarski radnik Božo Juras, koji je poginuo kao borac internacionalnog bataljona »Georgi Dimitrov« kod Morelje, u ljeto 1938. godine.

Kako su staroj ugoslavenske vlasti nakon raspuštanja internacionalnih brigada zabranile povratak »špancima« u zemlju, oni su bili smješteni u posebnim logorima u Francuskoj. U tim logorima nalazili su se i interbrigadisti iz drugih zemalja.

51 »Borba«, 16. II 1976.

Život u ovim logorima bio je veoma težak. Vlasti su željele terorom i glađu natjerati interbrigadiste u radne kompanije, što su oni energično odbijali.

O jednom takvom pokušaju Gojko Nikoliš kaže: »Drugi dan aprila 1940. godine osvanuo je tmuran i turoban kao što su, uostalom, bili i mnogi dani u vječito raskaljanom i hladnom logoru Girs (Gurs). U 'normalno' vrijeme žandari se nisu bavili unutar samih ilo-a ('ostrva') u kojima su bili smješteni internirci, podijeljeni po nacionalnoj pripadnosti. Sad, evo ih u velikom broju, sve se crni od njihovih uniformi. Ovaj put nisu, kao obično, pod suknenim kapama, nego pod šljemovima. I karabini vise o ramenu. Upali su među redove naših, jugoslavenskih baraka. Samo među nas. Naređeno nam je da stanemo u stroj ispred baraka. Netko od njihovih starješina nam je uputio 'posljednji poziv' da se prijavimo u radne kompanije. Potom je počela prozivka s pitanjem: 'Hoćete li, ili ne?' Jedan za drugim čuli su se prkosni odgovori: 'Ne, ne, ne!'

Među gardmobilcima (žandarima) nastade uzbuna. Naredili su nam da uđemo u barake . . . Prolazili su trenuci napetog iščekivanja. U neko doba gardmobilci upadoše u moju baraku s urlicima: Allez, allez! izgoneći nas iz barake. Nismo se ni pomakli s mjesta. Htjeli su da jednog po jednog izguraju iz barake, a mi, shvaćajući da je došao odsudni čas, da je policija riješila da nas nasilno sprovede u radne kompanije, pružili smo otpor tako što smo se hvatali za svaki pričvršćeni predmet, za krevet, za vrata i grčevito se držali. Nastalo je hrvanje. Na jednog od nas bacala su se po tri gardmobilca: dvojica su potezali za noge, a treći je udarao pendrekom po prstima. Napokon, prsti su morali da popuste . . . Našli smo se u zatvoru na golim daskama . . . Logorski zatvor bio je, u stvari, 'logor u logoru'... Tri dana su nas ostavili bez hrane i vode ... Uskoro je počela stizati pomoć iz vana. . .«⁵²

O toj pomoći izvana, posebno iz sela Sjeničaka, Branko Nikoliš je zapisao:

»Težak položaj naših dobrovoljaca u koncentracionim logorima Francuske i, pogotovo, slabi izgledi da ovim borcima protiv fašizma bude odobren povratak u Jugoslaviju, nametnuli su potrebu da se tim ljudima uputi iz Jugoslavije barem neka materijalna pomoć. Akcija za sakupljanje priloga u korist naših »španaca« zatalasala je gotovo sve naše gradove.

52 »Četvrti jul«, 21. V 1974.

naročito univerzitete, pa i sela širom zemlje. Bio je to, istovremeno, i oblik borbe protiv reakcionarnog režima u zemlji.

U sklopu te opće akcije zauzelo je svoje mjesto i selo Sjeničak na Kordunu. Siromašno i pasivno, naročito u pogledu prehrane (godišnje se moralo uvoziti 10—20 vagona samo kukuruza da bi se prehranilo), selo je sa svojih oko 1000 kućanstava i oko 4100 stanovnika tokom 1939—1941. poslalo u logor Vernet nekoliko stotina paketa s hranom i odjećom.

Valja reći da ova akcija nije nadošla u selo kao nešto novo i neočekivano. Za nju su već postojali svi politički preduslovi. Već su izbori od 5. maja 1935. razbudili seljačke mase iz letargije u koju su zapale za vrijeme šestogodišnje vojne diktature. Nastupio je opći polet unutrašnjih snaga sela, kako na privrednom tako i na kulturnom polju: masovne radne akcije na popravci putova, kulturno-prosvjetni tečajevi ... i drugo. Legalnu osnovu za ovaj rad pružilo je Seljačko kolo. ...

Već u toku španskog građanskog rata selo je bilo informirano o mnogim detaljima ovog rata, jer su se naša dva dobrovoljca javljali odande svojim pismima. ... Putem štampe praćene su operacije, slavljeni su uspjesi republikanske vojske, a s teškom zabrinutošću smo čitali o povlačenju preko Pirineja. Po stizanju u francuske logore još se više pojačavao interes za sudbinu preživjelih ...

Sve selo stavilo se u pokret za pomoć 'svojim špancima'. Prikupljala se hrana, grah, brašno, suho meso, suhe šljive, mrkva. I djeca su se uključivala u ovu akciju, ubravši u šumi toliko kesteni da ih se nije moglo sve ni poslati. Teškoća je bila kako da se tolika hrana pošalje u logor. Vlasti su, iz razumljivih razloga, činile sve moguće smetnje ovoj akciji. Mi smo, ipak, morali da se dobro upoznamo sa svim međunarodnim konvencijama u vezi s tim, da bismo znali kako treba postupati kod vlasti i pošte. Tako smo uspjeli da preko Crvenog križa dobijemo dozvolu za slanje paketa u logore, ali samo pod uslovom da pojedini paket ne bude teži od 2 kg! Ova klauzula zahtijevala je veliki posao i znatne troškove pakovanja. Pakovali smo i adresirali dan i noć i otpremali do željezničke stanice u Skakavcu, udaljene 10 kilometara ...

U ljeto 1940. dobismo preko pisama izvještaj o novoj nevolji interniraca. I odijelo i obuća bili su im već do kraja istrošeni. Kako će se dočekati zima u barakama koje su već raspukle, te se moraju kroviti novinskim papirom? Tada sine nova ideja: oplesti što više vunениh čarapa i pulovera. Radne snage za ovaj posao ima na pretak, ali kako doći do vune?

Plakat za pomoć borcima internacionalnih brigada u španskom građanskom ratu.

U selu je nema, a nema ni dinara da se kupi. Pa, ipak, i ova ideja je bila ostvarena vrlo brzo. U Karlovcu je tada živio Marko Valčić, osrednji industrijalac kože. S njim su održavali vezu članovi partijske organizacije u Karlovcu dr Dragomir Drakulić Puba i prof. Rašo Stanisavljević. Njima izložim plan. Oni se suglasiše da treba ići kod Valčića. Valčić se odazvao iznad svakog očekivanja. Šta više, ponudio je i kože za izradu 350 pari cipela. Nažalost, ovu kožu nisam mogao primiti jer mi u selu nismo imali obućara za ovako zamašan rad...

Vuna je istog dana stigla u Sjeničak i već sutradan počelo se pranjem, sušenjem, 'garganjem', pređenjem i pletenjem. Radilo se mobom, noću, uz pjesmu i šalu. Čitana su pisma naših 'španaca' iz logora. Za nedjelju dana naše žene, djevojke i starice predale su gomilu džempera, čarapa i rukavica, oko 200 kg pletiva...

Godine 1938—1939. vodila se široka akcija za povratak u zemlju naših španskih dobrovoljaca iz logora u Francuskoj. Hiljade potpisa tadašnjim vladama nisu dali nikakvih rezultata. O njihovom stradanju diskutiralo se i u Sjeničaku bez prestanka.

Koncem ljeta 1939, poslije jedne duge diskusije, predložio se da se pošalje delegacija dru Srdanu Budisavljeviću, tadašnjem ministru socijalne politike. Kako nije bilo sredstava za put do Beograda, 'delegacija' se svede na jedno lice. Izaberu mene.

U planu je bilo da se intervenira kod Srdana Budisavljevića, Savice Kosanovića i Vase Čubrilovića, a oni da pridobiju još po nekog člana vlade.

Sastao sam se sa Srdanom u njegovom kabinetu u Beogradu i izložio mu tešku situaciju španskih dobrovoljaca. Bez ikakvog oklijevanja i uvijanja Srdan mi reče: 'Dobro, Branko, založit ću se za njihov povratak'. Istog dana bio sam primljen i kod Vase Čubrilovića i naišao na jednako razumijevanje.

Znao sam koliko znači Srdanovo obećanje, ali sam ipak strepio. Krupno je to bilo pitanje za ondašnja vremena. Našem iznenađenju i radovanju nije bilo kraja kada sam, poslije nepunih sedam dana, primio od Srdana pismo ovoga sadržaja:

'Dragi Branko, danas sam dobio saglasnost ministra unutrašnjih dela, da se španskim dobrovoljcima odobrava povratak u zemlju. Protiv njih se neće poduzimati nikakve poli-

cijske mere. Ja ću se iz ovoga resora pobrinuti da im se plati prevoz od Marse ja do Splita. A dalje ćemo lako . .

Dan kasnije, a na osnovu ovoga pisma, zagrebački listovi 'Novosti' i 'Jutarnji list' donesoše kratku bilješku o povratku španskih dobrovoljaca. Te dvije vijesti uzbudile su i obradovale stotine obitelji i hiljade simpatizera. Ali, u isti čas su digle prašinu iza kulisa, te je već gotovo rješenje palo u vodu. Tadašnji ministar vojske general Nedić — anulirao ga je!

Bez obzira što ova akcija nije imala željenog konačnog rezultata, ona je imala svoj određeni politički značaj.⁵³

U znak pažnje na upućivanoj pomoći, španski dobrovoljci poklonili su Sjeničarcima rukom izrađeni šah s figurama od kosti. Ovaj šah izlagan je u selu na svakom skupu i priredbi uoči rata. U toku NOB-e Branko Nikoliš uspio je sačuvati ovaj šah, koji se sada nalazi u Muzeju revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu.

Zahvaljujući akcijama pomoći španskim dobrovoljcima, i mnogim drugim koje su im prethodile, selo je spremno dočekalo sudbonosne dane 1941. godine. Mnogi »španci« prošli su te godine kroz Sjeničak na putu u razne krajeve zemlje radi podizanja ustanka. U Sjeničaku su bili dočekivani kao stari znanci.

ŠKOLSTVO I PROSVJETA IZMEĐU DVA RATA

U prvim danima formiranja nove države školstvo i prosvjeta zadržali su isprva naslijeđene organizacione forme, na osnovu ranijih školskih zakona i propisa koji su vrijedili u pojedinim južnoslavenskim zemljama prije ujedinjenja.

Osnovni cilj odgoja i obrazovanja u novoj državi bio je — odgojiti omladinu u duhu »narodnog jedinstva«, vjernosti i odanosti kralju, dinastiji Karađorđevića i otadžbini. Škola je djeci od najranije dobi utuđivala parolu o jednom »troimenom narodu«, kako bi se i tim putem skršila nastojanja pojedinih naroda Jugoslavije da dobiju nacionalnu ravnopravnost.

Jedinstveni nastavni plan i program za sve narodne osnovne škole na području Kraljevine SHS donesen je tek 1926. godine a sadržavao je ove nastavne predmete: vjeronauk, zemljopis, istoriju Srba, Hrvata i Slovenaca, račun s geo-

⁵³ Zbornik 1, HAK, 1969, str. 293—301.

metrijskim oblicima, poznavanje prirode, crtanje, lijepo pisanje, ručni rad muški i ženski, pjevanje, gimnastiku i dječje igre.

Škole su trebale odgajati vjerne i poslušne podanike, dok se obrazovanju poklanjalo malo pažnje. Vjeronauk je još uvijek ostao jedan od prvih predmeta, nastava povijesti bila je postavljena tako da je veličala vladare i njihova djela, a i ostali predmeti obrađivali su se šablonski i formalistički. Nadzor nad školama vršili su sreski nadzornici, koji su bili organi sreskog načelnika i više su pazili na političko djelovanje učitelja nego na njihov rad u školi i prosvjetni rad izvan nje.

Novi nastavni plan i program za sve osnovne škole u Kraljevini Jugoslaviji propisan je 1933. godine. On je, prema navodima Dragutina Frankovića u knjizi Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj,⁵⁴ sadržavao ove predmete: nauk o vjeri s moralnim poukama, narodni jezik, zemljopis, povijest, poznavanje prirode i pouke o zdravlju, račun s osnovama geometrije, crtanje, lijepo pisanje, praktična privredna znanja i umjenja (domaćinstvo i ručni rad), pjevanje i tjelesno vježbanje po sokolskom sistemu.

Iz završene osnovne škole nije se moglo preći u zanat sve do navršene četrnaeste godine života. Kako većina djece, zbog slabih materijalnih mogućnosti roditelja, nije mogla nastavljati daljnje školovanje u tzv. višoj narodnoj školi, građanskoj školi ili u raznim tipovima srednjih škola, a u zanate nije odmah mogla, to se, uglavnom, prema seoskoj djeci vršila socijalna selekcija poslije jedanaeste godine života, jer su ona u većini ostajala bez daljnjeg školovanja.

U periodu između dva rata u Sjeničaku su i dalje postojale dvije osnovne četvorogodišnje škole: jedna u Lasinjskom a druga u Gornjem Sjeničaku. U to vrijeme izgrađena je 1929. godine u Lasinjskom Sjeničaku nova školska zgrada a 1938. započeta je izgradnja i nove škole u Gornjem Sjeničaku. U oba školska centra školu je polazilo oko 300 učenika. Kako je školska zgrada u Gornjem Sjeničaku stavljena pod krov tek 1941. godine, nastava se u ovom školskom centru, sve do početka drugog svjetskog rata, izvodila u staroj zgradi. Škola u Lasinjskom Sjeničaku imala je dvije učionice i dva učiteljska stana, kao i nedovršena zgrada u Gornjem Sjeni-

⁵⁴ Pedagoško književni zbor, Zagreb 1958.

Novoizgrađena škola u Lasinjskom Sjeniaku 1929. godine.

čaku, dok je stara škola u tom dijelu sela imala jednu učionicu i jedan učiteljski stan.⁵⁵

Prema broju učionica škole su se nazivale jednorazrednim i dvorazrednim. Do 1926. godine nastava u obje škole bila je pretežno cjelodnevna, a od tada poludnevna. Dječaci i djevojčice išli su u razrede zajedno, jer nisu postojale prostorne mogućnosti za njihovu podjelu, kako se to još u to vrijeme običavalo.

U vremenu između dva rata u Gornjem Sjeniaku službovali su učitelji: Vaso i Marija Bandur, Marija Derikrava, Zorka Dobrić, Matija Dmitrović i njegova kći Anka, Matija Jerosimić, Hasan i Anka Kikić, Janko Ljubojević, Mile Martinović, Katica Mrvoš, Đorđe Nikoliš, Ivan i Božena Papić, Bogdan Stambolija, Katica Vancaš i Bogdan Vujić, a u

⁵⁵ Školska zgrada u Lasinjskom Sjeniaku i stara škola u Gornjem Sjeniaku spaljene su u ustaškoj ofanzivi na selo krajem decembra 1941, a crijeplu i ciglu s nedovršene škole u Gornjem Sjeniaku odvezli su mještani u proljeće 1942. godine za izgradnju bajti.

Učitelj Ilija Milojević s učenicima III i IV razreda u školi Lasinjski Sjeniĉak 1929. godine.

Lasinjskom Sjeniĉaku: Vjaĉeslav Baratinski, Jakov Jovanĉić, Jovo Komljenović, Pero Manojlović (student prava), Ilija Milojević, Darinka Miljević, Branimir Molk, Mile i Anica Martinović, Mileva Nikoliš, Mladen Ostojić, Dragica Rolf, sestre Danica i Maca Romĉević, Nikola Tepšić i Nevenka Zigić.

Ĉetvoro uĉitelja ostat će u trajnom sjećanju Sjeniĉaraca: Vjaĉeslav Baratinski kao okorjeli bjelogardijac i pristalica re-
žima, ali i vrsni baštovan i voćar; Matija Dmitrović kao uĉi-
telj koji je ĉitav svoj radni vijek, sve do smrti 1922, proveo
na radu u školi Gornji Sjeniĉak; Hasan Kikić kao knjiŹevnik
i Mile Martinović kao lik uĉitelja revolucionara.

Hasan Kikić službovao je u Gornjem Sjeniĉaku od 1932.
do jeseni 1936. godine. U tom vremenu napisao je i objavio
svoje dvije knjige »Provincija u pozadini« 1935. i »Ho-ruk«
1936. godine.

Kikićev knjiŹevni rad u Sjeniĉaku spada u takozvanu
zreliju fazu njegovog stvaralaštva u kojoj je on, umjesto
ranijih opisa muslimanskih obiĉaja i prirodnih ljepota bosan-
skih pejisaŹa, pristupao umjetniĉkom obraĉivanju teškog i
muĉnog Źivota radnih i seljaĉkih masa u Bosni, kod kojih
je polako, ali sigurno, sazrijevala svijest o uzrocima njihovog
teškog poloŹaja i jaĉala volja za stvaranjem boljeg Źivota.

Meĉu svim sjeniĉarskim uĉiteljima izdvajala se kao naj-
markantnija liĉnost Mile Martinovića. Završivši kao siro-
mašno dijete iz Krstinje Uĉiteljsku školu u Petrinji, službo-
vao je prije dolaska u Gornji Sjeniĉak u nekoliko sela na
Kordunu, gdje se već bio isticao svojim antireŹimskim stavov-
ima zbog ĉega su ga vlasti poĉele šikanirati i progoniti.
Došavši u Gornji Sjeniĉak, u jesen 1938. godine, Martinović
se odmah ukljuĉio u politiĉki Źivot sela na strani samostalnih
demokrata a kasnije i komunista. Bio je posebno aktivan u
Seljaĉkom kolu, preko koga su u to vrijeme prodirale ideje
komunista. Mile je, pod izlikom kulturne djelatnosti, širom
otvorio vrata škole narodu za priredbe, ĉitanje, posuĉivanje
knjiga i sastanke. U predizbornim politiĉkim manifestacijama
nalazio se na ĉelu povorki istomišljenika protiv vlade. Godi-
ne 1940. prešao je na rad u osnovnu školu u Lasinjski Sjeni-
ĉak gdje se još više aktivirao u politiĉkom Źivotu i iste godine
primljen u ĉlanstvo Komunistiĉke partije.

U periodu priprema za ustanak Mile se nalazio meĉu
prvim Sjeniĉarcima. Radio je na prikupljanju oruŹja i osni-

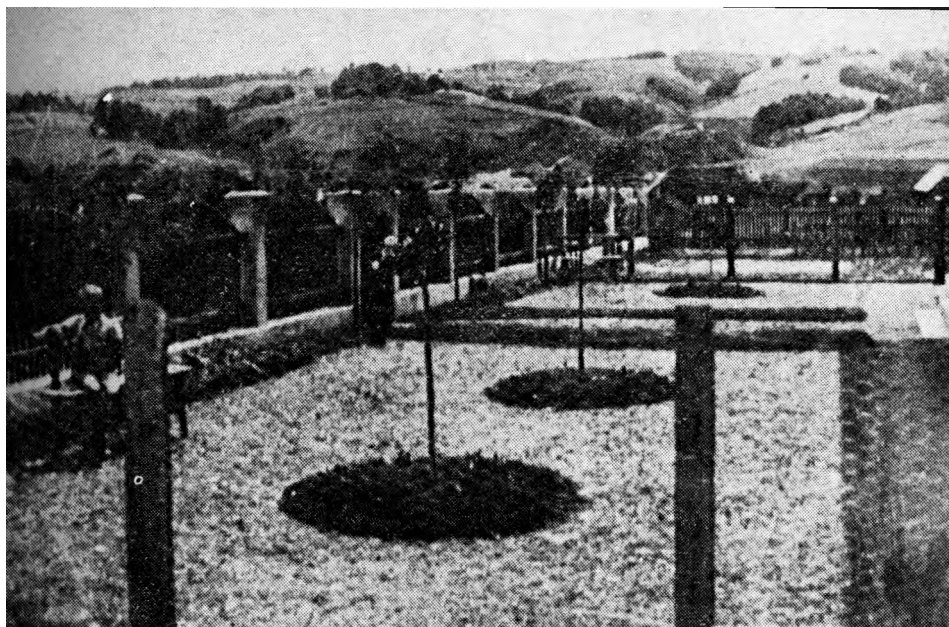
Podmladak Crvenog krsta u školi Lasinjski Sjeničak 1929. godine s učiteljem Milojevićem i Vjačaslavom Baratinskim.

Hasan Kikić (crtež Toše Jankovića 1928. godine)

van ju prvih partizanskih grupa u selu, a učestvovao je i u organiziranju i izvođenju prve oružane akcije na žandarmerijsko-domobransku patrolu u Sjeničaju. Postao je jedan od najaktivnijih odbornika Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Kirin — Sjeničaj, osnovanog u decembru 1941. godine.

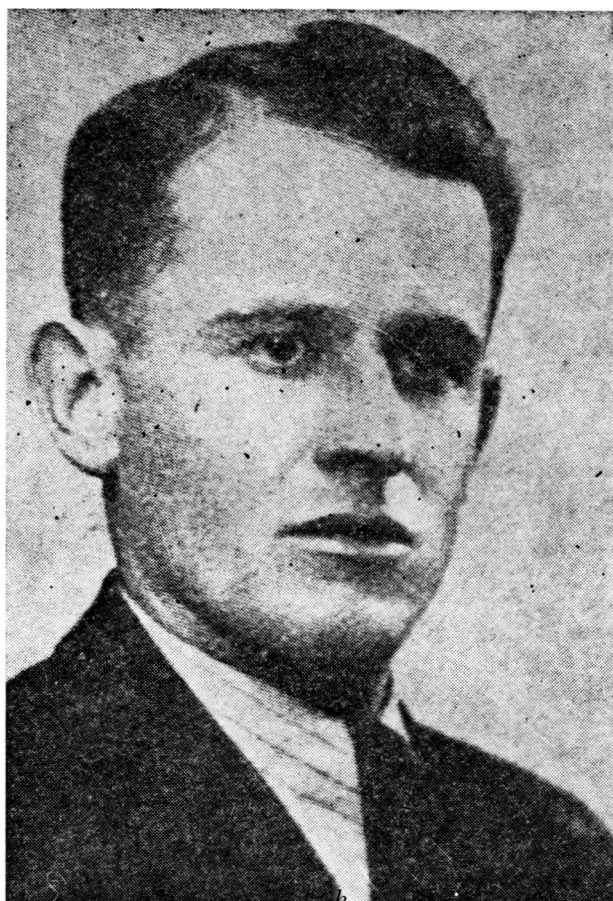
Kao borac Sjeničarske partizanske čete nalazio se među posljednjima koji su u vrijeme decembarske ustaško-domobranske ofanzive 1941. godine napuštali selo. Zajedno s Brankom Nikolišem i Stankom Maslekom upućivao je izbjegli narod u pravcu Petrove gore i njegovog rodnog mjesta

Cvjetnjak pred školom u Lasinjskom Sjeniaku 1934. godine.

U školskom rasadniku u Lasinjskom Sjeniaku 1936. godine.

Mile Martinović

Krstinje, u koju se smjestilo na tromjesečni boravak više Sjeničaraca nego što je u Krstinji bilo stanovnika.

U toku narodnooslobodilačke borbe Martinović je obavljao razne vojne i političke dužnosti, od komandira čete u Četvrtom kordunaškom bataljonu i komesara Četvrte kordunaške brigade do predsjednika Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun, na kojoj dužnosti je i poginuo 1944. godine. Nije dočekao oslobođenje zemlje ni ostvarenje svoje, tokom

rata često isticane želje da se ponovo vrati na učiteljski posao u Sjeniĉak.

Za razliku od posljednjih dvadesetak godina austrougarske vladavine, kada je iz Sjeniĉaka 14 mladića završilo razne srednje i visoke škole, u periodu između dva rata taj broj je bio upola manji. Srednje i visoko obrazovanje steklo je tada samo šest Sjeniĉaraca: Nikola Lonĉar, učitelj, Ljuban Manojlović Gedžo, svršeni gimnazijalac, Mile Manojlović Gedžo, svršeni gimnazijalac i student prava, Branko Mrkalj, svršeni gimnazijalac, Gojko Nikoliš, lijeĉnik i Vaso Roknić, pravnik. Ekonomska snaga sela bila je sve slabija, domaćinstva siromašnija, a troškovi školovanja sve veći.

Vrijeme narodnooslobodilačke borbe

OKUPACIJA I PRVI ZLOČINI USTAŠA

Šestog aprila 1941. Jugoslavija je postala deveta žrtva osovinskih sila u Evropi. Rat je trajao samo osam dana.

Njemačke trupe zarobile su u tom kratkom vremenu 337.864 jugoslavenska vojnika i podoficira te 6298 oficira i otpremile ih na prisilni rad u Njemačku.⁵⁶ Među njima nalazilo se i 59 Sjeničaraca: Rade Mile Dokmanović, Marko Vasilja Čabraja, Nikola Milića Čabraja, Jovo Milića Linta, Jovo Stojana Maslek, Maksim Nikole Rudan i Stojan Maksima Rudan iz *Donjeg Sjeničaka*; Đuro Nikole Bijelić, Milić Pavla Bijelić, Petar Save Bijelić, Rade Adama Bijelić, Đuro Ilije Carević, Rade Ninka Carević-Vojnović, Marko Ninka Linta, Rade Vida Linta, Petar Stanka Manojlović, Rade Petra Manojlović, Marko Vuje Manojlović-Pejić, Petar Stanka Manojlović, Vaso Nikole Manojlović, Rade Adama Nikoliš, Petar Stevana Staneković, Adam Stevana Šašić, Pavao Mile Šašić, Dušan Sime Tepšić i Ljuban Rade Tepšić iz *Gornjeg Sjeničaka* te Mile Milutina Bjeloš, Đuro Milića Bjeloš, Milkan Mile Bjeloš, Pavao Vasilja Bjeloš, Rade Bjeloš Račak, Mile Petra Bratić, Đuro Mile Čekeliš, Mile Rade Jajić, Mile Nikole Juras, Nikola Milića Krkljuš, Mile Stanka Malić, Đuro Petra Mrkalj Kuka, Đuro Petra Mrkalj, Branko Nikole Mrkalj, Petar Nikole Mrkalj, Rade Petra Mrkalj, Miloš Đure Mrkalj, Nikola Bože Nahod, Rade Jovana Nahod, Dušan Laze Padežanin, Rade Nikole Padežanin, Milić Gligorije Pruginić, Nikola Nikole Pruginić, Nikola Petra Pruginić, Stanko Marka Rosić, Mile Mile Slijepčević, Miloš Mile Slijepčević, Petar Tome Suzić, Ljuban Tome Suzić, Mile Ise Vujčić,

⁵⁶ Ivan Božić i dr., n. dj. str. 461, 543.

Mile Đure Vujčić i Rade Sime Vujčić iz *Lasinjskog Sjeničaka*.⁵⁷

Citava okupirana teritorija Jugoslavije doživjela je dvojaku sudbinu. Veći dio je odmah protivpravno pripojen susjednim državama, a ostatak je stavljen pod vojnu administraciju neprijatelja. Na teritoriju Hrvatske, Slavonije, Srijema, dijela Dalmacije te Bosne i Hercegovine sile Osovine stvorile su tzv. Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH).

Deklaraciju o uspostavljanju NDH pročitao je, u prisutstvu njemačkih predstavnika, preko zagrebačke radio-stanice 10. aprila penzionisani pukovnik bivše austrougarske vojske Slavko Kvaternik, pošto je Vlatko Maček, vođa Hrvatske seljačke stranke i potpredsjednik posljednje jugoslovenske kraljevske vlade, prije toga predao vlast ustašama. Pet dana nakon toga u Zagreb je stigao iz Firence Ante Pavelić sa svojih 250—300 ustaša i uz pomoć Nijemaca i Talijana, kao i domaćih ustaša, preuzeo vlast.

»U Karlovcu je grupa ustaša, na čelu s Antom Nikšićem, Feliksom i Vladimirom Zidovcem stupila u akciju odmah poslije Kvaternikova proglasa. Stanovništvo je proglasom upozoreno da se pokorava naredbama ustaške grupe, a za svaku pobunu i akciju prijetilo se kaznom smrti. Sutradan, 11. aprila, Kvaternik je telefonom naredio ustaškom 'zapovjedniku grada' da sve oficire i vojnike Hrvate zadrži u službi u Karlovcu i da nikoga ne pušta, da Srbe i Slovence razoruža i uputi njihovim kućama, a Srbijance pak da zadrži kao taoce.«⁵⁸

Osamnaestog maja 1941. Pavelić je pristao da NDH postane protektorat Italije, ustupivši joj istovremeno Hrvatsko primorje, veliki dio Gorskog kotara, Dalmaciju od Zadra do Splita, kao i sve otoke, osim Hvara, Brača i Paga.

Stvaranjem ustaške NDH nastaje najcrnji period u životu naroda na njenom području, posebno Srba, Jevreja i Cigana. Frankovačko-ustaški nacionalizam prerastao je u rasizam i genocid. Pavelić je od Hitlera prihvatio metode denacionalizacije drugih naroda, i to ne više samo putem asimilacije kulturnim genocidom, kako su to ranije predlagali nacionalistički političari, nego nacionalizacijom teritorije, njenim

57 Kraj rata u Njemačkoj nisu dočekala četiri Sjeničarca: Milić Bijelić je umro u logoru 1944. godine, Mile Malić poginuo je iste godine od bombi savezničkih aviona, Đuru Mrkalja Kuku ubili su Nijemci pred kraj rata 1945, a Milu Slijepčevića otpremili su iz logora kao bolesnika u Beograd gdje je poginuo na nepoznat način 1944. godine.

58 Fikreta Jelić-Bulić, *Ustaše i NDH*, Liber, Zagreb 1978, str. 78.

temeljnim čišćenjem od svih pripadnika naroda osuđenih na uništenje. Pavelić je, prije svega, takvu sudbinu bio odredio srpskom narodu na području NDH.

Već na svom putu od Italije do Zagreba Ante Pavelić je na zboru u Ogulinu, govoreći o Srbima u Hrvatskoj, izbacio parolu: »Bjež' te psine preko Drine!«. Ubrzo iza toga Pavelićev doglavnik Mile Budak, na zboru u Karlovcu, 12. juna, pretvara ovu parolu u zločinački poklič: »Srbe na vrbe!«. Na zboru u Vukovaru 8. juna 1941. Budak je o Srbima u Hrvatskoj kazao: »... Sto se tiče Srba, koji ovdje žive, to i nisu Srbi nego dotepenci s Istoka koje su kao trbonoše i ostale sluge doveli Turci. Oni su ujedinjeni samo pravoslavnom crkvom, a mi nismo uspjeli da ih asimiliramo. Međutim, neka znaju da je naša lozinka: 'Ili se pokloni ili se ukloni'.«⁵⁹

Možda je u to vrijeme politiku ustaške države prema Srbima u Hrvatskoj najbolje izrazio ustaški prvak dr Milovan Zanić na zboru u Novoj Gradiški, rekavši: »Ovo ima biti zemlja Hrvata i nikoga drugog i nema te metode koju mi nećemo kao ustaše upotrijebiti da učinimo ovu zemlju zbilja Hrvatskom i da je očistimo od Srba ... Mi ne tajimo, to je politika ove države.«⁶⁰

Pavelićeve ideje o uništenju Srba, Židova, Cigana i komunisti 1941. nisu nastale samo pod uticajem hitlerovske ideologije, one su imale i svoje domaće korijene. Frankovci su, naime, u svim kritičnim situacijama južnoslavenskih naroda prije prvog svjetskog rata bili na ovom tlu glavni organizatori pogroma protiv srpskog stanovništva, ne priznajući mu njegov nacionalni subjektivitet. Pavelić je ovu koncepciju frankovaca samo doveo do njenih krajnjih posljedica — do genocida. A on je uslijedio odmah na početku ustaške vladavine. Prva žrtva iz Sjeničaka bio je seljak Lazo Padežanin Tatula, koga su ustaše, kao povratnika iz stare jug. vojske, ubile 15. 4. 1941. godine u susjednom selu Kablaru. Trinaest dana kasnije ustaše u Gudovcu (kod Bjelovara) ubijaju 195 ljudi srpske nacionalnosti, a od 6—9. maja od njihove kame pada 520 muškaraca u Veljunu na Kordunu. Noću, između 11. i 12. maja, oko 300 Glinjana završava život u prvom pokolju Srba na poljima ispod sela Prekope itd. Među njima nalazio se i Sjeničarac Đorđe Nikoliš, učitelj u Glini.

59 »Hrvatski narod«, 9. VII 1941.

60 »Novi list«, 3. VI 1941.

»Posljednji put sreo sam ga u okupiranoj Glini krajem aprila 1941.« sjeća se tadašnji Đorđev kolega Branko Zutić. »Okupatorske njemačke trupe, sve oklopne i motorizirane jedinice, kretale su nekamo i predanile u Glini. Sve su ulice bile zakrčene. Na ulici ispred Nikoliševa stana i iza kuće, u dvorištu, sve puno Švaba s karakterističnim duboko naglavljenim šljemovima.

Nikoliša sam našao utučena i zaplašena. 'Nisam još imao s njima nepritika, ali... nema nam više života'. To mu je bio prvi odgovor na stotinu mojih nijemih pitanja u nekoliko prvih časova susreta.

Samo nekoliko dana kasnije ostvarile su se njegove slutnje. Na mnogo užasniji način, nego što smo pri našem susretu mogli i naslutiti. Već 5. maja ustaše su mu lomili kosti u glinskim zatvorima, a 11. maja dokrajčili mu život u selu Prekopi kod Gline. Puškom, nožem ili maljem? Ne zna se. Zajedno s ostalim glinskim Srbima bačen je i zatrpan u jamu i Đorđe, možda još živ, nedotučen...⁶¹

Ustaše brižljivo pripremaju prve pokolje nastojeći ih prikriti od javnosti. Svoje žrtve kolju noću iznad ranije iskopanih jama koje iza toga maskiraju. Porodicama odvedenih muškaraca govore da su ih otpremili na rad u Njemačku. Narod sluti zlo, ali nema dokaza, štaviše, kad je Nikica Samardžija jedini pobjegao s prvog glinskog pokolja i ispričao što se s uhvaćenim ljudima dogodilo, mnogi u to nisu povjerovali. Dilema je, ipak, ubrzo nestalo, jer su ustaše idućih mjeseci, nakon učvršćenja vlasti i omasovljenja svog pokreta, počeli zločine izvoditi otvoreno i javno.

U okolnim hrvatskim selima, u neposrednoj blizini Sjeničaka, ustaše su već u prvim mjesecima vladavine uspostavili svoje vojne posade: najprije u Lasinji i Skakavcu, a **zatim i u Kovačevcu i Vukmaniću**. Pored ustaša posade su **sačinjavali** oružnici (žandari) i domobrani. Njihova snaga **bila je u početku** na razini satnije (čete) a kasnije na nivou **jedne ili više bojni** (bataljona). U Karlovcu, sjedištu Velike župe Pokuplje, nalazilo se prvih mjeseci 1941. godine između 10—20.000 Talijana, Nijemaca, ustaša, domobrana i oružnika.

U **takvim** okolnostima i za 4500 žitelja Sjeničaka nastali su **teški dani**. Strah i neizvjesnost nadvili su se nad selom. **Sirile su se** zloslutne vijesti o hapšenjima i strijeljanjima Srba po kordunaškim i banijskim selima. Ljudi su tražili izlaz.

⁶¹ Za slobodu, Zagreb 1955, str. 110

Dok su jedni u selu smatrali da će nova vlast poštediti Sjeničarce radi njihovih tradicionalno dobrih odnosa sa susjednim hrvatskim selima, drugi u to nisu vjerovali, posebno komunisti. Svi su, međutim, u jednom bili jedinstveni: živjeti u krajnjoj opreznosti i noćivati što češće van svojih kuća. Stanje mirovanja nije dugo potrajalo.

CRVENA ZASTAVA U SELU

Iako bez veze s Karlovcem i direktiva za rad u novim uslovima, vodeći komunisti Sjeničaka nisu mirovali. Samo dva-desetak dana iza uspostavljanja ustaške NDH, oni su usred sela istakli crvenu zastavu kao simbol svoga opredjeljenja. Toga događaja Gojko Nikoliš se sjeća ovako:

»Prva prilika za akciju ukazala nam se uoči Prvog maja. Sastanemo se i odlučimo da na vrhu Rudanjskog brda, na vidiku sa svih strana, istaknemo crvenu zastavu, a da na mlinovima ispišemo aktuelne parole. Moja snaha Katica rasparsa nekoliko jugoslavenskih zastava, kakvih je u kući brata Branka bilo uvijek, još iz vremena žestokih stranačkih borbi, te od crvenog platna sašije poveliku crvenu zastavu, dužine tri i širine jedan metar. Odabrao sam i parole: Dolje okupator! Dolje fašizam! Živio SSSR! Živjela KPJ!

Stanko Maslek i ja preuzeli smo na sebe isticanje crvene zastave i ispisivanje parola na Pruginića i Bijelića mlinu, a Simo Lončar da 'okiti' parolama Katića mlin.

Uoči Prvog maja selo je utonulo u mrklu, oblačnu noć. Pred ponoć Stanko i ja krenemo ispred njegove kuće prema Pruginića mlinu. Nosili smo čabar s krečom, četku, dugačak prut, čavle, čekić i zastavu. Na istočnoj stijeni mlina ispisao sam parole sa srpom i čekićem. Slova su bila veličine najmanje 40 cm, vidljiva sa ceste.

Od mlina krenusmo uz bare, na Katića mlinu predosmo preko vode, pa opet uz bare i preko Ribnjaka uz Rudanjsko brdo. Tu smo. Stanko je prikucao barjak na prut koji smo donijeli, popeo se uz hrast, koga smo pred nekoliko dana odabrali kao najviši i pričvrstio ga žicom za sami vrh. Došao je najsvečaniji trenutak. U Sjeničaku vijori crvena zastava! Prvi put otkako postoji naše selo . . . Činimo to baš sada, u najcrnjim vremenima, svega dvadeset dana otkako je okupator na našem tlu.

Sišli smo niz brdo do ceste i potom na mlinu Dušana Bijelića ispisali nekoliko parola. Time je naš zadatak bio

završen. Vraćali smo se zadovoljni kući, osluškujući tu i tamo lavež pasa i rominjanje tihe proljetne kišice. U neko doba noći, poslije naše akcije, prije nego što ću zaspati, čuo sam kako je cestom prošao nekakav automobil.

U svanuće moj prvi pogled bio je upravljen na Rudanjsko brdo. Jutarnje prvomajsko sunce obasjavalo je zastavu koja mi se, onako na vrhu brda i na koplju iznad drveta, pričnila još većom nego što je bila. Vijorila je na vjetru. Činilo mi se da cijeli svijet sada gleda u nju ...

Kad sam sišao na cestu, moja radost bila je uvećana ugleđavši na njoj razbacane sitne papiriće s utisnutim srpom i čekićem crvene boje. Bilo ih je duž ceste, od našeg Križa do Gornjeg Sjeničaka. Zanimalo me je tko je to učinio. Svakako nije naša organizacija nego neka iz drugog mjesta. Povezao sam to s onim automobilom koga smo čuli prošle noći. Znači, drugovi su stupili u akciju posvuda.

Crvena zastava je vijorila sve do podne 1. maja. Razgovori o njoj širili su se brzinom požara. Stariji ljudi su tumačili da su to 'Rusi' došli da je istaknu ...

Slabost prvomajske akcije bila je u tome što je izvedena odveć konspirativno. Za nju, dok se pripremala, nije znala dobra desetina 'čvrstih' članova KP, niti su oni dobili bilo kakav zadatak da u svojim zaseocima nešto slično poduzmu. Strahovalo se od pretjerane širine.

Nekako odmah poslije Prvog maja otpočeo sam sa serijom sastanaka po zaseocima Sjeničaka i van njega. Pozitivan odjek prvomajske akcije nalagao je da se ne zaustavimo samo na tome, već da članstvu KP i simpatizerima podrobnije objasnimo trenutnu situaciju u zemlji i perspektivu izlaska iz te situacije. Stanko Maslek je uzeo na sebe da te sastanke pripremi.

Za drugove iz Donjeg Sjeničaka kao mjesto sastanka odabrali smo Katić-kolarište. Svi koji su bili pozvani odazvali su se. Pored ostalih, čijih se imena više ne sjećam, na sastanku su bili: Simo Lončar Kovač, Rade Zrinjanin, Nikola 1sin mu Milić Grubješić. Bilo je oko deset prisutnih.

Još brojnije učešće bilo je na Bijelića groblju, gdje se okupilo oko dvadeset drugova iz Gornjeg Sjeničaka, među ostalima: Pavao Bijelić Cestar, Mile Manojlović Gedžo, Pero Jurić, Miloš Nikoliš, Stanko Manojlović ... «

Slične sastanke održao je Gojko u to vrijeme još u Štipanu, na Rađenovića brdu, s grupom od dvadesetak ljudi, i u Kirinu. Govorio im je da je propast Jugoslavije, prije svega,

S jedne od tradicionalnih poslijeratnih prvomajskih proslava na Rudanjskom brdu.

djelo izdaje vladajuće buržoaske klase i njen obračun s revolucionarno-demokratskim pokretom u zemlji uz pomoć **njemačkog** i talijanskog fašizma, da će neminovno doći do obračuna između Njemačke i SSSR-a i da će rat u Jugoslaviji tek početi.

»O prikupljanju oružja« — sjeća se dalje Nikoliš — »nisam se još usudio govoriti na tim sastancima. Smatrao sam ih odveć 'širokim' da bi se na njima moglo i to pitanje postaviti. Zadovoljio sam se time što sam razradio tezu da će 'pravi rat u Jugoslaviji tek početi' i da se za takvu situaciju treba pripremiti. No, odmah poslije tih sastanaka, ohrabren njihovim rezultatom, stavio sam pred užu grupu drugova u Sjeničaku pitanje sakupljanja oružja... U samom selu ne bijaše, nažalost, ništa osim nekoliko lovačkih pušaka i pištolja... Zbog toga smo veliku nadu polagali u Simu Lončara Kovača, sposobnog da stvori sve što zamisli... Računali smo onako odoka: kad dođe vrijeme Simo će sve napraviti. A vrijeme je već bilo tu.

Nekoliko dana iza ovih sastanaka Gojko je po partijskom zadatku napustio selo i otišao u Beograd, otkuda je tokom augusta 1941. prešao u Kralj evački partizanski odred, u kome je obavljao dužnost odredskog liječnika. Sjeničarski komunisti nastavili su dalje, pod rukovodstvom Okružnog komiteta KPH iz Karlovca, s pripremama za oružanu borbu.

PRIPREME I POČETAK USTANKA

Početkom maja 1941. održan je u Zagrebu pod rukovodstvom Josipa Broza plenarni sastanak CK KPJ, kojem su prisustvovali delegati svih nacionalnih partijskih rukovodstava. Na plenumu je izvršena analiza aprilskog rata, ukazano na izdajničku ulogu buržoazije i utvrđeni zadaci Partije u pripremi i podizanju ustanka. Odlučeno je da sve partijske organizacije formiraju vojne komitete koji će provoditi pripreme za oružani ustanak.

Na osnovi zaključaka ovog plenuma, CK KPH održao je krajem maja proširenu sjednicu na kojoj je utvrdio neposredne zadatke o pripremama ustanka u Hrvatskoj. Za pripreme i organizaciju ustanka na području okruga Karlovac, u koji su ulazili Pokuplje, Kordun, Gorski kotar i dio Banije,

bio je delegiran Josip Kraš. Krajem maja u Karlovac dolazi sekretar CK KPH Rade Končar koji, zajedno s Josipom Krasom, formira Vojni komitet pri Okružnom komitetu KPH u koji ulaze: Josip Kraš, Ivo Marinković, Veco Holjevac i Bartol Petrović.

Sredinom juna CK KPH, na osnovu odluke Politbiroa CK KPJ, upućuje, među ostalima, proglas i Srbima u Hrvatskoj kojim ih poziva na sveopći narodni ustanak:

»Srbi u Hrvatskoj! Komunistička partija u Hrvatskoj obraća se i vama, koji od svog doseljenja u Hrvatsku nikada niste uživali potpunu nacionalnu slobodu. Ovih dana, kada je Hrvatska porobljena od imperijalističkih osvajača, vi ste bačeni u najteži položaj otkako se nalazite u Hrvatskoj. Kao što su ranije iz Beča i Pešte, tako i danas u službi Rima i Berlina frankovačka gospoda raspiruju šovinističku mržnju i bratoubilačku borbu između vas i hrvatskog naroda . . .

Razularena frankovačka gospoda vrše nad vama krvavi teror i progone, ona pod izgovorom borbe protiv četnika zatvaraju, zvjerski muče i potajno ubijaju na stotine čestitih boraca, koji su zajedno s hrvatskim radnim narodom vodili borbu protiv srpske hegemonije i ugnjetavanja hrvatskog naroda.

Ne dajte se zastrašiti krvavim progonima, ne nasjedajte šovinističkoj hajci. Zbijte svoje redove, udružite se u bratsku slogu s hrvatskim narodom, koji pati kao i vi, priključite se borbenim redovima radnika radi zajedničke borbe protiv okupatora i njihovih plaćenika — frankovačke gospode . . .«

S takvim porukama i zadacima u Sjeničak su tokom ljeta 1941. dolazili istaknuti komunisti: Josip Kraš, Ivo Marinković, Ivan Rukavina, Srećko Manola, dr Savo Zlatić, Košta Nađ i drugi.

U noći između 8. i 9. jula 1941. godine Josip Kraš organizirao je u prisustvu Rade Bulata, sekretara KK KPH Vrginmost, na brdu Muljci, u blizini Sjeničaka, partijsko savjetovanje s istaknutijim komunistima s kirinsko-sjeničarskog područja. Dočekao ga je i doveo sa stanice Udbina — Sjeničak Branko Nikoliš. Kraš je na ovom savjetovanju odobrio već formirano rajonsko partijsko i vojno rukovodstvo na ovom području koje su, uz Stanka Masleka, kao sekretara, sačinjavali: Pavao Bijelić, Dragica Bulat, Milić Dejanović, Pero Jurić, Miljkan Maslić, Nikola Mraović Ćurčija, Branko Nikoliš i Nikola Vidović. Dao je i upute o formiranju ilegalnih vojnih jedinica po selima koje trebaju biti spremne za

akciju u određenom času. Predbacio je komunistima što nisu do tada prikupili više oružja i dao im zadatak da tom pitanju posvete najveću pažnju.

O vrsti i količini prikupljenog oružja tokom ljeta 1941. godine u Sjeničaku, Branko Nikoliš se sjeća:

»Milić Čabraja donesao je, pored jedne prastare vlastite puške nepoznatog modela, još od Vase Roknića s Turnja lovački karabin i štuc. Milić Đejanović dobio je po vezi od Milete Jelače iz Banskih Moravaca jedan 'Manliher'. Niko Bratić donesao je od svoga zeta Simića Pruginića karabin 'Mauzer'. Stanko Maslek imao je dvije kubure i pištolj 'Štajer' s devet metaka. Najviše oružja imao sam ja: vinčester repetirku 'Ideal' sa 17 patrona, dva pištolja, dva francuska vojna karabina, koje je 1918. donesao sa solunskog fronta moj brat Dušan, jednu ili dvije kragujevačke bombe, te 15—20 kg dinamita s kapislama i kordom . . . Mile Martinović, učitelj, imao je, također, dva pištolja, a raspolagali smo i s nekoliko durbina i ponekom sekcijom. Po Donjem i Lasinjskom Sjeničaku našlo se tada još pet-šest pištolja 'Gaser' i jedan 'Štajer'. Slično je bilo i u Gornjem Sjeničaku. Sve vatreno oružje bilo je bez ili s malo metaka. U nedostatku oružja i municije izrađivala su se koplja sa željezom nataknutim na štapove . . . Simo Lončar popravljao je i dotjerivao oružje. U jedan raketni pištolj zabio je tako cijev i suzio kalibar da se za njega moglo naći metaka . . .«

Četvrtog jula 1941. Politbiro CK KPJ donesao je odluku da se sa sabotaža i diverzije prijeđe na opći ustanak, da partizanski rat bude osnovni oblik borbe i da što veći broj komunista iz većih centara izađe na teren, osnuje narodno-oslobodilačke odrede i otpočne s oružanim akcijama.

Te zadatke prenosao je u Karlovac 16. jula Rade Končar. Težište rada nakon toga prebacuje se iz Karlovca u sela na Kordunu. Končar 19. jula na večer, zajedno s Krašom, organizira u šumi Abez, nedaleko Vrginmosta, partijsko savjetovanje s predstavnicima kotarskih komiteta KPH Gline, Vojnića i Vrginmosta, na kome se donosi odluka o podizanju ustanka u ovom dijelu Hrvatske na kome se tada, prema izjavi Ranka Mitića, nalazilo oko 620 komunista. Utvrđen je i datum 23. juli 1941. godine.

Kotarski komitet KPH Vrginmost na savjetovanju su zastupali: Rade Bulat iz Vrginmosta te Stanko Maslek, Branko Nikoliš i Mile Manojlović Gedžo iz Sjeničaka. Sjećajući se ovog događaja, Stanko Maslek kaže:

»Prije 19. jula dobio sam nalog od Kraša da odem u Karlovac i da na peronu dočekam jednog čovjeka koji će doći vlakom iz Zagreba. Opisao mi je tog druga. Rekao mi je da će biti srednjih godina, imat će plave brkove, šešir na glavi i novine u rukama, a ja sam morao imati novine u lijevom džepu kaputa. Brzo smo se prepoznali. Nismo ni prišli jedan drugome. Ja sam krenuo naprijed a on (kasnije sam saznao da je to Rade Končar) za mnom. Ušli smo u vlak za Glinu, sjedili smo i nismo razgovarali. U Utinji je u vlak ušao Čanica Opačić, a u Vojniću Žarko Čuić. U Slavskom Polju izašli smo iz vlaka, krenuli preko njiva i iznad škole u Pješćanici otišli u Abez. Tamo su nas već čekali neki drugovi . . .«

O toku sastanka u Abezu Branko Nikoliš se sjeća:

»... Delegati su se u večer sakupili i tada smo počeli sa sastankom. Malo smo se upoznali. Tada sam prvi puta vidio Žarka Čuića, a tada sam tek saznao da je ovaj čovjek, kojeg je doveo Stanko, Rade Končar. Njega nisam poznao. Kraš je prvi uzeo riječ, kao domaćin, jer je on često dolazio na ovaj teren. Nismo se mnogo niti raspitivali tko je tko. Onaj tko je došao u Abez značilo je da je tvoj, naš . . . Bila je noć i nije se ništa pisalo. Sjećam se da je vrijeme bilo lijepo . . . Mi smo u Abezu govorili o konkretnim stvarima. Na primjer: svatko od nas je rekao s čime raspolaže na terenu . . .

Poslije sastanka Ranko Mitić, Rade Bulat, Milutin Baltić, Žarko Čuić i Stanko Opačić otišli su na drugu stranu, a mi ostali smo otišli mojoj kući. Kad smo stigli bila je već zora. Rekao sam ženi da spremi nešto za jelo i donese u sjenik. Pitala je koliko ljudi ima. Rekao sam: pet-šest, spremi dosta jela. Savjetovao sam joj da napravi žgance sa 'skorupom' . . . Kraš i Končar su tu jeli, odmorili se i otišli svaki svojim putem. Končaru smo našli vodiča koji ga je odveo na željezničku stanicu Udbina — Sjeničak . . .«

Odluka iz Abeza ostvarena je, kako je dogovoreno, 23. jula. Tog dana u selu Štipanu, na području kotara Vrginmost, komunisti Nikola Vidović i Mile Kličković razoružali su dvojicu ustaša, koji su bili došli u selo oduzimati oružje, i jednog od njih ubili, a Vasilj Gaćeša napao je sa svojim ustanicima u noći između 23. i 24. jula neprijateljsku posadu na željezničkoj stanici Banski Grabovac, u kojoj je ubijeno 12 oružnika (žandara). Ustaše su za Vidovićem i Kličkovićem organizirali pravu potjeru, kako bi ih pohvatali. Bježeći ispred ustaša, oni se sklanjaju u šumi Kremešnici, u kojoj ubrzo formiraju prvi partizanski odred na vrgomoskom području.

Spomen-obilježje u Abezu.

Ne mogavši pronaći Vidovića i njegove ustanike, ustaše 28. jula najprije hvataju 10 ljudi u selu Čremušnici a potom 31. jula još 44 muškarca na širem bovičkom području i ubijaju ih ili kolju u šumi Kobiljači kod Bučice.

Nakon ovih zvjerstava ustanici i narod s bovičkog područja zauzimaju masovno 12. augusta, usred dana, selo Bović, prvo općinsko sjedište na Kordunu, protjerujući iz njega žandarmerijsku posadu u Vrginmost.

Poslije sastanka u Abezu komunisti Sjeničaka dobili su, prema sjećanju Rade Bulata, zadatak da u noći od 23/24. jula potope skelu na Kupi kod sela Lasinje. Računalo se da će partijska ćelija u Sjeničaku, kao najbrojnija i s više starijih članova Partije, najlakše izvršiti ovaj zadatak, napose zbog toga što ova akcija nije predviđala obračun sa živom neprijateljskom silom. Međutim, zadatak potapanja skele ostao je neizvršen. Na njega se nije ni krenulo. Ovakav stav komunista u Sjeničaku ocijenjen je kao oportunizam koji je svoju osnovu imao u taktici neizazivanja sukoba dok se ne napadne vlastito selo. Komunisti su na taj način podlegli pritisku onih ljudi u selu koji su se zalagali za politiku mirovanja dok god to bude moguće, nadajući se da će ustaše u takvoj situaciji možda i poštedjeti Sjeničarce od napada i zločina kakve su vršili u drugim selima. Određenu ulogu u potpadanju dijela komunista ovakvom shvaćanju imala je i činjenica što se u Lasinji u to vrijeme, kao komandir posade, nalazio žandarmerijski narednik Petar Nikolić, čija se jedinica sastojala pretežno od žandara i domobrana, i koji je u to vrijeme bio protivnik ustaške politike prema susjednom srpskom stanovništvu. Umjesto međusobne borbe on se zalagao za mir, savjetujući Srbima da se pokrste i time se izjednače s Hrvatima. Takvoj ideji Nikolić je ostao dosljedan sve do januara 1942, dok ga ustaše nisu ubile zajedno sa ženom i dvoje djece i još desetak Srba u šumi kod sela Kovačevca.

Prvi pozivi na pokrst stigli su iz općine Vrginmost u sela Gornji i Donji Sjeničak krajem jula, a u Lasinjski Sjeničak polovinom augusta 1941. Komunisti su pravilno reagirali. Umnožili su i rasturili po selu veliki broj letaka u kojima su ukazivali ljudima na besmislenost pokrsta i opasnosti masovnog odlaska u sjedište ustaške vlasti. Ljudi su poslušali. Samo dvojica Sjeničaraca, Tepšić Marka Teodor i Peleš Rade Nikola iz G. Sjeničaka, otišli su 2. 8. 1941. na pokrst u Vrginmost, otkuda je Peleš uspio pobjeći, a Tepšić je odveden u Glinu i tamo zaklan.

»U Vrginmostu je« — sjeća se Branko Zutić — »s okupljenim narodom izvedena tragična i nezapamćena lakrdija. Priređeno je jelo i piće, kolo i pjesma. Ubrali su od svih takse za 'pokrst' i potom žene i djecu pustili kućama, a sve muškarce otpremili u Glinu i zatvorili u pravoslavnu crkvu. Preko noći izvršen je pokolj svih do posljednjeg, osim Ljubana Jednaka koji se spasio bijegom iz jame koja je u selu Prekopi, nedaleko Gline, već prije bila pripremljena . . .«⁶²

Pored ljudi s područja općine i kotara Vrginmost (1217) u Glini su u noći između 2/3. 8. 1941. zaklana i 43 pohvatana muškarca iz sela glinskog kotara. Bio je to do tada najveći zločin ustaša u Hrvatskoj. Ustaše su i ovaj puta proglasile da su pohvatane muškarce odveli na rad u Njemačku, ali se istina dosta brzo saznala od preživjelog Ljubana Jednaka.

»SPANCI«⁶³ U SJENIČAKU

U toku augusta i prvih dana septembra u Sjeničaju je boravilo više istaknutih španskih boraca, koji su bili zaduženi od OK KPH Karlovac da svojim vojnim iskustvom pomognu pri stvaranju i jačanju partizanskih odreda na Kordunu.

Među prvima stigao je početkom augusta Ivo Rukavina. On o tome, prema navodima u knjizi Okrug Karlovac 1941, kaže: »Kraš mi je dao pištolj 7,65 i nešto municije — moje prvo partizansko oružje — te smo obojica, Kraš i ja, sjeli na bicikle i odvezli se iz Karlovca za Sjeničak. Cijeli put smo prošli bez ikakvih smetnji... U Sjeničaju me Kraš odveo Branku Nikolišu, bratu Gojka Nikoliša, mog druga iz Španjolske. Branko je u to vrijeme bio član KK za Vrginmost. Kraš se vratio u Karlovac, a ja sam ostao. Iste večeri Branko je sazvaio sastanak, a ja sam govorio o potrebi borbe.«

Slijedećeg dana Rukavina je iz Sjeničaka krenuo za Ostrožin i Kirin gdje se susreo s Nikolom Vidovićem.

Nešto kasnije Rukavina je postao komandant Štaba za Petrovu goru, koji se odmah pretvorio u Komandu Korduna i Banije.

Govoreći o potrebi oružane borbe, Rukavina je upozoravao sjeničarske komuniste na štetnost shvaćanja koja su se

⁶² Okrug Karlovac 1941, Zagreb 1965, str. 94.

⁶³ Špancima su nazivani jugoslavenski dobrovoljci — komunisti koji su se u španskom građanskom ratu od 1936. do 1938. godine borili protiv fašista na strani republikanske vojske.

počela pojavljivati u nekim krajevima, pa i u Sjeniĉaku, kako je dovoljno da ljudi u pružanju otpora okupatoru, ustašama i domobranima brane samo svoje selo. On je zbog toga zahtijevao od komunista da pri formiranju partizanskih grupa i odreda vode računa da to budu pokretne jedinice s vojnom disciplinom, koje će biti spremne da odu i dalje od kuće, da pođu u akcije i na druge terene, da se povuku, po potrebi, u šume i napuste svoja sela. Umjesto očekivanja kako će rat brzo završiti, on je upozoravao da se komunisti moraju pripremiti na dugotrajnu gerilsku borbu u kojoj će im samo ofanzivna taktika donijeti uspjeha.

Krajem augusta u Sjeniĉak je stigao Košta Nad i u selu se zadržao desetak dana. On o tome piše:

»... Složio sam se s prijedlogom Kraša da pođem u Sjeniĉak i pomognem u radu tamošnje partijske organizacije. Kras je bio posebno zainteresovan za taj moj put, smatrajući da će biti uspješan, s obzirom na popularnost toga kraja u prikupljanju pomoći za španske borce dok su se nalazili u logorima u Francuskoj.

Zajedno smo na biciklima ja i Kraš krenuli u Sjeniĉak. Kraš me je u Sjeniĉaku upoznao s Brankom Nikolišem, kod kojeg sam i odsjeo. Kraš se vratio u Karlovac.

S Brankom Nikolišem, i ostalima u Sjeniĉaku i okolnim selima s kojim sam se sretao, postao sam vrlo brzo blizak. Oni su me primili vrlo srdaĉno, posebno Branko Nikoliš. Najviše ih je oduševljavalo to što sam im odmah ispriĉao o njihovoj pomoći koju su nam slali u logor u Francuskoj. Oni su savnjivali moju priĉu s onim što su dobro znali: koliko su pomoći slali. Bilo im je neobiĉno drago što španski borci znaju ko im je slao pomoć i što su oni tu pomoć cijenili. A pomoć Sjeniĉaka i okoline španskim borcima nije bila mala. Oni su bili ponosni na to. Mi to nikada ne možemo zaboraviti, jer nam je njihova pomoć dobro došla i kao dopuna našoj ishrani i odjeći i, posebno, kao podrška onoga zašto smo se borili. Ja sam se dobro sjećao gomile paketa koje smo dobij ali iz Sjeniĉaka. Isto tako i pisama. Znam da je više paketa upućivano na ime. I ja sam na svoje ime dobio više takvih paketa. Sada sam imao prilike da im o svemu tome priĉam, a uvjerio sam se da su oni zaista znali za mnoga naša imena, među kojima i moje. Upravo njima je to posebno prijalo da vide u svojoj sredini ĉovjeka koga su znali samo po imenu, ili su možda znali a nisu vjerovali da taj ĉovjek zaista i postoji. Ćini mi se da je to bilo presudno u našem tako brzom i bliskom zbližavanju.

Branko je bio u svom kraju popularan. Ljudi su ga poštivali. Mnogo je radio za naš pokret. Možda je bilo nekih njegovih stavova s kojima se ja ne bih složio, ali je za mene bilo i ostalo bitno to da smo se mi međusobno zaista poštivali i cijenili i da me je uglavnom on povezivao s ljudima u selima.

On je dobro poznao velik broj ljudi i nije žalio truda da me s mnogima od njih upozna i poveže. Kod njega sam se osjećao kao u svojoj kući. Tu sam spavao i hranio se. Volio sam često ujutro, gotovo svako jutro, da odem u njegovu baštu da se osvježim paradajzom. Nisam toliko ni izabirao koji je zreliji. Uživao sam da ih jedem kao da su jabuke.

U Sjeniaku sam ostao desetak dana. Ne sjećam se tačno, možda je to bilo i koji dan više, jer dani su mi prolazili gotovo neprimjetno. Svaki sam dan išao na sastanke, bilo u Sjeniaku, bilo u druga sela. Tamo to nije bilo kao u Karlovcu. Sela su bila gotovo slobodna, iako su se svuda okolo nalazili neprijateljski garnizoni, a saobraćajnicama krstarile njihove patrole. Na skupovima je bilo uvijek više ljudi. Sjećam se dobro do 40, pa i više. Neki put ostajali bi i do dugo u noć. Pričalo se o svemu. Te ljude, željne znanja, sve je interesovalo. Ja sam im najčešće pričao o borbi u Španiji, a iznosio sam i poglede na svjetska zbivanja. Ja sam uvijek imao utisak da su me rado slušali. Taj utisak ostao je i za ostale govornike, bilo da se radilo o svjetskoj situaciji, bilo o njihovim problemima.

S Brankom Nikolišem i Milom Martinovićem obilazio sam partijske organizacije i formirao nove. Radili smo na organiziranju vojnih jedinica i drugih organizacija narodno-oslobodilačkog pokreta. U tim je selima vrelo tada kao u košnici. Težilo se da se sve uvuče u pokret, a teškoća je bilo dosta . . . Tu je pitanje oružja. Oni ga gotovo nisu imali. A dobrovoljaca je bilo.

Obilazeći sela doznao sam za stepen spremnosti naroda za borbu. Taj stepen je bio vrlo visok. Svuda kuda sam prolazio ljudi su jasno izražavali spremnost za borbu, posebno spremnost da brane svoje domove . . .

Nekoliko dana pred odlazak iz Sjeniaka desilo se nešto čega se, također, dobro sjećam. Dok sam razgovarao s Brankom, naišla je jedna oružnička patrola. Bilo je to više iznenađeno. Vjerovatno sam bio malo uznemiren kada me je Branko upozorio da se ne plašim, rekavši, da je to vrlo čestit čovjek i njemu dobro poznat. Čini mi se da je bio narednik. No, ipak, poslije toga dogovorili smo se da predem

Kosta Nađ u Sjeničaku

Predsjednik SUBNOR-a Jugoslavije, **Kosta Nađ**, nakon svečanosti na Bilježu, gdje je prisustvovao proslavi 35-te godišnjice proboja obruča, izrazio je želju da posjeti i Sjeničak, selo s kojim ga povezuje dugogodišnje prijateljstvo.

Prijateljstvo sa Sjeničancima datira još iz doba kada je nakon pobjede frankizma Nađ, kao španjolski borac bio po logorima u inozemstvu primajući pakete iz Sjeničaka. Bilo je to selo koje je organizirano stalo stotine paketa na brojna imena naših španjolskih boraca po logorima. Poslije toga Nađ se upoznao sa Sjeničancima kada je 1941. godine boravio u njihovom kraju raadeći na pripremanju i širenju ustanka.

Želja je ispunjena, i nakon obilaska Spomen-zdravstvene stanice te mjesta gdje je bila kuća u kojoj je stanovao za prvog boravka u Sjeničaku, upriličen je razgovor u Domu »13. proleterske brigade — Rade Končar«. U neposrednom i srdačnom razgovoru Nađ se zanimao za cjelokupni život kao i perspektive ovog kraja a na rastanku, pri uručivanju knjige o 13. proleterskoj i tradicionalnog poklona ovog kraja domaćeg ručnika izvezenog posvetama, izrečeno je obećanje da će ih ponovo posjetiti, čim se za to ukaže prilika

»Karlovački tjednik« 19. 5. 1977. godine.

u školu kod učitelja Mile Martinovića. Zaključili smo da je tu sigurnije jer je kuća Brankova bila pored puta, a škola je bila dalje i lakše je bilo izbjeći eventualnoj opasnosti.

Mile je bio ozbiljan i izgrađen komunista, znao je šta hoće. S njim sam i do tada, gotovo svakodnevno, radio pa mi premještanje k njemu nije predstavljalo neku teškoću.

U toku svoga boravka u Sjeničaku susreo sam se sa Srećkom Manolom. Dugo smo raspravljali o problemima organizacije partizanskih odreda na Kordunu i o drugim problemima .. «⁶⁴

Nađ se u Sjeničaku nije sastao samo s Manolom. Prema zapisu dra Save Zlatića, u pomenutom Zborniku, »2. septembra održan je u kući Branka Nikoliša sastanak kojem su prisustvovali: Kraš iz Karlovca, zatim Košta Nađ, Rukavina, Manola, Nikoliš, Brado (Jakov Kranjčević, op. a.) i ja. Kraš je donio najnovije direktive. Čitav dan raspravljali smo o prilikama i zadacima na terenu, naročito u vezi sa stvaranjem rajona i o organizaciji konferencije delegata narodno-oslobodilačkog pokreta Korduna i Banije.«

PRVI UPADI USTAŠA

Osmog augusta 1941. godine u selo je iz pravca Vrginmosta upala prva motorizirana ustaška jedinica jačine jednog voda.

⁶⁴ Zbornik 3, HAK, Karlovac 1971, str. 119—122.

Bila 3^e to, ustvari, ojačana pratnja ustaškog pukovnika Tomislava Rolfa, supruga dugogodišnje učiteljice u Lasinjskom Sjeničaju, koji će u jesen 1942. godine, kao komandant 1. bojne 369. ustaško-domobranske legionarske pukovnije, učestvovati i u staljingradskoj bici. Rolf je dobro poznavao selo i mnoge komuniste u njemu jer je prije rata ovamo češće navraćao. Ovaj put bio je došao u misiji tobožnjeg zaštitnika Sjeničaraca, nakon velikog pokolja u glinskoj crkvi i Prekopi, a pravi cilj mu je bio da ispita i provjeri raspoloženje naroda radi kasnijih ustaških akcija u selu. Došao je na čelu svoje manje motorizirane kolone do Križa, centra Sjeničaka, na kome se nalazilo dosta naroda okupljenog na vršidbi. Na raskršću kolona se zaustavila. Rolf se sam uputio u kuću Branka Nikoliša, koja se nalazila na samom raskršću. Nije ga našao kod kuće, ali je sve pretražio po sobama, čak i blazine.

Uplašeni iznenadnom pojavom ustaša, ljudi su počeli bježati od ceste. Onima koji se u taj čas nisu mogli snaći pomagao je Stanko Maslek zvonjavom crkvenog zvona, koja je označavala dogovoreni znak opasnosti. Primijetivši iz napuštene kuće Branka Nikoliša strku naroda i zvonjavu, Rolf je najprije Branku Nikolišu ostavio na posjetnici poruku: »Budite pametni i umirite narod«, a zatim se vratio među svoju pratnju i uputio patrolu do crkve da izvidi tko to zvoni. Pred preostalim ljudima, koji se radi blizine ustaša nisu mogli razbježati, Rolf je glasno izrekao zadatak patroli: »Pazite da nikom ni dlaku ne skinete s glave«, želeći se time, pred narodom, pokazati prijateljem sela. Kad se patrola ubrzo povratila i izvijestila ga da u crkvi nije pronašla nikoga, Rolf je, prije odlaska, pristupio nekolicini poznatih seljaka, Savi Tomaševiću, Dušanu Bijeliću, Simi Mrkalju, mlinaru, i drugima, rukovao se s njima, govoreći: »Ne bojte se vi nikoga, dok sam ja živ Sjeničaju se neće ništa dogoditi.«

Za to vrijeme dvije grupice komunista, jedna u Lasinjskom Sjeničaju na uzvišici iznad ciglane ispod crkve i druga u Donjem Sjeničaju na Katić-kolarištu, nalazile su se u zasjedi s namjerom da napadnu Rolf ove ustaše kad se upute iz Sjeničaka u pravcu Karlovca. Grupicu u Lasinjskom Sjeničaju sačinjavali su: Milić Dejanović, Mile Martinović i Branko Nikoliš. Bili su naoružani jednom vinčesterkom, jednim vojničkim i jednim lovačkim karabinom, dok su se u drugoj, brojnijoj grupi u Donjem Sjeničaju nalazili: Milić Čabraja, Miloš Kljajić, Rade Lončar Dušanov, Simo Lončar Rogić i

Miloš Mrkalj Durinov s nekoliko omladinaca nekomunista. Oni su raspolagali s tri karabina, četiri lovačke puške, četiri kragujevačke bombe i tri pištolja. Kako Rolf s pratnjom nije produžio put prema Karlovcu, već se vratio za Vrginmost, do planiranog napada nije došlo, mada je grupa s Katićkolarišta bila krenula poprijeko da presretne Rolf a u Gornjem Sjeničaju kod zaseoka Bijelići, ali je zakasnila.

Drugi usputni upad ustaša u selo, koji je uslijedio samo pet dana iza Rolf ova »zaštitničkog« posjeta, pokazao je Sjeničarcima da od ustaških vlasti nemaju ništa dobro očekivati.

13. augusta krenula je iz Vrginmosta (koga su od maja do kraja jula držali pod okupacijom Talijani) jedna bojna (bataljon) ustaša na područje Kirina i Štipana da tamo obračuna s ustanicima Nikole Vidovića, koji su dan ranije razoružali žandarmerijsku posadu u Boviću. Ustaše su na to područje krenuli u tri kolone: prva cestom za Bović, druga preko Pješćanice, šume Abeza i Ostrožina za Kirin i treća preko Brnjavca, Male Trepče i dijela Gornjeg Sjeničaka prema Ostrožinu i Kirinu.

Ispred kolone, koja je nadirala preko sela Brnjavca i Male Trepče prema Gornjem Sjeničaju, Ostrožinu i Kirinu, bile su postavljene dvije zasjede »roguljaša«: prva ispred šume Trepče, a druga na brdu Šabarić u Gornjem Sjeničaju, sastavljena od oko 150 ljudi i žena.

Ustaše su iz daleka otkrile zasjedu u Trepči i na nju otvorile vatru iz karabina i tri puškomitraljeza. Ljudi su se u neredu povukli u šumu. Neprijateljski vojnici prošli su zatim kroz selo Malu Trepču i došli do prvih kuća u Gornjem Sjeničaju. Tu su zapalili kuću Nikole Manojlovića i djevojačku robu kćeri Vase Manojlovića te istukli dvoje staraca, Matiju i Savu Trkulju, a zatim krenuli preko šume Tukleč za Ostrožin. Zasjeda na Šabariću, najvišem brdu u Gornjem Sjeničaju, nije reagirala, iako se nalazila nekoliko stotina metara iznad kuće koju su ustaše zapalile. Bio je to strah od masovnog sukoba s ustašama. Teško se bilo odlučiti na otvoreni rat protiv države, makar ona bila i ustaška.

Iznenadeni i brojno slabi da se suprotstave deset puta većoj i dobro naoružanoj ustaškoj jedinici, ustanici Nikole Vidovića, koji su upravo u to vrijeme opsjedali ustaše u Lukinić-Brdu, povukli su se s masom stanovništva s područja tzv. »Kirinske republike« preko šume Kremešnice u Sjeničaj, koji toga dana nije bio zahvaćen ustaškom ofanzivom. Na napadnutom području ustaše su spalile pravoslavne crkve

u Pješčanici, Kirinu, Boviću i Štipanu i nekoliko kuća u zaseocima pored šume te pobili manji broj pohvatanih seljaka. Glavni zadatak ostao im je neostvaren.

FORMIRANJE PARTIZANSKOG ODREDA

Odmah iza vojno-političkog savjetovanja u Abezu u selu se pristupilo formiranju partizanskog odreda. Krajem jula i tokom augusta 1941. u Sjeničarski partizanski odred uključuju se prvenstveno komunisti. Među prvima u odred stupaju: Pavao N. Bijelić, Mile N. Bjeloš, Milić G. Cabraja, Petar M. Čabraja, Milić R. Dejanović, Božo N. Juras, Dragan M. Jurić, Petar D. Jurić, Miloš M. Kljajić, Nikola V. Lončar, Simo Lončar, Mile Martinović, Branko R. Maslek, Rade M. Maslek, Simo P. Maslek, Stanko M. Maslek, Branko M. Nikoliš, Stevan M. Nikoliš, Petar M. Pruginić i Rade Zrinjanin.

Tokom septembra i oktobra u odred ulaze: Dušan Đ. Bjeloš, Miloš S. Bjeloš, Mirko J. Bjeloš, Nikola J. Bjeloš, Mile J. Jelača, Jovan M. Juras, Mile M. Juras, Rade M. Juras, Marko A. Jurić, Mile M. Jurić, Simo M. Katić, Dušan I. Krkljuš, Đuro D. Lončar, Rade D. Lončar, Mile P. Mrkalj, Rade P. Mrkalj, Stevan J. Stojaković, Dušan R. Suzić, Milić S. Tepšić i Svetoziar Trkulja, a tokom novembra i decembra, kada odred prerasta u 3. četu 4. kordunaškog bataljona I KPO: Đuro J. Bjeloš, Mile M. Bjeloš, Milić Đ. Bjeloš, Rade J. Bjeloš, Mile J. Juras, Miloš M. Juras, Soka M. Jurić, Ljubica M. Kljajić, Jovo J. Manojlović, Mile S. Manojlović-Pejić, Sava J. Manojlović, Miloš N. Mrkalj, Petar N. Mrkalj, Rade R. Padežanin, Branko M. Peleš, Nikola Đ. Pruginić, Pavao P. Pruginić, Miloš P. Romčević, Petar N. Romić, Mile M. Rudan, Miloš S. Rudan, Petar N. Rudan, Adam M. Suzić, Milić M. Suzić, Vaso M. Suzić, Lazo S. Vujčić, Rade N. Vujčić i drugi. Prvi komandir Sjeničarskog odreda bio je Milić Dejanović, a od septembra 1941. Miloš Kljajić.⁶⁵

Istovremeno, oko 20 Sjeničarca stupa u susjedni odred »Katić kosu«, odnosno od decembra 1941. godine u 2. četu 4. bataljona I KPO. Bili su to: Miloš J. Bijelić, Petar G. Bijelić, Marko I. Carević, Rade N. Carević, Đuro D. Lončar, Nikola M. Lončar, Mile J. Manojlović, Rade N. Manojlović, Milan N. Nikoliš, Miloš J. Nikoliš, Miloš S. Nikoliš, Božo M.

Poginuo 1944. u Zumberku kao komandant 1. brigade 8. kordunaške udarne divizije. Proglašen za narodnog heroja.

Peleš, Marko M. Peleš, Matija R. Peleš, Milovan R. Peleš, Dušan V. Tepšić, Petar Đ. Tepšić, Sava J. Tepšić, Dušan N. Vlajnić i Ilija P. Vlajnić.

Polovinom oktobra Sjeničarski odred polaže pred okupljenim narodom zakletvu, najprije na Križu u Lasinjskom Sjeničaku a potom kod Kljajića mosta u Gornjem Sjeničaku. Na zboru kod Kljajića mosta uz Sjeničarski odred učestvovao je i Stipanski odred Nikole Vidovića.

Tekst partizanske zakletve, koga je sastavio Marko Orešković, a na teren dostavio Okružni komitet KPH Karlovac, glasio je:

»Zaklinjem se da ću neprijatelju, koji je pomoću domaćih izdajica i plaćenika porobio i opljačkao moju zemlju, klao i ubijao moj narod, žene i djecu, otimao moje žito, moj trud i muku i izgonio me s mog djedovskog ognjišta — zaklinjem se da ću mu se osvetiti nemilosrdno, da ću mu nanositi udarac, krv za krv, smrt za smrt.

Zaklinjem se da ću u nemilosrdnoj borbi protiv ustaških razbojnika čuvati se i kaniti svakog samovoljnog ispada i osvećivanja nad mirnim stanovništvom, ženama i djecom, ma kakve vjere i nacionalnosti bili.

Zaklinjem se da ću svagdje i uvijek zastupati misao bratstva i zajedničke borbe Srba, Hrvata i Muslimana za čišćenje moje zemlje od zajedničkih neprijatelja, protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajica i plaćenika, bili oni iz srpskih, hrvatskih ili muslimanskih redova.

Zaklinjem se da ću prije umrijeti nego odati sebe ili svoje drugove i našu svetu borbu, da ću prije umrijeti nego pljačkom ili samovoljnim nasiljem okaljati zastavu pod kojom se borim.

Ako prekršim ovu svetu zakletvu, ako pokažem slabost, malodušnost, kukavičluk, nediscipliniranost ili zlonamjerno izdam interese svoga naroda, neka sramno padnem od ruku svojih drugova!«

Seoski guslar Radovan Pruginić doživio je stvaranje partizanskog odreda u Sjeničaku ovako:

*»Pusta jesen, svuda lišće žuti,
Ali jesen nije kao lani:
Ne sreću se konji razigrani,
Ne sreću se pijani svatovi,
Niti berba u veselju plovi.
Samo žurba, a čeljad ko nijema,
Ore, drlja, kukuruze sprema.*

*Svuda šutnja, sve tone u radu,
Svi prolaze k'o da tuđe krađu.
Strašna čuda zbivaju se svuda,
Pa se miješa i radost i tuga.
Oči vide a duša osjeća,
Kad ratuju nada i nesreća.
Gledam grupe naših partizana,
Malo ih je, a mnogo dušmana,
Malo ih je, al' svaki dan više,
Kad to gledam, duša lakše diše.
A kad narod partizane pazi,
Iz naroda snaga im dolazi.«*

Prvih dana odred nije imao svog stalnog sjedišta. Kasnije je za bazu odabrao teren na Velebitu, kraj groblja na Malčevcu u Donjem Sjeničaju. Oružja je bilo vrlo malo. Municije još manje. Pored 4—5 vojničkih pušaka i nekoliko pištolja manjeg kalibra, borci su bili pretežno naoružani civilnim puškama a neki i roguljama, vilama i sjekirama.

U partizanskoj bazi izgrađene su prve nastambe za smještaj boraca, kojih je već od druge polovine septembra na dalje bilo sve više. Partizani vrše izvidanja prema neprijateljskim posadama u Kovačevcu, Skakavcu i željezničkoj stanici Udbina — Sjeničaj, organiziraju straže na uzvišicama u selu i prikupljaju obavještenja o kretanju neprijatelja. Komunisti borci propagiraju među narodom izgradnju zemunica i kukuruzana po jarcima i grmovima u blizini kuća za sklanjanje hrane i odjeće u slučaju jačeg neprijateljskog napada. Pripreme za borbu vrše se među narodom otvoreno. U početku partizani se hrane kod svojih kuća i samo noću odlaze u bazu. Kasnije, s jačanjem odreda i uvođenjem vojne discipline, borci se hrane u bazi. Jelo im donose njihovi ukučani ili žene iz sela. Svakim danom broj boraca u odredu se povećava a time i sigurnost naroda.

Polovinom septembra kroz Sjeničaj prolazi iz pravca Karlovca za Petrovu goru grupa zagrebačkih komunista i rodoljuba, koji su 14. septembra 1941. izvršili veliku diverziju u zagrebačkoj Glavnoj pošti, razorivši eksplozivom automatsku centralu i uređaje za međugradsku vezu. Grupu su sačinjavali: Josip Čuljat, Vilim Galjer, Ante Kukoljan i Slavko Markon. Dočekala ih je na izlasku iz sela Skakavca i provela kroz Sjeničaj Dragica Bulat, član tadašnjeg Rajonskog partijskog rukovodstva za kirinsko-sjeničarsko područje i glavni kurir za održavanje veza s Okružnim komitetom KPH u

Karlovcu. Susret zagrebačkih komunista s rukovodiocima Sjeničarskog odreda i akcija koju su oni izveli u Zagrebu imala je znatnog uticaja na jačanje borbenog raspoloženja u selu.

Od kraja oktobra 1941. do proljeća 1942. godine Sjeničak je služio i kao glavni punkt za održavanje veza između Okružnog komiteta KPH Karlovac sa sjedištem u Petrovoj gori i Sišljavića i Donje Kupčine za organizacije NOP-a kotara Karlovac i Pisarovina. Prve veze između Okružnog komiteta i hrvatskih sela na lijevoj obali Kupe organizirao je i njima rukovodio Branko Nikoliš iz Sjeničaka, koji je sve direktive i propagandni materijal Okružnog komiteta dostavljao do Nikole Bastajića, brodara u Prkosu, a ovaj Nikoli Brezoviću Prebegu preko Kupe u Sišljavić. Tim putem dotureno je do Sišljavića i 150 letaka u povodu proslave oktobarske revolucije 1941. godine, koje je Brezović rasturio preko aktivista po selima kotara Karlovca i Pisarovine i dalje do Zagreba. Od proljeća 1942. organizacija veza između Okružnog komiteta i Pokuplja vršila se, kraće vrijeme, preko Marka Bižića i drugih Prkošćana te preko Sjeničarske čete sa sjedištem na Solić-Brdu, a zatim preko Komande Četvrtog bataljona Prvog kordunaškog partizanskog odreda u Ostrožinu.

PRVA ORUŽANA AKCIJA

U poslijepodnevним satima 24. septembra 1941, nakon što su ustanici Nikole Vidovića na Križu u Lasinjskom Sjeničaku, 6. septembra razoružali ustaškog povjerenika za vršalice Rajka Mikca, stigla je iz Lasinje u Lasinjski Sjeničak žandarmerijsko-domobranska patrola sastavljena od dva žandara i dva domobrana, naoružana karabinima i jednim puškomitraljezom. Patrola je zanoćila na tavanu magacina trgovca Đure Vujčića na Križu, namjeravajući sutradan nastaviti svoje rutinsko izviđanje po selu i prikupljati podatke o partizanima.

Povodom razoružavanja Mikca vršena su u Lasinjskom Sjeničaku već 10. septembra ispitivanja. Toga dana u selu su se susrele dvije desetine neprijateljskih vojnika: 12 domobrana na čelu sa žandarmerijskim narednikom Petrom Nikolićem iz Lasinje i desetak ustaša iz Vrginmosta. Dok su ustaše za razoružavanje Mikca optuživali Sjeničarce, hapseći na Križu sve muškarce, Nikolić ih je branio, suprotstavljajući se ustašama da na području njegove općine vrše represalije nad sta-

novništvom. Ustaše su na kraju popustili, vrativši se u Vrginmost neobavljena posla. Odmah iza toga vratili su se i domobrani u Lasinju, ali su od tada žandari i domobrani češće navraćali u selo kako bi, navodno, iz njega zauvijek protjerali partizane Nikole Vidovića.

Nalazeći se i toga dana, 24. septembra, s jednom grupom svojih boraca u Sjeničaku, Nikola Vidović je u dogovoru s Milićem Dejanovićem, Brankom Nikolišem, Stankom Maslekom i komandirskom Sjeničarskog partizanskog odreda Milošem Kljajićem napravio plan napada i razoružavanja patrole. Kako su žandari i domobrani zanoćili u selu, sve je izgledalo lako. Trebalo se samo oprezno privući do tavana magacina i pokupiti oružje ili ih iznenadnim prepadom uplašiti i prisiliti da bez borbe predaju oružje, čime bi se partizani dočepali prvog puškomitraljeza.

Poslije pola noći grupa partizana iz Stipanskog i Sjeničarskog odreda opkolila je zgradu magacina. Kad su se uvjerali da svi žandari i domobrani spavaju, Nikola Vidović se, u pratnji Branka Nikoliša, Vase Romčevića Osule, Vase Cubre i još dvojice boraca iz svoje grupe, uputio u unutrašnjost zidanog magacina. Prema dogovoru, Vidović se popeo ljestvama na tavan, a Romčević i drugi ostali su u prizemlju sa zadatkom da čim prije iznesu iz zgrade pokupljeno oružje koje će im ovaj dodati.

Popevši se na tavan, Vidović je u mraku, pipanjem po sijenu u blizini žandara i domobrana, tražio oružje. U tom momentu jedan se član patrole probudio. Nalazeći se u kritičnoj situaciji, Vidović je u njega uperio baterijsku lampu i povikao: »Žandari, predajte se!« Taj povik probudio je i ostale. Umjesto predaje žandari i domobrani su posegli za oružjem. U tom momentu Vidović se naglo spustio niz ljestve. Patrola je osula paljbu po prostorijama magacina. Partizani iz zasjede, u blizini zgrade, su uzvratili. Vidović i njegovi drugovi našli su se tog trenutka u teškoj situaciji. Partizani su ubrzo prekinuli vatru kako bi im omogućili bijeg iz zgrade. Vidović i četvorica boraca uspjeli su se izvući neozlijeđeni, dok je Romčević ostao kod ljestava i počeo bježati tek u zoru, ali je dvadesetak metara od zgrade, kad se prebacivao preko dvorišne ograde, poginuo.

Ne znajući za njega, partizani su morali odstupiti. Žandari i domobrani pucali su iz zgrade sve dok se nije razdanilo. Kad su se uvjerali da u okolini nema više partizana, izašli su iz zgrade. Odmah iza ograde pronašli su mrtvog Vasu Romčevića, a u trgovini mješovite robe ranjenog u nogu

vlasnika Đuru Vujčića. Istog dana, nakon što su se uvjerali da poginuli partizan nije iz Sjeničaka, patrola je napustila selo i vratila se u Lasinju.

Akcija nije uspjela, ali je označila početak oružane borbe u Sjeničaku. Vaso Romčević bio je prvi partizan koji je poginuo na sjevernom dijelu kotara Vrginmost.

U ovoj akciji, pored boraca Stipanskog odreda, učestvovalo je i 18 Sjeničaraca: Rade Lončar, Simo Lončar i Simo Maslek Rogonja iz *Donjeg Sjeničaka*; Dragan Jurić, Đuro Jurić, Marko Jurić, Mile Jurić Mića, Pero Jurić, Miloš Kljajić, Petar Kljajić, Marko Nikoliš i Stevan Nikoliš iz *Gornjeg Sjeničaka* i Milić Dejanović, Miloš Juras, Rade Juras, Mile Martinović, Stanko Maslek i Branko Nikoliš iz *Lasinjskog Sjeničaka*.

Drugu zajedničku akciju izveli su partizani Sjeničarskog i Stipanskog odreda u oktobru mjesecu 1941. na pruži Skakavac—Udbina—Sjeničak. Tom prilikom rastavljeno je 12 šina u blizini željezničke stanice Udbina — Sjeničak, koje su potom bačene u obližnji potok Utinju.

OSNIVANJE NARODNOOSLOBODILAČKIH ODBORA

Već na Prvoj konferenciji vojnih i političkih delegata narodnooslobodilačkog pokreta Korduna i Banije, održanoj 19/20. septembra 1941. u selu Džodanima u Petrovoj gori, doneseni su zaključci o stvaranju narodnooslobodilačkih odbora (komiteta) po selima. Tada oni još nisu zamišljeni kao organi vlasti, premda su u nekim selima pod različitim nazivima tako djelovali. Potpuno razbijanje starih, nametalo je potrebu osnivanja novih organa vlasti, proizašlih iz narodnooslobodilačkog pokreta.

Na osnovi savjetovanja Vrhovnog štaba u Stolicama, Kraš je u pismu Komandi narodnooslobodilačkog pokreta Korduna i Banije 5. oktobra 1941. pisao: »Po općinama, većim selima i srezovima formiraju se narodnooslobodilački odbori koji vrše političku, upravnu i administrativnu vlast. Po manjim selima birati povjerenike tog odbora. Općinske uprave, sreska načelstva itd. se ukidaju. Odbori se biraju na skupštinama. Ti odbori treba da se staraju za odrede, da mobilišu mase i rješavaju komunalna pitanja.«

O pripremama koje su prethodile osnivanju narodnooslobodilačkih odbora (NOO) u Sjeničaku Milić Dejanović kaže:

»Moglo je biti koncem augusta, četrnaestak dana po vršidbi, kad je na sastanak naše partijske ćelije došao Josip Kraš.

Razmatrali smo vojno-političke prilike na našem području i dogovarali šta treba činiti ubuduće. Tada je Papa (samo pod tim imenom znali smo Kraša) govorio o tome kako je potrebno pristupiti formiranju naše — narodne vlasti.«⁶⁶

»Nakon nekog vremena« — sjeća se Miloš Nikoliš — »poslije tog sastanka s Krašom, naša je partijska ćelija zaduživala simpatizere da kao odbornici u svojim zaseocima obavljaju niz poslova što su i kasnije bili u djelokrugu rada narodnooslobodilačkih odbora, u prvom redu da sklanjaju hranu od dohvata neprijatelja i prehranjuju partizane ..«⁶⁷

Polovinom septembra u Donjem, Gornjem i Lasinjskom Sjeničaku te Banskim Moravcima bilo je formirano 28 desetina seljaka s ciljem da što prije sakriju žito, a zatim je došla na red i kosidba otave. U septembru, oktobru, pa i u novembru, pilana Pere Mrkalja u Lasinjskom Sjeničaku rezala je gradu za gradnju zemunica u koje je trebalo sakriti namirnice i ljetinu.

Prema uputama Josipa Kraša i Komande narodnooslobodilačkog pokreta Korduna i Banije, u Sjeničaku je u oktobru i novembru formirano nekoliko seoskih i jedan Općinski NOO, pod nazivom odbori narodnooslobodilačkog fronta.⁶⁸

Općinski NOO Sjeničak obuhvaćao je ove seoske NOO-e: Donji, Gornji i Lasinjski Sjeničak, Banske Moravce, Prkos, Slavsko Polje, Brnjavac, Udbinu i Utinju.

U seoskim narodnooslobodilačkim odborima u Sjeničaku 1941. godine, prema sjećanju Stanka Masleka, bili su ovi odbornici: Đuro Bjeloš Stari, Stanko Bjeloš, Pero Čabraja, Nikola Grubješić, Joco Juras, Jandre Jurić stari, Pero Jurić, Stanko Manojlović, Milka Maslek, Dmitar Mrkalj, Pero Nikoliš, Đuro Padežanin, Matija Peleš, Rade Peleš, Rade Pruginić, Sava Rudan i Jovo Suzić, dok su se u Općinskom NOO-u Sjeničak tokom jeseni 1941. nalazili: Stanko Maslek, predsjednik, Branko Nikoliš, tajnik, Milisav Dakić, Pavao Bijelić, Milica Carević, Milić Dejanović i Đuro Vujčić Major. Tokom zime 1942. u izbjeglištvu u Krstinji sastav Općinskog NOO-a se mijenja i u njega ulaze: Jovan Krivokuća, Božo Peleš, Milica Škaljac i Lazo Bratić, a predsjednik postaje Pavao Bijelić a zatim Milić Pruginić.

Prva krupna akcija, koju je sa seoskim NOO-ima ili odborima NOF proveo Općinski NOO u Sjeničaku, bila je akcija pri-

⁶⁶ Okrug Karlovac 1941, Zagreb 1965, str. 172.

⁶⁷ Isto, str. 172.

⁶⁸ Ovaj naziv nosili su NOO na Kordunu sve do maja 1942. godine.

kupljanja živežnih namirnica i njihov prijevoz do novoosnovane partizanske bolnice u Petrovoj gori u jesen 1941. godine. »Za nekoliko dana«, sjeća se Branko Nikoliš, »u Sjeničaku i okolnim selima sakupljeno je 30 kola živežnih namirnica i otpremljeno u Petrovu goru.«

U Okružnici CK KPH br. 4 od 6. decembra 1941. bila su prvi put data preciznija uputstva o karakteru, funkciji i zadacima NOO-a. U njoj se kaže: »NOO-i nisu organi ni jedne partije ili organizacije. U njima trebaju biti zastupljene preko svojih predstavnika sve političke stranke, grupe i struje, koje su na liniji borbe protiv fašističkog okupatora i njihovih domaćih plaćenika ...«

Pomenutom Okružnicom precizirani su ovi zadaci NOO:

1. Poduzimaju mjere za opskrbu partizanskih jedinica hranom, odjećom i oružjem,
2. Najtješnje surađuju sa štabovima partizanskih odreda,
3. Organiziraju rad i sigurnost na oslobođenom području preko narodnih straža koje osnivaju NOO-i na svom području,
4. Vode borbu protiv svih izdajica vlastitog naroda, špijuna i sumnjivih tipova,
5. Provode i organiziraju obavještajnu službu,
6. Poduzimaju mjere protiv krađe, pljačke, razbojstva i nereda,
7. Organiziraju opskrbu i ishranu stanovništva,
8. Imaju u nadležnosti upravljanje cjelokupnom privrednom proizvodnjom, trgovinom i saobraćajem,
9. Sprečavaju izvoz hrane, stoke i drveta s oslobođenog teritorija,
10. Organiziraju prosvjetni rad putem škola, analfabetskih tečajeva, narodnih čitaonica i prosvjetnih društava,
11. Rješavaju sporove koji nastaju među pojedincima i skupinama,
12. Provode rekviziciju kod bogataša za potrebe NOF,
13. Brinu se za učvršćenje pozadine i za sakupljanje dobrovoljnih priloga za Fond NOF-a i
14. Vrše konfiskaciju imovine narodnih neprijatelja.⁶⁹

Na ovoj osnovi NOO-i su vršili svoju djelatnost u toku čitave narodnooslobodilačke borbe.

⁶⁹ Zbornik dokumenata NOR, tom V, knj. 2, str. 110, 111, dok. br. 2.

Radi objedinjavanja rada seoskih i općinskih narodno-oslobodilačkih odbora na području IV partizanskog rajona, odnosno bataljona, izabran je 14. decembra 1941. Kotarski NOO Kirin — Sjeničak. Formiranje je izvršeno u selu Ostrožinu u prisutnosti većine članova svih seoskih i općinskih NOO-a Kirin i Sjeničak.

Za prvog predsjednika Kotarskog NOO-a izabran je Mile Manojlović Gedžo, student prava iz Sjeničaka, a za tajnika Damjan Roknić iz Kirina. Ostali članovi bili su: Mile Martinović, učitelj iz Sjeničaka, Petar Stanojević iz Cremušnice i Jovo Krivokuća iz Utinje.

Na tom zasjedanju u ostrožinskoj osnovnoj školi odbornici Kotarskog NOO-a Kirin — Sjeničak usvojili su, u skladu s pomenutom Okružnicom CK KPH, svoj Pravilnik po kojem je trebalo da se u ovom kotaru vrši narodna vlast.

U Pravilniku se, između ostalog, kaže:

»Odbori narodnooslobodilačkog fronta predstavljaju vlast, koja vodi nacionalno-oslobodilačku borbu i traje dok ta borba ne bude završena.

Narodna vlast odlučuje o narodu i vojsci. Vojsku uzdržava i pomaže, brine se za narodnu ishranu (gospodarstvo), liječenje, odgoj, sudstvo i upravu. . . Sva javna dobra tzv. NDH na teritoriji ovog sreza pripadaju pod ovu upravu, a svi njeni uredi, zakoni i norme od danas prestaju važiti. . .«

Pravilnik je sadržavao 62 člana podijeljena u tri grupe: uprava, gospodarstvo i sudstvo, a sastavili su ga Mile Manojlović Gedžo, Miljkan Maslić, Branko Žutić i Stanko Maslek.

»... I pored njegovih nedostataka, ponegdje manjih zastrašivanja i izvjesne pretencioznosti« — zapisao je u jednoj poslijeratnoj publikaciji Branko Žutić, »Pravilnik je ipak odražavao početno shvaćanje lokalnih praktičara o revolucionarnim stremljenjima u toj etapi NOB-e, o nekim osnovama demokracije novog tipa ...«

Formiranjem Kotarskog NOO-a Kirin — Sjeničak završen je proces osnivanja i konstituiranja novih organa narodne vlasti na području između Kupe i Petrove gore, udaljenom svega dvadesetak kilometara od Karlovca, centra ustaške Velike župe Pokuplje i četrdesetak kilometara od Zagreba, sjedišta vlade NDH. '

Tokom ustaško-domobranske ofanzive na kirinsko-sjeničarsko područje, krajem decembra 1941. i početkom januara 1942. godine, novoformirani Kotarski NOO Kirin — Sjeničak povukao se zajedno s oko 15.000 ljudi, žena i djece u sela na južnoj strani Petrove gore i smjestio u selu Široka Rijeka.

Tu je umjesto Mile Manojlovića Gedže, za novog predsjednika imenovan Miljkan Maslić, gimnazijalac iz Štipana, a po povratku iz izbjeglišta, početkom aprila 1942. godine, u Odboru su izvršene značajnije promjene. Tajnik KNOO postao je Stanko Maslek, a novi članovi Petar Radanović iz Sljivovca, Matija Peleš iz Sjeničaka i Rade Škaljac iz Slavskog Polja.

UPADI TALIJANA

U toku proljeća i ljeta 1941. talijanski vojnici prošli su dva puta kroz Sjeničak: 13. maja u pravcu Vrginmosta i Topuskog, gdje su uspostavili svoje garnizone, i 28. jula u pravcu Karlovca, kad su napuštali svoje baze, predavši u njima vlast ustašama. (Talijani će se ponovo vratiti u Vrginmost i Topusko početkom oktobra, ali preko Vojnića).

Oba puta Talijani su s jakom motorizacijom i s oko 1000 vojnika prošli cestom kroz Sjeničak mirno, gotovo ne zaustavljajući se.

Međutim, u toku jeseni Talijani vrše dva uzastopna upada u selo iz pravca Karlovca.

U prvom upadu na područje Sjeničaka, izvršenom 11. oktobra, učestvovalo je oko 800 Talijana. Došli su iz Karlovca u motoriziranoj koloni do Križa, centra Donjeg i Lasinjskog Sjeničaka, i odatle se pješice uputili u pljačku po zaseocima uz cestu. Uzimali su sve do čega su došli, naročito kokoši, jaja, jabuke i rakiju. Pojedinci su se toliko unosili u pljačku da su, kao dvojica kod kuće Nike Bratića, otišli na tavan ostavivši puškomitraljez u dvorištu. U blizini Novog mosta na Križu oko stotinu Talijana lovilo je jedno tele koje im je bilo pobjeglo iz kamiona, a drugi su, ne mogavši pohvatati prasiće Pere Mrkalja otvorili na njih pravu paljbu i poubijali ih.

Nakon završene pljačke Talijani su se grupisali na Križu i tu zanoćili. U toku noći mnogo su pucali. Bilo je i pijanih. Jedna grupa provela je noć u školi. Nakon njihova odlaska školska zgrada ostala je demolirana i puna smeća. U učionicama i stanovima razrušili su peći i vrata, oštetili namještaj. Na polomljenim školskim pločama ostavili su ispisane fašističke znakove i parole. Uništili su i parkete ložeći vatru na njima. Po učionicama i hodnicima ostale su hrpe perja, kokošnjih drobova i ljusaka od jaja.

Osim pljačke, Talijani ovaj puta nisu prema stanovništvu poduzimali drugih mjera. Učinili su to u vrijeme drugog upada, izvršenog 16. decembra 1941. godine. Toga dana na područje IV partizanskog rajona ili kirinsko-sjeničarskog kotarskog NOO-a upalo je iz pravca Karlovca oko 2000 Talijana sa zadatkom da ispomognu ustašama u »čišćenju« tog kraja od partizana. Veća grupacija prošla je za kirinsko područje preko Lasinjskog Sjeničaka i šume Kremešnice, a manja Pokupljem preko Lasinje. Ne usuđujući se pružiti otpor tako jakim neprijateljskim snagama, partizani 4. bataljona povukli su se na područje Slavskog Polja, gdje su nekoliko dana kasnije razoružali domobranske posade na željezničkim stanicama Vojnić-kolodvor i Utinja.

Ne pronašavši na čitavom sjeničarsko-kirinskom području ni jednog partizana, Talijani su se osvećivali civilnom stanovništvu. Tako su u Lasinjskom Sjeničaku, pored pljačke, zapalili u zaseoku Bižići i Jursi kuću Juras Stevana i staju Bižić Marka i ubili dva Sjeničarca i jednog Moravčanina. U svom izvještaju oni o tome 23. XII 1941. pišu:

»Za vrijeme redarstvene operacije dana 16. u S(jeničaku) u zoni Skakavac — Lasinja — Crna Draga strijeljani su slijedeći . . . Dejanović Simo, Padežanin Stjepan, Opačić Stanko.«⁷⁰

Simu Dejanovića Talijani su zatekli pripitog u zaseoku Kartalije, u blizini šume Kremešnice. Kako je nešto na njih galamio, ubili su ga. Stanka Opačića iz Banskih Moravaca ubili su smatrajući da su uhvatili Stanka Opačića Čanicu, jednog od najistaknutijih rukovodilaca narodnooslobodilačkog pokreta na Kordunu. Najteže je prošao Stevan Padežanin, poznatiji pod imenom Stjepan, koga su Talijani prije ubistva iz obijesti vukli nekoliko kilometara privezanog za tenk po seoskom putu od Kartalija u Lasinjskom Sjeničaku kroz Bjeloše, Padežane, Nahode i Dejanoviće do Dubrava u Banskim Moravcima, gdje su ga ubili.

Prilikom ove »akcije čišćenja« ili »redarstvene operacije«, kako su je nazivali ustaše, Talijani su pljačkali ne samo u srpskim već i u hrvatskim selima, posebno na lasinjskom području, što je pridonosilo uspostavljanju čvršćih kontakata između Srba i Hrvata u ovom kraju. Talijani su, osim toga, tom prilikom na području Lasinje oštetili i ustaško-domobransku vojnu telefonsku liniju, o čemu je Zapovjedništvo Prvog domobranskog zbora iz Siska pisalo:

70 HAK, kut. 1.

»... U kotaru Vrginmost 16. XII poduzeli Talijani akciju u okolini južno od Lasinje. Kod prelaza r. Kupe za s. Lasinju prerezali su našu b. b. liniju.«⁷¹

Suradnja između okupatora i domaćih izdajica, ustaša i domobrana, nije, očito, ovom prilikom bila u redu.

AKCIJE ČETVRTOG BATALJONA

Tokom decembra 1941. partizani 4. bataljona Prvog kordunaškog NOP odreda, u čijem se sastavu nalazio i Sjeničarski odred, koji je u to vrijeme prerastao u četu, pripremali su napad na preostale neprijateljske garnizone uz slobodnu teritoriju kirinsko-sjeničarskog kotara, a ustaše ofanzivu na taj slobodni teritorij.

Prvi su počeli partizani. Prije napada na veće neprijateljske posade na pruži između Karlovca i Vrginmosta, partizani su izveli početkom decembra nekoliko manjih akcija:

2/3. XII borci 4. bataljona napali su željezničku stanicu Skakavac i ubili 7 talijanskih vojnika,

5. i 6. XII jedinice Bataljona razrušile su prugu između Skakavca i Vrginmosta na tri mjesta i uništile osam kilometara telefonske linije. Zapaljena je željeznička stanica Udbina — Sjeničak,

8. XII izvršen je napad na žandarmerijsku stanicu u Pisarovini. Zaplijenjeno je šest karabina, šest pištolja i razoreni t. t. stupovi ispred i iza Pisarovine,

9. XII napadnuta je općinska zgrada u Skakavcu i zapaljena arhiva.

Od ovih akcija najzapaženija je bila u Pisarovini, jer je izvedena prvi puta preko Kupe, svega dvadesetak kilometara od Zagreba. Komandant 4. bataljona Nikola Vidović odabrao je za ovu akciju po desetak boraca iz odreda Štipan, Kirin, Bović i Sjeničak. Borci su se okupili u zaseoku Bjeloši u Lasinjskom Sjeničaku. Tu su večerali i uvečer 7. decembra krenuli preko sela Prkosa prema Kupi. Milić Dejanović o ovoj akciji kaže:

»... Kroz noć i blatna polja probijali smo se svatko na svoje mjesto. Svi smo bili uzbuđeni, jer je to bila prva akcija na drugoj strani Kupe, na ravnom i nepogodnom terenu, i gotovo na domaku Zagrebu. Borci su znali da bi se u slučaju

71 Zbornik dok. tom V, knj. 2, str. 444.

jakog protunapada teško odstupilo, jer nam je iza leđa ostala hladna Kupa . . .»⁷²

Negdje iza ponoći svi su borci bili na svojim mjestima. Napad je počeo. Naglim upadom jurišnog voda u žandarmerijsku stanicu partizani su ih namjeravali brzo razoružati, pokupiti oružje i opremu, a zatim se povući preko Kupe. No, kako su tu noć žandari bili drugačije raspoređeni nego obično, došlo je do žešće pucnjave. To je na čas zbunilo partizane. Netko od boraca je tako nespretno pucao da je pogodio komandira jurišnog voda Dušana Stanojevića.

»Nastala je teška situacija« — sjeća se dalje Dejanović. »Kako nije bilo drugog izbora, ja sam preuzeo komandu. Napad je nastavljen. Napokon smo saznali gdje spava žandarski narednik, privukli se pod njegov prozor i naredili mu da se preda. Narednik je bacio pušku i izišao u pidžami. Tada smo ga povelili do postaje, zahtijevajući da naredi ostalim žandarima da se predaju, jer ćemo u protivnom zapaliti zgradu. Pristao je. Zatražio je od žandara da obustave borbu i da iziđu. Žandari su poslušali. Zaplijenili smo šest pušaka, šest pištolja i dosta puščane municije, a žandare i narednika smo odmah pustili. ...«

Zbog pogibije Stanojevića i nemogućnosti dužeg zadržavanja, akcija nije izvedena do kraja. Nisu zauzete zgrade kotara, suda i pošte, niti su razoružani financi koji su iz druge zgrade i dalje pružali otpor.

No, i ovako izvedena imala je akcija velikog odjeka u čitavom Pokuplju. Koliko je ova akcija na domak Zagreba ogorčila ustaške prvake vidi se najbolje po tome što su, osam dana kasnije, na područje 4. bataljona uputili, radi represije, jake talijanske snage, i što ju je — prema službenim saopćenjima NDH — Pavelić uzeo kao povod za veliku ustašku ofanzivu na kirinsko-sjениčarski kotar trinaest dana kasnije.

Dvije najveće i najuspješnije akcije od početka ustanka izveli su partizani ovog bataljona 19. i 21. decembra na željezničkim stanicama Vojnić-kolodvor i Utinja. Na Vojnić-kolodvoru nalazila se domobranska posada s nekoliko žandara i ustaša, jačine od oko stotinu vojnika, a na željezničkoj stanici Utinja posada istog sastava od 63 vojnika.

Posada na Vojnić-kolodvoru bila je smještena u tri zgrade: najveća grupa u kući Nikole Pajića, druga u kući Nikole

72 Okrug Karlovac 1941, Zagreb 1965, str. 254.

Vučinića, a treća u zgradi željezničke stanice. Sve tri zgrade napadnute su u isto vrijeme, u tri sata ujutro. U napadu je učestvovalo oko 300 ljudi, među kojima se nalazilo oko 60 partizana, naoružanih s dva puškomitraljeza, 25 vojničkih karabina i 30 lovačkih pušaka. Ostalo su bili roguljaši. Uz žestoku paljbu borci su u snažnom naletu brzo savladali iznenađenu posadu. U okršaju su poginula dva domobrana, tri su teže ranjena, a ostali su digli ruke uvis. Partizani su bez ikakvih gubitaka zaplijenili 76 pušaka, 4 mitraljeza, velike količine municije, bombi i druge ratne opreme. Za vrijeme borbe zapovjednik posade poručnik Tot iz Karlovca izašao je na prozor svoje zgrade i doviknuo domobranima da ne pucaju. Nato je u njegovoj sobi odjeknuo pucanj. Tot se mrtav survao kroz prozor. Ubio ga je neki žandar iz njegove jedinice, koji je zatim pokušao pobjeći, ali je uhvaćen i strijeljan. Svi zarobljeni domobrani prebačeni su u Gornji Sjeničak, gdje ih je Branko Nikoliš, komesar 4. bataljona, upoznao s ciljevima narodnooslobodilačke borbe, nakon čega su pušteni kućama.

Dva dana kasnije, 21. decembra, oko stotinu, sada već dobro naoružanih partizana, napalo je i razoružalo domobransku posadu na željezničkoj stanici Utinja. Za razliku od svih dotadašnjih akcija koje su izvođene noću, napad na posadu u Utinji izvršen je pred noć. Izmijenjeno vrijeme napada pokazalo se vrlo efikasno. Domobrani su bili iznenađeni. No, i pored toga, nisu se odmah predali. Borba je trajala oko pola sata. Zarobljena su 63 neprijateljska vojnika i zaplijenjena 61 puška, dva puškomitraljeza, 12 mina za bacače i oko 60.000 pušanih metaka.

Tako su u dva dana izvojevane dvije velike pobjede u kojima su borci 4. bataljona zaplijenili velike količine oružja i municije. Obje željezničke stanice su uništene a pruga teško oštećena.

»Nakon završene akcije« — sjeća se Branko Nikoliš — »izašli smo iz Utinjske doline sa zarobljenicima na Kljajića brdo iznad Sjeničaka. Bila je magla i sumrak. Bura je donosila dim. Nismo znali da gori Prkos. Tada smo doznali o ustaškoj ofanzivi 'preko šume'. Nije bilo vremena za dulje dogovaranje. Zarobljene domobrane smo odmah pustili, a nakon toga Vidović je s glavninom krenuo prema Ostrožinu takvom brzinom da nismo dospjeli ni zaplijenjeno oružje podijeliti. Tako su neki odredi imali više, a drugi manje

oružja. No, to nikoga nije smetalo. Glavno je bilo da se što **bolje** puca na neprijatelja koji je upravo otpočeo napad na **naš** teritorij.«

USTAŠKA OFANZIVA

U namjeri da unište sve širi narodnooslobodilački pokret na kirinsko-sjениčarskom području, ustaše su 21. decembra s jakim snagama otpočele dotada najveću ofanzivu na srpska sela između Kupe i željezničke pruge Skakavac — Vrginmost, koja je trajala oko dvadeset dana. U njoj su učestvovalе odabrane ustaško-domobranske i oružničke (žandarmе-rijske) jedinice, predvođene Poglavnikovom tjelesnom bojnom, kojom je zapovijedao zloglasni ustaški boјnik Ante Moškov.⁷³

Prešavši kod Lasinje na desnu obalu Kupe, ustaše, domobrani i oružnici prvog dana svog pohoda upadaju u selo Prkos. Od 664 stanovnika kolju 543 uhvaćene osobe: muškarce, žene, djecu, starce i pale čitavo selo. Istog dana na red dolaze i ostala ustanička sela: Dugo Selo, Štipan, Ostrožin . . . Prvih dana ofanzive u akciju ulaze nove ustaške snage: od Bučice i Ilovačka prema Ćremušnici, Kirinu i Boviću i od Karlovca 28. decembra prema Sjeničaku. Pale redom kuću do kuće, ubijaju i kolju koga god uhvate. U Sjeničaku hvataju 119 osoba: 60 muškaraca, 49 žena i 10 djece do 15 godina starosti. Od pohvatanih 77 je ubijeno, 23 zaklano i 19 spaljeno.

Najviše žrtava bilo je u Lasinjskom Sjeničaku — 74, zatim u Donjem 28 i u Gornjem Sjeničaku 17. Na lijevu obalu Kupe kreću kolone zaprežnih vozila s opljačkanom robom. Stanovnici ovog dijela Korduna proživljavaju svoje

⁷³ Uz Poglavnikovu ustašku bojnu u ofanzivi su učestvovalе još ove jedinice: Vojna ustaška škola iz Zagreba, Domobranska dočasnička (podoficirska) škola iz Zagreba, dvije satnije ustaša Juce Rukavine i Maksa Luburića, Oružnički naučni odjel iz Sremske Kamenice, 10. ustaška bojna, brzi sklop s osam tenkova, topnički sklop od dva topa i dva bacača mina te neke domobranske jedinice iz sastava Prvog domobranskog zbora iz Siska.

S ovim jedinicama učestvovali su i oružnički sastavi iz svih postaja s područja Pokuplja, koji su pripadali Karlovačkom oružničkom zapovjedništvu, kao i mjesne ustaše iz Kovačevca, Lasinje, Novog Sela, Crne Drage, Ilovačka i Bučice. Procjenjuje se da je neprijatelj u ovoj ofanzivi imao oko 4000 vojnika koji su se borili protiv 250 partizana 4. kordunaškog bataljona, razvučenih na tri obrambena sektora — kirinski, bovički i sjeničarski.

(HAK, Zbornik 9, Karlovac 1977, str. 53, 54)

Narod bježi u šumu

najteže dane. Oko 15.000 ljudi, žena i djece, sve što može kretati ili se nositi, napušta svoja sela i u dugim kolonama bježi po snijegu i jakoj zimi u pravcu Petrove gore. Jedini prolaz je preko Vojnić-kolodvora, gdje su partizani pred nekoliko dana likvidirali neprijateljsko uporište. Bio je to krvlju i mrtvima obilježen put. Promatrajući te strahote, dr Savo Zlatić u svom dnevniku piše:

»Četvrtak, 1. I 1942. — Nova godina. Čitav dan vrlo žestoka mitraljeska i topovska pucnjava u pravcu Sjeničaka i Vrginmosta ... Na putu u Ključaru susrećemo izbjegli narod, žene, djecu, ljude, starce, blago itd.

Petak, 2. I — artiljerijska i mitraljeska paljba stalno se čuje. Popodne idem za Sjeničak. Na putu susrećem kola, žene, djecu, starce, blago. Bježe pred ustašama. Prizori su

vrlo teški. Noć je pala, ljudi lože vatru, putuju, pate, smrzu-
vaju se, djeca umiru putem, ali narod ne plače. U daljini
vidi se odsjev popaljenih kuća u pravcu Sjeničaka i Vrgin-
mosta (Kirin).⁷⁴

Da bi olakšali povlačenje narodu, koje je zbog velikog
snijega bilo otežano, partizani su, premda znatno slabiji,
morali prihvatiti frontalnu borbu s ustašama već sutradan.
Borci Prve i Druge čete 4. bataljona odolijevali su na »ki-
rinskom frontu«, uz potok Trepču, oko deset dana nepri-
jatelju koji je raspolagao artiljerijom, tenkovima i konji-
com. Na području Sjeničaka 3. četa pružala je također
neprijatelju nekoliko dana snažan otpor s visova u Lasinj-
skom i Donjem, a zatim i u Gornjem Sjeničaku.

U namjeri da ohrabri ustaše, koji ni nakon osmodnevne
borbe nisu nikako mogli probiti 'kirinski front', na područje
Bovića došao je 31. decembra lično Ante Pavelić u pratnji
talijanskog konzula generala Oksilia i svog pobočnika (po-
moćnika) bojnika Lisaka.

Iz Bovića u dolinu Trepče spuštaju se novi tenkovi. Za
njima kreće pješadija. Tuku iz mitraljeza i topova. Parti-
zani se povlače. Front je probijen. Neprijateljske jedinice
ulaze u Kirin i druga sela na lijevoj obali Trepče. U njima
više nema nikoga, stanovništvo se povuklo.

Prvih dana januara neprijatelj je ovladao cijelim kirinsko-
sjeničarskim područjem, popalivši na njemu preko 2000
kuća i gospodarskih zgrada. Oko 1630 ljudi, žena, djece i
staraca je poklano, spaljeno i poubijano, od čega 119 u Sje-
ničaku. Sva vrednija imovina je opljačkana. O toj pljački
Nikola Brezović, tada ilegalni partijski radnik u Pokuplju,
piše:

»Stegla zima, a i dalje pada snijeg... Pijane ustaše vuku
se putevima Pokuplja. Na sve strane rasuti klipovi kukuruza,
opljačkana hrana, stoka i odjeća. Peku se svinje, ubijaju
goveda i razlijeva opljačkana rakija. Iz čitavog Pokuplja —
od Pokupskog do Rečice — ustaše tjeraju domaće ljude,
Hrvate, da voze opljačkanu imovinu Srba. Kupa je zamrz-
nuta. Grupe ljudi razbijaju led i vuku skele ispred kojih
čekaju kolone saonica. Svuda pravi pakao ..⁷⁵

Na ovu pljačku osvrće se i Tomo Mikulić Gaj daš u knjizi
Sjećanja i zapisi iz NOB.

⁷⁴ Zbornik 3, HAK, Karlovac 1971, str. 254.

⁷⁵ Okrug Karlovac 1941, Zagreb 1965, str. 268.

Spaljena škola u Lasinjskom Sjeniaku 30. 12. 1941. godine.

»Za vrijeme ustaške ofanzive na Sjeniak, Prkos i Dugo Selo ustaše su uveliko pljačkale imovinu naroda Korduna. Stotinama kola, koja su uzeli u hrvatskim selima, prevozile su s Korduna opljačkani žitak i imovinu u Šišljavić, gdje je tamošnji tabornik Družak imao logor u kojem su ustaše držale svinje i stoku.

Ustaše su priređivale velike gozbe i slavlja. Ustaše iz Kovačevca, Lasinje, Sredičkog i dr. uzimale su za sebe što su više mogle jer su im njihovi pretpostavljeni to dozvoljavali, a ujedno su im govorili da će dobiti i svu zemlju od srpskog žiteljstva kada ono bude likvidirano . . .⁷⁶

Po završetku ofanzive i razmještanja izbjeglog stanovništva po selima na području Krstinje i Perjasice, partizani 4. bataljona, razvrstani od početka ofanzive u 3 čete, započeli su s novim akcijama.

Sjeničarska četa, kao 3. četa u Bataljonu, raspoređena u vodove, uzela je za svoju bazu u prvo vrijeme zaseoke Solić-

⁷⁶ Zagreb 1967, str. 68.

Spaljene kuće u Sjeničku decembra 1941. godine.

Brdo, Bižiće i Roknić-gradinu. Hranu je pronalazila po neotkrivenim zemunicama, trapovima i kukuruzanama. Borci su tokom čitave zime imali više okršaja s manjim ustaškim jedinicama i patrolama koje su, radi pljačke, još uvijek navraćale na ovo područje iz Skakavca, Kovačevca, Vukmanića i Lasinje.

Na Padeškom, Nahodovom, Pruginićevom brdu te kod Padeškog mlina ostalo je dosta mrtvih ustaša. Štedeći municiju partizani su ih po dubokom snijegu dočekivali iz zasjede na desetak koraka.

Jednog jutra ustaše su došle ranije na Pruginića brdo. Ipak su ih partizani iznenadili. Razvila se borba prsa u prsa. U toj borbi pala su dvojica partizana: Rade Vujčić Relja i Vaso Cubra, ali i više ustaša. Nekoliko dana nakon toga, partizani su kod Padeškog mlina, na cesti između Banskih Moravaca i Sjeničaka, opkolili i pobili ustašku patrolu od 7 vojnika i zaplijenili njihovo oružje i opremu.

U izvještaju Štaba Grupe kordunaških narodnooslobodilačkih partizanskih odreda (ranije Komande NOP odreda Korduna i Banije) od 18. II 1942.⁷⁷ stoji da su na području Sjeničaka u januaru bile slijedeće borbe:

»12. I. 1942. u borbi oko Sjeničaka zarobili smo tri karabina s municijom.

18. I 1942. zaplijenili smo u borbama oko Sjeničaka dva karabina s municijom i jedan pištolj. Neprijatelj je imao 12 mrtvih i više ranjenih. Mi nismo imali gubitaka.

28. I 1942. u borbama oko Borja neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i mnogo ranjenih. Mi smo imali 3 mrtva.

30. I 1942. u borbama oko Bovića, Skakavca i Borja neprijatelj je imao 33 mrtva i mnogo ranjenih. Mi smo imali 2 mrtva.

Od 24. I do 1. II 1942. vodili smo borbu sa ustašama oko Skakavca. Neprijatelj je imao 80 mrtvih i mnogo ranjenih. Mi smo imali 2 mrtva i 2 ranjena .. .«

O tim borbama neprijateljski dokumenti govore na svoj način. Tako u izvještaju Zapovjedništva Prve hrvatske oružničke pukovnije od 28. I 1942. stoji:⁷⁸

»Na području oružničke postaje Lasinja, kotara Pisarovina, poslije Božića pa dosada vršeno je i vrši se temeljito čišćenje, te su četničko-komunističke snage potisnute u pravcu Petrove gore.

⁷⁷ Zbornik, tom V, knj. 3, str. 167, 168.

⁷⁸ Zbornik dok. NOR, tom V, knj. 2, str. 194. i 195.

Vraćajući se tu i tamo pojedinci kradomice na garišta svojih domova, tražeći hranu i ovi kao zvijeri pucaju na ophodnje (patrole), ako se u slučaju gdje pojave. Prije nekoliko dana sukobila se jedna ophodnja domobranske dočastničke škole u Las. Sjeničaju, te su dvojica pitomaca poginula.

6. o. mj. u Gor. Sjeničaju, kotar Vrginmost, u borbi s četnicima poginuo je 1 pokusni oružnik, 1 je ranjen, a 1 je nestao...«

Već 7. februara borci 4. bataljona kreću u akciju na neprijateljsko uporište u Lasinji. Zauzimanju i pale općinu, poštu, vatrogasni dom i kuće u kojima su stanovale ustaše, žandari i domobrani. Neprijateljski vojnici bježe, ostavljajući za sobom osam mrtvih i dva ranjena. Partizani plijene jedan teški mitraljez, devet karabina, dva pištolja itd.

Početkom marta borci Sjeničarske čete predusreću iz zasjede iznad kuće Dušana Bijelića, u Donjem Sjeničaju, grupu ustaša i civila iz Kovačevca i Kablara, koji su išli kolima u pljačku. Dvanaest ustaša je pobijeno i nekoliko ranjeno, a civili koji su s njima išli u pljačku pušteni su kućama.

Osmog marta dijelovi 4. bataljona s kompletnom Sjeničarskom četom vrše neuspjeli napad na žandarmerijsko-domobransku posadu u Banskome Kovačevcu. Nakon osmosatne borbe partizani su morali odstupiti. U toj akciji poginuo je Sjeničarac Lončar Dušana Rade.

Krajem marta partizani Sjeničarske čete napadaju i razoružavaju iz zasjede kod Kamenog mosta, na potoku Glinici, 18 naoružanih civila i jednog hodžu, koji su pratili konvoj kola s prehrambenim artiklima za neprijateljsku posadu u Velikoj Kladuši.

Ustaški teror nije mogao zaustaviti narodnooslobodilački pokret.

Krajem februara izvršeno je prvo imenovanje rukovodilaca u četama i vodovima, nastalim od ranijih odreda. Partizanske jedinice poprimate su sve više karakter regularne vojske narodnooslobodilačkog pokreta. Tako je Naredbom br. 2 Štaba 4. bataljona I kordunaškog partizanskog odreda od 24. 2. 1942. izvršeno i imenovanje prvog komandnog kadra u Sjeničarskoj četi, prozvanoj 3. četom u Bataljonu. Za vršioca komandira čete postavljen je Mile Bućan,⁷⁹ za vodnika 1. voda Radovan Roknić, a za političkog delegata istoga voda

79 Prije Mile Bućana vršilac dužnosti komandira čete bio je Tešo Bulat, a od polovine aprila 1942. komandir čete postao je Miloš Kljajić.

Čedo Bućan; za vodnika 2. voda Miloš Kljajić, a za polit, delegata Pero Pruginić i za vodnika 3. voda Mile Mrkalj Kuka, a za delegata Rade Zrinjanin.

Prvi vod bio je u to vrijeme smješten u zaseoku Bjeloši, drugi u zaseoku Bižići, a treći na Malčevcu u Donjem Sjeničaju.

Sjeničarska četa imala je krajem februara 1942. preko 100 boraca, među kojima se nalazilo i nekoliko Prkoščana, Dugoseljana i Moravčana, te po jedan borac iz Male Trepče i Kirina. Bili su to: Mile J. Bijelić, Pavao M. Bijelić, Petar Bijelić Viljuška, Dušan Bižić (iz Prkosa), Radovan Bižić (iz Prkosa), Pavao M. Bižić, Stevan M. Bižić, Dušan Đ. Bjeloš, Duro J. Bjeloš, Ljubomir P. Bjeloš, Mile M. Bjeloš, Mile N. Bjeloš, Milić Đ. Bjeloš, Miloš S. Bjeloš, Mirko J. Bjeloš, Nikola J. Bjeloš, Nikola N. Bjeloš, Rade J. Bjeloš, Čedo Bućan (iz Prkosa), Mile Bućan (iz Prkosa), Tešo Bulat (iz Kirina), Milić G. Čabraja, Petar M. Čabraja, Stevan M. Čekeliš, Vaso Čubra (iz Dugog Sela), Milić R. Dejanović, Radovan Gabrić (iz Banskih Moravaca), Mile N. Jelača, Božo N. Juras, Jovan M. Juras, Mile J. Juras, Mile M. Juras, Miloš M. Juras, Rade M. Juras, Dragan M. Jurić, Marko A. Jurić, Mile M. Jurić, Petar D. Jurić, Dušan N. Kačar, Glišo Katić, Simo M. Katić, Stevo Kličković (iz Dugog Sela), Miloš M. Kljajić, Mile Korać (iz Prkosa), Dušan I. Krkljuš, Đuro D. Lončar, Nikola V. Lončar, Rade D. Lončar, Simo D. Lončar, Đuro J. Manojlović, Jovo J. Manojlović, Mile S. Manojlović, Nikola B. Manojlović, Nikola N. Manojlović, Sava J. Manojlović, Mile Martinović, učitelj, Branko R. Maslek, Ljuban R. Maslek, Mile M. Maslek, Rade M. Maslek, Rade V. Maslek, Simo P. Maslek, Stanko M. Maslek, Janko S. Mirić (iz Banskih Moravaca), Dragan N. Mrkalj, Mile P. Mrkalj, Miloš N. Mrkalj, Petar N. Mrkalj, Rade P. Mrkalj, Branko M. Nikoliš, Marko N. Nikoliš, Stevan M. Nikoliš, Rade R. Padežanin, Petar M. Pruginić, Nikola Đ. Pruginić, Stevo Radojčević (iz Dugog Sela), Rade P. Roknić, Radovan Roknić (iz Prkosa), Simo V. Roknić, Miloš P. Romčević, Nikola P. Romčević, Petar N. Romić, Mile M. Rudan, Miloš S. Rudan, Petar N. Rudan, Stevan J. Stojaković, Adam M. Suzić, Dušan R. Suzić, Milić M. Suzić, Vaso M. Suzić, Stojan N. Španović, Milić S. Tepšić, Nikola S. Tepšić, Svetozar Trkulja (iz male Trepče), Lazo S. Vujčić, Miladin R. Vujčić, Rade N. Vujčić, Sava Vujčić, Stanko Vujčić i Rade Zrinjanin (iz Banskih Moravaca).

Početkom proljeća, iza martovske ofanzive na Petrovu goru i njenu okolinu, povratkom većine naroda iz izbjeg-

lišтва, Sjeničarska četa porasla je brojčano za više od 20 **novih** boraca. U četu je tada došao i prvi Hrvat, Tomica Milivoj iz Karlovca, što je imalo znatnog odjeka u narodu i uticaja na još masovnije uključivanje Sjeničaraca u narodnooslobodilačku borbu.

ŽIVOT IZBJEGLICA

Među 15.000 ljudi, žena i djece, izbjeglih s kirinsko-sjeničarskog područja ispred ustaško-domobranske ofanzive u decembru 1941. godine, bilo je i oko 4.500 Sjeničaraca. Svi su oni u početku bili razmješteni u selima oko Petrove gore, u kotaru Vojnić, a kasnije i u kotaru Veljun. Narodnooslobodilački odbori imali su pune ruke posla. Izbjeglica je bilo približno koliko i tamošnjih stanovnika. Ipak, svi su smješteni. U jednu kuću i po četiri obitelji. Drugog izbora nije bilo. Ogromna masa naroda morala je negdje prezimiti.

Nekoliko izbjeglih Sjeničaraca bilo se samo smjestilo za prvi čas u selima na sjevernoj strani Petrove gore: Ključaru, Vojišnici i Radonji, ali je većina ostala u šumi i zatim raspoređena u Krstinju, Brusovaču, Široku Rijeku itd.

Raspored razmještaja izbjeglica — sjeća se Branko Nikoliš, tada član komisije za njihovo zbrinjavanje — radio se u Komandi Prvog kordunaškog NOP odreda u Selakovoj Poljani u Petrovoj gori.

»Svakom izbjegličkom selu bilo je određeno selo u koje će se smjestiti. Te rasporede umnožili smo na šapirografu i izlijepili ih po stablima u šumi, gdje se nalazio narod. Da bi izbjeglice lakše zapamtile ime sela u koje su raspoređeni, ja sam, na primjer, glasno čitajući narodu takve rasporede obično dodavao: selo to i to u Krstinju, sjeti se krsta,... u Brusovaču, sjeti se brusa, Štakorovicu . . . štakora, Dunjak . . . dunja itd.

Kako u prvi mah nismo raspolagali ni približnim podacima o broju obitelji i njihovoj veličini, kako među izbjeglicama, tako ni u selima koja su ih trebala primiti, u našim rasporedima bilo je dosta grešaka. Tako smo, na primjer, izbjeglice iz Lasinjskog Sjeničaka, kojih je bilo 315 obitelji, rasporedili u Krstinju s 56 kuća, dok su malobrojni preživjeli Prkošćani raspoređeni u Gejkovač koji je raspolagao s tri puta većim smještajnim mogućnostima. Kasnije je to, uglavnom, ispravljeno.«

Prvih dva-tri dana, prije razmještaja u sela, ljudi, žene i djeca boravili su na snijegu u šumi, izloženi velikoj hladnoći i mitraljiranju neprijateljskih aviona koji su u brišućem letu stalno pratili izbjeglice. U nedostatku hrane ljudi su nemilice klali stoku koju su sobom povel. Na mnogim stajalištima po zbjezgovima visjeli su veliki komadi mesa zaklanih volova, krava i svinja. Koristili su se samo najbolji mesnati dijelovi, koji su se u šumi mogli pripremiti za jelo, a sve ostalo se bacalo.

I pored velikih vatri ljudi su se smrzavali. Starci i djeca su umirali od hladnoće. Pojedine žene rađale su na snijegu u šumi ili po jamama i mlinovima. Tako je i Sjeničarka Darinka Mrkalj rodila kćerku Branku.

Narodnooslobodilački odbori žurili su se sa smještajem izbjeglica u sela i zaseoke Krstinje i Široke Rijeke. U kuće se, po planu, smještalo toliko porodica, koliko je moglo leći na podu.

O životu izbjeglica u Krstinji, sjeničarski guslar Radovan Pruginić ispijevao je pjesmu:

*»Zima steže i pokapa nade,
Svud su borbe učestale sade.
Od svud stiže mnogo izbjeglica,
Vidiš samo potamnijela lica.
U Krstinji gomile seljaka,
Od Bovića i od Sjeničaka.
Oni crne glase donesoše,
Ustaše im sela popališe,
Na stotine naroda poklaše,
Opljačkaše sve što zatekoše.
Dobri narod pomoći im želi,
Ono hrane sad sa njima dijeli.
Od domaćih i od izbjeglica,
Stvorila se jedna porodica.
Svi su složno po kući radili,
Jedni drugim utjeha su bili.
Snijeg zaviđa, a strah veći vlada,
Hoće l' dušman nadvladati sada,
Stanište im ovo razoriti,
Popaliti, narod pomoriti...«⁸⁰*

80 Izvod iz pjesme bez naslova, prema zapisu Zuhrije Zalića, Svjedočanstva učesnika NOB 1941—42, Vojno delo, Beograd 1975, knj. 13, str. 534.

Prenatrpanost po kućama i nedostatak elementarne higijene doveli su do pojave svraba i ušljivosti. Lijeka nije bilo. Narod je trpio. Važan je bio krov nad glavom. Domaćini su se, u većini, s razumijevanjem i suosjećanjem odnosili prema izbjeglicama. Pomagali su im u ishrani, iako je bilo teško jednima i drugima. Pojedini mlađi i jači muškarci odlazili su povremeno pješice ili sa zapregama na zgarišta preko Petrove gore i donosili nešto skrivene hrane. Klala se i preostala stoka.

Da bi se objedinili poslovi oko zbrinjavanja izbjeglica, u Vojniću se, prvih dana iza oslobođenja, 19. I 1942. godine, formira Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun koji preuzima, uz kotarske NOO-e Vojnić, Veljun i Kirin-Sjeničak, na sebe glavnu brigu o izbjeglicama. U tom smislu Okružni NOO 28. januara u svojoj prvoj okružnici, uz ostalo, navodi:

»... Narod Korduna primio je izbjeglice drugarski i brat-ski. Pružio je žrtvama fašističkog terora ruku pomoćnicu — sklonište i hranu. Samo mali broj pojedinaca, onih nesvjesnih, nije tako postupio. Takvi su išli tako daleko da su izrabljivali opštu narodnu nevolju u svoju ličnu korist. . .

Civilna vlast je izradila plan za smještanje i prehranu svega stanovništva s velikom pažnjom prema broju kuća i prehrambenoj snazi pojedine upravne općine. Taj će se plan početi provoditi 1. II 1942. godine . . .

Naročito se daje na znanje svemu civilnom stanovništvu, domaćem i izbjeglicama, da niko nema pravo svojevóljno preseljavati izbjeglice iz jedne općine u drugu, pa ni mjesni odbori NOF (NOO) bez odobrenja ili naloga Odbora NOF-a Korduna, osim u slučaju neprijateljskog prodora.

Ujedno se upozoravaju izbjeglice:

... da se samovoljno ne preseljavaju, a naročito ne bez dozvole seoskog odbora onog sela iz koga se sele,

... da svoju voznu stoku dadu na raspolaganje za prevoz hrane s popaljenih ognjišta onim ljudima koji svoje stoke nemaju, kao i za prevoz svoje vlastite hrane . . .⁸¹

Povlačenjem neprijateljske posade s Veljuna posljednjih dana januara, stvorila se mogućnost za prebacivanje jednog dijela sjeničarskih izbjeglica s područja Krstinje u Perjasicu, na teren kotara Veljun. Perjasićani su ih primili otvorena

18 Đuro Zatezalo i Mile Dakić, Narodna vlast na Kordunu 1941—1945, HAK, Karlovac 1971, str. 81.

srca. O tome Branko Nikoliš, tadašnji tajnik Okružnog NOO-a za Kordun, kaže:

»Jednog dana sazovem odbornike s terena svih općinskih i kotarskih NOO u Vojnić i pitam ih šta da radimo s ovih nekoliko stotina ljudi što sa sobom nisu ništa stigli ponijeti. Prvi se javiše odbornici iz Perjasice s izjavom da oni preuzimaju na sebe da udome one najbjeđnije. I tako odlučismo.

Snijeg je bio velik, kretanje vrlo otežano. Kako će ti ljudi doći do Perjasice? Perjasićani odlučiše da saonicama dođu do Korane. Dalje nisu mogli, jer je most na rijeci bio srušen. A trebalo je 12 km puta praviti prtinu! Jednog dana nađem se u Veljunu, ujutro rano, i vidim kako neke crne konture, kao vrane, silaze kroz veliki snijeg prema rijeci. Pomislih da se kakve neprijateljske grupe prebacuju, kad mi objasniše da to već treći dan dolaze Perjasićani pred izbjeglice. Siđem dolje Korani i čestitam im na takvoj solidarnosti i brizi za stradale. Baš toga dana počnu stizati nove izbjeglice do Korane. Perjasićani ih dočekuju, prevoze čamcima na svoju stranu i odvoze ih saonicama do svoje kuće.

Kad sam prvi put otišao u Perjasicu da vidim kako su smještene izbjeglice, nađem u jednoj kući na izbjeglicu Jovu Mrkalja i pitam kako mu je, a on će: 'Ovako mi ni u majke nije bilo. Odmah čim sam došao, presvukli su me, dali novo rublje, vidjeli su da nemamo tih poluvera, pa su ih odmah počeli plesti...'»⁸²

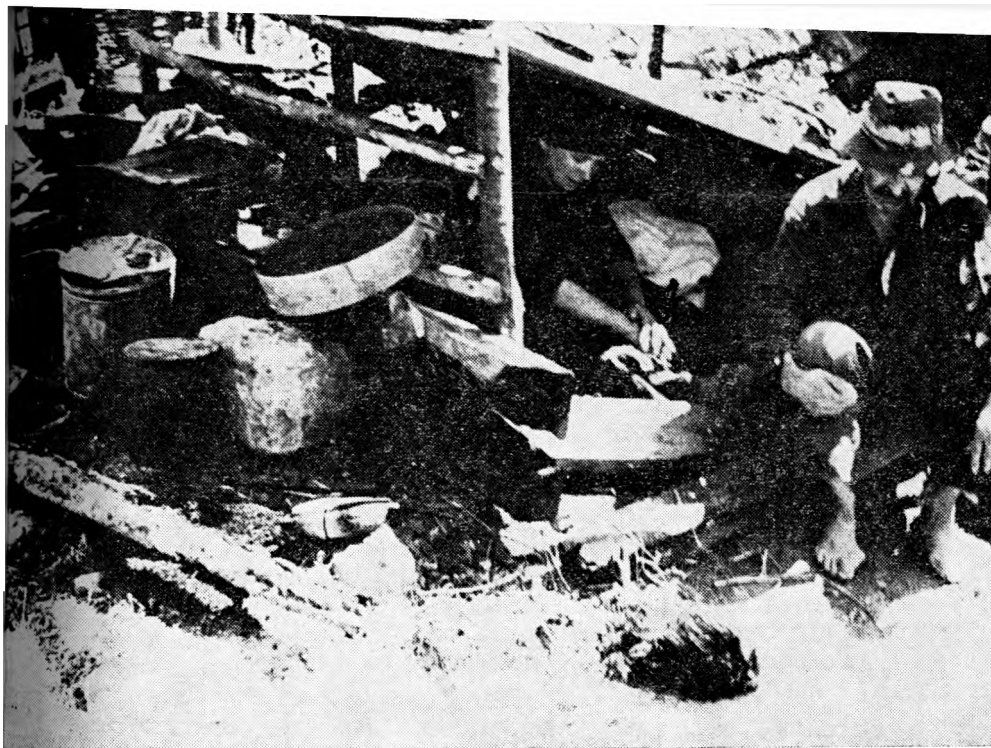
Za izbjeglo stanovništvo trebalo je osigurati sve: hranu, smještaj i odjeću. Okružni NOO za Kordun, NOO kotara Kirin—Sjениčак, Vojnić i Veljun poduzeli su sve da se to ostvari. I uspjeli su.

MIRA NI NA ZGARIŠTIMA

Tokom marta, čim je snijeg počeo kopniti, pojedine sjeničarske izbjeglice počele su se u manjim grupama vraćati na zgarišta popaljenih kuća. Većina je ostala i dalje u izbjeglištvu u Krstinji, Brusovači, Širokoj Rijeci, Veljunu, Perjasici i zadržala se tamo do početka aprila mjeseca.

Iza najstravičnije ratne zime izbjeglice je dočekala pustoš i praznina. Selo od oko hiljadu domaćinstava, gotovo, bez ijedne kuće, bez hrane, posteljine i odjeće, vozne stoke i poljoprivrednog alata. Nikada u životu ljudi ovog kraja težeg

⁸² Isto, str. 81.

Nikola Padežanin Derenčin sa ženom na zgarištu spaljene kuće.

proljeća. Otkuda i čime započeti novi život? Ljudi su, ipak, nadvladavali sve teškoće. Nastanjivali su se po ruševinama i podrumima popaljenih kuća i gospodarskih zgrada, uz vatre na otvorenim ognjištima. Nešto hrane pronalazili su po zemunicama i trapovima koje ustaše nisu uspjele pronaći. Posuđivali su jedni drugima. Jeli su gotovo isključivo krumpir i kuhani kukuruz u klipovima. Pred ponekim preostalim seoskim žrvnjem za mljevenje kukuruza čekalo je na red i po desetak žena i djece. Mada neslani, žganci su bili po-slastica.

Okupljeni oko vatre u dronjcima, gladni i iznemogli, ljudi, žene i djeca iščekivali su ljepše, toplije dane, prvo povrće i ječmeni kruh. Bili su uvjereni da neprijatelj više neće upa-dati u spaljeno selo. Više im nema što uzeti. Ali, nije bilo tako. U isto vrijeme — u okolnim neprijateljskim posadama broj vojnika se povećavao.

Njih oko 2500 spremalo se za početak ofanzive na Petrovu goru i njenu širu okolinu i ona je počela 18. marta, najprije

iz Karlovca u pravcu Utinje i Tušilovića, a 19. marta i iz svih ostalih neprijateljskih uporišta uz slobodni teritorij Korduna. I ovu akciju vodio je provjereni Pavelićev palikuća i koljač potpukovnik Moškov. Prvi dio of anzi ve sručio se ponovo na kirinsko-sjениčarsko područje.

Već drugog dana ofanzive ustaše su, i pored jakog otpora Sjeničarske čete, prodrli iz više pravaca u Lasinjski, a krajem trećeg dana i u Gornji i Donji Sjeničak.

Prema izvještaju Glavnog stožera ministarstva domobranstva NDH od 20. marta 1942, o borbama Utinjskog zdruga (brigade) s partizanima, za područje Sjeničaka navodi se:

»19. o. m. I oružnička bojna iz Lasinje napredovala je u južnom pravcu preko Cvijetinovca (kota 306) i dosegla do 18 sati Muljci brieg na kojem je čula jaču vatru. Predmijeva se da je još jači odpor bio.

Druga lička ustaška bojna iz Banskog Kovačevca, II bojna pitomaca i jedna satnija I ličke ustaške bojne su u obuhvatnom napadu zauzele Padeško brdo (2 km. sjeverno Sjeničak).

Druga satnija I ličke bojne sa 5 tenkova Poglavnikove tjelesne bojne pod zapovjedništvom bojnika Šulentića zauzeli su u toku prijepodneva Sjeničak, 1 ustaša mrtav i 2 ranjena.

Godine 1941. ostao im je samo svinjaj.

... Od III oružničke bojne s. Vukmanić, kao i od grupe pukovnika Peričića, nemamo do sada još nikakvih vesti. Predmjevamo ipak, da su i oni dostigli određene ciljeve.⁸³ Neprijateljski vojnici su dosta brzo napredovali. Nisu imali više što paliti pa se nisu morali ni duže zadržavati, ali se i pristigli narod iz izbjeglištva brže povlačio, jer nije više imao što nositi, a i snijeg je gotovo okopnio, samo tu i tamo prošarice.

Borci Sjeničarske čete štite izvlačenje izbjeglica, naročito preko ceste Skakavac — Vrginmost. Puna tri dana pružaju otpor dvadeset puta jačem neprijatelju! Da bi usporili nadi ranje neprijateljskih tenkova, partizani ruše mostove na potoku Utinji od Donjeg do Gornjeg Sjeničaka. Narod je izbjegao opkoljavan je. Ostalo je samo nekoliko staraca koje su ustaše pobile. Iza naroda povlače se i partizani prema pruzi Vrginmost — Vojnić-kolodvor. Tu dolazi do grupiranja partizana cijelog Četvrtog bataljona, koji dobiva zadatak da se u toku naredne noći prebaci u neprijateljsku pozadinu.

Na prilazu Petrovoj gori neprijateljska artiljerija i avijacija zasipa izbjeglice granatama, bombama i mitraljeskom vatrom. Srećom — rijetko pogađaju, redovno prebacuju. Ojačan novim snagama neprijatelj, ipak, brzo prodire u pravcu Petrove gore. Za četiri dana ustaše su ovladale prugom Vojnić — Vrginmost, zauzele Ključar i ušle u Vojnić. Glinska bojna obuhvatila je već 22. marta Petrovu goru sa sjevera i istoka. Istovremeno ustaško-domobranske snage iz pravca Topuskog, Kladuše, Cetingrada, Slunja i Vojnića napreduju prema južnoj i zapadnoj strani Petrove gore. U šumi se, među ostalim izbjeglicama iz sela oko Petrove gore, nalaze i svi Sjeničarci. Neprijatelj zasipa šumu lecima i poziva narod na predaju. Odziva nema.

Da bi djelomično odvratili pažnju neprijatelja od Petrove gore, partizani 4. bataljona izvršili su noću između 23/24. marta napad na ustašku posadu u selu Bučici. Zarobljeno je deset ustaša, 15 karabina i oko 6000 metaka. U ovoj borbi ustaše su imale 15 mrtvih, a partizani tri mrtva i pet ranjenih. Tom prilikom poginuo je i Sjeničarac Miloš S. Nikoliš.⁸⁴

Neprijatelj se nije osvrtao na te gubitke. Njegovi vojnici prodirali su svakodnevno sve dublje u šumu i 28. marta zauzeli najviši vrh Petrove gore — Petrovac.

⁸³ Zbornik dok. NOR, tom V, knj. 32, str. 200. i 201.

⁸⁴ Zbornik, tom V, knj. 3, str. 392.

U noći između 31. marta i 1. aprila 3. kordunaški bataljon, uz pomoć oko 700 civila roguljaša, napada na utvrđene ustaše na Petrovcu. Napad ne uspijeva, pogiba 13 partizana i 20 civila, među kojima i 2 Sjeničarca: Nikola Petra Manojlović i Mile Milića Padežanin. Narednih dana ustaše krstare Petrovom gorom. Hvataju narod, ubijaju, kolju. Na mjestima čitave gomile iznakaženih leševa: muškaraca, žena, djece. Narod se orijentira po dnevnoj mitraljeskoj i puščanoj paljbi neprijatelja, zaobilazi ga noću i bježi van šume. To su učinili i Sjeničarci. Zahvaljujući dobrim vodičima iz sela u neposrednoj blizini Petrove gore, sjeničarske izbjeglice izvlače se noću i vraćaju ponovo na svoja zgarišta. Nadživjeli su još jedno stratište.

Neprijatelj do 5. aprila prelazi čitavu šumu i završava ofanzivu. Pravi rezultat je izostao — partizani su izmakli! U izvještaju Štaba grupe kordunaških NOP odreda zapisano je 6. aprila 1942:⁸⁵

»... Od početka ofanzive do danas mi smo imali 35 mrtvih i oko 50 do 60 ranjenih, a neprijatelj 200 mrtvih i dosta ranjenih«.

U namjeri da definitivno unište partizanski pokret i njegove baze u Petrovoj gori, ustaško-domobranske i oružničke snage u jačini od oko 5000 vojnika, potpomognutih artiljerijom, tenkovima i avijacijom, izvršile su od 9. do 14. maja

1942. još jednu snažnu ofanzivnu akciju na Petrovu goru, u kojoj se tada nalazilo oko 700 partizana i 10.000 civila. Našavši se u obruču koji se sve više stezao, partizani su u zoru 14. maja izvršili proboj obruča na dva mjesta: na Biljegu, prema sjeveru, i u pravcu Perne, na istoku Petrove gore. U toku ove ofanzive stradalo je mnogo naroda: 1300 starijih muškaraca, žena i djece pobijeno je ili poklano u šumi, a oko 2500 je pohvatano i sa željezničke stanice Vojnić-kolodvor otpremljeno u marvinskim vagonima u Jasenovac i tamo pobijeno. Zahvaljujući junaštvu partizana, većina civilnog stanovništva je spašena.

U ovoj ofanzivi područje Sjeničaka ostalo je izvan neprijateljskog napada, tako da se u Petrovoj gori našlo malo Sjeničaraca. Bili su to, uglavnom, oni koji se još nisu bili povratili na zgarišta iz izbjeglištva iz Krstinje, Brusovače, Široke Rijeke, Veljuna i Perjasice.

⁸⁵ Zbornik, tom V, knj. 4, str. 29.

U martovskoj i majskoj ofanzivi na Petrovu goru i njenu okolinu stradalo je 75 žitelja iz Sjeniĉaka: 59 u Petrovoj gori i okolini (11 iz Donjeg, 34 iz Gornjeg i 14 iz Lasinjskog Sjeniĉaka) od ĉega 29 muškaraca i 30 žena, meĊu kojima se nalazilo i šesnaestero djece. Osim njih stradalo je i 16 žitelja u selu (8 u Donjem i 8 u Lasinjskom Sjeniĉaku): 10 muškaraca i 6 žena. MeĊu stradalima 62 žitelja su ubijena, 11 je zaklano i 2 spaljeno.

Nakon ovih ofanziva i masovnih zvjerstava ustaša nad civilnim stanovništvom širom Korduna, narod je tugovao kroz pjesmu:

*Na Kordunu grob do groba,
Traži majka sina svoga.
Našla ga je, na grob klekla,
I ovako sinu rekla:
O, moj sine, radost moja,
Gdje počiva mladost tvoja!
Otac plače, majka cvili,
Otvori se grobe mili.
Grobak se je otvorio,
Sin je majci govorio:
Ne plač' mila majko moja,
Teška mi je suza tvoja.
Teža mi je suza tvoja
Nego crna zemlja moja.
Ajde, majko, kaži rodu,
Da se bori za slobodu.*

Ustaše u to vrijeme, pored hvatanja i ubijanja Srba, progone i porodice Hrvata u Pokuplju, koji su se opredijelili za narodnooslobodilaĉki pokret. To se posebno odnosilo na selo Donju Kupĉinu, iz koje je početkom ljeta 1942. godine izbjeglo u Sjeniĉak više obitelji s djecom: Martin Stupljanec s kćerkom Maricom, Franjo Stupljanec sa ženom Barom i kćerkom Jelom, Marija Mikulić s kćerkama Ljubicom i Baricom, Kata Mikulić sa sinovima Franjom i Ivicom, Barica i Drago Matas, Ivo Koren s kćerkom Slavicom, Marica Strnić, Julijana Mikulić i Ljubica Petrĉić. Izbjegli Kupĉinci bili su oko godinu dana smješteni u partizanskoj bazi na Solić-Brdu i ostali su u Sjeniĉaku sve do 22. augusta 1943. godine, do prvog osloboĊenja njihova sela od ustaša.

»Boravak kupĉinskih izbjeglica u Sjeniĉaku« — sjeća se Franjo Mikulić Kopaĉ, komunista i prvoborac iz tog sela —

»nije bio samo čuvanje glave od okupatorskih i ustaških zvijeri, već i škola za daljnje zadatke u borbi protiv svih neprijatelja naših naroda. Tako je Martin Stupljanec po povratku iz Sjeničaka postao predsjednik Kotarskog NOO-a Pisarovina, a njegova kćerka Marica skojevski i omladinski rukovodilac u tom kotaru. Ljubica Petrčić radila je na zadacima obavještajne službe, Barica Matas, Drago Matas, Slavica Koren i Jela Stupljanec bili su politički aktivisti među mladima u Pokuplju, Kata i Marija Mikulić bile su zadužene za rad organizacije AFŽ-a, a Marica Strnić postala je po povratku iz Sjeničaka član Kotarskog komiteta KPH Pisarovina.«

Sjeničarci su se s posebnom pažnjom odnosili prema kupčinskim izbjeglicama. Mada pogorjeli i opljačkani, oni su ih hranili otkidajući od svojih usta. Davali su im najbolje što su imali. Prihvatili su ih kao svoje najbliže.

NAJTRAGIČNIJI DAN

Pored paljenja, pljačkanja i preživljenih strahota dviju ustaških ofanziva, Sjeničarci su svoj najtragičniji dan doživjeli 18. aprila 1942. godine. Toga dana, u zoru, jake ustaško-domobranske i žandarmerijske snage upale su iznenada u selo iz svih okolnih neprijateljskih uporišta. Kako su ovaj upad izvršile najprije od željezničke pruge Skakavac — Vrginmost, Sjeničak se ubrzo našao opkoljen. U Petrovu goru se više nije moglo, a prema Kupi se nije smjelo, jer su neprijateljske snage iz uporišta u Pokuplju bile također krenule u akciju. Stanovnici Sjeničaka, zajedno s nekim jedinicama 4. partizanskog bataljona, našli su se u bezizlaznoj situaciji. Veći dio ljudi, žena i djece morao se, uslijed iznenadnog upada neprijatelja, skloniti po najbližim grmovima i šumarcima.

Ustaše, domobrani i žandari ubrzo su prekrili čitavo područje Sjeničaka. U sela Donji i Gornji Sjeničak došli su, uglavnom, ustaše tzv. Utinjskog zdruga (brigade), koji su se nakon neuspjele prve ofanzive na Petrovu goru (krajem marta i početkom aprila) zadržali u Skakavcu, Vukmaniću, Utinji i Vojnić-kolodvoru, a u veći dio Lasinjskog Sjeničaka pretežno domobrani iz Kovačevca i Lasinje, pod komandom žandarmerijskog narednika Josipa Kolendića. Dok su domobrani na zaposjednutom području u Lasinjskom Sjeničaku mirno proveli dan, postupajući gotovo prijateljski s narodom, dotle su ustaše i domobrani u Donjem i Gornjem Sjeničaku

te na početku Lasinjskog Sjeničaka — od Križa do Krkljuša .— vršili masovno hapšenje muškaraca od kojih su neke odmah pobili ili poklali u blizini sela, a većinu odveli sa sobom.

Partizani Sjeničarske čete izvlače se istog dana iz neprijateljskog obruča bez borbe i sklanjaju u šumu između Kovačevca i Prkosa, a borci 2. čete 4. bataljona, u kojoj se također nalazilo dosta Sjeničaraca, probijaju se uz borbu iz okruženja u šumi Trepči i povlače preko Jurinih brda u Abez, a potom u Petrovu goru. Tom prilikom u borbi pogiba Sjeničarac Đuro Peleš Krznar, a Miloš Nikoliš Martin biva ranjen. Istovremeno, poginuo je u selu Gornji Sjeničak borac Pero Jurić.

U toku dana ustaše hapse i odvođe 357 muškaraca (među kojima i 12 aktivista i boraca NOR-a) — 138 u Donjem, 197 u Gornjem i 22 u Lasinjskom Sjeničaku a 61 muškarca i 3 žene, među kojima i devetoro djece, ubijaju ili kolju u selu, uglavnom na stratištima u Peleškoj baštini (Vlajniće), u Mračaju na marvinskom groblju (Kljajiće) i u Starčanskom potoku (Čabraje). Ove zločine preživjela su u Mračaju dvojica Sjeničaraca: DMITAR i SIMO Kljajić. Oni o tome kažu:⁸⁶

»Sve je bilo dobro do 18. 4. 1942. godine« — sjeća se DMITAR — »kad su ustaše zauzele sva susjedna sela i brda. Došli su do moje kuće vodeći grupu ljudi — civila. Zapo- vijedili su i meni da se priključim k njima. Odveli su nas u Mračajski jarak, postrojili pet po pet, tako da jedan drugome gledamo u potiljak. Ustaški puškomitraljezac nas je gledao govoreći: 'O ljudi, šta ste dočekali!'

Ja sam se sve do tada nadao da nas neće pobiti. Vjerovao sam njihovim pripovijetkama da će nam dati neke isprave i da ćemo ići nekuda na rad.

Jedan ustaša nam je obećao slobodu ako mu odamo gdje su partizani. Moj komšija, koji je bio prvi do puške u stroju, rekao je: 'Ništa ne znamo o partizanima!' U isto vrijeme dok je on to govorio puška puče, čovjek pade, la isti metak pogodi i mene u trbuh. Ostao sam stajati sve dok nisam vidio da ustaša ponovo puni pušku, onda sam pao kao da sam mrtav. Taj metak još i danas nosim u stomaku. Nastavili su s ubijanjem ostalih mojih drugova. Ležao sam potrbuške držeći ruku na onom mjestu gdje mi se metak zaustavio. Nisam se usudio ni disati. Vjerovatno sam izgledao kao pravi mrtvac,

⁸⁶ HAK, Sjećanje na zločine, kut. 10.

jer su ubijali oko mene sve one koji su pokazivali znakove života, psujući im majku. Ostao sam nepomično ležati oko jedan sat, sve dok nisam čuo da su otišli. Tada sam se digao i pošao svojoj kući, ali me je jedan mladić (ustaša) primijetio i počeo pucajući trčati za mnom. Kako sam bio blizu šume, uspio sam pobjeći. U šumi sam ostao čitav dan. Navečer sam došao u selo. Ostao sam kod kuće liječeći se. ... u Mračajskom jarku ubijeno je 16 ljudi. . .«

Simo Kljajić pobjegao je direktno sa strijeljanja. On, između ostalog, o tome kaže:

»... Odveli su nas na zgodnije mjesto i postavili u manjim grupama jedne iza drugih, tako da nas s jednim metkom više ubiju. Ja sam stajao zadnji. Jedan ustaša je stao iza mene i htio da mi puca u leđa. Ja sam se naglo okrenuo, zgrabio za pušku i cijev okrenuo prema njemu. Ipak je uspio povući okidač, ali je tane prošlo između nas. Gurnuo sam ustašu zajedno s puškom i počeo bježati preko brisanog prostora.

Bio sam obuven u opanke i kako sam bježao jedan opanak mi je spao. Nastavio sam trčati oko 200 metara. Pucali su u mene ali me nisu pogodili, jer sam stalno mijenjao smjer. Uspio sam preći preko brda, gdje sam bio zaštićen. Bježao sam dalje sve do zaseoka Čabraja. Sakrio sam se među neko kamenje i tu ležao dok se ustaše nisu povukle. Kad sam krenuo kući, moglo je biti oko 4 do 5 sati popodne. Našao sam žene i djecu gdje kukaju i plaču, netko za čovjekom, netko za sinom, a netko za ocem. S tim istim ženama i djecom vukao sam i zakopavao mrtva tijela, koja su bila živa kad sam ja pobjegao iz stroja. Našli smo živog Kljajić Nikolu koji je bio teško ranjen na više mjesta. Umro je nakon mjesec dana«.

Uhapšene muškarce ustaše su najprije sakupile kod Kljajića mosta u Gornjem i na Križu u Lasinjskom Sjeničaku i odatle ih, pod dosta slabom pratnjom, sprovele cestom preko Skakavca u Karlovac, a odatle teretnim vagonima u logor Jasenovac i dalje.

Ovom akcijom ustaše su narodu Sjeničaka nanijele nena-doknadive gubitke. Pored 64-oro ubijenih i zaklanih u selu: 45 u Gornjem, 17 u Donjem i 2 u Lasinjskom Sjeničaku, 315 od 357 odvedenih ljudi: 303 civila i 12 suradnika i boraca NOR-a je pobijeno najvećim dijelom u logorima u Norveškoj (219) te u Jasenovcu (87), zatim manji broj u Njemačkoj (5), Austriji (1) i 3 u St. Gradiški. Među pobijenima bilo je: 173 iz Gornjeg, 128 iz Donjeg i 14 iz Lasinjskog Sjeničaka. Putem do Karlovca, a najviše iz Karlovca, uspjelo se spasiti 30 ljudi:

Janko Bijelić, Jovo S. Bijelić, Mile Bijelić Mićuda, Mile Bijelić Opančar, Milić Bijelić Čočko, Pero Bijelić Listonoša, Pavao Bijelić Perin, Simo Bijelić Koraban, Stevo Bijelić iz Ražišta, Đuro Bratić Škuro, Dušan M. Bratić, Ilija M. Bratić, Ilija V. Bratić, Miloš V. Bratić, Jandre M. Jurić, Ljuban N. Manojlović, Marko Manojlović Zidar, Ninko Manojlović, Nikola Manojlović, Petar Manojlović Gedžo, Rade N. Manojlović, Miloš J. Maslek Lošo, Đuro S. Mrkalj Firar, Jovo P. Mrkalj, Milić S. Mrkalj, Simo J. Mrkalj, Mile N. Nikoliš, Dmitar M. Roknić, Pero T. Roknić i Đuro N. Tepšić Kačar, dok je logore preživjelo svega dvanaest, i to od onih koji su bili otpremljeni na rad u Norvešku: Petar Bijelić, Rade Čabreja, Marko Linta, Sava Manojlović, Branko Mrkalj, Nikola Mrkalj Milin, Nikola Mrkalj Sestan, Petar Roknić Kovač, Adam Šašić, Mile Šašić, Pavao Šašić i Petar Vlajnić. Stotine majki ostale su u jednom danu bez sinova, žene bez muževa, a djeca bez očeva. Veliki dio muške radne snage i rezerva narodnooslobodilačke vojske uništeni su.

Neprijatelj je to upravo i želio postići. Koliku je pažnju bio posvetio ovoj akciji, najbolje se vidi iz ovih njegovih izvještaja:⁸⁷

»... Zapovjednik Utinjskog zdruge (brigade), ustaški podpukovnik Moškov, završit će započete poduhvate u prostoru između željezničke pruge Skakavac — Vrginmost i ceste Skakavac — Sjeničak — Vrginmost onako, kako je u Glavnom stanu Poglavnika dobio ustmene upute u cilju potpunog uništenja preostalih partizanskih grupa na tom području...«

Ovu zapovijest potpisao je lično zapovjednik Glavnog stana poglavnika, vojskovođa Slavko Kvaternik.

Po završetku akcije ustaški bojnik Bestal je iz Vojnića 20. aprila u 10.30 sati izvijestio:

».18. IV izvršena je akcija u prostoru između, željezničke pruge Skakavac — Vrginmost i ceste Skakavac — Sjeničak — Vrginmost po planu. Toga dana ubijeno je oko 15—20 komunista, a živo uhvaćeno oko 150, koji su sa još 150 drugih sumnjivih sprovedeni u Karlovac...«

Ustaški izvještaj bio je lažan. Među ubijenim ili zaklanima nije bilo ni jednog komunista. Umjesto 15 do 20, ustaše su toga dana pobile u selu i bližoj okolini 48, a zaklale 16 osoba i odvele u logore 327 (ne računajući 30 puštenih iz Karlovca), među kojima se nalazilo samo sedam komunista — Pavao Ni-

87 Zbornik, tom V, knj. 32, str. 232, 234.

kole Bijelić, Nikola Milica Grubješić, Mile Nikole Lončar, Rade Jovana Lončar i Mile Stevana Nikoliš, Teodor Marka Padežanin jedan kandidat KPJ — Milić Nikole Grubješić i 5 boraca NOR-a. Ustašama je to bilo svejedno.

Ni ove, do tada najveće žrtve, nisu pokolebale Sjeničarce. Oni su od tada još više pristupali u partizanske jedinice širom Korduna.

IZ ZATOČENIŠTVA U NORVEŠKOJ*

»Negdje izjutra, 18. aprila 1942. godine« — sjeća se Branko Mrkalj Firar — »selo Donji Sjeničak okružili su sa svih strana ustaše. Govorili su nam da se ne bojimo, da nam se neće ništa dogoditi, a zatim su počeli kupiti ljude. U mom zaseoku pohvatali su gotovo sve muškarce koji su se tu zatekli. Među njima su bili: Timo Roknić, Mile i Milić Roknić, DMITAR Roknić, Petar Roknić, moj brat Nikola Mrkalj, pa Rade Lončar, Đuro Lončar, Nikola Roknić, Stanko Roknić, Miloš Roknić, Miloš Maslek, Rade Čabreja, Nikola Mrkalj Sestan, njegov susjed, također, Nikola Mrkalj i još puno njih.

Sakupili su nas i odveli prema Gornjem Sjeničaku, govoreći nam usput da ćemo tamo dobiti 'stalne propusnice za slobodno kretanje.' Kod Kljajića mosta formirali su od svih pohvatanih u Gornjem i Donjem Sjeničaku kolonu pa smo krenuli prema Skakavcu. Prenoćili smo u skakavačkoj školi.

* U 28 logora u Norveškoj (14 u sjevernoj, 11 u srednjoj i 3 u južnoj) bilo je internirano tokom 1942. i 1943. godine 4113 Jugoslavena, od kojih je život izgubilo 2372 ili 57,7 posto.

Samo u logorima na sjeveru Norveške ubijen je 2151 intemirac ili 65,7 posto od 3276 ljudi dovedenih u tamošnje logore.

Najstravičniji po žrtvama bio je logor Beisfjord, udaljen oko 200 km sjeverno od polarnog kruga. U ovom logoru esesovci su za samo 4 mjeseca (od 24. juna do 28. oktobra 1942) uništili 742 od 894 logoraša, dovedenih ovamo pretežno iz logora Jasenovac i Stara Gradiška (680), zatvora iz Petrovgrada (danas Zrenjanina) 103, Banjičkog logora 110 i logora u Nišu 1. Među njima ubijeno je i 206 Sjeničaraca od 232 dovedena u logor ili 88,8 posto (80 iz Donjeg, 118 iz Gornjeg i 8 iz Lasinjskog Sjeničaka).

Redoslijed uništavanja logoraša u Beisfjordu bio je sljedeći: od 24. juna do 16. jula 1942. godine 9, u noći između 17. i 18. jula 297, od 19. jula do 23. augusta 168, od 24. augusta do 30. septembra 248 i od 1. do 24. oktobra iste godine 20. Preostalih 152 logoraša prebačena su krajem oktobra 1942. godine u susjedne veće logore, pa je time logor u Beisfjordu prestao postojati. U novim logorima na sjeveru Norveške pobijeno je još 13 Sjeničaraca: 9 u Korgenu, 2 u Ejzandu, te po jedan u Rotvelu i Ilvingenu. Preživjelo je i vratilo se po završetku rata kući samo njih 12.

(Podaci iz knjige U logorima u sjevernoj Norveškoj, SKZ, Beograd 1979)

... Nitko nije bježao, jer se s nama prilično dobro postupalo i mi smo vjerovali da nam se neće ništa posebno loše dogoditi. Iz Skakavca, a kasnije iz Karlovca, izvučeni su neki ljudi. Spasili su ih neki poznati Hrvati. Tako je, na primjer, Jandru Jurića, tada 15-godišnjaka, izvukla Barka Benić, prevarivši ustaše da joj je potreban za slugana. U Karlovcu smo bili smješteni u ono dvorište, gdje je danas Muzej i još neke okolne zgrade. Tu smo ostali bliže osam dana. Mislim da su nam samo jednom dali jesti, ali smo se nekako snašli, jer je nekima rodbina, koja je bila bliže, donosila jelo. Tu su nas saslušavali. Ne sve, samo neke, i onda nam održaše govor. Rečeno nam je da ćemo krenuti za Zagreb, da se ništa ne bojimo, da smo mi pod njihovom (ustaškom) zaštitom i da se nikome ništa neće dogoditi. . .

U takozvanim 'G' kolima vozili smo se cijelu noć. U jutro je padala kišica kad se naš vlak zaustavio. Odjednom se pronio glas da smo u Jasenovcu. Dočekala nas je masa ustaša s noževima na puškama, pa su nas utjerali u logor. Tu više nije bilo milosti. Već su nas počeli kundačiti, udarati sa svih strana, psovati nas, rugati nam se i ismijavati našu naivnost što smo povjerovali da ćemo dobiti propusnice. Tada sam prvi put vidio logor, ograđen bodljikavom žicom... Još više smo se prestrašili kad smo vidjeli druge logoraše koji su već bili sama kost i koža ... Nas su zatvorili u neku ciglanu, tako nam je barem izgledala. Međutim, to je bilo predvorje krematorija. Podijelili su nas u grupe, a neki Jevreji su nas popisali. Tražili su od nas dokumente, a ja sam rekao da imam svjedodžbu o završenoj gimnaziji. 'Dobro, dobro, neće ti taj papir nikada trebati!' reče mi jedan Jevrej, a ja nisam znao na što misli...

Ubrzo su nas povukli iz te 'ciglane' u barake. Naravno, prvih dana nitko nam nije davao hranu. Onda dođe jedan civil i kaže nam: '... Imate sreće!' i objasni nam da ćemo na rad u Njemačku... Bilo je tu svašta: čim se netko pomakne u baraci, ulaze ustaše i nemilosrdno kundače. Isto tako kad se postrojavamo. Ako netko samo malo zaostane ili se okrene, dobije kundakom da se odmah sruši... Tu je bilo i preslušavanje svih. Ispitivali su nas tko je partizan i komunist. Neki iz naše grupe su već tu nastradali. Prvi je stradao Đuro Lončar Dušanov, pa onda Mile Nikoliš, Pavao Bijelić (cestar), Ilija Vlajnić i još neki. . .

Mislim da smo se vukli po logoru od 14 dana do tri tjedna. Onda nam je Ljubo Miloš održao govor da smo svi kažnjeni po tri mjeseca zatvora i da ćemo to odraditi u Njemačkoj,

nakon čega ćemo se vratiti kućama i živjeti slobodno. On nam nije rekao zašto smo kažnjeni, a mi se nismo usudili pitati. . .

Opet smo se našli u vlaku koji nas je dovezao u Zemun. Tu su nas primili Nijemci. Bila nas je masa ljudi. Nedićevci su iz Srbije dovozili kamionima uhapšeničke, dovoženi su Jevreji — cijele njihove porodice. Bilo je i ljudi iz Bosne. Tu smo prvi put nešto bolje pojeli.

Nakon nekoliko dana utrpani smo u lađe i krenuli preko Mađarske za Beč. Oko mjeseca dana ostao sam u logoru zvanom Kiskibl. Tu nije bilo loše. Hrana je bila dosta dobra, dezinficirali su nas i omogućili da trijebimo uši, izdvojili su one koji su bili bolesni na oporavak, dali nam drugu robu — vidjelo se da je ona opljačkana negdje — i onda nas ponovno strpali u vlak. Vozili smo se tri dana do luke u Šćećinu. Odmah smo prešli u neku staru lađu. Dobili smo pojaseve za spasavanje i bili strpani u potpalublje. Nismo smjeli izlaziti van. Nismo odmah krenuli, samo smo čuli da s lađe štekću mitraljezi na nekoga. Do Norveške smo se vozili desetak dana. Bilo nam je užasno. Mnogi su oboljeli od morske bolesti, hrana je bila loša, a neki već toliko iscrpljeni da su počeli umirati. Mislim da je umrlo oko deset ljudi. Koliko se sjećam, tada su umrli Glišan Čabraja, Rade Maslek, Ilija Krkljuš Čule i još neki Sjeničarci.

U Narviku su nas dočekali esesovci i norveška profašistička policija. Na brzinu su nas istjerali van, formirali grupe od po stotinjak ljudi i povelili uz jedan fjord, tri do četiri kilometra pješice do logora. Oni koji su zaostajali, dobivali su batine od stražara. Neki su i popadali, pa su ih ubacili u jedan kamion i tako nas sve doveli u logor zvani Bajsfjord. U logoru nije bilo nikoga. Mi smo bili prvi došljaci. Logor je bio ograđen žicom, a barake, koje su bile smještene u borovoj šumi, bile su nove . . . Neke druge grupe su otišle u logore koji su bili u Korgenu, Usenu itd.

Svako jutro su nas postrojavali i prebrojavali. Prvog dana, na sredini logora, bili su složeni i mrtvi. I tada, zapravo, počinje nezapamćen teror nad nama, da ga ja pravim riječima i ne mogu opisati.

Počeli smo raditi u šumi. Posao je bio naporan, klima za nas neobična i teška, a esesovci su nas na svakom koraku prebijali i ubijali za štogod. No, nije samo to bilo glavno zlo. Među nama je bilo i kriminalaca, ološa i kukavica, ali ne odavde iz Sjeničaka. Oni su se odmah prodali Nijemcima i stavili im se u službu. Tužakali su nas, prokazivali sve one za koje se znalo da su bili partizani ili komunisti, pa su njih

esesovci prebijali i mučili dok ne bi umrli. Za uzvrat, Nijemci su im dali da budu sobne starješine ili što drugo, na primjer prevodioci, tumači, ako su znali jezik. Taj ološ je stajao glave desetina naših ljudi. Mučili su nas, maltretirali, otimali nam i ono malo jadne hrane, lopatama prebijali do smrti i sadistički se ponašali. Među njima je bio neki Alija Lelić, pa neki Stefan, zvani Sila, inače mesar iz Zagreba. Taj Stefan je u sobama, na poslu, ili gdje god je mogao, davio ljude. To je bilo toliko stravično za gledati, da je jednog dana to dozlogrdilo jednom norveškom stražaru. Jednostavno ga je pozvao, bacio opušak cigarete i naredio mu da ga podigne. Kad se ovaj sagnuo, ubio ga je iz pištolja.

I tako je započeo težak život. Prvih dana u tome logoru počelo je naglo obolijevanje. Brzo su se napunile tri barake koje su prozване bolničkim. Mi tamo nismo smjeli, a iz njih se nitko nije vraćao. Jednog dana, polovinom jula, vidimo iza logora kopa se velika jama. Nismo znali čemu će služiti. Kad je kopanje bilo pri kraju, stražar u jamu gurne veliki kamen i naredi jednom Bosancu da ga izbaci van. Tu grdosiju od kamena on ne bi mogao izbaciti ni da je u najvećoj snazi, a kamoli onako slab i gladan. Kad naređenje nije mogao izvršiti, stražar ga ubije i tu ga zatrpaju. Tako je bilo iz dana u dan. Jama se brzo punila, jer su počeli izvoditi one iz 'bolničkih' baraka i jednostavno ih strijeljali. Mislim da je tu 17. 7. 1942. godine strijeljano oko 300 ljudi. Od naših se sjećam Mile i Jandre Roknića, Adama, Rade i Dušana Lončara i Đure Masleka. Inače tu je jako puno stradalo Bananaca i Srbijanaca.

Jednog dana, u septembru, strpali su nas u šlepove i povezli prema sjeveru. Vozili smo se cijeli dan, a tada su nas ubacili u kamione, čije su karoserije bile opletene žicom. Bili smo uvjereni da nas voze na strijeljanje. Došli smo u jedan logor, nikada nisam saznao kako se zvao, gdje nije bilo baraka. Spavali smo na goljoj zemlji, na kiši i vietru. Onda su dovezli nekakve okrugle barake od šperploče. I tu, tko nije mogao ići na rad, bio je odmah strijeljan. Odjednom se među nama pojavila šuga. Ošugavio sam i ja pa su me s drugima golog zatvorili u jednu baraku. Bili smo u njoj četrnaest dana. Ne treba reći da nam je bilo hladno, jer je tu već krajem osmog mjeseca počeo padati snijeg. Kad sam izašao van, vidio sam da se naša grupa od oko 600 ljudi smanjila na svega četiri stotine. Među stradalima je odavde bio Milić Roknić.

Kad smo se vraćali u naš raniji logor, rekli su nam da smo išli na sjever kako bi nas sačuvali, jer da se u ranijem logoru

Deportiranci na radilištu.

bio pojavio tifus... I opet smo nastavili po starom: radili smo na nekim putovima, nosili kamen u kantama i rukama. I dalje se strijeljalo nemilosrdno. Tako je tu nastradao i moj brat Nikola. . . Mislim da ga nisam žalio, jer mi tada nismo bili sposobni za to. Samo smo čekali kad ćemo sami na red . . . Tu smo, negdje do 1. oktobra, spali na 162 živa. Bili smo živi kosturi. Od naših Sjeničaraca bilo su živi još Dmitar Mrkalj Knežević, koji je kasnije umro, Mile Maslek, umro 1944. godine, zatim Mile i Pavao Šašić i Petar Kljajić.

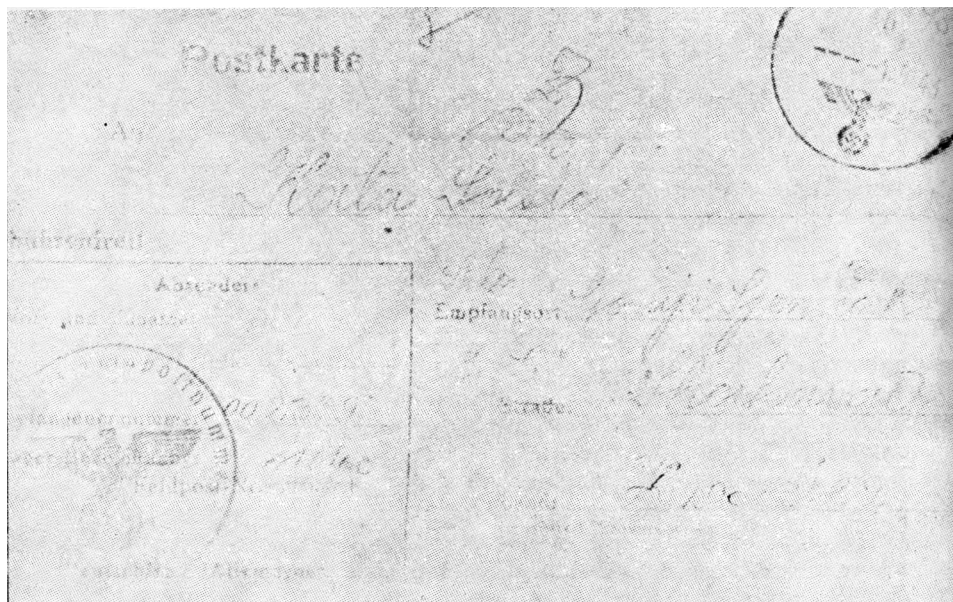
Početkom oktobra ponovno smo vlakom prevezeni u logor zvan Korgen. Tu smo našli još oko četiri stotine Jugoslavena, većinom Srbijanaca. Tu nije bilo mnogo strijeljanja, osim

jednom kad je ubijeno oko 80 ljudi, jer su dva logoraša pobjegla. Tom prilikom strijeljali su najprije slabe i bolesne i one koje su stražari i 'tumači' prokazali, jer im se nisu sviđali. Tako su prokazali i nekog studenta Perića iz Srbije, koji je tu bio s bratom. To mi se urezalo u sjećanje, jer je on, kad je bio izveden pred stroj, počeo klicati: 'Živjela Crvena armija! Dolje fašistički psi! Doći će i vaši crni dani!' Na mjestu su ga ubili.

U taj logor je došla i ona grupa naših koja je ostala u Austriji na oporavku. Oni su jedno vrijeme radili u Njemačkoj i nisu bili jako iscrpljeni. Tada sam se susreo s Radom Čabrajom Livunom — umro je juna 1976. i Petrom Bijelićem, kojeg je kasnije iz čista mira ubio stražar ... Nas su oni jedva prepoznali, jer smo bili jako slabi. Ja sam tada imao 35 kilograma.

Tu sam ostao do aprila 1943. godine kada je slomljena njemačka ofanziva kod Staljingrada. Mi smo nešto kasnije uspjeli čuti da su partizani bili priznati kao regularna vojska, a mi smo dobili status ratnog zarobljenika. Da nije bilo tako, ne znam da li bi od nas itko ostao živ. Jer, tada nas je od esesovaca preuzeo njemački Wehrmacht. Prestalo je strijeljanje, ali ja svejedno nisam vjerovao da ću ostati živ, jer mi je već duša bila u nosu. Počeli smo dobivati i zelene uniforme sa žigom KGF — kriegsgefangenen (ratni zarobljenik).

Jednog dana me stražar upita: 'Bist du gesund?' Tumač mi preveđe, a i sam sam razumio, pa mu odgovorim da sam zdrav. On me ipak odvede u ambulantu. Mislio sam da sam gotov, jer se do tada nitko iz ambulante nije vratio. Naku-pilo nas se oko stotinu, pa u neki drugi logor. Sa mnom je otišao i Dmitar Mrkalj Knežević . . . Jednog dana on dođe u moju sobu gdje sam ja ležao nepokretan i kaže mi da je vidio i dva susjeda: Nikolu Mrkalja Milinog i Nikolu Mrkalja Šestana. Kad su i oni navratili kod mene, jedva su me prepoznali i govorili su da sam gotov, jer da imam sušicu. I ja sam tako mislio, jer sam počeo bacati krv. Kad me pregledavao jedan liječnik — inače, specijalista za plućne bolesti, a isto zarobljenik, pita me: 'Što je, maći?' Odgovorio sam mu: 'Doktore, svemu je kraj! Slab sam i krv bacam...' 'Hajde, hajde, smiri se', veli mi on, 'neće biti tako!' Pregledao me taj Miodrag Selinić i utvrdio da imam teški bronhitis. Dao mi je malo i moralne snage, pa sam se počeo oporavljati. Za tri mjeseca sam se ugojio i došao do šezdeset kilograma težine . . .

Dopisnica Pavla Sašića upućena ženi iz Norveške 1943. godine.

Njemačka komisija me je 2. augusta 1943. godine poslala u radni logor u Heselvik. Tu sam radio oko mjesec dana. Hrana je bila normalna, a osim toga ja sam pomagao u kuhinji. Batinanja nije bilo, pa se dalo predurati. Tu mi je puno pomogao neki Mihajlo Mandić koji je bio tumač.

Onda smo otišli u logor Erland kraj Trondhajma u koji su došli i Rusi — zarobljenici. Tamo nas je bilo oko 500. U tom logoru sam se susreo s Perom Bijelićem, koji je i danas živ. Posao je bio težak, jer smo radili na nekim utvrđenjima i tunelima, a ja nisam imao dovoljno kondicije, pa sam opet počeo slabiti. Osobito su me slabo služile noge . . .

Nešto kasnije nas je popisao Crveni krst, pa smo u proljeće 1944. godine počeli dobivati pakete kao pravi ratni zarobljenici. Pomalo se sve slobodnije počelo razvijati i političko djelovanje, ali zaista krajnje tajno i obazrivo, jer se nije znalo ima li još izdajnika, iako smo mi već neke takve likvidirali kad nam se za to pružila prilika... U tom logoru sam ostao do mjesec dana pred kapitulaciju Njemačke, a onda smo prešli u logor još bliže Trondhajmu. Tada su nas čuvali vermahtovi stražari. Bili su to sve sami stari ljudi od 50 do 60 godina, jer su svi mlađi povučeni na front. . . Opet sam neko vrijeme radio u kuhinji.

E, tu nam je bilo najbolje. Počeli smo se kupati i presvlačiti svake subote, pa smo se prvi put riješili ušiju. Kako me opet nešto pobolijevalo, ja prilegnem, već smo si to mogli priuštiti, a k meni dođe neki Ivica Korkut, koji je sada u Osijeku, i kaže mi da će za mjesec dana biti kraj rata. Nisam mu povjerovao, iako je on rekao da je to čuo od njemačkog stražara, jer smo mi zapravo od početka uvijek govorili kako će to stradanje prestati za osam dana, za mjesec, za dva, pa se to tako otegnulo u nedogled . . .

Ipak, nešto prije oslobođenja prebace nas u logor Persaune, gdje sam dočekao kraj rata. Tu je bilo puno stražara koji su nam govorili da će uskoro kraj, a mi smo mislili da nas provociraju, pa smo im uvijek tvrdili da Njemačku nitko ne može pobijediti, iako smo vjerovali i priželjkivali suprotno. Inače, još od početka 1944. godine mi smo malo znali što se događa na frontovima. Uspjeli smo cigaretama, koje smo dobivali u paketima Crvenog krsta, podmititi neke stražare. Mi smo, zapravo, dobivali po 100 cigareta, a njemački stradari dnevno po dvije. Informacije su nam doturali i Norvežani . . .

I evo devetog maja. Do podne smo išli na rad. Kad smo ručali, ponovno krenemo na stari posao. Ja sam zapravo u kuhinji i krenem po drva. Kad najednom, neka se pjesma čuje. Mislim što je sada, a ono grupe se vraćaju i pjevaju. Ja van, a ono na svim norveškim kućama oko žica norveške zastave, a pokraj njih idu povorke i pjevaju. Svi viču: 'Rat je gotov! Rat je gotov!'

Svabe nas satjeraju u logor, a u njemu sve vrvi. Ne zna se što tko od veselja radi. Evo i njemačkog komandanta koji nas je prije mjesec dana primio. On pozove našeg komandanta, jer smo mi već bili organizirali komandu i podijelili se na jedinice prije toga dana, i zamoli ga da se postrojimo. U isto vrijeme Norvežani trče oko žice i mašu nam sa zastavicama. Nijemci trče, mornari se rasuli. Jedni pjevaju, drugi su pijani. Neki komanduju, ali ih vojnici ne slušaju, već bacaju oružje. Jedan Nijemac viče da mi izlazimo van, a da oni trebaju unutra. Sveopći kaos.

Naš komandant, neki Vojo Rakić, postroji nas i kaže da ćemo odmah uvesti red. Nije dozvolio da idemo van, jer smo mogli još nastradati, jer su grupe njemačkih vojnika bezglavo jurile tamo — amo, pa bi moglo doći do okršaja i netko još poginuti, a oslobodilačkih vojski još nije bilo. Morali smo poslušati, jer smo sada uveli našu vlastitu disciplinu, kako ne bi došlo do nereda.

Spomenik na Polarnom krugu svim jugoslavenskim deportircima pogubljenim u Norveškoj od 1942. do 1945. godine.

Odmah smo tu nekako uspjeli pronaći pribor za pisanje, pa smo ispisali parole. S dva njemačka vojnika netko je otišao u grad i donio materijal za zastavu, koju smo stavili na jarbol umjesto njemačke. Stavili smo trobojnicu i u vrhu petokraku, jer smo znali da na nju petokraka dolazi, ali nismo znali gdje . . . Englezi su došli, mislim, osam ili deset dana iza proglašenja kapitulacije, jedva smo ih dočekali. . .

Onda smo mi odmah organizirali suđenje onima koji su bili u službi Nijemaca. Neke smo odmah likvidirali, a neke smo zatvorili u jednu baraku i pod stražom ih kasnije doveli u Jugoslaviju, da im se sudi. Predali smo ih u Zagrebu našoj miliciji. Bilo je to početkom septembra 1945. godine, a već nekoliko dana kasnije ja sam bio kod kuće . . .

Od 4000 Jugoslavena kući se vratilo oko 1700, a od naših 230 Sjeničaraca samo desetak.«

POMOĆ HRVATSKIH SELA

Ustaški pokret u Pokuplju nije imao značajnijeg uporišta. Nešto više ustaša i njihovih pristalica bilo je u pojedinim siromašnijim selima na desnoj obali Kupe, koja su graničila sa srpskim selima, gdje su ustaše uspjeli pridobiti za sebe manji dio seljaka, obećavši im zemlju nakon uništenja Srba.

Ustaška propaganda uspjela je prvih mjeseci ustanka na Kordunu uplašiti dio seljaka u pokupskim selima pričama kako su tu borbu povelili četnici, koji kolju i ubijaju Hrvate. Ali, kada su se u ta sela počeli vraćati prvi zarobljeni domobrani i stali govoriti da borbu vode partizani i da među njima ima i Hrvata, ljudi su se postepeno počeli razuvjeravati u ustaške laži.

Pored nekoliko komunista u partijskim organizacijama Šišljavić, Donja Kupčina, Blatnica i Rečica, koji su putem tajnih letaka objašnjavali narodu ciljeve i zadatke narodno-oslobodilačkog pokreta i izdajničku politiku ustaša, raskrinkavanju ustaških zločina prema srpskom narodu na desnoj obali Kupe pridonosila su i dvojica katoličkih svećenika — Andrija Šimenko u Skakavcu i Antun Klasinc u Lasinji. Koliko je, na primjer, svećenik Šimenko, koji je kasnije postao i tajni suradnik NOP-a, bio protiv ustaškog terora svjedoči, prema sjećanju Branka Nikoliša, i pismo koje mu je on uputio u Sjeničak, obavještavajući ga o predstojećoj ustaškoj ofanzivi na kirinsko-sjeničarsko područje u decem-

bru 1941. godine, i ne sluteći tada kakve će masovne zločine ustaše izvršiti nad nedužnim srpskim stanovništvom.

Već prvih mjeseci ustanka Nikola Brezović Prebeg, komunist iz Sišljavića, uspostavlja kontakt s komunistima u Sjeničaku u cilju dogovora za zajedničku borbu protiv okupatora i njegovih slugu — ustaša.

Brezović se ovako sjeća svog prvog boravka u Sjeničaku.

»... Poslije sastanka u Sjeničaku Branko Nikoliš me je pratio jedan dio puta prema Prkosu. Išli smo potpuno slobodno što je za mene bilo malo čudnovato, ali mi je on odmah objasnio da je kod njih pokret potpuno legaliziran i da nema potrebe da bilo zbog čega strahujemo. Tada sam pomislio kada će doći vrijeme da i u Pokuplju bude tako ...«

U nemogućnosti da već 1941. godine pokrenu ustanak na svom području, komunisti Pokuplja usko su surađivali s ustanicima u susjednim srpskim selima. Pomogli su im u organiziranju prve partizanske oružane akcije u Pisarovini, na lijevoj obali Kupe, 8. decembra 1941, a u ljeto 1942. uputili su u Sjeničak, radi ziaštite, nekoliko svojih porodica te, uz pomoć partizana iz susjednih srpskih sela, organizirali borbu u svom kraju na domak Zagrebu.

Ustaše su se, od samog početka svoje vladavine, plašili bilo kakve suradnje Hrvata i Srba na ovom području. Kad ih nisu mogli za duže vrijeme uplašiti »četništvo«, i na taj način ih odvojiti od Srba u svom susjedstvu, poslužili su se prisiljavanjem hrvatskih seljaka da što masovnije učestvuju svojim voznim zapregama u prevoženju opljačkane robe i živexnih namirnica iz Sjeničaka i drugih srpskih sela u vrijeme prve ustaške ofanzive u decembru 1941. i januaru 1942. godine, kako bi ih na taj način kompromitirali i pridobili za svoj pokret.

Istina se, međutim, i ovaj puta brzo saznala povratkom naroda iz izbjeglištva na svoja zgarišta u proljeće 1942. godine.

Ostavši poslije ofanzive bez hrane, stoke, odjeće, poljoprivrednog alata i sjemena za sjetvu, grupe žena i djece iz Lasinjskog Sjeničaka koji je bio najviše opljačkan, odlazile su, zaobilazeći neprijateljske posade, tokom proljeća 1942. godine u susjedna hrvatske sela radi traženja pomoći. Bila je to, najčešće, pomoć u hrani. Pojedinim porodicama vraćene su i njihove poljoprivredne alatke i roba što su je ustaše bile dodijelile nekim seljacima u tim selima. Pronađeno je i vraćeno i poneko grlo stoke itd.

Na zgarištu bez hrane i odjeće.

No, kolikogod je većina seljaka u Pokuplju bila spremna pružiti pomoć postradalim Sjeničarcima u hrani, sama činjenica da je po tu hranu trebalo odlaziti i sakupljati je od kuće do kuće, imala je karakter prosjačenja, što je kod mnogih izazivalo prave traume.

Evo, kako je, na primjer, svoj prvi odlazak u takvu »prošnju« doživio tadašnji četrnaestogodišnjak Mirko Savić:

»... Jednoga dana, zajedno s Jekom Pruginić, uputih se i ja s torbicom u ruci u prvu prošnju . . . Ušli smo u najbliže hrvatsko selo Kablar ... Pred ulazom u prvo dvorište klecaju mi koljena. Molim Jeku da tu ne ulazimo, da tu kuću preskočimo. Pred idućim vratima isto. Nešto me guši. Drhtim. Znam da moram u neku kuću, ali nemam snage da to učinim. Odgađam početak. Jeka to shvaća i popušta mi. Pristaje da zaobiđemo još koje dvorište . . . Odjednom, kao u snu, nađosmo se u nekom dvorištu. Kuća na čardak, lijepa, velika. U blizini ulaznih vrata svezan veliki šareni pas. Kida se od silnog lajanja na nas. Iz kuće nitko ne izlazi. Uplašeni smo. Okrećemo se i bježimo natrag kroz vratnice na put. Iz

susjednog dvorišta, preko puta, poziva nas jedna sredovječna žena. Dolazimo pred kuću i uočavamo da je to neko siromašnije gospodarstvo. Žena nas uvodi u kuću. Ništa ne pitajući, sipa nam u torbe cjedilku brašna i daje svakom po komadić kukuruzna kruha. Žali nas i govori kako susjedi namjerno drže vezanog psa na ulazu, jer nam ne žele pomoći. Ja s naporom gušim suze. Zahvaljujemo i odlazimo.

Ohrabreni prijemom ove dobre žene, ulazimo odmah u slijedeće dvorište. Iz kuće izlazi domaćin, mlađi čovjek, i poziva ženu da nam nešto dade. I ona uzima cjedilku. Sipa nam kukuruz. Vidi da u torbama nosimo brašno i pita kako ćemo to odijeliti jedno od drugoga. Mi joj kažemo da ćemo to kod kuće razabrati. I ona nas žali. Kaže da razumije kako nam je teško.

Više me ne guši onaj strašni osjećaj sramote da uđem i u slijedeće dvorište . . . Obišli smo donju polovicu sela, a potom se uputili u Bansku Sesticu. Tu smo naišli na jednog starčića, boljeg gospodara. Raspitivao se kako nam je bilo u šumi i da li je mnogo naroda izginulo. Otvoreno je grdio novu državu, govoreći da je sve to fakinaža, a ne ozbiljna vlast. Dao nam je loncem toliko brašna da mi se tada činilo kako smo od njega dobili više nego u desetak prethodnih kuća.

Kad smo u torbicama imali po desetak i više litara raznih žitarica, graha i brašna, te po nekoliko komadića kruha, vratili smo se kući. Došavši u blizinu zgarista kuće Vuje Pruginića, gdje smo se toga proljeća bili ja i majka nastanili u neizgorjelom svinjcu, jedva sam čekao da ugledam majku i da joj se pohvalim dobivenom hranom. Kad sam joj prišao, umjesto osmijeha, na njenom licu ugledah grč i suze. Znao sam zašto. Ličio sam joj na pravog prosjaka . . .«

Da bi do žetve nekako prehranili odrasliju djecu, pojedini roditelji iz Sjeničaka davali su ih u proljeće 1942. godine imućnijim seljacima u Pokuplju da im čuvaju stoku, vjerujući da ustaše neće za njih doznati. No, prevarili su se.

Plašeći se suradnje i pomoći srpskom stanovništvu, ustaše stupaju u akciju. Hvataju u jednom danu većinu srpske djece — slugana i, ne obazirući se na protivljenje njihovih gazda, otpremaju ih u logore, a odrasle osobe iz Sjeničaka, zatečene u traženju hrane po hrvatskim selima, hapse, ubijaju, kolju ili tjeraju u logore. Tako ubijaju Đuru R. Bjeloša, Nikolu Đ. Bratića, Đuru P. Mrkalja, kolju Milicu J. Gidak i Stanu M. Mrkalj i bacaju iz čamca u Kupu, a Marka Bjeloša Didu, Martu Bjeloš, Milku Bjeloš Zunsku, Milku B. Bratić,

Boju Juras, Milicu Rosić — Pejić, Stanu Mrkalj Snajderovu, Manu Vujčića Relju i ženu mu Stanicu, Milu Vujčića iz Jaševače i Miku Vujčić Mićanovu — hvataju i otpremaju u logore Staru Gradišku i Jasenovac, otkud je većina bila otpremljena na prisilni rad u Njemačku.

Ni te nove žrtve nisu spriječile Sjeničarce da i dalje, krišom od ustaša, odlaze u hrvatska sela, kao ni pojedine seljake iz Pokuplja da svojim konjskim zapregama i plugovima dođu u proljeće 1944. godine u Lasinjski Sjeničak i pomognu mnogim porodicama u oranju i sjetvi. U toj pomoći najviše se istakla grupa iz Donje Kupčine koju su sačinjavali Ivan Gašpiarac, član KPJ, Ivan Lugarec, Katica Lugarec, skojevka, Mijo Lugarec, Stjepan Malek, Joža Perećak, Josip Prigled, Stjepan Prigled, Tomo Prigled i Franjo Strnić. Kupčinci su u Lasinjski Sjeničak došli u organizaciji Seoskog NOO-a iz Donje Kupčine, a ostali su na oranju deset dana. Grupu je u ime kupčinskih komunista predvodio Ivan Gašparac, koga su ustaše zbog toga po povratku iz Sjeničaka uhvatile i ubile.

Bez obzira na ustaški teror, ljudi su pomagali jedni drugima. Kupčinci su u tome prednjačili, počevši od pomoći Sjeničarcima u hrani i sjemenju u proljeće 1942. godine, sklancanju i prehrani više sjeničarskih izbjeglica po kućama ili u Kupčinskoj šumi u vrijeme majske ofanzive na Petrovu goru i njenu okolinu iste godine, do pomoći u oranju i sjetvi 1944. godine. Između brojnih žitelja Pokuplja i Sjeničaka stvorena su upravo tada čvrsta i trajna prijateljstva koja se i danas održavaju i razvijaju.

OBNOVA ŽIVOTA

Kad se neprijateljska vojska nakon neuspjelih ofanzivnih akcija na Petrovu goru u martu i maju 1942. povukla u svoja uporišta, u Sjeničaku se odmah pristupilo masovnom podizanju provizornih nastambi za oko 1000 domaćinstava ostalih bez krova nad glavom i užurbanim pripremama za proljetnu sjetvu. Ovim akcijama rukovodio je Općinski NOO Sjeničak, prema direktivama Komisije pri Štabu grupe koridunaških partizanskih odreda za rad s narodnooslobodilačkim odborima i uputama Kotarskog NOO-a Kirin — Sjeničak, a nešto kasnije Vrginmost.

Tokom proljeća i ljeta u selu su, na zgarištima, niknule nove namstambe, najčešće bajte ili nastrešnice od bujadi. Pojedinci su za stanovanje upotrebljavali i oveću burad.

Bajta od pruća, ilovače i bujadi kao jedino stanište većine Sjeničaraca 1942. godine.

Kuhalo se na otvorenim ognjištima ispred skloništa za stanovanje. Krajem ljeta i tokom jeseni privremena skloništa zamijenile su bajte — nastambe od pletera oblijepljene ilovačom i pokrivene bujadi, slamom ili kukuruzovinom. U njima su se pravili i kreveti od kolja i zidale zemljane peći, što je predstavljalo veliku prednost u odnosu na nastrešnice u kojima se nije mogla dočekati zima. Sve ove poslove radile su uglavnom žene, omladinke i djeca, uz pomoć starijih muškaraca koji se nisu nalazili u partizanima.

Istovremeno, s izgradnjom novih nastambi obavljala se sjetva i žetva. Nikada teže. U 1000 domaćinstava bilo je svega 12 pari radne stoke, od čega u Lasinjskom Sjeničaku 3 para na 318 kućnih brojeva. Selo je uz to bilo bez kukuruznog sjemena. U pomoć su priskočili seljaci iz susjednih hrvatskih sela, posebno iz Donje Kupčine, koji su dali ili posudili sjeme mnogim domaćinstvima. Malobrojna radna stoka i poljoprivredni alat raspoređivani su po strogom planu. Sitnije poljoprivredne alatke, motike i dr. pravljene su od opruga vagonских odbojnika i dijelova razlupanih željezničkih vago-

Stanovanje pod nastrešnicom.

na. Ovako se kopalo i sijalo kod svih, danas kod jednog, sutra kod drugoga, ili pola dana jednom, a pola drugom, dok se nije zasijalo koliko je bilo neophodno potrebno.

Posebna pažnja posvećivala se žetvi i vršidbi pšenice. Nju je nestrpljivo očekivao izgladnjeli narod, ali i neprijatelj. Kako bi se onemogućilo neprijatelja da preotme pšenicu, žetva i vršidba obavljali su se kolektivno i danju i noću, često u prisutnosti jačih partizanskih snaga ako se žetva obavljala u neposrednoj blizini ustaško-domobranskih uporišta. Takvu masovnu akciju žetve obavilo je jedne noći oko 150 žena i djevojaka iz Sjeničaka u napuštenom selu Prkosu.⁸⁸ Sva pšenica je u toku noći požnjevena i prevezena u Lasinjski Sjeničak na vršidbu, a da to ustaše i domobranci u Kovačevcu i Lasinji nisu ni primijetili. Akcija: »Ni zrna žita neprijatelju« — uspješno se provodila, uprkos tome što su u čitavom selu ostale sačuvane svega jedna motorna i

⁸⁸ Sjećajući se ove žetve Stana Mrkalj Balatinova kaže: »Strepile smo dok smo žele. A kad smo se dočepale šume, zaustavile smo kolonu kola, zapjevale i zaigrale kolo.«

tri-četiri ručne vršalice. Radilo se i dan i noć. Žetva je spašena, a pšenica pohranjena u zemunice.

Osim akcija na izgradnji novih nastambi, sjetvi i žetvi, u selu se tokom ljeta i jeseni razvila i masovna prerada lana i konoplje za izradu odjeće i pokrivača. Kako je lana bilo malo, ovi predmeti izrađivani su pretežno od konoplje, što je uvjetovalo da budu grubo izatkani i tvrdi pa ih je narod prozvao predmetima od »drme«.

Da bi se došlo do obuće, često se koristila samo sušena, neštavljena koža koja se, zajedno s dlakom, krojila za donove konopljenih ili vunениh naglavaka, tzv. kopa.

U nagorjelim zgradama u selu osnivaju se i škole za odrasliju djecu. Prve učiteljice u Sjeničaku su partizanke Anica Martinović, Tea Gošnjak i Milka Vukšić. Pisači materijal nabavljao se povremeno iz Karlovca i, u manjim količinama, preko učiteljice Magde Sumajstorčić iz Lipja te putem drugih veza.

Sjeničak je u to vrijeme bio među rijetkim selima u kotaru Vrginmost u kome je organiziran školski rad s djecom. U »Narodnom borcu« od 29. XI 1942. zapisano je da su u to vrijeme radile osnovne škole u Lasinjskom, Gornjem i Donjem Sjeničaku.⁸⁹

Pomanjkanje udžbenika uvjetovalo je prilično uzak sadržaj nastave koja se izvodila po predmetima s težištem da se djeca upoznaju s narodnooslobodilačkom borbom. Osim pouka u čitanju, računanju i pjevanju, program je bio podijeljen na pet dijelova: 1. Sto nam je donesao fašizam; 2. Naša borba, snaga i pobjeda; 3. Prošlost našeg naroda i nešto o ostalim slavenskim narodima (Rusija itd.); 4. Sloboda, etički dio; 5. Priroda, gospodarstvo i higijena.

Život se počeo ponovno obnavljati. Nestalo je gladi i stanovanja pod otvorenim nebom, a prikupilo se i nešto stoke. Selo je već moglo ugostiti željenog prolaznika. Prvi među takvima bili su u jesen 1942. dr Ivan i Lola Ribar, koji su prošli kroz Sjeničak na putu od Zumberka prema Kordunu i sjedištu Glavnog štaba Hrvatske. O gostoprimstvu Sjeničaraca dr Ivan Ribar je zapisao:⁹⁰

»... I dok su se ostali prevozili (preko Kupe kod Prkosa, op. a.) mi smo pošli naprijed šumom u Sjeničak, gdje smo

89 Bili su to više tečajevi opismenjavanja nego škole s redovnom nastavom, koje su polazile grupe odraslije djece u jesenje vrijeme, a kasnije i u proljeće.

90 »Uspomene iz NOB«, Beograd, 1961, str. 47.

dočekali dan ležeći pokriveni prosenom slamom. Ujutro smo ugledali popaljeno selo, nema ni jedne cijele kuće, stariji ljudi, žene i djeca u zemunicama (bajtama). Kada smo se izvukli iz slame, oko nas se okupiše seljaci s košarom sira, jaja, kruha, toplog mlijeka sa žgancima. Zajedno su s nama doručkovali, slušajući naša obavještenja o borbama protiv ustaša i četnika. Iako im je bilo sve opljačkano, spremili su nam kola i konje da nas povezu u Vojnić.«

Život i čovječnost bili su neuništivi.

ISPRAĆAJ ČETVRTE BRIGADE U MULJCIMA

Tokom proljeća i ljeta 1942, nakon dviju neuspjelih ustaško-domobranskih ofanziva na Petrovu goru i njenu Širu okolinu, narodnooslobodilački pokret počeo se širiti na susjedna hrvatska sela na lijevoj obali Kupe.

Četvrti kordunaški bataljon, koji je nastao i pretežno djelovao na kirinsko-sjениčarskom području, narastao je na oko 500 dobro naoružanih boraca, a u njegovoj trećoj ili Sjeničarskoj četi bilo je tada više od 140 partizana.

Početkom jula iz sastava 1. i 4. bataljona, koji su sačinjavali Prvi kordunaški partizanski odred, izdvojeno je oko 240 odabranih boraca u Prvi udarni bataljon toga odreda. Među njima našlo se i sedamdesetak Sjeničaraca iz 3. čete.

U to vrijeme zaredale su mnogobrojne akcije na okolna neprijateljska uporišta uz oslobođeni teritorij IV rajona: 12.

V Lasinja, 11. VI Vojnić-kolodvor, 27. VI Kravarsko kod Pisarovine, 30. VI Banski Kovačevac, 20. VII Čemernica, 9. VIII Pisiarovina, 12. VIII Pokupsko, 12/13. VIIT Vrginmost itd.

Već polovinom aprila 1942. godine 4. bataljon uputio je grupu od 11 boraca u Pokuplje i Zumberak radi pomoći tamošnjim komunistima u širenju ustanka u hrvatskim krajevima.

»Grupa se« — po sjećanju Teše Bulata — »formirala u komandi 3. čete u Lasinjskom Sjeničaku, u zaseoku Bjeloši, iz cijelog Bataljona. Javljali su se prvenstveno političk' najizgrađeniji borci, koji su bili svjesni značaja širenja ustanka u tim hrvatskim krajevima. U grupu se prijavilo više dobrovoljaca, od kojih su izabrana jedanaestorica . . .«⁹¹

91 Zbornik 3, HAK, Karlovac 1971, str. 1135.

Među borcima ove grupe nalazio se i Sjeničarac Dušan Vlajnić.

Tokom ljeta organiziraju se za prelazak s Korduna u Pokuplje i Zumberak jače partizanske snage. Tako je 16/17. jula 1942. prešao preko Kupe iz Petrove gore novoformirani Zumberačko-pokupski odred u čiji je sastav, pored ostalih jedinica, ušla i Proleterska četa Prvog kordunaškog partizanskog odreda u jačini od 125 odabranih boraca, obučenih u vojnička odijela i naoružanih s karabinima i 11 puškomitraljeza. Među njima nalazilo se i sedam Sjeničaraca, dotadašnjih boraca Sjeničarske čete: Božo Juras, Ljuban Bjeloš Jamar, Mirko Bjeloš, Rade Bjeloš, Mile Rudan, Pero Rudan i Stevo Nikoliš, a dvadesetog augusta formira se u selu Gornjem Budačkom, ispod Debele kose, Prva kordunaška ili 4. brigada Hrvatske od baraca dvaju udarnih bataljona Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda i Omladinskog bataljona »Joža Vlahović«, koja neposredno nakon osnivanja prelazi na područje Pokuplja i Zumberka.

Na svom putu prema ovim krajevima Brigada se dva-tri dana zadržala u šumi Muljci, na granici između Sjeničaka i Ostrožina. Tu je 23. augusta održan veliki narodni zbor, kome je prisustvovalo oko 6000 žitelja sjevernog dijela kotara Vrginmost. Na zboru su govorili Nikola Vidović, komandant i Mile Martinović, politički komesar Brigade. Bio je to do tada najveći zbor u toku narodnooslobodilačkog rata u ovom kraju. I najradosniji. Narod je tada prvi puta na jednom mjestu vidio veću partizansku jedinicu u kojoj se nalazilo oko 800 dobro naoružanih boraca. Orila se pjesma, igrala kola i veselilo. Žene i omladinke praznile su svoje košare prepune najbolje hrane koju su u to vrijeme mogle pripremiti. Više od stotinu omladinki i pionira donijeli su u Muljce voće za svoje borce. Nikada većeg ponosa i veselja. Narod je osjećao svoju snagu. Rasla je vjera u pobjedu.

A onda, svega tri dana nakon ovog zbora, Brigada je prešla preko Kupe. Za prijevoz boraca preko rijeke Kotarski NOO Kirin—Sjeničak i Općinski NOO Sjeničak sagradili su tri čamca. Osim toga, za prijevoz su korišteni i postojeći skriveni čamci na Kupi kod Prkosa.

Na svom putu za Zumberak Brigada je 26. augusta 1942. izvela jednu od najhumanijih akcija u historiji narodnooslobodilačkog rata, oslobodivši iz ustaškog logora u Jastrebarskom 727-oro djece pohvatane pretežno prilikom neprijateljskih ofanziva na Kozaru, Kordun, Baniju i Liku. Među njima nalazilo se i dvanaestoro Sjeničaraca — osam dječaka

S narodnog zbora u Muljcima 23. 8. 1942. godine.

i četiri djevojčice, pohvatanih kao slugani u Pokuplju: Mila V. Bratić, Rade Katić Sljek, Jovo Mrkalj Šnajder, Kata Mrkalj Markova, Milić i Rade Mrkalj Lukunić, Milka M. Rosić, Gojko i Vaso Suzić Nikolini, Mile Škaljac, Milić A. Škaljac i Danica Vujčić Radina.

Prilikom izvođenja ove akcije štab Brigade usko je surađivao s rukovodećim komunistima iz Pokuplja Nikolom Brezovićem Prebegom, Stjepanom Korenom Bendžom, Franjom Mikulićem Kopačem i drugima.

O oslobođenju i izgledu djece logoraša u Jastrebarskom ostalo je u listu »Partizan«, glasilu Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske, u dvobroju za septembar i oktobar 1942. godine, zapisano: »Hura, hura, živjeli partizani, živjela sloboda, razlijegalo se glavnom ulicom Jaske. To su dječji glasovi, piskavi, razdragani od uzbuđenja sliveni u jednu silnu dernjavu, urnebes, koji se stapao u opći ratni šum što je toga jutra obuzeo Jasku. Ogromna rulja djece tekla je kao bujica prema središtu gradića i zaglavila se u glavnoj ulici. To je fašističko roblje, koje je bilo u nekim talijanskim barakama, ograđenim žicom. Partizani su ih pustili na slobodu. Bujica je potekla prema šumi. Dernjava je zaglušila uši. Eno šume,

polja, potoka! Eno, tamo, tamo se slobodno diše! Eno njiva kukuruza. Brzo, brzo, tko će prvi stići! Bujica jurne u kukuruz. Lome se klipovi, šuštanje i vrisak izmiješali se. Djeca se guše glođući. Nastade jedan čas zatišje. Samo se čulo sladokusno mljaskanje mladog kukuruza. Nije bilo vremena da se operuša, grizlo se odmah svejedno. Zrno i perušina. . . Eno, nekoliko gredica mrkve. Pohlepno popadoše po njima. Za čas je mrkva bila počupana i halapljivo spremljena u prazne želuče, koji su se srasli s hrptenjačom. I prva njiva repe za čas je izbrisana s lica zemlje. Na voćke se sjatiše jata djece kao čavke. Svuda iza njih ostajala je pustoš . . . Mali sićušni kosturi kreću na dva koštana štapa, na sredini ojačana i presvučena tankom prljavom kožom. Iz dronjaka vire rebra, koja podsjećaju na seoski plot od šiblja. Hrptenjače su im iskočile, a kralješci hoće da probiju nategnutu tamnu kožu. Istanjeni vratovi odaju utisak kao da više ne mogu nositi te lubanje živih mrtvaca. Izbezumljene, bezbojne i od gladi zažarene oči vire iz dubina i suludo zvjeraju za plijenom . . .

Odraslija srpska djeca u ustaškom logoru u Jastrebarskom 1942. godine.

I naše partizanske oči zažarile su se, gutali smo da nam ne bi navrle suze. Gnjevno i prijeteći stiskale su se naše pesnice ... Fašistička neman ... krvavo će platiti za ove duge povorke živih sićušnih kostura ...»

O podvigu Četvrte kordunaške brigade drug Tito je depešom obavijestio Moskvu: »Naši partizani oslobodili su iz koncentracionog logora u Jastrebarskom kod Zagreba 900 kozaračke djece, a ne 600 kako je ranije bilo javljeno. Tu djecu su ustaše mučile i htjele da ih vaspitaju u duhu fašizma. Sva ova djeca nalaze se sada na našoj oslobođenoj teritoriji.«⁹²

SJEĆANJE NA USTAŠKE LOGORE

»Imao sam 15 godina« — sjeća se Rade Mrkalj Lukinić — »kad sam se u proljeće 1942. vratio s majkom Stanom i starijim bratom Nikolom iz Krstinje i Petrove gore na zgarište spaljene kuće. Hrane nije bilo, pa sam otišao za slugana u susjedno hrvatsko selo Šišljavić, kod Silvestra Brezovića. Čuvao sam stoku i bio zadovoljan, jer mi je gazda bio dobar.

Jednoga dana vraćao sam se s gazdom iz šume gdje smo bili otišli s kolima po drva. U blizini sela neki ljudi su nam rekli da ustaše po selu hvataju srpsku djecu — slugane. Uplašio sam se i htio vratiti u šumu, ali me je gazda ohrabrio govoreći: 'Ne boj se ti nikoga, ja jamčim za tebe, idi ti sa mnom doma!' Pristao sam.

U središtu sela, zvanom Oštarije, vidjeli smo grupu ustaša s pohvatanom djecom — sluganima. Ponovo me uhvati strah. Morali smo proći pored njih. Stiskao sam se iza gazdinih leđa na vozu drva, zakrenuvši glavu od ustaša. Kad smo prišli sasvim blizu, jedan domaći ustaša iz Kablara izađe pred nas na cestu i zaustavi kola. Gazda ga upita šta želi, a on reče: 'Neka slugan siđe!' Gazda se usprotivi, ali ustaša ne popusti. Uhvatio me i gotovo otrgnuo od drva za koje sam se grčevito držao. Počeo sam glasno plakati i otimati se. Vidio sam i gazdu kako plače. Pomoći nije bilo. Ustaša me čvrsto držao i odveo do ostale djece. Među njima bilo je i nekoliko dječaka i djevojčica iz mog sela: Jovo Mrkalj Šnajder, stričev sin Mićo, Milka M. Romić, Gojko i Vaso Suzić, Mila Bratić,

92 Dragoje Lukić, Kozara bez bijelih zastava, feljton, Večernje novosti, Beograd, 26. 8. 1977.
(Kasnije je precizno utvrđeno da je oslobođeno 727-oro djece)

Rade Katić, Kata Mrkalj, Mile i Milić Škaljac i Danica Vujčić, a od odraslih Stana Mrkalj Šnajder, Marko Bjeloš Dido, Mika Vujčić Mićanova, Mile Vujčić iz Jaševače, Milka Bjeloš Zunska, Marta Bjeloš, Boja Juras i neki drugi.

Kad su doveli još jedan broj djece, krenuli su s nama za Pisarovinu. Obalom uz Kupu, prema Gracu, kretala je poduža kolona. Ne primijetivši ustašu u blizini, izašao sam na jednom mjestu iz stroja da popijem vode. Nisam bio ni došao do obale kadli se začu povik: 'Kuda, kuda, sad ćemo te mi napojiti!' Prestrašio sam se i utrčao u kolonu. Ustaša se iza toga raspitivao po koloni tko je to izlazio. Nitko me, na sreću, nije odao. Iza toga počeli su strože s nama postupati.

To ipak nije obeshrabrilo jednog starijeg dječaka, Nikolu Mirilovića iz Ostrožina, da na Gracu, gdje smo bili zastali, pokuša bijeg. Nije uspio. Ustaše su ga uhvatile i pred svima nama istukle do besvijesti. Iz Graca smo krenuli cestom prema Pisarovini. Tu su nas zatvorili u nekadašnji sokolski dom. Mnogi od nas, vidjevši po prvi puta dugačku užad kako visi u prostoriji, pomislili smo da će nas ustaše o njih vješati. To je izazvalo masovni plač i zapomaganje. Umirili smo se tek tada kad su nam neki odrasli ljudi među nama objasnili da je to užad za vježbe. Tu smo prenoćili. Čini mi se da nitko nije spavao. Probdjeli smo noć u strahu i uvijek s istim mislima: kuda će s nama, što će biti sutra . . .

Ujutro pred dvoranu stižu kamioni. U dvorani jauk i plač. Zaključujemo da nas voze na strijeljanje. Vrata se naglo otvaraju. Ustaše viču: 'Van bando, danas ćemo vam pokazati! . . . Više kao da i ne osjećamo strah. Krećemo se jedan po jedan prema kamionu, polako kao da smo paralizirani. Ustaše psuju, požuruju. Trpamo se u kamione. Ustaše za nama. Kamioni kreću. Ne znamo kuda nas voze. Nakon kraćeg vremena zaustavljamo se. Izlazimo brzo van. Vidimo da smo na nekoj željezničkoj stanici. Čitamo: Zdenčina. Ubacuju nas u vagone za prevoz stoke. Zaključavaju. Teretnjak kreće. Putujemo dugo, bez vode i hrane. Često se zaustavljamo, ali ne izlazimo. Napokon stižemo u Okučane. Silazimo. Ukrćavamo se ponovo u kamione. Vozimo se u nepoznatom pravcu. Stižemo pred logor u Staroj Gradiški. Preko žice čuju se povici: 'Evo ih, još dolaze!' Smještaju nas u jednu prostoriju izvan logora. Toliko nas je da ne možemo ni sjesti. Ostavljaju nas tri dana zaključane. Malaksavamo od nečistoće, umora, gladi i žeđi.

Treći dan popodne otključavaju vrata. Izlazimo na svjež zrak. Život se ponovo vraća. Prolazimo pored dugačkog stola

na otvorenom prostoru. Dajemo lične podatke o sebi. Ustaše ih upisuju i dijele brojeve. Vade nam remenje iz hlače i žniravce iz cipela .. . Nakon nekog vremena Zidovi — logoraši donose nam poveće kazane hrane, zapravo škroba, bez pribora za jelo. Sipaju nam škrob na zavrnutu dijelove kaputa ili košulja. Sagibamo se i halapljivo srčemo brašnastu tekućinu, dok ne procuri na drugu stranu. Nakon jela razdvojili su veće od manjih. Nas manje smjestili su u kulu, u sobe s četiri reda ležaja na podu, betonu. Već nakon nekoliko dana slabiji i bolesniji počeli su umirati. Svakog jutra Zidovi — logoraši iznosili su ponekoga mrtvog iza zgrade u jednu jamu.

Jednog dana odabrali su među nama jednu grupu. Smjestili su nas u zgradu izvan logora. Dali su nam kratke hlače, zatvorene bluze i ustaške kape. Na ovratnike i kape stavili su nam ustaški znak, veliko slovo U. Dali su nam malo više jesti nego u unutrašnjosti logora. Učili su nas marširati i pjevati ustaške pjesme. Sve to nije dugo trajalo. Uskoro su nas pokupili i kamionima odvezli u Gornju Rijeku kod Križevaca, gdje smo ostali oko dva mjeseca.

Tu nam je bilo već bolje. Narod u okolici našeg logora bio je dobar i donosio nam je krišom nešto hrane. Činile su to najviše žene prilikom povratka s kopanja iz polja.

Sjećam se da smo s drvenim puškama stražarili i izvan logorskog kruga, kontrolišući da neki od dječaka — logoraša ne bi izlazio van. I ja sam nekoliko dana stražario izvan kruga, na jednom križanju kuda se tjerala stoka na pašu. Tu mi je prišla jedna djevojčica od desetak godina i pitala me da li sam gladan. Kad sam joj odgovorio potvrdno, obećala mi je donesti dudova. To je i učinila. Narednih dana donosila mi je i malo kruha. Bio sam tužan kad sam morao napustiti to stražarsko mjesto. Znao sam da mi djevojčica neće moći više donositi kruha koga smo mi toliko željeli.

U potrazi za hranom jedan dječak, neki Jovo iz Vojnića, stao je bježati iz logora k seljacima u susjedna polja. Ustaše su to primijetile, uhvatile ga i ubile iz pištolja iza jedne logorske zgrade i bacili u jamu za gašenje vapna. Bio je to znak upozorenja svima nama. Strah je zavladao logorom. Plašili smo se da nam i seljaci u prolazu nešto dobace. Uništavali su nas i moralno svakodnevnim pričama kako je na Kordunu i na Kozari sve pobijeno. Nismo znali šta je istina, ali nismo u to vjerovali.

Jedne večeri stigli su kamioni. Utrpali su nas i povezli u noć. Mislili smo da nam je to posljednje putovanje. Odjed-

nom, željeznička stanica — Križevci. Malo smo se ohrabрили jer smo predosjećali da ćemo nastaviti put, a putovati, makar kuda, značilo je za nas još malo živjeti. Ušli smo još jednom u stočne vagone. Voze nas. Opet dugo. Stižemo u Zagreb. Srce nam igra od pomisli da smo sve bliže rodnog kraja. Postrojavamo se pokraj vagona. Diješe nam hranu: mlijeko, jaje i malo kruha. Prvi put, nakon nekoliko mjeseci, kušamo mlijeko. Kažu da je to dar od Crvenog križa.

Ubrzo nastavljamo putovanje. Unoćava se. Buljimo kroz rešetke zatvorenih vagona. Opsjednuti smo jednim pitanjem: kuda? Pomišljamo, možda će nas i pustiti kad nas voze prema Karlovcu. Teretnjak staje: Jaska.

Dočekuje nas nekoliko konjskih zaprega. U njih ulaze bolesni i iznemogli. Ostali idu u koloni pješice do mjesta. Noć je. Ustaše upozoravaju na disciplinu. Stižemo do crkve. Tu nam u jednoj od tri talijanske barake, ograđene bodljikavom žicom, daju komadić kruha i malo čaja. Iza toga, smještavaju nas u stari dvorac. Oko nas je više žena u crnim mantijama. Na ovratniku im ustaški znak. Kažu da su to časne sestre koje će o nama voditi brigu. Nadamo se boljim danima.

Sutradan primjećujemo da u dvorcu ima mnogo djece — logoraša. Govore da su dovedeni s Kozare. Ne zna se tko je mršaviji, mi ili oni. Čujemo da se mnogo djece nalazi i u talijanskim barakama podno crkve i malo dalje od mjesta u selu Rijeci, u nekoliko napuštenih štala i nastrešnica za sušenje cigli, gdje se nalazi ustaška ekonomija.

Hrana se sastoji gotovo isključivo od škroba, ali i njega nema dovoljno. Jedemo ga iz dana u dan. Sve je veći broj bolesnih od dizenterije. Neke časne sestre postupaju s nama gore od ustaša. Tuku nas i muče glađu. Manji i slabiji umiru. Čak i po desetak dnevno. Tonemo u mrak beznade. Vidimo da smo osuđeni na najstravičniju smrt — smrt glađu. Sve smo slabiji. Ne možemo se više ni kretati. Apatično očekujemo kraj.

A onda je jednog jutra zapucalo od željezničke stanice. Počeli smo se buditi i prilaziti k prozorima. Shvatili smo da se vodi borba. Vjerovali smo da to partizani napadaju. Obuzimala nas je neviđena radost, ali i strah. Šta ako ne pobjede? Ustaše će nas poslije toga sigurno sve potući. Borba se oteгла. U sobe ulaze časne sestre i tjeraju nas od prozora. Mi se ne damo. Odjednom primjećujemo partizane kako pretrčavaju cestu prema nama. Čuvateljice nam panično zapovijedaju da skidamo sa sebe ustaške oznake. Mi ih i ne čujemo. Vičemo s prozora koliko tko može samo da nas

partizani čuju. Prilaze. Evo ih već pred dvorac. Dovikuju nam da izlazimo. Trčimo bez daha. Puna su nas vrata i stepeništa. Padamo i ustajemo. Prelazimo jedni preko drugih. Oni stariji i malo jači već su vani. Partizani nas šalju ponovo unutra po ćebad. Opet krkljanac. Na kraju izvlačimo i bolesne. Partizani nas požuruju. Iz baraka, preko ceste, prilazi nam još mnogo djece. Ima nas nekoliko stotina. Krećemo. Izlazimo iz mjesta. Nailazimo na njive s kukuruzom i repom. Uliječemo u njih kao jata ptica. Otkidamo klipove, čupamo repu. Halapljivo jedemo prijesne plodove. Partizani nas odvrćaju, znaju koliko je to opasno. Izlazimo ponovo na cestu. Idemo prema Sv. Jani i Zumberku. Dolazimo do šumice ispod jednog križanja. Zaustavljamo se. Mali odmor. Teško se krećemo. Ima dosta bolesnih koje nose. Partizani nam dijele šećer u kockama. Čudimo se da takvo nešto još postoji. Opet pokret. Iznenada avioni. Sklanjamo se. Prelaze preko nas. Kruže oko Jaske. Traže nas. Cestom iza nas čuju se kamioni. Sustižu ustaše iz Karlovca i Zagreba. Skrećemo od ceste u brda. Ostavljamo bolesne, a njih nije malo. Među njima je i moj bratić Mićo. Trčimo koliko možemo. Partizani nas puštaju ispred sebe. Otvara se borba. Partizani odbijaju napad ustaške prethodnice. Izmičemo. Putujemo dugo preko brda i jaruga. Posrćemo, padamo, dižemo se. Vučemo jedni druge. Pred noć stižemo u neko selo. Seljaci nam odmah donose večeru. Ne smijemo mnogo jesti nakon višemjesečne gladi. Partizani nam govore da ćemo se smjeti najesti tek za nekoliko dana. Umorni smo, ali presretni. Konačno smo na slobodi. Tu ostajemo oko četrnaest dana.

Onda je došao jedan partizanski oficir i odabrao među nama oko 200 najjačih, među kojima sam se našao i ja. Bili su tu još iz mog sela Jovo Mrkalj, Rade Katić i Mile i Milić skaljac. Krenuli smo kad se počelo unoćavati. U toku noći prešli smo prugu i cestu Zagreb — Karlovac i osvanuli u Kupčinskoj šumi, gdje smo ostali cijeli dan. Na večer smo došli u selo Kupčinu. Tu smo večerali. Kako nije bilo veze za prebacivanje preko Kupe, vratili smo se ponovo u šumu. Na večer smo došli opet u selo. Veza je uspostavljena. Dolazimo na Kupu. Prevozimo se. Stižemo na slobodnu obalu. Dolazimo u selo Štipan. Nas petoricu iz Sjeničaka preuzima Mika Bjeloš i odvodi kući. Ni jedan nije imao više od 25 kilograma.«

Danas, kraj žive ograde u Jaski, uzdiže se na mramornom platou, statua majke s djetetom u naručju. Na spomeniku zlatnim slovima piše:

»Četiri stotine osamdeset i šest mladih života djece Kozare, Banije, Like i Korduna svirepo je uništio ustaški teror 1942. godine.«⁹³

Pomrli su za samo dva mjeseca!

FORMIRANJE 13. PROLETERSKE BRIGADE

U nastojanju da se narodnooslobodilački pokret na Zumberku i u Pokuplju što više omasovi i da se pojačaju akcije na tom području, nadomak Zagrebu, gdje su Maček i Stepinac smatrali da imaju jiaako uporište, Glavni štab Hrvatske donio je 28. oktobra odluku, a 4. novembra 1942. izdao i naredbu, da se od jedinica Prvog proleterskog NOU bataljona Hrvatske⁹⁴ i Zumberačko-pokupskog NOP odreda⁹⁵ formira 13. narodnooslobodilačka udarna brigada Hrvatske.

Četvorodnevna neprijateljska ofanziva na žumberačko područje, koja je otpočela 28. oktobra i u kojoj je učestvovalo oko 15.000 Talijana, Nijemaca, ustaša i bjelogardijaca, onemogućila je formiranje brigade na tome području.

U četvorodnevnim žestokim borbama s udruženim neprijateljskim snagama partizani Prvog proleterskog udarnog bataljona i Zumberačko-pokupskog odreda probili su neprijateljski obruč kod Glušinja, prešli prugu Zagreb — Karlovac i 1. novembra stigli u Donju Kupčinu, odakle su se preko Kupe prebacili u Sjeničak.

93 Dječji logor u Jastrebarskom ponovo je formiran i postojao je do kraja rata. Prema novijim istraživanjima u njemu je od 1942. do 1945. pomrlo 1018-ero djece.

94 Prvi proleterski NOU bataljon Hrvatske formiran je 7. maja 1942. u Korenici od odabranih boraca — partizana Like, Korduna, Banije, Hrvatskog primorja i Dalmacije. Prilikom formiranja u Bataljonu je bilo 40 Ličana, 50 Dalmatinaca, nekoliko Primoraca i oko 90 Kordunaša i Banijaca. Komandant Bataljona bio je Ante Banina. Mjesec dana kasnije Bataljon je imao 305 boraca. Na Zumberak je došao krajem septembra 1942. godine.

95 Zumberačko-pokupski NOP odred formiran je 2. jula 1942. u Petrovoj gori. U sastav Odreda ušla je najprije Proleterska četa Prvog kordunaškog partizanskog odreda u jačini od 125 odabranih boraca, naoružanih vojničkim puškama i 11 puškomitraljeza. Ova četa prešla je, zajedno sa Štabom novoformiranog Odreda, Kupu 16/17. jula 1942. i prešla u Zumberak. U Zumberku u Odred ulaze jedinice koje su tu bile već ranije došle s Korduna i kroz borbe se omasovile kao: četa Teše Bulata od 100 ljudi, četa »Kljuka« s oko 110 i vod Grge Milašinića s 30—40 ljudi. Nešto kasnije u Odred je ušla i Zumberačka omladinska četa, zatim Druga četa Šestog banijskog bataljona i četa Zumberčana. Tada su u Odredu formirana dva bataljona: »Josip Kraš« i »Slavko Klobučar«, odnosno »Kljuka«. Komandant prvog bataljona bio je Mišo Breberina, a drugog Simo Vučinić.

(Trinaesta proleterska u NOB, Zbornik dokumenata, str. 20—23).

Spomenik 13. proleterskoj brigadi pred školom u Gornjem Sjeničaku.

Neprijateljske snage nadirale su za njima sve do Kupe, gdje su zastali i s prostora između Donje Kupčine i Šišljavića nekoliko dana, bez prekida, tukli artiljerijskom vatrom po Sjeničaku. Nikada do tada, a ni kasnije tokom čitavog rata, nije na područje Sjeničaka palo toliko topovskih granata. Talijani nisu štedjeli municije. Srećom, ljudskih žrtava nije bilo. Kako je domet njihove artiljerije dosezao samo do kraja Lasinjskog Sjeničaka, narod se već prvoga dana povukao u Gornji i Donji Sjeničak.

U Gornjem Sjeničaku, u zaselku Manojlovići, našli su se tih dana i borci Prvog proleterskog bataljona i Zumberačko-pokupskog odreda sa svoja dva bataljona »Josip Kraš« i »Kljuka«. Tu je 7. novembra od ovih jedinica i Devete omladinske čete Korduna⁹⁰ formirana 13. narodnooslobodilačka udarna brigada »Josip Kraš«, koja se u selu zadržala narednih pet-šest dana.

⁹⁰ U toku ljeta i jeseni 1942. u zaseoku Vuka, između G. Sjeničaka i Ostrožina, završile su jednomjesečnu vojno-političku obuku tri omladinske čete: Peta sa 104, Deveta sa 100 i Dvanaesta sa 100 omladinaca i omladinki. Omladinci Pete čete ušli su 15. septembra 1942. u sastav 5. kordunaške brigade, Deveta četa 7. novembra u sastav 13. NOU brigade, a Dvanaesta četa 20. decembra u sastav 4. kordunaške brigade.

»Formiranje ove brigade, kako to ističe Milan Žeželj u predgovoru knjizi Trinaesta proleterska u NOB,⁹⁷ »imalo je dvostruki značaj. S jedne strane, ona je trebala da, prema ranijoj zamisli, bude u što kraćoj perspektivi i prva proleterska brigada u Hrvatskoj i da, kao takva, ima posebnu ulogu i zadatke. S druge strane, njenim formiranjem trebalo je da radni narod Zagreba i okolice, a u prvom redu Žumberka i Pokuplja, dobije u cilju daljeg razvoja NOB na tom području 'svoju brigadu', kao i ostali krajevi Hrvatske, gdje su se brigade već bile uglavnom svuda formirale.

Formiranjem 13. NOU brigade . . . bila su zadovoljena oba zahtjeva: da brigada bude ondje gdje će imati najbolje uslove za izgradnju u proletersku jedinicu i da, ujedno, pomogne razvoj NOP-a na području između Kupe i Save . . .«

U brigadi je prilikom formiranja bilo oko 600 boraca, naoružanih s 8 teških mitraljeza, 34 puškomitraljeza i oko 500 pušaka. Novopridošli omladinci bili su pretežno bez uniformi i oružja, a jedan dio i bez obuke. Među omladincima Devete kordunaške omladinske čete koji su ušli u Brigadu nalazilo se i 14 Sjeničaraca: Petar Bjeloš (ostao u brigadi do polovine 1943. god), Miloš Bratić, Mirko Jurić, Nikola Krkljuš, Jovan Lončar, Milka Manojlović (do ranjavanja aprila 1944), Milić Mrkalj, Rade Mrkalj (do proljeća 1942), Vaso Pruginić, Rade Roknić, Rade Rudan, Nikola Slijepčević (do septembra 1943), Rade Vlajnić i Rade Vujčić. Osim njih, u Brigadu su kao borci Zumberačko-pokupskog odreda odnosno 1. proleterskog bataljona Hrvatske ušli: Ljuban Bjeloš, Marko Carević, Mile Jelača, Božo Juras, Stevo Nikoliš, Pero Rudan i Dušan Vlajnić.

Prema podacima od 22. XII 1942. godine, u 13. brigadi bilo je ukupno 556 boraca, od čega 121 radnik, 297 seljaka, 99 zanatlija, 15 namještenika, 3 vojna lica i 21 intelektualac. Po nacionalnoj strukturi u Brigadi je bilo: 276 Hrvata, 263 Srba, 13 Slovenaca i 4 Makedonca. Članova KP bilo je 114, simpatizera 153, skojevaca 206, kandidata 83.

Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 4. novembra 1942. za komandanta Brigade imenovan je Ante Banina, a do njegova ozdravljenja od posljedica ranjavanja Rade Bulat. (Banina ovu dužnost nije ni kasnije preuzeo. Bulat je bio komandant do aprila 1943. godine, kada ga je zamijenio Milan Žeželj). Politički komesar bio je Božo Spaček, operativni oficir Vojislav Ivetić, a načelnik Štaba Jurica Draušnik.

97 »27. srpanj«, Zagreb 1957.

Naredbom Štaba Druge operativne zone od 7. XI 1942. u bataljonima su postavljeni ovi rukovodioci:

I bataljon: komandant Milan Žeželj, zamjenik komandanta Simo Vučinić, politički komesar Martin Moj mir, zamjenik Slavko Markon i operativni oficir Vaso Todorović.

II bataljon: komandant Milan Mraović-Simić, zamjenik Stjepan Mikšić, komesar Ljudevit Cesaree, zamjenik Mladen Bubica i operativni oficir Stevo Hinić;

III bataljon: komandant Bogdan Mamula, zamjenik Tešo Bulat, komesar Duško Pekić i zamjenik Herman Furlan.

Komandiri četa bili su: Boško Zigić, Mile Krivokuća, Mika Palčić, Dragan Borota, Ljuban Vrga, Božidar Ribić, Božo Mamula, Đorđe Tarbuk i Čedo Bućan, a komesari: Domjan, Luka Knezović, Ante Kursar, Vladimir Božac, Dragan Vujić Spaho, Filip Brekalo, Ljuban Ajdinović, Mihailo Hladi i Ivan Butković.⁹⁸

Nakon šestodnevnog zadržavanja u Sjeničaku Brigada je u noći između 13. i 14. novembra prešla preko Kupe na teritorij Zumberka gdje je ostala gotovo godinu dana.

Zbog uspješne borbe protiv Talijana, Nijemaca, bijele garde i ustaša, 13. brigada je već 11. decembra 1942. naredbom Glavnog štaba Hrvatske, proglašena proleterskom i dobila naziv 13. udarna narodnooslobodilačka proleterska brigada »Rade Končar«.

Borbeni put 13. proleterske brigade može se podijeliti u dva perioda: prvi, od formiranja pa do novembra 1943, kada je djelovala na Zumberku, a povremeno i u Pokuplju i Beloj krajini u Sloveniji i drugi, kada je od novembra 1943. u sastavu Prve proleterske divizije NOVJ vodila borbe u Bosni, Sandžaku, Srbiji, Srijemu i Slavoniji, sve do oslobođenja Zagreba 8. maja 1945. godine.

Boravak Brigade na Zumberku bio je od naročitog značaja. Ona je na tom području razvila veliku borbenu, političku i kulturno-prosvjetnu djelatnost. Nizala se akcija za akcijom, uspjeh za uspjehom: Sv. Jana, Suhor, Sošice, Krašić, Sv. Nedelja, Lekenik, Plješivica, Novo Selo, Stoj draga itd. Narod Zumberka i Pokuplja smatrao ju je svojom jedinicom. Slao je u nju svoje sinove i kćeri, hranio njene borce i čuvao ranjenike. Iz Zagreba su svakodnevno u Brigadu stizale grupe radnika, studenata i đaka, koje su upućivale

⁹⁸ Isto, str. 27—29, 59.

partijske i skojevske organizacije. Polovinom septembra u Brigadi je bilo 1057 boraca, od čega 142 žene, a početkom oktobra 1943. nakon dolaska 200 Primoraca iz Trinaeste divizije, broj se povećao na preko 1250 boraca. Kada je Brigada početkom novembra 1943. kretala u Bosnu, ostavila je iza sebe vrlo bogate rezultate: Zumberak i Pokuplje bili su slobodni, formirale su se nove jedinice od boraca toga kraja, organizirana je svuda narodna vlast, a na terenu su djelovale mnoge političke i društvene organizacije NOR-a.

Na svom putu za Bosnu, u sastav Prve proleterske divizije, 13. proleterska brigada prošla je 5. novembra 1943. kroz Sjeničak iz pravca Lasinje prema Vojnić-kolodvoru i Vojniću. Sjeničarci su, nakon godinu dana, ponovo susreli borce koje su odavde ispratili na Zumberak. Tada su to još jednom učinili ali u pravcu Bosne.

U drugoj fazi svoga borbenog puta Brigada se posebno istakla u bitkama na Lisini juna 1944, na Palisadu od 23. do 27. augusta, Jelovoj gori 8. septembra i prilikom oslobođenja Zemuna u oktobru iste godine.

U jednoj borbi na Vlašiću, nedaleko Travnika, 9. januara 1944. Sjeničarac Milić Mrkalj Šnajder izveo je pravi podvig.

O tome je u knjizi Trinaesta proleterska u narodnooslobodilačkoj borbi zapisano:

»... U borbi kod Mudrika neprijatelj je ostavio na bojnopolju oko 120 mrtvih vojnika i oficira s kojima se nalazila

1 četnička banda, kao i više ranjenih. U toj borbi naročito se istakao nišandžija na teškom mitraljezu (Bredi), koji je iz svog mitraljeza pobio oko 70 njemačkih vojnika.

U više navrata neprijatelj je pokušavao zarobiti istog nišandžiju s njegovim mitraljezom, koji se za sve vrijeme nastupanja neprekidno tukao i ispalio iz mitraljeza 1200 metaka. U posljednjem momentu, kad su se Švabe prelazeći preko svojih lešina bili privukli na odstojanje od 5 metara, i to bez pucnjave, da zgrabe mitraljez za cijev, junački nišandžija koji nije strahovao da će poginuti, u posljednjem času zgrabio je mitraljez s postoljem i uspio izmaći neprijatelju. Nišandžija na 'Bredi' zove se Mrkalj Milić, vodnik iz V čete IV bataljona.«⁹⁹

99 Isto, str. 326, dok. br. 71 od 15. I 1944.

(Mrkalj Nikole Milić rođen je 1921. godine u Lasinjskom Sjeničaku. Nakon obuke u 9. omladinskoj četi, stupio je 7. novembra 1942. u 13. brigadu, u kojoj je ostao do oslobođenja 1945. godine. Rat je završio kao poručnik JA. Bio je komandant bataljona od jeseni 1944. do kraja rata. Penzionisan je radi bolesti 1956. godine u činu kapetana I klase. Od tada, pa do smrti

Milić Mrkalj

Tih dana Radio-London i »Slobodna Jugoslavija« govorili su o podvigu neustrašivog borca Milica Mrkalja, a Vrhovni štab NOV Jugoslavije pohvalio ga je za primjerno junaštvo.

1977, živio je u Apatinu, gdje je obavljao dužnost direktora Komunalnog zavoda za socijalno osiguranje. Bio je aktivan društveno-politički radnik i dugogodišnji predsjednik Općinskog odbora SUBNOR-a. Član SKJ bio je od 1942. godine. Za zasluge u NOR-u bio je odlikovan Ordenom za hrabrost, Ordenom zasluga za narod, Partizanskom zvijezdom, Ordenom bratstva i jedinstva i Ordenom za vojne zasluge).

Stevan Nikoliš

U borbama Brigade tokom maja 1944. godine, u okolini Mrkonjić Grada, istakao se još jedan Sjeničarac. Bio je to Stevo Nikoliš, politički komesar V bataljona. O tome u spomenutoj knjizi stoji:

»25. V .. . neprijatelj iznenada izbija na Cigansko brdo. Padom ovog položaja padao je čitav položaj prema Podrašnici. Od Štaba brigade dolazi naređenje da se ti položaji moraju održati jer da I (proleterska) brigada vodi žestoke borbe u pravcu Gerzova.

V bataljon je od mraka do 24 časa vršio pet uzastopnih juriša na Cigansko brdo, i tek šesti put uspio da neprijatelja odbaci u jednom silnom jurišu . . . Bataljon je ovim jurišima pokazao divan primjer proleterskog ofanzivnog elana. U ovoj borbi pao je junačkom smrću politkomesar bataljona (Stevo Nikoliš) .. kao i mnogi drugi. Cigansko brdo naši su osvojili.«¹⁰⁰

U jedinicama 13. proleterske brigade poginuli su ovi Sjeničarci: Mile Jelača, Nikola Krkljuš, Jovan Lončar, Stevan Nikoliš, Vaso Pruginić, Rade Roknić, Rade Rudan, Rade Vlajnić i Rade Vujčić.

Tokom NOR-a kroz čete i bataljone Brigade prošlo je preko 10.000 partizana, pripadnika svih naših naroda i narodnosti. Za borbene zasluge i visoku moralno-političku svijest brigada je odlikovana Ordenom narodnog oslobođenja, Partizanskom zvijezdom I reda i Ordenom narodnog heroja.

GROBNICA BORACA OSME DIVIZIJE

U groblju na Križu, u Lasinjskom Sjeničaku, nalazi se grobnica osamnaestorice boraca Osme kordunaške udarne divizije, izginulih 9. decembra 1942. godine u borbi s neprijateljskim posadama u susjednim hrvatskim selima Skakavcu i Banskom Kovačevcu.

Bila je to po redu druga akcija boraca 8. divizije nakon njenog formiranja, 22. novembra 1942. u Crevarskoj Strani kod Vrginmosta.

U borbi za oslobođenje Skakavca i Kovačevca učestvovala su sve tri brigade ove divizije i Prvi bataljon Prvog kordunaškog partizanskog odreda. Četvrta brigada napadala je Kovačevac, Peta s pomenutim bataljonom Skakavac, dok se Petnaesta brigada nalazila na osiguranju prema skakavačkoj željezničkoj stanici i selu Vukmaniću, zatvarajući pravac prema Karlovcu. Cilj akcije sastojao se u razoružavanju i

100 Isto, str. 442, 443.

(Nikoliš Miloša Stevan — Stevo, rođen je u Gornjem Sjeničaku 1923. godine. Kao skojevac stupio je u Sjeničarski partizanski odred odmah u ljeto 1941. godine. Učestvovao je u prvoj oružanoj akciji, napadu na žandarmerijsko-domobransku patrolu u Lasinjskom Sjeničaku 24/25. septembra 1941. Početkom jula 1942. prešao je iz Sjeničarske čete u Proletersku četu Prvog kordunaškog partizanskog odreda, koja je ušla u sastav Zumberačko-pokupskog NOP odreda. 7. novembra 1942. postao je borac 13. brigade.)

protjerivanju neprijateljskih posada iz ovih sela u kojima su one postojale već od ljeta 1941. godine.

Prema izvještaju Prvog korpusa NOV Hrvatske, u čijem se sastavu u to vrijeme divizija nalazila, u ovim neprijateljskim posadama bilo je oko 700 dobro naoružanih i utvrđenih vojnika: u Kovačevcu satnija domobrana, a u Skakavcu, uz satniju domobrana, još i oko 80 žandara.¹⁰¹

Plan akcije bio je da se 9. decembra, u zoru, istovremenim napadom najprije razoružaju posade u Kovačevcu i Skakavcu, a da se sutradan likvidira i neprijateljska posada u susjednom selu Lasinji, koju je sačinjavalo oko 230 ustaša i žandara.

Radi nepredviđenih teškoća oko prvog uvođenja tenkova u borbu kod Skakavca, planirani napad na oba uporišta počeo je sa zakašnjenjem i u različito vrijeme. To je omogućilo neprijateljskim vojnicima, posebno žandarima u Skakavcu, da se srede i pripreme za odbranu, a domobranima u Kovačevcu da se uvjere, kako se napad ne vrši samo na njih i da se odluče na što dužu borbu dok im ne stigne očekivana pomoć iz Karlovca. Na produženje borbe u Kovačevcu uticalo je i to što su se odmah, u početku napada, pokvarili topovi 4. brigade, bez kojih je bilo teško osvajati domobranska utvrđenja.

Bez obzira na sve teškoće, borci 8. divizije su uzastopnim silovitim napadima uspjeli razoružati ili protjerati obje posade. U ovim borbama zarobljena su 273 domobrana, šest neprijateljskih vojnika, pretežno žandara, je ubijeno, a šest ranjeno. Zaplijenjeno je 12 puškomitraljeza, 7 šmajsera, 250 karabina, oko 80.000 metaka, 300 bombi i dosta drugog ratnog materijala, ali je i Divizija imala velike gubitke: 19 mrtvih i 28 ranjenih.¹⁰²

Narod Sjeničaka i okolnih srpskih sela sa zebnjom je iščekivalo ishod borbi u ovim uporištima iz kojih su ustaše, domobrani i žandari više od godinu danja pokretali ofanzivne akcije protiv stanovništva na sjevernom dijelu kotara Vrginmost. Vijest o pobjedi partizana pretvorila se u pravo narodno slavlje. Zarobljeni domobrani dovedeni su u Sjeničak i smješteni u voćnjak predratnog trgovca Đure Vujčića na Križu. Tu je obavljeno i kraće saslušavanje zarobljenika. Potom im je Branko Nikoliš održao govor o ciljevima narod-

101 Zbornik, tom V, knj. 10, str. 213, dok br. 57.

102 Zbornik, tom V, knj. 10, str. 214.

nooslobodilačke borbe, ali se na kraju ni jedan nije odlučio da ostane u partizanima pa su svi, još u toku naredne noći, pušteni kućama.

Radost pobjede ubrzo se u Sjeničaku pretvorila u tugu kad se proćulo da je u borbama poginulo dosta partizana. Mnogi su strahovali za svoje najbliže, kojih je u tim jedinicama i bilo najviše. Strahovanje je dostiglo vrhunac kad su seoski odbornici javili vlasnicima prevozne stoke da se što prije upute do Kovačevca i Skakavca otkuda će dovesti mrtve i ranjene do Lasinjskog Sjeničaka. Ubrzo su krenule kolone kola do tih sela. Duž puta skupine žena, djevojaka i djece očekivali su sa zebljom u srcu njihov povratak. Kad su se vratili, vidjeli su da među mrtvima i ranjenima nije bilo ni jednog Sjeničarca. Pored kola iz Sjeničaka, u prevozu mrtvih i ranjenih učestvovalo je i nekoliko seljaka iz Kovačevca na čelu s Mijom Milovcem, ilegalnim seoskim odbornikom. Mrtvi borci smješteni su preko noći u ostatke spaljene crkve, a ranjenici u nagorjelu i dijelom porušenu zgradu bivše školske drvarnice, gdje ih je liječila doktorica Jelena Četković, žena komandanta 8. divizije Vlade Getkovića.

Mrtvi su sutradan sahranjeni na mjesnom groblju. Bilo ih je ukupno osamnaest, od čega je šest poginulo u Kovačevcu a dvanaest u Skakavcu.¹⁰³

U Kovačevcu su izginuli: Nikola Rade Bižić iz Prkosa, star 30 godina, Dušan Nikole Grubješić iz Gaćeškog Sela, 24 godine, Dragan Pane Milić iz Blatuše, 28 godina, Marko Stanka Spanović iz Jagrovca, 18 godina, Đuro Petra Vorkapić iz Vorkapić Sela, 19 godina i Ljubomir Đure Vukić iz Rastovca, 24 godine, a u Skakavcu: Petar Nikole Bakić iz Katinovca, 19 godina, Ranko Stevana Bijelić iz Pješćanice, 19 godina, Rade Petra Crevar iz Brda Utinjskog, 25 godina, Pavao Stanka Gvozdrenović iz Ključara, 36 godina, Milan Miloša Ivošević iz Perne, 24 godine, Dušan Josipa Jarčov iz Vorkapić Sela, 23 godine, Milić Stojana Mladen iz Točka, 21 godinu, Nikola Laze Orlić iz Hadžin Potoka, 22 godine, Stojan Nikole Ralić iz Blatuše, 21 godina, Đuro Dragića Velimirović iz Lapovca, 19 godina, Dušan Sime Vorkapić iz Vorkapić Sela, 32 godine i Nikola Milića Vučković iz Rajić Brda, 19 godina.

Dugo vremena iza ove borbe selo je pri tiskala tuga za izgubljenim borcima, svojim zaštitnicima. Nisu ih još ni danas Sjeničarci zaboravili.

103 Trinaesti poginuli borac u Skakavcu sahranjen je u selu Utinji.

BIJEG IZ JASENOVCA

U zloglasnom Jasenovačkom logoru stradala su i 93 Sjeničarca. Pobjegao je samo jedan — Miloš Carević.

»U ljeto četrdeset i prve godine« — sjeća se Carević — »nalazio sam se u Dugoj Resi gdje sam imao vlastitu kantu u blizini tvornice. U to vrijeme mi komunisti smo se uveliko pripremali za ustanak. U mojoj kantini održano je u tom cilju više sastanaka partijskih grupa, ali ni jedna nije bila provaljena ili otkrivena.

Jednog dana otišao sam, kao i mnogo puta ranije, u Plješivicu radi kupovine vina i rakije za kantu. Netko je tada kazao ustiašama da sam u Plješivicu otišao iz sumnjivih političkih razloga. Kad sam se vraćao predusrela me je, na putu između Karlovca i Duge Rese, ustaška nadzorna služba i uhapsila. Sproveli su me odmah u zatvor u Karlovcu. Tu su mi ustaše oduzeli džepni sat, briljantni prsten, nalivpero 'Pelikan' i 38.000 dinara. Držali su me najprije u zatvoru u Okružnom sudu, zatim u Kotarskom sudu, a onda su me odveli u bivšu Miljuševićevu kuću kraj Kupe, gdje je bilo sjedište Ustaške nadzorne službe. Kad su me svezanog vodili iz Kotarskog zatvora u Ustašku nadzornu službu, prolazili smo pored Velike kavane u kojoj sam pred rat radio više godina. Mnogi gosti izašli su tada napolje da me vide, jer su me poznavali i cijenili. Kad su me doveli u zatvor Ustaške nadzorne službe, počeli su me odmah tući i saslušavati. Tražili su da im priznam da sam komunista. Nisam im ništa rekao. Nastavili su da me muče. Palili su mi najprije nokte na nogama, tako što su opančarsko šilo zagrijavali na svijeći i gurali mi ga ispod nokata. Zatim su me okretali na kolcu provučenom između svezanih nogu i ruku, prisiljavali me da pojedem četvrt kile krupne soli i na kraju me vratili sa saslušavanja u ćeliju i tu me pribili za parket, probivši mi čavle kroz palce nogu. Kad su ustaše otišle, ja sam krajnjim naporom nekako iščupao desnu nogu, ali lijevu nisam mogao. Kako sam dosta krvario pritekla su mi u pomoć braća Miha-ličići, koji su se nalazili sa mnom u ćeliji, a bili su zatvoreni kao pristalice HSS-a jer se nisu slagali s ustaškom politikom. Obojica su poparali svoje košulje i zavili mi nogu. Ostao sam tako prikovan lijevom nogom za pod do sutra dan popodne. Onda je došao neki doktor Hrubí koji me je dobro poznavao kao konobara iz Velike kavane. Vjerovatno je on

naredio da mi iščupaju čavao i iz lijeve noge, jer su to ustaše učinile odmah nakon njegovog odlaska.

U tom zatvoru ostao sam oko tri mjeseca. U tom vremenu prikupila se u zatvoru povećana grupa uhapšenika. Od odraslih bili su tu neki student Vešović, Crnogorac, zatim neki Zatezalo sa ženom i Milan Poštić, opančar, dok su ostali bili đaci, gimnazijalci od šesnaest, sedamnaest godina. Bilo nas je svih oko sedamnaest.

Nakon tromjesečnog boravka u zatvoru odveli su nas jednog dana postrojene na kolodvor. Strpali su nas u marvinski vagon i plombirali ga. Zatim su vagon prikačili za neku kompoziciju i dovezli nas u Zagreb. Tu su naš vagon ostavili na sporednom kolosijeku, odakle su jedino mene pozvali i sproveli na saslušanje u Savsku cestu. Ubrzo su me vratili jer im nisam ništa rekao, kao ni ustašama u Karlovcu. Onda smo ponovo krenuli. Nismo znali kuda nas voze, ali smo očekivali još veće zlo. Putujući tokom noći odlučili smo da prokopamo pod vagona i da pobjegnemo na nekoj stanici. Kako sam jedino ja imao uza se nož na preklapanje, dali smo se naizmjeničko na posao. Kad smo već iskrvavljenih ruku prosjekli pod i potrgali daske toliko da se može provući, ustanovili smo da su se daske polomile i naslonile na samu šinu, čime nam je svako izvlačenje van bilo onemogućeno. Počeli smo kopati na drugom mjestu, ali pod nismo uspjeli probiti. Nije nam preostalo ništa drugo nego da taj već prelomljeni pod nekako povratimo na staro mjesto i da ga što bolje učvrstimo. Tako smo stigli i na željezničku stanicu u Jasenovac. Tu su nas iskricali i otpratili u logor.

Na ulazu u logor dočekao nas je Ljubo Miloš. Uzimao je redom naša dokumenta i pitao tko je kako osuđen. Ja sam bio osuđen na najteži rad do iscrpljenosti, s lancima na nogama od 15 kila. Kad me je upitao što sam ja kriv, odgovorio sam: 'Da nisam kriv ne bih ni došao ovamo.' Kazao sam to zbog toga jer su svi ispred mene, koji su izjavili da nisu ništa krivi, dobili batine, pa sam mislio da me neće tući. Na to mi je Ljubo Miloš rekao: 'E, majku ti tvoju, tebe neće!' a onda je zamahnuo iz sve snage i opalio mi tri šamara od kojih mi se glava trzala čas na jednu, čas na drugu stranu. Tu su iz naše grupe izdvojili Poštića, Zatezala i njegovu ženu i uputili ih u Gradišku, a nas su rasporedili u logor I, II i logor IIIc. Ja sam dospio u logor IIIc u koji su smješćavani logoraši predviđeni za likvidaciju. Na ulazu u logor čekale su nas ustaše s ljeskovim batinama u rukama. Bili su raspoređeni jedan nasuprot drugome, tako da je svatko morao

proći između njih. Prolazeći kroz taj živi tunel, ustaše su nas namilosrdno tukli štapovima, ne birajući mjesto gdje će koga udariti. Tukli su nas po glavi, licu, ramenima, po čitavom tijelu, gdje je tko dohvatio. Htjeli su nam odmah na ulazu pokazati što nas očekuje u logoru. Kad smo ovako premlačeni ušli u logor, najprije su nam stavili lance oko nogu, a onda nas pustili među ostale logoraše kojih je u to vrijeme bilo između šest i sedam hiljada.

U prvo vrijeme išao sam na najteže fizičke radove, a onda sam prešao raditi u šustersku radionicu u logoru II. U tu radionicu primio me, ustvari, Vujo Vorkapić, logoraš, rodom iz Vorkapić Sela, s kojim sam se upoznao odmah po dolasku u jasenovački logor. U želji da me nekako izvuče iz logora IIIc, Vujo je jednog dana kaziao nekom ustaškom satniku, da se u tom logoru nalazi jedan odličan šuster, koji naročito dobro radi gornje dijelove obuće, kakav je njima u radionici manjkao. Kad se satnik složio da taj logoraš pređe k njima u radionicu, Vujo je došao po mene, iako je kao šuster znao da ja nemam pojma o tom zanatu. Da to ustaše ne otkriju, Vujo me je u više navrata u poljskom klozetu učio kako se plete dretva za šivanje obuće. Brzo sam to savladao i u radionici dalje radio samo taj posao. Uskoro nam je u radionicu Vujinom zaslugom došao još jedan šuster. Bio je to naš zemljak Simo Vidović iz Štipana.

U tom logoru bilo je više raznovrsnih radionica: šusterska, šnajderska, tišljarska, urarska itd. Sve radionice bile su u sastavu tzv. logorske obrtne grupe, čiji je grupnik bio Milan Sekulić, logoraš, a prije rata učitelj u Drežniku ili Drežnici. On me je nakon nekog vremena, kad smo se upoznali, premjestio iz šusterske radionice u praonicu rublja za ustaše.

U radionicama se kroz neko vrijeme bilo okupilo dosta dobrih i povjerljivih drugova. Počeli smo se organizirati i dogovarati kako da jednoga dana dignemo ustanak i pobjegnemo. Kovali smo planove kako da izradimo što više noževa, pa i pušaka, kojima bi nedjeljom, kad većina ustaša ode u crkvu, pobili stražare i pobjegli. No, to se pokazalo neizvodljivim. Ustaški nadzor u logoru i radionicama bio je tako dobro organiziran da nam to nikako ne bi uspjelo.

Život u logoru bio je nepodnošljiv. Kad sam došao u logor IIIc bilo nas je oko četiri stotine. Ujutro u šest sati imali smo tzv. 'nastup', morali smo svi u stroj, a zatim na kopanje nasipa uz Savu između Jasenovca i Novske. Radili smo u blatu do koljena, jednako oni s lancima i oni bez njih. Sve one koji zbog bolesti ili iscrpljenosti od gladi nisu mogli

raditi, ustaše su ubijale na licu mjesta. Nije bilo dana, a da barem dvadesetak logoraša nije tako potučeno. U više navrata na nasip su dolazili Ljubo Miloš, zatim Luburić, kao tadašnji komandant logora, pa neki zastavnik Maričić i pop Majstorić, jašući na konjima i pucajući iz šmajsera po logorašima. Radili su to uvijek kad se u logoru našlo više od 2500 zatvorenika. To se često događalo jer su novi logoraši svakodnevno stizali. Naročito ih je mnogo bilo u ljeto 1942. godine poslije ofanzive na Kozaru. Većinu logoraša ustaše su likvidirali masovnim ubijanjem na Gradini preko Save. Odvodili bi često i po 400 do 500 ljudi, žena i djece i tamo ih ubijali. Logoraše određene za likvidaciju vodili su postrojene i vezane jedne za druge. Na Gradini su ih već čekale iskopane jame, bolje reći grabe, koje su kopali lički Cigani. Bilo ih je oko 90, a za taj rad dobivali su bolju hranu. Postrojene ljude ustaše su dovodili do graba, svlačili ih, a zatim ubijali iz šmajsera i puškomitraljeza ili udarcima malja u potiljak. Nakon toga leševi su polijevani krečom i zatrpavani u često plitke grabe, a njihova odjeća i obuća odvožena posebnim kolima u ustaške magacine. Sjećam se da se obuća spremala i na tavane baraka. Njome smo, na primjer, tokom zime ložili vatru i grijali se. Često se iz takve obuće cijedilo zlato od rastopljenih dukata, lančića i drugih zlatnih predmeta koje su nastradali logoraši skrivali, zataknete ili prišivene na unutarnjim dijelovima cipela i opanaka. Nitko od nas na to zlato nije obraćao pažnju, jer ono nikome nije trebalo. Jedan između nas bio je zaduživan da to zlato nakon gašenja ognjišta pokupi i preda ustašama.

Uz masovne likvidacije logoraša na Gradini preko Save, ustaše su tokom ljeta 1942. ubijali ljude i u gasnoj komori, što ju je u Jasenovcu konstruirao ustaški pukovnik, inženjer Pićili, koji je jedno vrijeme bio i komandant logora. U gasnu komoru ulazilo se kroz duži hodnik obložen sa strane ciglama debljine jednog metra. Ljudi su mislili da tuda prolaze u neke barake, a ulazili su ravno u smrt. Ta gasna komora bila je ustašama preskupa i neefikasna, pa su je ubrzo zamijenili paljenjem ljudi u pećnicama tamošnje ciglane. To paljenje trajalo je oko mjesec i po dana, a onda je i ono prestalo. Culi smo da su se protiv toga pobunili stanovnici Jasenovca, koji više nisu mogli podnositi smrada što se svakodnevno širio iz dimnjaka po okolini.

Osim ovih masovnih likvidacija, ustaše su ubijale zatvorenike i na razne druge načine. Tako bi, na primjer, noću dolazili u barake pijani i nasumice klali na spavanju. Dosta

ljudi podavilo se i u poljskim latrinama (zahodima), kojih je bilo po svim ćoškovima u logoru. Zahodi su bili otkriveni, a sastojali su se od duboke jame, iznad koje je bilo postavljeno samo nekoliko jošovih kolaca, umjesto dasaka za stajanje. Jame su bile pune crva i iz njih se tokom ljetnjih vrućina širio nepodnošljiv smrad koji je slabe, bolesne i iznemogle ljude onesvješćivao, tako da su padali u te jame i davili se. Iz tih zahoda širile su se i razne zarazne bolesti od kojih je, također, pomrlo dosta ljudi.

Za boravka u logoru stalno sam razmišljao kako bih pobjegao iz ovog pakla. Takva prilika ukazala mi se tek 19. marta 1943. godine, nakon više od 16 mjeseci logorskih patnji. Dogodilo se to ovako: Nekoliko dana ranije žena mi je iz Duge Rese uputila paketić s pekmezom od šljiva i ispod njega jednu limenu kutiju s 250 'Drina' cigareta, iako nisam bio pušač. Cigarete su u logoru u to vrijeme predstavljale pravu dragocijenost. Za njih se moglo svašta dobiti, a i mnoge ustaše ih nisu imale pa ih se moglo cigaretama malo udobrovoljiti.

19. marta primijetio sam kako neki Židov, u pratnji jednog mladeg ustaše, dovozi kolima drva u logor. U pogodnom momentu prišao sam tom čovjeku i ponudio mu 50 cigareta da ga u tome zamijenim. Ovaj pristade i ja se uputili s onim istim mladim ustašom po novi voz drva. Ponesao sam sobom i nekoliko cigareta i komadić slanine, što sam je bio dobio za cigarete. Kad je ustaša usput izvadio iz torbice kruh i stao ga jesti, ponudio sam mu onaj komadić slanine, što je on rado primio. Zatim sam mu dao i četiri cigarete. Nastavili smo razgovor. U jednom momentu rekao sam mu da mi je vodnik Alaga, za koga ne znam da li je i postojao u logoru, naredio da ovaj puta potražimo drva u blizini Save, da tamo ima nekih balvana koje je voda izbacila prilikom poplave. Želio sam otići kolima što dalje od logora i tako iskoristiti priliku da pobjegnem. Ustaša je, ne razmišljajući mnogo o tome što sam mu rekao, pristao i mi smo se uputili daleko prema rijeci. Kad smo stigli, dali smo se u potragu za balvanima, vozeći se uz obalu. Balvana, naravno, nismo našli, ali smo naišli na hrpu granja ispod koje se nalazilo i nekoliko debljih komada. Zaustavili smo kola i ja sam u njih ubacao pun voz grana. Ubacujući grane razmišljao sam kako bih iskoristio priliku da pobjegnem. Onda sam u jednom momentu od toga odustao. Imao sam na sebi teške lance koji bi mi, obzirom na dužinu, ometali bijeg, a bilo mi je i žao ostaviti Vuju da i njemu ne pružim priliku za bijeg.

Odlučio sam da sva krupnija drva ostavim i da ustaši kažem da ih sam ne mogu natovariti. Predložio sam mu da za tu svrhu uzmemo još dvojicu zatvorenika kad se ponovo ovamo vratimo. On se složio. Kad smo se kolima vratili u logor, ispričao sam sve to Vuji i Simi. Odlučili smo se sva trojica za bijeg. Kako sam se s ustašom dogovorio da po preostala drva krenemo istoga dana popodne, presjekao sam u međuvremenu lance na nogama do pola karike i privezao ih špagom oko obje noge ispod koljena, da bih mogao lakše bježati. Učinivši to primijetio sam kako sam tek tada nespretan. Umjesto tereta od 15 kila koji se do tada vukao za mnom, sad mi je taj teret, raspoređen na dvije noge i privezan ispod koljena, smetao da hodam bolje. Nisam odustajao. Velikim naporom uvježbao sam se hodati i u ovakvoj situaciji.

Negdje popodne zaormao sam konje i sva četvorica smo krenuli. Ja sam kao kočijaš sjedio naprijed, iza mene bili su Vujo i Simo, a otraga onaj mladi ustaša. Kad smo stigli do drva, predložio sam ustaši da najprije razormam konje i da ih napojim. Prema našem planu razormani konji su nam trebali poslužiti za prelaz preko Save. Dvojica su trebala na njima jahati, a treći se trebao držati konjima za rep i tako preploviti rijeku. Kad sam do pola razormao konje, izvadio sam ponovo cigarete da zapalimo. Jednu cigaretu dao sam ustaši, a jednu sam uzeo ja. Vujo i Simo stajali su taj moment nekoliko metara dalje od nas. Kad je ustaša pometnuo karabin ispred sebe i podigao obje ruke k licu da pripali cigaretu, skočio sam na njega i bacio ga na zemlju. U taj čas pritrčao je Vujo, uzeo njegov karabin i ubio ga. Kad smo se nakon toga malo pribrali, primijetili smo na našoj strani rijeke čamac koga do podne tu nije bilo. Ostavili smo konje, uzeli karabin i deset metaka i uskočili u čamac. Veslali smo iz sve snage i ubrzo prešli Savu. Kad smo stigli na drugu obalu, najprije sam raskinuo do pola rasječene lance, ali su mi njihovi dijelovi ostali i dalje visiti ispod koljena nogu, jer su mi vrhovi lanaca bili pričvršćeni uz okove oko gležnjeva. Nastavili smo bježanjem. Nakon nekog vremena bacio sam sa sebe teški krombi kaput, kako bih bio što laganiji za kretanje, iako je još bila zima. Taj kaput dao mi je u logoru Sjeničarac Mile Manojlović, trgovački pomoćnik, koji je kao logoraš radio u skladištu oduzete odjeće od strijeljanih i umrlih zatvorenika. Tek kasnije, kad smo već prilično bili odmakli, sjetio sam se da nisam dobro uradio, jer sam time ostavio iza nas trag. Srećom nije nas nitko odmah pratio. Nastavili smo put do neke šume. Tu smo naišli na dva velika

čopora svinja, ali smo ih u polukrugu zaobišli. Plašili smo se da nas ne vide čobani. Zaobišli smo na izlasku iz šume i jednu ustašku patrolu, a zatim se spustili u polje ponovo prema Savi. Kad smo se našli u polju, zapazili smo ispod šume ustašku potjeru iz logora, kako na konjima ulazi u šumu. Bili smo sretni što smo se odlučili da se iz šume spustimo u polje. Nastavili smo put prema rijeci nizvodno i u toku noći stigli u blizinu Orahova gdje smo se pronađenim čamcem prevezli na drugu stranu u želji da se domognemo Psunjia. Ujutro smo se našli na rubu jedne šume. Bili smo iscrpljeni od gladi i umora. Tu pronađosmo nekoliko prezimjelih kesteni i to pojedosmo. Vujo reče da dalje ne može. To izjavi i Simo. Dogovorismo se da ih tu zatrpam granama i lišćem i da sam pođem u potragu za hranom. Idući tako naiđem, u blizini Rajića, na jednu djevojčicu s nekoliko ovaca i koza na zimskoj ispaši. Rekoh joj tko sam i da bježim s mnogo zatvorenika iz logora. Ona mi bez mog traženja dade komadić kruha, slanine i glavicu luka što je imala uza se, a ubrzo mi od kuće donese još cijelu pogaču, veći komad slanine, dvije glavice luka i pola litre rakije. Zahvalih se djevojčici i krenuh do svojih drugova na rubu šume. Tu se prvi puta, nakon više mjeseci, najedosmo. Dogovorismo se da pođemo dalje. Krenuli smo pravcem one djevojčice koja nam je malo prije dala hranu. Kad smo joj se približili, zatekli smo uz nju jednog manjeg dječaka. Nosio je u rukama praznu torbu. Vraćao se iz šume u čijem pravcu smo bili krenuli. Od njega smo saznali da tamo ima partizana. Odveo nas je do njih. Ispričali smo im tko smo i od kuda dolazimo. Oduzeli su nam za svaki slučaj karabin, a potom su pozvali kovača da mi skine okove i lance. Kako je imao od pribora samo turpiju, skidanje lanaca teklo je veoma sporo i bolno, jer se željezo uslijed trenja zagrijavalo. Zajedno s njima prenoćili smo uz neke stogove sijena, a sutradan su nas sproveli do komande njihovog partizanskog područja. Hodali smo gotovo cijeli dan. Komanda je bila daleko. Kad smo stigli, dočekalo nas je nekoliko oficira. Znali su od kurira iz Rajića da mi dolazimo. Radi predostrožnosti zavezali su nam krpe na oči i, uz izvinjavanje, odveli nas u komandu. Tu su nam u jednoj prostoriji skinuli krpe s očiju. Ispričali smo i njima tko smo i od kuda dolazimo. Pokazao sam im i sva pisma koja mi je žena slala u logor. Kad su se uvjerali da smo stvarno odbjegli logoraši, okružili su nas velikom pažnjom. Tu smo ostali oko osam dana, dok se nismo oporavili. Nakon toga sproveli su nas u

12. slavonsku brigadu, gdje su nas primili Čedo Grbić i Vinko Antić. Već isti dan učestvovali smo u borbi protiv Nijemaca u gumi Javorovici gdje smo postigli veliku pobjedu. Kroz desetak dana bio sam postavljen za intendanta brigade, a ubrzo ima toga za obavještajnog oficira. Ni tu dužnost nisam obavljao duže vrijeme, jer sam uskoro prešao među partizane na Kordun, gdje sam jedno vrijeme vršio dužnost obavještajnog oficira korpusa, nakon čega sam raspoređen u 34. diviziju u kojoj sam dočekao i kraj rata.

»HOĆEMO DA NAŠE SELO BUDE PRVO«

Aktivnost sjeničarske omladine tokom narodnooslobodilačkog rata bila je veoma bogata i raznovrsna. Uz više od 500 omladinki i četrdesetak mladih omladinaca, u selu je od proljeća 1942, nakon povratka iz izbjeglištva, stalno postojalo i 30 do 80 skojevaca. Taj broj se dosta mijenjao jer su odrasliji skojevci odlazili u partizane, a u selu su, uglavnom, ostajale skojevke. Tako se u izvještaju Kotarskog komiteta SKOJ-a Vrginmost od 26. II 1943. navodi da je u općini Sjeničak, pod koju su spadala sela Donji, Gornji i Lasinjski Sjeničak i Mala Trepča, bilo 39 skojevaca: 6 u Donjem, 10 u Gornjem i 12 u Lasinjskom Sjeničaku te 6 u Maloj Trepči i 5 u općinskom rukovodstvu.¹⁰⁴ Tokom jeseni 1943. broj članova SKOJ-a povećao se na 46, a u 1944. godini na više od 80.

Među sjeničarskim skojevcima tokom rata, ne računajući one omladince koji su se duže vrijeme nalazili u partizanskim jedinicama, bili su:

Milka Čabreja, Nikola Čabreja, Rade Čabreja, Kata Grubješić, Danica Linta, Nikola M. Lončar, Danica Maslek, Anđelija Mrkalj, Indija Mrkalj, Jelica Mrkalj, Mara Mrkalj, Milka Mrkalj, Darinka Rudan, Dušanka Rudan i Zorka Rudan iz *Donjeg Sjeničaka*; Dragica Bijelić, Indija Bijelić, Kata Bijelić, Mara Bijelić, Miloš Bijelić, Sava Bijelić, Stana Bijelić, Desanka Carević, Dragica Dančuo, Jandre Jurić, Soka Jurić, Stana Jurić, Ljuba Kljajić, Petar Kljajić, Jelica Lončar, Anka Manojlović, Danica M. Manojlović, Danica N. Manojlović, Danica S. Manojlović, Danica T. Manojlović, Evica Manojlović, Janko Manojlović, Marko Manojlović, Mila Manojlović, Mika Manojlović, Milica N. Manojlović, Milica R. Manojlović,

¹⁰⁴ Građa KK KPH Vrginmost, HAK, kut. 1.

Petar Manojlović, Stana N. Manojlović, Ruža Nikoliš, Dragica Peleš, Mara Peleš, Milorad Peleš, Ljubica Rudan, Milica Rudan, Danica Sašić, Branko Tepšić, Ljubica Tepšić Mirko Tepšić i Marko Tomašević iz *Gornjeg Sjeničaka*; Danica S. Bjeloš, Gajo Bratić, Milica Bratić, Stevo Bratić, Vaso Bratić, Mica Carević, Milić Jekić, Dana Mrkalj, Mira Nikoliš, Miroslav Nikoliš, Nedeljko Padežanin, Anda Pruginić, Anka Pruginić, Danica Pruginić, Milka K. Pruginić, Milka N. Pruginić, Milka V. Pruginić, Mika Romić, Anka Slijepčević, Lazo Suzić Cvijetić, Nada A. Suzić, Mika Vujčić Mita i još neki iz *Lasinjskog Sjeničaka*.

Prvi sekretar Općinskog komiteta SKOJ-a u Sjeničaku bila je Soka Jurić, iza nje Božo Tepšić, zatim Rade Cabraja, Gajo Bratić, Mica Carević, i, pred kraj rata, Marko Manojlović. Sekretari skojevskih grupa bili su: Rade Cabraja, Njegoslav Bućan (iz Prkosa), Miroslav Nikoliš i Nikola Cabraja u Donjem Sjeničaku; Mićo Jurić, Božo Tepšić i Ljuba Kljajić u Gornjem Sjeničaku i Mica Carević, Vaso Bratić, Gajo Bratić i Anka Pruginić u Lasinjskom Sjeničaku.

Sjeničarske skojevce zastupali su u Kotarskom komitetu SKOJ-a Vrginmost Gajo Bratić, Mica Carević, Rade Cabraja, Soka Jurić, Ljuba Kljajić i Danica Maslek.

Pored prikupljanja i nošenja hrane partizanima, prijevoza ranjenika, dočeka i smještaja jedinica u prolazu, posjeta bolnicama u Tukleču i Petrovoj gori, snabdijevanja boraca čarapama i rukavicama, organizacije SKOJ-a i omladine provodile su već od 1942. godine niz akcija koje su se u to vrijeme poduzimale, kao što su: žetva, vršidba, branje kukuruza, spremanje usijeva u zemunice itd.

Poslije Prvog kongresa USAOJ-a i Prve konferencije SKOJ-a za Hrvatsku, održanih krajem 1942. i početkom 1943. godine, za provođenje takvih i sličnih akcija formirale su se po selima omladinske radne jedinice po vojničkom uzoru — desetine, vodovi, čete, bataljoni. . . Pored povezivanja pozadine s frontom, omladinske radne jedinice imale su zadatak da među mladima razvijaju smisao za zajedničku aktivnost, drugarstvo, disciplinu, zabavni život, političku izgradnju i međusobni takmičarski duh.

Prve akcije kroz koje se vršilo osnivanje omladinskih radnih jedinica u Sjeničaku, tokom proljeća i ljeta 1943. godine, bile su usmjerene na suzbijanje epidemije tifusa.

Partizani i omladina Sjeničaka u kolu 1944. godine.

U tu svrhu bile su formirane tri radne čete u kojima se nalazilo 190 omladinaca i omladinki. Omladina je radila na krcanju nastambi, kopanju zahodskih jama, odvajanju bolesnih od zdravih i zakopavanju mrtvih. Tako se u izvještaju KK SKOJ-a Vrginmost od 26. marta 1943. godine¹⁰⁵ navodi zaključak sjeničarskih skojevaca da su odlučili iskopati nužnike svima onima kojima to nema tko učiniti i da će pomoći očistiti i okrečiti one nastambe gdje ima bolesnih, te da će pomoći da se bolesnici odstrane od zdravog naroda.

U toku proljetnih radova omladinske radne jedinice su, pored obrade i zasijavanja zemlje za svoje potrebe, radile i na tzv. vakant posjedima za potrebe narodnooslobodilačke vojske, pružale pomoć partizanskim porodicama, porodicama palih boraca i žrtava fašističkog terora te starijima i nemoćnima. U to vrijeme omladinske radne čete u Donjem i Lasinjskom Sjeničaju imale su po 65, a u Gornjem Sjeničaju 60 članova. Sve tri čete sačinjavale su omladinski radni bataljon čiji je komandant bio Stevo Bratić, a komesar Rade Čabraja. Komandir čete u Donjem Sjeničaju bila je Milica Katić, a komesar Kata Grubješić, u Gornjem Sjeničaju Rade Manojlović i Ljuba Kljajić, a u Lasinjskom Sjeničaju Milka Mrkalj i Vaso Bratić.

U toku proljeća omladinske radne čete posadile su na vakantnim posjedima za narodnu vojsku 74 vagana krumpira, posijale 23 jutra kukuruza, obradile pet partizanskih bašti i prikupile znatne priloge za partizanske bolnice.

U listu Kordunaške vijesti, glasilu Okružnog NOO-a za Kordun, od 1. maja 1943, omladina Sjeničaka je pisala: »Zaključili smo pomoći svakoj drugarici koja je samoćna i kojoj je netko u partizanima. To je naša dužnost i mi hoćemo da naše selo bude prvo u izvršavanju svoje dužnosti.«

Radeći pod veoma teškim uslovima, bez dovoljno poljoprivrednog alata, hrane, odjeće i obuće, omladina se nije kolebala. Nalazila se uvijek tamo gdje je bilo najpotrebnije. Pod parolama »Sve za front«, »Obradimo zemlju za sebe i svoju vojsku«, omladina je izvršavala sve postavljene zadatke. Među njima bili su i poslovi na podizanju bajti najsiromašnijim porodicama, kojih je u maju 1943. godine bilo 138 u sva tri dijela sela: 43 u Donjem, 55 u Gornjem i 40 u Lasinjskom Sjeničaju, s 468 članova obitelji, pretežno djece i staraca nesposobnih za rad.

¹⁰⁵ Isto.

Najteže je bilo s prijevozom i dopremom bilo kakve drvene građe, jer su tada u čitavom selu postojala samo 142 grla sitne i krupne stoke u više od 900 domaćinstava, od čega je bilo samo nekoliko pari vozne stoke. Zbog toga je drvenu građu iz okolnih šumaraka i grmova trebalo izvlačiti i prenositi ručno, što je najčešće radila omladina.

Omladina je pomagala i u ishrani tridesetak izbjeglica smještenih privremeno u selu: 7 u Donjem, 20 u Gornjem i 3 u Lasinjskom Sjeničaju, koji su se tu zadržali na putu za Baniju, nakon sloma 4. neprijateljske ofanzive.

Tokom maja i juna omladina je angažirana na okopavanju kukuruza, graha, krumpira i povrtlarskih kultura, a u julu i augustu na kosidbi, žetvi, vršidbi itd.

Najčešće i najmasovnije akcije u kojima su učestvovalе žene i omladina Sjeničaka tokom čitavog narodnooslobodilačkog rata, sastojale su se u prikupljanju, pripremanju i nošenju hrane partizanima, kako onima u prolazu kroz selo, tako i borcima na položajima prilikom njihova napada na neprijateljske posade u pokupskim selima, kao i ranjenicima u partizanskim bolnicama u Tukleču i Petrovoj gori. Evo, kako se jedne takve akcije sjeća Jovo Bižić, tada četrnaestogodišnjak:

»Bilo je lijepo ljetnje jutro druge godine oslobodilačkog rata. Odbornik Joco Juras, ogromna ljudina, zaputio se već zorom od zgarišta, bajte do bajte, 'zapovijedajući' ženama i omladinkama da pripreme i odnesu hranu partizanima na položaj kod Lasinje. Žene i djevojke prihvatale su se odmah posla. Navikle su. Rade tako već pune dvije godine. I moja majka nastavila je odmah lonac na vatru. Kad je skuhala žgance dala je meni da ih nosim. Priključujem se ovećoj skupini žena, djevojaka i dječaka iz susjedstva. I oni nose žgance. Krećemo. Prolazimo kroz Kartaliје, Bjeloše, Suziće. ... Kolona se usput uvećava. Tu je i poneki starac. Više nas je od četrdeset. Čuje se i pjesma. Vrijeme brzo prolazi. Već smo u šumi Čašici. Nakon pola sata hoda izlazimo. Evo nas na ulazu u spaljeno i napušteno selo Prkos. Iz pravca Lasinje čuje se povremeno žestoka pucnjava. Idemo u tom pravcu. Zaustavljamo se na rubu šume Brezje, nadomak partizanskog položaja. Razmještamo se po niskom grmlju. Ponovo pucnjava. Promatramo partizane kako pretrčavaju. Odjednom, avioni! Lete nisko samo što ne zapinju o vrhove drveća.

Vršidba u Sjeniĉaku u toku rata: Ni zrna Źita neprijatelju!

Među nama panika. Uvlaĉimo se u veće Źbunje. Zene skidaju bijele povezaĉe s glave i krpe s košara. Avioni kruŹe oko partizanskih poloŹaja. Ćujemo malo podalje detonaciju njihovih bombi. Tuku partizanske poloŹaje na drugoj strani Lasinje. Srećom, nas ne primjećuju. Napokon odlaze. Među nas se ponovo vraća Źivot. I ne razmišljamo o opasnostima sa zemlje. Na njih smo navikli. Negdje oko podne, kad je borba utihnula, dolazi do nas jedan borac. Vodi nas do drugog partizanskog poloŹaja u pravcu zaselka Vidaci, jugoistoĉno od Lasinje. Prebacujemo se kao pravi ratnici. Pretĉavamo pognuti brisane prostore, puzimo, ali Źgance ne ispuštamo. Nakon jednog sata stiŹemo na odredište. Ponovo smo na rubu šume. Uokolo polomljeno drveće i više rupa od avionskih bombi. Ulazimo dublje u šumu. Uskoro pristiu i grupe boraca s poloŹaja. Jedu brzo hladne Źgance i odlaze. Vidimo im na licima zabrinutost. Ne pitamo ih ništa, ali slutimo da nešto nije kako treba. Vraćamo se. Ponovo se ĉuje pucjava. Sto se više bliŹimo našim Źgarištima u selu, ona postaje sve tiša. Sutradan doznajemo da se neprijateljska

Omladinke iz Lasinjskog i Donjeg Sjeničaka u sadnji graha za NOV.

posada održala. Došla joj je jaka pomoć. Partizani su se morali povući, a borili su se puna tri dana.«

U zimi 1943/44. žene i omladinke Sjeničaka učestvovala su vrlo aktivno u zimskoj kampanji pomoći narodnoj vojsci u odjeći. Prema podacima lista Kordunaške vijesti od 31. III

1944. žene i omladinke općine Sjeničak isplele su samo za dva dana 129 pari vunениh čarapa, 19 prsluka i 8 pari rukavica.

Pored radnih akcija omladina se i zabavljala. U Sjeničaku je u to vrijeme postojao pjevački zbor i glumačka ekipa. Na principu radnih jedinica radilo se i s pionirima, čiji je zadatak bio da beru i prikupljaju razne plodine, ljekovito bilje i si. i da ih odnose ranjenicima u partizansku bolnicu u Tukulju.

Radne čete postojale su sve do oslobođenja i imale su veliki značaj u privrednom i kulturnom životu sela.

Pored rada i takmičenja u radnim jedinicama omladina i skojevci isticali su se i u političkom radu, posebno na tumačenju odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, pripremajući se tako za Drugi kongres USAOJ-a. Te pripreme vršile su se u vrijeme kad je Sjeničak bio i centar kotara, pa su se u njemu

Zene i omladinke Sjeničaka nose hranu partizanima na položaj

Tea Gošnjak, učiteljica, s pionirima u partizanskoj bašti u Lasinjskom Sjeničaju.

u tu svrhu 30. januara 1944. okupila na konferenciju 62 delegata. S ove konferencije skojevaca upućen je poziv organizaciji SKOJ-a kotara Vrginmost za pretkongresno takmičenje u slijedećim aktivnostima: tko će održati više sastanaka i kroz čije će sastanke proći više omladine, tko će napisati više parola, sakupiti više dobrovoljnih priloga za narodnu vojsku, otvoriti više omladinskih domova, proučiti više političkog materijala, pružiti više pomoći NOO-ima itd.

Najznačajniji doprinos pobjedi revolucije, dale su sjeničarska skojevska i omladinska organizacija upućivanjem u NOB gotovo svih svojih omladinaca, među kojima se nalazilo i dvadesetak mlađih od 15 godina na dan stupanja u redove NOVJ, kao što su: Nikola Bjeloš Lešo, Gajo Bratić, Mirko Carević, Pero Carević, Rade Cabraja, Rade Katić Šljek, Nikola R. Kljajić, Nikola Lončar, Rade T. Manojlović, Dragan Mrkalj, Stevo Mrkalj, Đuro Nahod, Mirjana Nikoliš, Miroslav Nikoliš, Milorad Pruginić, Miroslav Savić, Ljuban Vučinić-Skaljac i drugi.

Diećaci-borci Nikola Bjeloš Lešo i Milorad Pruginić.

Sjeničarci su bili ponosni na svoje borce — mališane, a Tito je na Prvom kongresu Antifašističke omladine Srbije, održanom u Beogradu 16. novembra 1944. godine, o djeci — borcima kazao: »Kad idu u borbu ljudi, vojska koju je država stvorila, odrasli ljudi, onda je to dužnost prema svojoj

otadžbini, onda je to dug svakog građanina, rodoljuba, ali kad bez mobilizacije, dobrovoljno, djeca idu u borbu, znajući da će u njoj poginuti, onda je to više nego dug prema domovini, onda je to natčovječanski heroizam mladih ljudi koji žrtvuju sebe, iako još nisu pravo ni stupili u život.«

TIFUS JE HARAO

Više od godine dana, od proljeća 1943. do jeseni 1944. godine, u selu je nemilosrdno harao trbušni i pjegavi tifus od koga je pomrlo oko 230 stanovnika. Bilo je dana kad je umiralo i po desetak osoba. U takvim okolnostima nailazilo se na velike teškoće: broj zdravih ljudi jedva je nadilazio broj umrlih, koje je trebalo sahraniti. Mrtvaci su se zbog toga u više slučajeva sahranjivali bez sanduka, u plitke rake koje su, uglavnom, kopale žene i omladinke. Sprovoda i nije bilo.

Tifus su u selo prenijeli preživjeli povratnici nakon sloma Četvrte neprijateljske ofanzive u Bosni. Živeći nekoliko mjeseci u krajnje nehigijenskim uslovima po zbje govima u Bosni i Lici, mnoge izbjeglice oboljele su od tifusa još u toku ofanzive. Mada takvih izbjeglica iz Sjeničaka nije bilo, osim Đure Masleka, koga je ofanziva zatekla u Obijaju na Baniji, kroz Sjeničak je, po završetku ofanzive, prošlo više desetaka izbjeglica s bovičkog područja, koji su se nekoliko dana zadržali u selu u prolaznim partizanskim kuhinjama što su bile postavljene u zaseocima Roknići, Jurići i Bižići. Njihovo kratko zadržavanje u selu bilo je dovoljno da se opasna bolest prenese na stanovništvo sela, koje je do tada znalo samo za bolest svraba. Nehigijenski uslovi stanovanja po bajtama i zemunicama nedostatak odjeće i slaba ishrana, omogućili su brzo širenje bolesti. Lijekova nije bilo. Jedina sredstva za sprečavanje bolesti bila su tzv. »partizanska burad« u kojima se vršilo raskuživanje odjeće radi uništavanja ušiju na visokim temperaturama i vapno za dezinfekciju bajti i drugih ljudskih obitavališta. Uništiti uši kao prenosnika bolesti značilo je gotovo uništiti i tifus, a to nije bilo lako. Partizanske limene buradi nije bilo dovoljno, a ušiju je bilo ne samo u poderanoj odjeći i posteljini već i na zemlji gdje su ljudi odsjedali. Nedostajalo je i vapna. Oboljeli su bili prepušteni igri sudbine: preživjeti ili umrijeti. Nije bilo kuće u kojoj netko nije bio bolestan od tifusa, a u mnogim bajtama i zemunicama ležale su i po čitave porodice koje su posluživali preboljeli susjedi. Po zaseocima su se

Kata Slijepčević pokraj djece tifusara 1944. godine.

redale stravične scene: pojedini tifusari, u toku visokih tjelesnih temperatura, bježali su goli iz svojih skloništa na otvorene prostore i putove, glasno buncajući, pjevajući ili bugareći. Pomoći im se nije moglo.

Opakoj bolesti bio se pridružio i svrab, koji je naročito napadao djecu. Narod ga je liječio petroleumom, jer se sumpora nije moglo nabaviti.

Koliko je bolest tifusa bila rasprostranjena govori i činjenica da je na trećem zasjedanju ZAVNOH-a, 8. i 9. maja 1944. u Topuskom, u vrijeme kad je tifus još harao selom, tajnik ZAVNOH-a dr Pajo Gregorić u svom referatu spo-

roenuo Sjeničak kao područje na kome trbušni tifus ima karakter ozbiljne epidemije.

Krajem ljeta 1944. epidemija tifusa je prošla, ostavivši pustoš u selu, veću i suroviju od nekih ustaških ofanziva: od ustaša se moglo pobjeći, od tifusa nikuda!

PARTIZANSKA BOLNICA U TUKLEČU

Od ljeta 1943. godine pa do kraja rata, u šumi Tukleč, između Gornjeg Sjeničaka i Ostrožina, djelovala je partizanska bolnica. Bila je udaljena kilometar od Stanekovića na Vuki, tri kilometra od ceste Karlovac — Sjeničak, a kilometar i po od ivice šume i smještena u gustišu oko potočića zvanog Rutije.

O vojnopartizanskoj bolnici u Tukleču ima veoma malo pisanih tragova. U knjizi *Kronika o radu sanitetske službe u NOR 1941—1945*,¹⁰⁶ spominje se da je za zbrinjavanje ranjenika i bolesnika iz Pokuplja bila formirana bolnica u novoizgrađenim objektima u šumi Tukleč kraj Sjeničaka. Osim ovog podatka zapisano je još da je ova bolnica bila u sastavu oblasne bolnice 4. korpusa, kao njeno posebno odjeljenje, i da je njen šef bio doktor Edo Predanić.

Prema sjećanjima Rade Stanekovića, seoskog ratnog odbornika iz Sjeničaka i Pere Trbojevića Topića iz Vojišnice, koji je vršio dužnost komandira radne čete za izgradnju bolnice u Tukleču, upravu bolnice sačinjavala su, pored doktora Predanića, još dva lica: politički komesar i ekonom ili intendant bolnice. Dužnost političkog komesara vršili su Vaso Radanović iz Šljivovca i Milić Malić iz Tušilovića, dok je intendant ili ekonom kasnije bio pomenuti Pero Trbojević.

Zbog velike zauzetosti liječnika i upravnika bolnice oko liječenja, u bolnici je bila veoma istaknuta uloga komesara koji je, pored svoje osnovne funkcije i djelatnosti po partijskoj, političkoj i kulturnoj liniji, snosio i veliki dio odgovornosti za vojnički red i disciplinu, za što bolje snabdijevanje i sigurnost bolnice.

Izgradnjom bolnice u Tukleču rukovodio je Pero Trbojević Topić, koji je već do tada imao dosta iskustva u izgradnji partizanskih bolnica u Petrovoj gori. Topić o tome kaže: »Negdje u srpnju mjesecu 1943. godine diže me Nikola Vido-

¹⁰⁶ VMA, Beograd 1966, sv. II, str. 432.

vie da krenem u Tukleč jer je tamo bila započela izgradnja partizanske bolnice, ali su poslovi tekli dosta sporo ... U toj šumi imao sam za gradnju bolnice veoma dobre radnike. Inače, sav okolni živalj je u tome zdušno pomagao, koliko je to u onim prilikama mogao . . . Dobro se sjećam odbornika i odbornica i njihove revnosti da sve zadatke izvrše dobro i na vrijeme. Najbliži odbornik i jedan od najaktivnijih bio je Rade Staneković s Vuke, koji je vodio organizaciju prijevoza i dovoza materijala za bolnicu što ga je osiguravalo pokupsko područje, čiji je komandant bio Stevica Lukačić. Sjećam se da je glavni prijevoznik bila Danica Trkulja iz Male Trepče, koja je imala dobre konje, a da je glavni majstor-graditelj, odgovoran za sve, bio Mile Manojlović Zidar...«¹⁰⁷

Prema sjećanju Rade Stanekovića, koji je imao brojne zadatke u vezi s ovom bolnicom, od njenog podizanja do ukidanja i raseljavanja zgrada, u tuklečkoj bolnici liječili su se, uglavnom, lakši ranjenici iz partizanskih jedinica s područja Pokuplja i Turopolja. Teži ranjenici smješćavani su u ovu bolnicu samo dva-tri dana dok ne bi bili otpremljeni u druge partizanske bolnice na području Petrove gore. Žitelji okolnih sela i pripadnici ostalih partizanskih jedinica van pomenutoga područja nisu se ovdje liječili. Zapamćeno je samo nekoliko iznimaka. Civilno stanovništvo moglo je u bolnici dobiti samo poneke lijekove ili liječničku pomoć.

»Negdje u proljeće 1943. godine« — sjeća se Staneković — »saznali smo na partijskom sastanku u Gornjem Sjeničaju da će se za potrebe boraca iz šume Kljuka kod Pokupskog i čitavog Pokuplja formirati u Tukleču bolnica i da će se za njenu izgradnju dopremiti drvene kuće iz Pokuplja, jer na području Sjeničaka, Ostrožina i okolnih sela nije bilo ni jedne kuće koja bi se mogla iskoristiti za ove potrebe . . . Odmah u početku u Tukleč je doveženo pet, a do kraja rata u šumi je podignuto ukupno dvanaest kuća u kojima su bila smještena ranjenička odjeljenja, apoteka, osoblje, straža, namirnice itd. Podignuta je i pekara, koja je od bolnice bila udaljena 300 metara, a u njoj je radio Đuro Bijelić iz Brnjavaca. Za potrebe bolnice organizirana je i klaonica u kojoj se klala stoka zaplijenjena u partizanskim akcijama, jer je okolna sela nisu tada gotovo ni imala.«¹⁰⁸

107 Karlovački tjednik, 4. VIII 1977.

108 Karlovački tjednik, 30. VI 1977.

Tuklečka bolnica bila je za ondašnje uslove i prilike dobro organizirana i opremljena. Imala je dovoljno lijekova, a u njenim prostorijama bila je električna rasvjeta, jer je raspolagala s generatorom jače snage, koji je poslije rata odvežen u Vrginmost, gdje je nekoliko godina služio kao jedini izvor električne energije. Zanimljivo je da je taj generator koristio tekuće pogonsko gorivo, a ne ugljen ili drva, što je u ono vrijeme bilo najčešće.

Nedaleko od bolnice bilo je iskopano četiri-pet zemunica za smještaj ranjenika i tri zemunice za sakrivanje hrane i opreme, ukoliko bi naišla ofanziva. Zemunice su iznutra bile obložene hrastovim planjkama, tako da je u njima bilo suho i dosta toplo.

Po sjećanju Pere Roknića iz Donjeg Sjeničaka, jednog od liječenih ranjenika u Tukleču, »podno bolnice bilo je postavljeno nekoliko velikih hrastovih kaca u koje je drvenim koritima bila skrenuta voda potoka Rutije. Korištena je za pranje rublja, kupanje i druge potrebe.«¹⁰⁹

Bolničke objekte, njihov namještaj, zemunice i ostalo gradilo je dvadesetak ljudi iz Sjeničaka, Male Trepče, Ostrožina i Sljivovca. Među njima su bili: Ilija i Mile Kajganić, Nikola Katić, Mile Manojlović Zidar, Miloš Manojlović Pin-tar, Mile i Simo Radanović, Adam Sašić, Josan Tepšić, Bogdan i Vujo Trkulja . . .

Bolnicu je čuvala straža koja je stanovala u posebnoj baraci, sagrađenoj od raspolovljenih oblica. Bilo je osam stražarskih mjesta na kojima se smjenjivalo četrdesetak ljudi. Bili su to povjerljivi stariji ljudi iz Sjeničaka, Perne, Pješćanice, Maličke i još nekih sela.

Osim mesa, kojim su se ranjenici snabdijevali iz partizanskih akcija, ostalu hranu za njih sakupljale su, spremale i donosile žene i omladinke iz Sjeničaka, Ostrožina, Sljivovca, Kirina i Male Trepče. Bili su to najčešće žganci, mlijeko, krumpir, jaja i voće. Osim toga žene i omladinke prale su i krpale rublje, osiguravale zavoje, plele čarape, prsluke i rukavice. Pomagale su i u uređivanju bolničkih prostorija i kod previjanja lakših ranjenika, jer je bolničkog osoblja bilo veoma malo. Kao priučeni bolničari radili su samo Stevan Sašić iz Gornjeg Sjeničaka i Pero Rakinić iz Ostrožina.

Staneković i Roknić se sjećaju da je u bolnici bio dobro organiziran društveno-zabavni život. Osim što se raspolagalo

109 Isto.

s radio-aparatom, organizirane su i priredbe, pjevalo se i plesalo. Uvečer se iz okolnih sela znala okupiti omladina koja je zabavljala ranjenike, za njih i s njima pjevala i plesala.

Naravno, i u ovoj bolnici se umiralo, mada su u nju smješteni uglavnom lakši ranjenici. Nekima se stanje iznenada naglo pogoršavalo i nije ih se moglo dopremiti do Petrove gore. Ako je umro borac čija je porodica bila iz daljega, mogla je doći po njegovo tijelo, ali ne u bolnicu već do dvorišta Rade Stanekovića, gdje se vršilo primanje ranjenika, kako se ne bi doznalo za lokaciju bolnice. Tokom rata kraj bolnice sahranjeno je oko tridesetak boraca, od čega je poslije rata oko desetak prekopano i preneseno u njihova rodna mjesta, dok su preostali grobovi zarasli u travu i više se i ne raspoznaju.

»Odmah iza oslobođenja dobio sam zadatak« — kaže Rade Staneković — »da sakupim nekoliko desetaka zaprežnih kola. Najprije su svi ranjenici i bolničko osoblje preveženi u veće partizanske bolnice, a zatim je odvežena i sva oprema. Prijevoz su uglavnom osigurali Sjeničarci, a nešto zaprežnih kola bilo je iz Ostrožina i Donjeg i Gornjeg Kirina. Rastavljene su i odvežene i sve drvene kuće koje su služile za bolnicu. Jedna od njih odvežena je i postavljena u Ostrožinu za osnovnu školu, druga u Vrginmost za stambenu zgradu, dok su ostale otpremljene u Gornji i Lasinjski Sjeničak, Pernu, Bović, Štipan, Cemernicu, Blatušu, Donji i Gornji Kirin, Pješćanicu i Slavsko Polje za potrebe smještaja mjesnih narodnih odbora ili seoskih nabavno-prodajnih zadruga.«¹¹⁰

BORBA U SJENIČAKU 8. DECEMBRA 1943. GODINE

U sklopu višednevnih borbi Osme kordunaške divizije¹¹¹ protiv jakih njemačkih i ustaško-domobranskih snaga, koje su od 7. do 15. decembra 1943. napadale područje Korduna u okviru tzv. operacije »Panter«, žestoka borba vođena je i na području Sjeničaka.

¹¹⁰ Karlovački tjednik, 7. VII 1977.

¹¹¹ Formirana u Crevarskoj Strani 22. XI 1942. od IV, V i XV kordunaške brigade koje su polovinom juna 1943. preimenovane u I, II i III brigadu Osme divizije.

Prema operativnom izvještaju Štaba Osme kordunaške divizije,¹¹² neprijatelj je iznenada, 7. decembra u 14.00 sati, upao na oslobođeni teritorij iz pravca Karlovca preko Tušilovića u Vojnić i preko Vukmanića u Skakavac i Banski Kovačevac.

Treća brigada, koja se u to vrijeme nalazila na odmoru na prostoru Lasinje, krenula je odmah preko Dugog Sela i Ostrožina na područje Gornjeg i Donjeg Sjeničaka sa zadatkom da djeluje na komunikaciji Sjeničak — Vrginmost.

»8. XII 1943. u 09,30 časova« — stoji dalje u izvještaju — »neprijatelj (ustaše), jačine 50 vojnika, krenuo je iz Sjeničaka (s Križa) preko Krkljuša prema Mrkaljima s ciljem da izvrše pljačku, dok su ostale snage neprijatelja iz Sjeničaka i Padeškog brda štitile pokret onima koji su išli prema Mrkaljima. Kad su ustaše stigle u s. Vujčići, bili su napadnuti od strane desnog krila 3. bataljona III brigade s pravca Kartalije k. 250. Borba je trajala 40 minuta. Napadnutom neprijatelju stigla je pomoć jačine 150 do 200 vojnika te neprijatelj uspijeva potisnuti desno krilo 3. bataljona. Neprijatelj se, pokupivši svoje mrtve i ranjene, povlači u Sjeničak (na Križ). Povlačeći se neprijateljski vojnici palili su sve do čega su došli. Bajte su ponovo izgorjele.

U 16,00 časova 2. i 3. bataljon izvršili su napad na neprijatelja u Sjeničaku. Ovi bataljoni bili su u napadu u tri kolone. Pravci napada bili su: jedna kolona kretala je pravcem Kartalije — Vujčići — Pruginići; druga kolona, lijevo i desno cestom od Muljaca prema Sjeničaku, a treća kolona pravcem Jurići, Linte i Čabraje. Kad su se naše snage približile na odstojanju od 800—1.000 m. do mjesta (centra) Sjeničaka, neprijatelj je otvorio jaku vatru, dok se glavnina počela odmah povlačiti u pravcu Skakavca i B. Kovačevca. Ovo neprijateljsko povlačenje počelo je u 16,45 časova... Neprijateljske zaštitnice gonjene su do s. Skakavca i B. Kovačevca. Zatim su se naše snage povratile u Sjeničak ...«

Sutradan, 9. decembra 1943, Štab Osme divizije izvijestio je:

»... Jučer je neprijatelj krenuo (s Križa) u Sjeničaku u pravcu Kartalija i, kako smo jučer javili, naši su ih odbili, prešli u protivnapad i odbacili od Sjeničaka u pravcu Kovačevca i Skakavca...

Na sektoru naše III brigade situacija je slijedeća: neprijatelj u jačini od tri ustaške bojne drži Kablar — Kovačevac

112 Operacije na prostoru Karlovac, Vrginmost, Ogulin, Slunj od 7—15. XII 1943, HAK, Karlovac, kut. 9.

Partizanska kolona u prolazu kroz Sjeničak 1944. godine.

— Skakavac — Klipino Brdo — i Vukmanić . . . Jedan zarobljeni ustaša je izjavio da se na sektoru oko Skakavca i Vukmanića nalazi 3, 5. i 10. ustaška bojna. . . koja ima zadatak da osigura Nijemcima prolaz komunikacijom Karlovac — Slunj — Bihać . . .«

Kako ustaše nisu više napadali područje Sjeničaka, III brigada prebacila se na cestu Tušilović — Vojnić gdje je narednih dana vodila žestoke borbe s neprijateljskim snagama, kao što su to činile i preostale dvije brigade: I brigada na cesti Vojnić — Glina oko Vrginmosta, a II na cesti Slunj — Primišlje — Tržić.

Nakon osmodnevne ofanzive na Kordun neprijatelj je imao 290 mrtvih, 365 ranjenih i 6 zarobljenih vojnika, a Osmu diviziju 33 mrtva i 66 ranjenih. Partizanima je pao u ruke znatan ratni plijen: jedan veliki tenk, tri kamiona, dvije radiostanice, 10 »Saraca«, 7 protivavionskih mitraljeza, 49 pušaka, 5 šmajsera, 40 pištolja, 37.000 puščanih metaka, 402 čebeta, 150 litara benzina, 233 vojnička odijela, 43 konja, 120 šatorskih krila, 200 mina za bacače itd. Oštećeno je i uništeno: tri tenka, 15 kamiona, tri motocikla i četvoro kola.

Još jedna ofanziva neprijatelja na slobodni Kordun ostala je bez uspjeha, a pjesma o Osmoj diviziji postajala je sve poznatija:

*Kordunaška Osmo divizija
To je naša nada najmilija,
To je naše najmilije cvijeće,
Kud prolazi sloboda se kreće.
De udara Četvrta brigada,
Tu se bojna čuje kanonada,
A đe Peta na bojište stupa,
Žice ruši i bunkere lupa.
Kuda li se Petnaesta kreće,
Fašistima tu ne cvjeta cvijeće.
De udara cijela Divizija,
Od huke se planina povija.*

SJENIČAK KOTARSKI CENTAR

Neposredno iza kapitulacije Italije Okružni komitet KPH Karlovac donesao je 20. septembra 1943. godine odluku o osnivanju kotarskog narodnooslobodilačkog odbora u Sjeni-čaku s općinskim narodnooslobodilačkim odborima Lasinja, Skakavac i Sjeničak. Radom je počeo u oktobru iste godine.¹¹³

Nešto kasnije, 1. januara 1944, u Sjeničaku je formiran i kotarski komitet KPH, a iza toga i kotarski komitet SKOJ-a, dok je područje kotara prošireno i na općinski NOO Ostrožin.

Osnivanje kotara u Sjeničaku bilo je uvjetovano potrebom objedinjavanja rada na širem području između Kupe i ceste Skakavac — Vrginmost, nastalim oslobađanjem hrvatskih sela u Pokuplju; Banskog Kovačevca, Banske Selnice, Crne Drage, Desnih Štefanki, Desnog Sredičkog, Kablara, Lasinje, Ribara, Skakavca i Slunjske Selnice.

Novoformirani KNOO Sjeničak bio je do januara 1944. smješten na Solić-Brdu u Sjeničaku, u kući Nikole Vujčića, a nakon toga u šumi Muljci kod vrela Radenovca. U kotarskom NOO-u nalazilo se 15 članova: Đuro Bekić iz Čremušnice, Mika Orečić iz Desnih Štefanki, Vaso Bulat iz Kirina,

¹¹³ Do 1. I 1944. djelovao kao ispostava KNOO Vrginmost (Zapisnik OK KPH Karlovac od 20. IX 1943. i 1. I 1944, HAK, kut. 15).

Mija Matešić iz Lasinje, Marko Janjić, Stevan Janjić, Ilija Torbica, Đuro Trkulja iz Ostrožina, Mile Stopić iz Prkosa, Lazo Bnatić, Mica Carević, Branko Nikoliš, Matija Peleš i Mile Pruginić iz Sjeničaka te Petar Radanović iz Šljivovca.

Predsjednik KNOO bio je Branko Nikoliš, a tajnik Petar Radanović. Osim njih postojala su i tri pročelnika: za privredu Marko Janjić, prosvjetu Matija Peleš i invalidska pitanja Đuro Bekić.

Prema zaključku Biroa Okružnog komiteta KPH Karlovac od 1. januara 1944. za sekretara KK KPH Sjeničak postavljena je Marija Šoljan — Bakarić, a za članove Mićan Pavlović iz Kirina, Ilija Kajganić iz Šljivovca i Mile Mrkalj Kuka iz Sjeničaka (kao komandant mjesta u Lasinji). Petoga člana, Petra Radanovića, izabrali su sami.

Sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a bio je Vlado Romčević, a članovi Seka Krlić i Mile Kajganić iz Šljivovca, te Mica Carević iz Sjeničaka.

U Inicijativnom odboru USAOH-a bila je predsjednik Ljubica Kljajić, dok su članovi bili iz Komiteta SKOJ-a. Inicijativni odbor USAOH-a trebao je ostati u tom sastavu dok se ne okupi veći broj hrvatske omladine pa da se nakon toga formira kotarski odbor.

Kotarski NOO Sjeničak djelovao je do aprila 1944. godine,¹¹⁴ kada je odlukom Okružnog komiteta KPH Karlovac zajedno s Kotarskim komitetom Partije i SKOJ-a rasformiran, što je kasnije potvrdio i Okružni NOO za Kordun.¹¹⁵ Po toj odluci Općinski NOO Sjeničak i Ostrožin pripojili su se ponovo kotarskom NOO-u Vrginmost, a Lasinja i Skakavac priključeni su kotarskom NOO-u Pisarovina radi lakšeg provođenja mobilizacije u Pokuplju. Tada je Sjeničak napustila i Marija Šoljan — Bakarić koja je otišla na novu dužnost.

Među zadacima što su ih politička rukovodstva sjeničarskog kotara rješavala isticali su se: objašnjavanje odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, popularizacija govora Vinstona Čerčila o stanju u Jugoslaviji, borba protiv reakcionarne politike vodstva Hrvatske seljačke stranke i borba protiv tifusa.

Da bi se narod i omladina mogli što bolje upoznati s odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, aktivisti Partije i SKOJ-a morali su, u nedostatku listova Naprijed, Vjesnik i Radio-vijesti, čitati tekstove na masovnim sastancima po selima i

1X4 Zapisnik OK KPH Karlovac od 30. i 31. III 1944, HAK, kut. 21.

115 Zapisnik ONOO za Kordun od 10. V 1944, HAK, kut. 2.

zaseocima. Isto to činili su i s direktivnim člancima što su se odnosili na raskrinkavanje izdajničke uloge Draže Mihajlovića, kralja i izbjegličke vlade, kao i neprijateljske politike vodstva HSS-a.

Novine i radio-vijesti čitale su se najčešće navečer, uz svjetlo od svinjske masti koja je sagorijevala u izdubljenim krumpirima, jer petroleja nije bilo. Žene i omladinke znale su na čitalačkim grupama plesti i presti za potrebe narodno-oslobodilačke vojske. Čitalačke grupe bile su u to vrijeme najmasovniji oblik informiranja o događajima na frontu, u zemlji i svijetu, uspjesima saveznika, namjerama neprijatelja itd. Preko njih omladina se obučavala za samozaštitu, kako od neprijateljskih ofanziva i akcija, tako i od zaraznih bolesti.

Kakvo je bilo raspoloženje naroda prema nekim najznačajnijim političkim pitanjima iz toga vremena, može se vidjeti i iz sačuvanih izvještaja Kotarskog komiteta SKOJ-a Sjeničak od 13. marta 1944.¹¹⁶ u kome se, između ostalog, kaže:

»Općina Sjeničak: Narod je upoznat s političkim događajima . . ., kao i u općini Ostrožin. Osjeća se interesovanje za otvaranje II fronta. Govor gosp. Čerčila je oduševio narod i po ovome se vrši popularizacija . . .¹¹⁷

Općina Skakavac: Stanovnici odobravaju borbu samo se boje aktivnog učešća u toj borbi zbog blizine neprijatelja. Izdajnička i pokvarena gospoda iz vodstva HSS-a imaju uticaj nad pojedincima u ovom kraju našega kotara. List 'Pravica' koga šire HSS-ovci izgleda da se čita u nekim selima ... U tim se selima održavaju masovni sastanci i tu se raskrinkava izdaja te pokvarene gospode . . .¹¹⁸

Općina Lasinja: U ovoj općini narod se demoralisao uslijed bombardovanja od strane neprijateljskih aviona. Mjesto Lasinju su bombardovali u dva navrata i to prvi put 10 aviona,

116 Izvještaj upućen Okružnom komitetu SKOJ-a, HAK, kut. 21.

117 21. II 1944. predsjednik vlade Velike Britanije Winston čerčil iznio je u parlamentu zaključke svoje vlade o stanju u Jugoslaviji i, između ostalog, rekao: »Partizanski pokret ubrzo je brojno nadmašio snage generala Mihajlovića . . . Maršal Tito ima u ovom trenutku više od četvrt miliona ljudi uza se i velike količine naoružanja otetog neprijatelju ... U ovim herojskim snagama i oko njih razvio se nacionalni pokret ujedinjenja. Komunistički dijelovi imali su čast da počnu prvi... U maršalu Titu partizani su našli istaknutog vođu, slavnog u borbi za slobodu.

118 Izdajničko vodstvo HSS-a, suradujući s fašističkim okupatorima, pripremalo je istovremeno teren za okupaciju Hrvatske od strane američkih i engleskih trupa u času sloma fašizma.

a drugi puta 12 i to 10 štuka i dva bombardera.. .. Štete je učinjeno mnogo, a žrtava civilnog stanovništva bilo je 45—50 duša...«

Neposredno pred rasformiranje kotara Sjeničak objavljeni su u listu Naprijed od 26. marta 1944. godine¹¹⁹ podaci o opsegu i veličini dotadašnjih ratnih razaranja na ovom području. Bilo je uništeno 1535 kuća, 1725 staja, 1237 sjenika, 1872 ostala gospodarska objekta, 28 zanatskih radionica, 4 škole, 2 crkve i mnogobrojni gospodarski inventar te odjevni predmeti, hrana i stoka; 999 lica je ubijeno, 446 odvedeno u logore, 69 je odselilo, 353 je umrlo od tifusa, 23 je otišlo na predaju neprijatelju, a 98 je palo u borbi; opljačkano je 73.908 vagana ljudske hrane, 98.610 metričkih centi stočne hrane, 47.002 metra platna, 47.042 plahte, 13.412 komada ženske i 9.710 komada muške odjeće . . .

Ako se izuzme broj ubijenih stanovnika, koji je bio najveći u selu Prkosu, onda je oko polovinu uništenih domaćinstava i više od dvije trećine odvedenih u logore dolazilo na sam Sjeničak, iz čega se može sagledati koliko su bili veliki ljudski i materijalni gubici ovog sela samo u tom periodu rata.

POSLJEDNJI UPAD NEPRIJATELJA

Bila je sredina ljeta 1944. godine. Ispaćeni narod Sjeničaka osjećao je sve više da se bliži sloboda. Ustaških posada u susjednim hrvatskim selima više nije bilo. Partizani su ih zauvijek protjerali. U selo su stizale sve novije vijesti i porazima neprijatelja u zemlji i van nje. U iščekivanju kraja rata ljudi su se sve više skućavali. Život je postajao udobniji i radosniji. Orile su se ponovo pjesme i igrala kola. Redale su se mobe i sijela. Kao da više nitko nije ni pomišljao na upad ustaša u selo.

Pa, ipak, jednoga dana ustaše i domobrani iz Karlovca upali su u Sjeničak. Predvodio ih je lično komandant Karlovačkog garnizona, pukovnik Ivan Tomašević.

Ne mogavši pohvatati narod, koji se bio blagovremeno povukao u Gornji Sjeničak i u obližnje šume, Tomaševićevi ustaše i domobrani popalili su po Lasinjskom i Donjem Sje-

¹¹⁹ HAK, kut. br. 38.

i bajte su gorjele više puta.

ničaku sve do čega su došli: od novosagrađenih haj ti i vršalica do stogova sijena i pšenice u polju. Još jednom su se u Sjeničaku pojavili gusti crni dimovi. Ustaše su po treći put sve sravnili sa zemljom. Sasjekli su čak i neke voćke. Narod je znao da je to bijes nemoćnih. Počeo je još jednom sve iznova. Ponovo se čula pjesma prenesena ovamo još 1942. godine odnekud ispod Kozare:

*»Druže Tito, mi nemamo kuća,
neka nema, plest ćemo od pruća.«*

Iako se općina Sjeničak u jesen 1944. godine nalazila na drugom mjestu u kotaru Vrginmost po broju bajti koje je trebalo sagraditi, sve bajte bile su gotove do prvog snijega. Na izgradnji ovih skloništa radilo je pored ženja i omladine, i 11 ekipa s 38 radnika — 28 domaćih i 10 stranih.¹²⁰ Ljudi

¹²⁰ Zapisnik Građevinskog odjela KNOO Vrginmost od 24. XI 1944, HAK, 4/578.

su pomagali jedni drugima. Nije im bilo teško. Znali su da takva skloništa više neće graditi. Sloboda je bila na pragu. Svim tim akcijama rukovodili su seoski narodnooslobodilački odbori pod rukovodstvom Općinskog NOO-a i Općinskog komiteta KPH Sjeničak, u čijem su se sastavu, pored Donjeg, Gornjeg i Lasinjskog Sjeničaka, nalazila još i sela Banskog Moravci, Mala Trepča i Prkos. Na tom području postojalo je tada pet partijskih ćelija s 36 komunista i 4 kandidata, od čega su 3 ćelije bile u Sjeničaku. Pored njih Komitet je imao i aktiv od 25 simpatizera, među kojima je bilo 11 žena.¹²¹

Uporedo s izgradnjom novih skloništa — bajti, počelo se raditi i na podizanju prikladnijih kuća za škole. Od dobivenog građevinskog materijala od Okružnog NOO-a za Kordun napravljene su drvene zgrade za škole u Manojlovićima i Bijelićima u Gornjem te na Križu u Donjem Sjeničaku, dok je u Lasinjskom Sjeničaku obnovljena nagorjela i porušena zidana zgrada bivše školske drvarnice i pretvorena u školu.

Nastava u ovim školama počela se izvoditi tek u februaru 1945. godine. Učenici su radili po tzv. minimalnom nastavnom planu i programu koga je 1943. izradio a 1944. godine dopunio Prosvjetni odjel ZAVNOH-a. Po tom planu učenici su bili podijeljeni u dvije grupe: niže i više odjeljenje. Nižu grupu sačinjavala su ona djeca koja nisu znala čitati i pisati a višu oni koji su to znali. Obuka je trajala pet mjeseci. U to vrijeme u Sjeničaku su radili ovi učitelji: Stanica Pajić u Manojlovićima a Dragica Rađanović u Bijelićima u Gornjem Sjeničaku; Tea Grbušek u Donjem Sjeničaku te Nada Javorina, Kata Stišćak i Nikola Tomić u Lasinjskom Sjeničaku. Radom škola u tadašnjoj općini Sjeničak rukovodio je kao pročelnik za prosvjetu profesor Simo Cimeša.¹²²

Osim Bukvara, koga je u jesen 1944. godine stampao Prosvjetni odjel ZAVNOH-a, djeca nisu imala nikakvih ostalih udžbenika. Nedostajalo je i pisaćeg pribora. Sve je to, uz nestašicu odjeće i obuće, zbog čega su mnoga djeca dugo vremena odsustvovala s nastave, uticalo na uspjeh učenika, tako da je većina njih poslije oslobođenja morala ponovo polaziti iste razrede u kojima su već bili ili ih čak s uspjehom završili.

121 Izvještaj KK KPH Vrginmost od 5. VII 1944, HAK, kut. 23.

122 Đuro Zatezalo i Mile Dakić, Narodna vlast na Kordunu 1941—1945, str. 311, 312.

Likovi revolucionara

BOZO JURAS
(1904—1938)

Rodio se u Lasinjskom Sjeniĉaku 15. decembra 1904. godine u siromašnoj porodici Stanka Juras. Osnovnu školu završio je u rodnom selu i otišao na izučavanje obučarskog zanata u Karlovac. Po završetku naukovanja radio je kraće vrijeme kod nekoliko postolara u gradu, a zatim se zaposlio u tvornici koža Alekse Podvinca na Baniji u Karlovcu.

Još u doba izučavanja zanata upoznao je sve tegobe radniĉkog života pa je odmah po završetku naukovanja pristupio grupi naprednih postolarskih i kožarskih

radnika u Karlovcu, koji su se počeli organizirano boriti za poboljšanje svojih životnih i radnih uvjeta. Već sredinom 1924. godine Božo se spominje u policijskim izvještajima kao član Nezavisne radniĉke partije Jugoslavije (NRPJ) koja je legalno djelovala, umjesto zabranjene Komunistiĉke partije. Članovi NRPJ u Karlovcu održavali su veze s komunistima iz Zagreba, koji su im doturali plakate i letke komunistiĉkog sadržaja radi (akcija u Karlovcu. Božo učestvuje prvi puta u takvoj akciji 7/8. novembra 1925, nakon čega ga hapse i s još petoricom radnika — komunista progone iz grada na vrijeme od 5 godina, ali se on već nakon godinu dana vraća u Karlovac.

Ponovo postaje jedan od istaknutijih aktivista i boraca za radniĉka prava, posebno od početka 1928. godine, nakon skupštine kožaraca u Karlovcu, kojoj je 11. februara prisustvovao već tada poznati revolucionar Josip Broz u svojstvu sekretara Oblasnog odbora radnika metalske industrije i obrta Jugoslavije za Zagreb.

Broz je tada, u prisustvu 80 radnika kožaraca, podnio opsežan referat o teškom položaju kožarskih radnika, ističući da su upravo oni najslabije plaćeni za svoj rad, da su najviše pogođeni besposlicom i da je jedini izlaz iz takvog položaja u njihovoj organiziranoj borbi protiv poslodavaca i kapitalista koji ih nemilosrdno pljačkaju.

Božo je nastupao odlučno, ne plašeći se posljedica, čak i u ono vrijeme kad su se i mnogo poznatiji radnički tribuni povlačili u pasivnost, naročito u prvim mjesecima šestojanuarske diktature kralja Aleksandra. O hrabrosti Juras i nekoliko njegovih drugova, upravo u to vrijeme, govori i jedan policijski izvještaj od 20. marta 1930. godine u kome se, između ostalog, kaže:

»Komunistička akcija na području grada Karlovca u 1929. godini pojavila se jedino krajem mjeseca aprila.

Na 29. aprila 1929. godine u jutro nađeni su po organima ove policije komunistički letači na ulici, pred samom tvornicom kože Alekse Podvinca na Baniji, par komada u Lađarskoj ulici i isto tako nekoliko komada na Mostanju. Svi su ovi odmah sakupljeni i doneseni na policiju, a istraga je odmah započeta da bi se rasturači pohvatali.

U skupini letaka nađenih pred pomenutom fabrikom koža, nađen je i jedan obračun rada na ime Juras Bože, postolarskog pomoćnika, koji je odmah uhapšen te saslušavan poricao da je dijelio letke, ali je priznao da je u nedjelju 28. aprila 1929. na večer bio u društvu Šćulac Tome, Vardaj Ivana i Miljenović Miloša, sve postolarskih pomoćnika, poznatih funkcionera ranijih nezavisnih sindikata i mladića zadenih komunističkim duhom.

Kako su ova četvorica za vreme istrage u više mahova dolazili u protivrečje, to je temeljito posumnjato da su letke samo oni rasturivali, ali oni nisu to djelo priznali, kao niti od koga su letke oni primali.

Sva četvorica optuženih za ovo djelo predani su Sreskom sudu u Karlovcu, gdje su bili još oko 2 mjeseca u zatvoru te su onda stavljeni na slobodu, dok se postupak protivu njih i dalje vodio.

Cim su stavljeni na slobodu, protjerani su . . . u zavičajne opštine, kuda su stražarno sprovedeni i tamo stavljeni pod policijsku prismotru . . .«*

* Historijski arhiv u Karlovcu, inv. br. 583.

U decembru iste godine osumnjičeni su ponovo uhapšeni. Povod za to bio je, prema istom policijskom izvještaju, priznanje Ivana Vardaja da je 28. aprila 1929. s navedenom grupom rasturao letke u Karlovcu.

Božo je uhapšen u Delnicama i pod stražom sproveden u Karlovac, odakle je s ostalom trojicom osumnjičenih odveden u upravu policije u Zagreb i predan na suđenje sudbenom stolu. Do glavne rasprave bio je s ostalim pušten na slobodu, odnosno ponovo vraćen u zavičajno mjesto pod policijsku prislotru.

Od tada pa sve do 1937. godine nastaje za Božu period stalne policijske prislotre, čestih hapšenja i zatvaranja. U Karlovcu ga nitko više nije smio primiti na posao pa se potajno zapošljava u Zagrebu, a zatim u Delnicama. I tu ga pronalaze, hapse i proganjaju. Najčešće ga protjeruju u rodno mjesto, ali se Božo ponovo vraćao i zapošljavao, ne prestajući sa svojom političkom aktivnošću. Osim povremenog i kraćeg boravka u Sjeničaku, Božo se ispred policije, dok je radio u Delnicama, sklanjao i u Bakar kod svojih rođaka krojača Đure i Miloša Jurasu.

Godine 1937. Božo se našao u Splitu otkuda je, preko tamošnje partijske veze, trebao brodom otputovati u Spaniju. Prvi pokušaj ne uspijeva. Žandari ga hapse na brodu i protjeruju u rodno mjesto gdje ostaje oko osam dana. Govori ljudima otvoreno o svom neuspjelom pokušaju prebacivanja u Spaniju da se bori na strani republikanske vojske protiv fašizma. Obecava im da će to ponovo učiniti, jer će se, na taj način, boriti protiv nadolazeće svjetske opasnosti koja neće poštediti ni jedan narod ako joj se na vrijeme ne stane na put.

Ponovo odlazi za Split i u drugom pokušaju uspijeva se provući u Spaniju. Borio se u bataljonu »Georgij Dimitrov«. Prije junačke smrti bio je ranjen. Liječio se jedno vrijeme i tom prilikom susreo sa svojim zemljakom dr Gojkom Nikolišem, s kojim je kasnije izmijenio nekoliko pisama. Jedno pismo uputio je i u Sjeničak bratu Nikoli. U njemu je nagovještavao skorbu pobjedu republikanske vojske nad fašistima. Žandari iz Lasinje tragali su za tim pismom, ali ga nisu pronašli.

Poginuo je u ljeto 1938. kod Morelje, na aragonskom frontu.

MILOŠ KLJAJIĆ
(1916—1944)

Rodio se 17. marta 1916. u Gornjem Sjeničaku. Imao je veoma teško djetinjstvo. Zbog siromaštva nije mogao završiti ni osnovnu školu. Kao dječak morao je čuvati imućnijim ljudima stoku za skromnu hranu i odjeću. Pored čuvanja stoke obavljao je i teške fizičke poslove. Već kao mladić upoznao je svu težinu radničkog života.

Po izlasku iz vojske postao je ciglarski radnik u Karlovcu, ali je ubrzo, zbog svojih revolucionarnih ideja, bio otpušten s posla. Nakon toga zapošljava se u tuzlanskoj solani gdje, kao član URSS-ovih

sindikata, učestvuje u akcijama naprednih radnika. Tu je 1940. godine primljen i za člana KPJ.

Poslije kapitulacije starojugoslavenske vojske, u aprilu 1941. godine, vraća se u rodni kraj i već u maju povezuje se s partijskom organizacijom u selu. Učestvuje od prvih dana u pripremama za oružani ustanak. U julu 1941. nalazi se u prvoj grupi ustanika, a u septembru postaje komandir partizanskog odreda »Sjeničak«. U proljeće 1942. Kljajić je komandir Sjeničarske čete, to jest 3. čete 4. kordunaškog bataljona, a nakon završetka oficirskog kursa u partizanskoj oficirskoj školi u Gornjem Budačkom postao je komandir čete Prvog udarnog bataljona Prvog kordunaškog odreda. Iza toga postavljen je, krajem 1942, za komandanta Četvrtog bataljona u sastavu 1. kordunaške, odnosno 4. brigade NOV Hrvatske. Godine 1943. Miloš je zamjenik, a u prvoj polovini 1944. godine i komandant 1. brigade 8. kordunaške divizije, na kojoj je dužnosti i poginuo 14. jula 1944. kod sela Kodrića u Zumberku. Kao neustrašivi borac i primjeran drug bio je podjednako obljubljen u narodu i među svojim suborcima. Sjedinjavao je u sebi hrabrost i plemenitost, vedrinu i postojanost. Ni u najtežim situacijama nije se kolebao. Vodio je svoje borce iz bitke u bitku, iz pobjede u pobjedu. Pa i tada, kad je već postao komandant brigade, Miloš nije odustajao od svog stila borbe: nastavio je i dalje da se u

svakoj prilici nađe na čelu jedinice, da služi primjerom. Znao je da će ga tako svi borci slijediti. I oni su to, bez iznimki, i činili. U tome je bila tajna mnogih pobjeda Kljajićevih boraca širom Korduna, Like, Gorskog kotara, Banije, Po-kuplja i Zumberka.

Sredinom juna 1944. Kljajić se u ulozi komandanta 1. kor-dunaške brigade našao po treći put u Zumberku, ovaj puta u borbi s jakim udruženim neprijateljskim snagama: Nijem-cima, Čerkezima, ustašama i domobranima. Zaredale su duge i teške borbe. U jednoj od njih pao je i komandant Kljajić.

0 Miloševoj smrti njegov suborac, Nenad Stavjel, je zapisao:

»Zumberak ... Sjećam se samo kao kroz maglu da je tada ispred nas bila široka karlovačka ravnica i nekoliko hiljada Čerkeza i Nijemaca, iza nas plješivička brda, a oko nas vinova loza na padinama blagih brežuljaka puna grožđa. I da smo bili gladni. I da nismo ubrali ni jedan grozd, jer nismo htjeli. I da su nas seljaci zato zavolili.

Na oči nam je padala crna koprena. Umor. Gonili smo Čerkeze i Nijemce. I oni su gonili nas, petnaest dana... Odučili smo se da gledamo i shvaćamo lijepo. Vidjeli smo samo avione sa krstovima na krilima, tenkove, Nijemce, Čerkeze.

... I sjećam se da se tada jedan jedini čovjek smijao. Smijao se tako, da mi u glavi još i danas odzvanja njegov smijeh... Naime, bilo je ovako. Desno od naše kolone, na kilometar od nas, Nijemci su pretrćavali preko čistine. Na sebi su imali kratke bijele pantalone, koje im je Hitler slao kad je izgubio Afriku. Vjerovatno ih nije imao kome dru-gome slati. Ugledavši ih takve, a dotada nismo imali prilike da ih vidimo u sličnim uniformama, Miloš Kljajić se nasmijao od srca. Kroz smijeh je vikao: 'Vide, vide, vide skakavaca!'

Onda je naša kolona krenula dalje. Pred niskom čukom izvijestili su ga da preko nje, na 300 metara, ima neprijatelja. Kljajić se popeo gore. Podigao je dogled. Sivo-zeleni njemački šinjel koji nije nikada skidao sa sebe, zalepršao je na vje-tru i učinio ga još snažnijim i širim. Zatim je odjeknuo samo jedan kratki rafal. Znam Kljajića! Da ga nije pogodilo on bi sigurno povikao: 'Vide, vide, vide koliko imadu municije! Vide skakavaca!' Ali, bio je pogođen. Imao je šest metaka u tijelu, a na licu mu je lebdio osmijeh; onaj ostatak smijeha koga su u njemu izazvali 'skakavci' i kojim nas je razvedrio. Možda je tada, u svom posljednjem času, njime htio da kaže:

'Nije to ništa, opet ćete vi da ih smlatite i bez svog komandanta. Zbogom!'

Sahranjen je uz vojne i narodne počasti na visovima Zumberka, u selu Radatovići, a njegov grob postao je simbol bratske borbe hrvatskog, srpskog i slovenskog naroda u ovom kraju.

Za narodnog heroja proglašen je 6. decembra 1944. godine.

Danas Kljajićevo ime nosi jedna ulica u Karlovcu, gdje je postavljena i njegova spomen-bista, te selo Krnjaja kod Sombora u Bačkoj, u koje su se poslije rata naselili kolonizirani Kordunaši, Ličani, Banijci i Zumberčani, koji su ovo mjesto prozvali Kljajićevo u znak sjećanja na svog omiljenog komandanta.

MILE MANOJLOVIĆ GEDZO (1916—1942)

Rodio se u Gornjem Sjeničaku. Osnovnu školu završio je u selu, a gimnaziju u Karlovcu 1936/37. šk. godine. Školovao se veoma teško. Putovao je punih osam godina svakodnevno pješice od Manojlovića do željezničke stanice Udbina—Sjeničak. I pored toga bio je dobar učenik. Poslije mature upisao se na studij prava. U nemogućnosti da postane redovni student, prihvatio se učiteljskog poziva, kako bi smogao nešto sredstava za izvanredni studij. Službuje kao honorarni učitelj u Štipanu. Od kuće donosi živežne namirnice, sam kuha i vodi domaćinstvo, kako bi mu ostao koji dinar više za studij. Tu ga zatiče rat i ustanak. Mile stupa odmah u narodnooslobodilačku borbu. U decembru 1941. postaje prvi predsjednik novoformiranog KNOO-a Kirin—Sjeničak. Učestvuje kao glavni autor u izradi »Ostrožinskog pravilnika«, prvog legitimnog pravnog akta narodne vlasti na ustaničkom području Korduna.

Krajem decembra učestvuje u akcijama razoružavanja domobranskih posada na željezničkim stanicama Vojnić-kolodvor i Utinja, a odmah iza toga povlači se, na čelu oko 15.000 izbjeglica, ispred ustaško-domobranske ofanzive na kotar Kirin—Sjeničak u pravcu Petrove gore, Krstinje, Široke Rijeke i drugih sela vojničkog kotara. Tamo organizira smještaj i snabdijevanje izbjeglica i čini jednu veliku grešku:

* (Književne novine, juli 1954, Beograd)

izdaje kao predsjednik KNOO naredbu da se sva hrana i stoka izbjeglicama oduzme i podjednako među njima razdijeli. U jednom teškom času Mile je zaboravio na širinu antifašističkog puta borbe. Bio je odmah za to smijenjen s dužnosti predsjednika i partijski oštro ukoren. Nakon toga Manojlović se osjećao izgubljenim i utučenim. Kad je došla nova ofanziva na Kordun, u proljeće 1942, nestalo je u njoj i Mile. Pronađen je mrtav 24. aprila na rubu Petrove gore kod sela Vojišnice.

Sjećajući se Mile Manojlovića iz tih dana, njegovi suborci Branko Nikoliš i Miljkan Maslić su zapisali:

»Kolona naroda, stoke, kola, duga kolona kreće se i salijeva u glavnu kolonu — pravac Petrova gora! Prilike zamotane u plahte i biljce. Prilike odrasle i nedorasle i one na leđima svojih majki.

Ne čuje se riječ. Nikome se ništa ne govori. I da nije povika: Lisko, Perane, koji se odnose na konja ili vola, kolona bi bila nijema. I psi su pošli, šutke trčkaraju uz kola ukućana. Samo su mačke ostale na zgarištu.

U koloni je i predsjednik KNOO-a Mile Manojlović. Slabunjav, blijed, nježan u pohabanom kaputu i šeširu, pode-ranih cipela. Predsjednik tog plamtećeg kotara kirinsko-sjениčarskog. Umoran i gladan, prnjav kao nekada gimnazijalac, stipanski učo na slamarici, jedinom pokućstvu, što sam sebi kuha, studira pravo, a u džepu noši šapirografiranu Istoriju SKP(b), iz koje uči sebe i druge. Sad se opet našao u kretanju po drugoj prtini, da negdje u razbacanim kordunaškim selima nađe krov za hiljade glava . . .

Išao je i mislio: 'Jedini nam je spas, ako ovo, što sobom nosimo, podijelimo. Nitko ne smije imati (tko ima kola) u kolima odjeće, pokrivača, hrane, ili bilo čega, dok drugi nemaju ništa, jer nisu uspjeli ponesti. . . Zato Mile, kad stiže u novo sjedište kotara u Široku Rijeku, izdaje naredbu za izbjeglice svog kotara: 'Sve je naše! Zajedničko!' Rano, jako preuranjeno, krivo za ono vrijeme, ali namjera plemenita«.*

* Za slobodu, Zagreb 1955, str. 86.

MILKAN MRKALJ
(1912—1941)

Rođen je u vrlo siromašnoj porodici u Lasinjskom Sjeničaju. Po završetku osnovne škole odlazi na izučavanje krojačkog zanata u Novi Sad. Tu ga susreću i prve nevolje. Gazda postupa s mladim naučnikom vrlo grubo. Zahtijeva od njega da radi i po dvanaest sati, a hranu mu daje samo dva puta dnevno. Umjesto kreveta prisiljava ga da spava na sanduku za transport štofova. »Mnogo je naučnika« — govorio je gazda — »tko bi im svima dao krevet!«

Navikao od malena na teškoće, Milkan sve to stoički podnosi i završava zanat. Napušta gazdu i odlazi u Beograd. Ne nalazi posla u svojoj struci i zapošljava se u studentskoj menzi. Tu se upoznaje s naprednim studentima koji ga uključuju u revolucionarnu i antirežimsku aktivnost. Vlasti ga brzo otkrivaju, hapse i zatvaraju. Po izlasku iz zatvora ostaje duže vremena bez posla. Potuca se neko vrijeme po beogradskim ulicama i parkovima, vraća se u Sjeničaj i ponovo odlazi u Beograd. Nalazi, ipak, zaposlenje i to u vatrogasnoj četi. Ponovo ga hapse i zatvaraju. Nakon izdržane kazne vraća se opet u Sjeničaj, gdje se povezuje s Brankom Nikolišem i drugim proturežimski orijentiranim ljudima u selu. Milkan je naročito aktivan u rasparčavanju napredne štampe i knjiga zbog čega ga vlasti ponovo hapse radi propagiranja komunističkih ideja. Nakon toga on postaje još buntovniji. Otvoreno i bez straha istupa među narodom protiv nepravdi kapitalističkog društva, zagovarajući »ruski komunizam koji osigurava jednakost svim ljudima.«

Osnivanjem »Seljačkog kola« u selu, Milkan postaje jedan od njegovih najistaknutijih članova. Nastupa u sastavu recitatorskog hora na svim priredbama u Sjeničaju i okolnim selima, pa čak i u Zagrebu i Karlovcu. Suprotstavlja se među prvima svima onima kojima smeta revolucionarno-klasni sadržaj njihovih recitala.

Tokom 1937. godine ponovo se, jedno vrijeme, zaposlio u Beogradu gdje je primljen za člana KPJ. Iz Beograda se želi

prebaciti u Španiju da se bori protiv Franka i njegovih fašističkih pomagača, ali ne uspijeva.

Aprilski slom 1941. godine zatiče ga u Beogradu. Odlazi među prvima iz grada na Kosmaj, gdje učestvuje u formiranju partizanskog odreda u tom kraju. Već u prvim okršajima s neprijateljem Milkan je pokazivao veliku hrabrost i odvažnost, zbog čega je ubrzo postao jedan od rukovodilaca u Kosmajskom odredu. Kao takav je i poginuo tokom jeseni

1941. godine u borbi s Nijemcima kod sela Manića, nedaleko Beograda.

GOJKO NIKOLIŠ

Rođen je 11. augusta 1911. u Lasinjskom Sjeničaku. Poslije završene osnovne škole u selu, završio je nižu gimnaziju u Karlovcu, višu u Sremskim Karlovcima a medicinu u Beogradu. Diplomirao je 1936. godine. Još za vrijeme studija pristupio je revolucionarnom pokretu i 1934. postao član SKOJ-a, a godinu dana kasnije i član Komunističke partije.

Nakon odsluženja kadrovskog vojnog roka u Nišu i Beogradu, gdje je završio i kurs za usavršavanje vojnih liječnika, Gojko 1937. godine napušta Beograd i odlazi, kao već istaknuti komunista, u Španiju da pomogne borbu španskog naroda. Bioje najprije u činu sanitetskog poručnika upraviteljbolniceu Pontonesu, kod Albacete, a potom bataljonski liječnik Jedanaeste internacionalne brigade za vrijeme borbi na rijeci Ebru 1938. godine.

Poslije sloma španske republikanske vojske sklanja se u Francusku, gdje u logorima za interbrigadiste provodi do 1. septembra 1940. kada se vraća u zemlju. Vlasti ga odmah upućuju na prisilni boravak u rodno selo u kome ostaje s manjim prekidom sve do početka rata 1941. godine.

U jeku napada fašističkih sila na Jugoslaviju odlazi po nalogu Partije iz Zagreba u Sarajevo s tadašnjom procjenom da će u Bosni biti pružen odlučujući otpor okupatoru. Umje-

sto toga, slijedi brza kapitulacija i Gojko se vraća u Sjeničak. Tu se odmah uključio u rad partijskih organizacija na priprema za oružanu borbu. Obilazi Sjeničak i okolna sela na sjevernom dijelu kotara Vrginmost, u kojima organizira niz sastanaka s komunistima i ostalim ljudima, objašnjavajući im potrebu priprema za oružanu borbu, jer će pravi rat tek započeti. Uoči 1. maja ističe, zajedno sa Stankom Maslekom, crvenu zastavu na najvišem brijegu u Donjem Sjeničaku i organizira s komunistima ispisivanje antifašističkih parola po selu.

Tokom maja po zadatku Partije napušta Sjeničak i odlazi u Beograd, gdje s Blagojem Neškovićem vrši među liječnicima pripreme za preuzimanje sanitetske službe u gradu u slučaju ustanka u Beogradu.

Polovinom augusta Nikoliš po zadatku napušta Beograd i odlazi u Kraljevački partizanski odred za odredskog liječnika. No, ni tu ^e ostaje dugo vremena. Već u drugoj polovini novembra 1941. odlazi u Užice, gdje biva postavljen za referenta saniteta Vrhovnog štaba NOVJ. Na toj dužnosti ostao je do kraja rata, sa zadatkom da organizira i usavršava sanitetsku službu u partizanskoj vojsci.

Krajem januara 1942. učestvovao je u maršu Prve proleterske brigade s Romani je preko Sarajevskog polja i Igman-planine, gdje se istakao u spašavanju velikog broja promrzlih partizana.

Po dolasku u jugoistočni dio Bosne, februara 1942, organizirao je sistem partizanskih bolnica: Foča—Goražde—Čajniče—Trnovo—Piva.

Učestvovao je i u velikom maršu proleterskih brigada iz Crne Gore prema Bosanskoj krajini juna 1942. i tom prilikom transportirao više stotina ranjenika. Odmah po dolasku u Bosansku krajinu organizirao je izgradnju bolnica oko Petrovca i Drvara, a već krajem septembra iste godine rukovodi Prvim kongresom partizanskih liječnika u Bosanskom Petrovcu, gdje podnosi iscrpan referat o organizaciji sanitetske službe u uslovima partizanskog ratovanja. Taj referat poslužio je kao osnova za izradu statuta sanitetske službe NOVJ.

Početkom 1943. godine, za vrijeme Četvrte neprijateljske ofanzive, rukovodi pokretom od 4500 ranjenika i bolesnika iz Bosanske krajine u pravcu Neretve i Crne Gore. Pripada mu osobita zasluga što je u najtežoj situaciji bitke na Neretvi uspio održati red i organizirati spašavanje ogromne

mase ranjenika. Njegov je uspjeh bio tim veći što je oko 75 posto ranjenika bilo bolesno od tifusa.

U predahu između Četvrte i Pete ofanzive, poslije preležanog pjegavca, pokreće Bilten — organ sanitetskog odsjeka Vrhovnog štaba. Učestvuje u probou naših jedinica iz obruča u Petoj ofanzivi.

U jesen 1943. godine formira u Jajcu sanitetsku školu, u kojoj je završilo kurseve oko 200 partizanskih bolničara i bolničarki. Prilikom desanta na Drvar Nikoliš se, kao i mnogo puta ranije, latio oružja i tukao s neprijateljem.

U vrijeme boravka Vrhovnog štaba na Visu intenzivno je radio na pripremanju sanitetske službe za uslove frontalnog rata. Zahvaljujući tome ova služba bila je spremna da izvrši krupne zadatke koji su pred njom stajali po oslobođenju Beograda, na sremskom frontu i drugim velikim operacijama za konačno oslobođenje zemlje.

Još u toku NOR-a Gojko je, pored vojnih, obavljao i odgovorne političke funkcije. To je nastavio i poslije rata: bio je vijećnik na oba zasjedanja AVNOJ-a i sva tri zasjedanja ZAVNOH-a, zastupnik u Saboru NRH i poslanik u Saveznoj skupštini u više saziva, član CK KPH i Opunomoćstva CK SKJ za organizaciju u JNA, ambasador FNRJ u Indiji itd.

Penzioniran je 1971. godine kao načelnik sanitetske službe JNA, u činu general-pukovnika. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i mnogih visokih odlikovanja i priznanja. Za narodnog heroja proglašen je 20. decembra 1951. godine.

Počasni je predsjednik međunarodnog komiteta vojne medicine i farmacije i član Srpske akademije nauka i umjetnosti.*

* (Osnovni podaci iz knjige Narodni heroji Jugoslavije, izdanje 1958. i 1975. godine)

VASO ROKNIC
(1911—1941)

Rođen je u nešto imućnijoj porodici Time Roknića u Donjem Sjeniaku. Osnovnu školu završio je u Gornjem Sjeniaku a gimnaziju u Karlovcu. Nakon toga upisao se na Pravni fakultet u Beogradu. Izdržavao se radeći kao keiner u tzv. Vojvodanskoj studentskoj menzi. U vrijeme školskih praznika dolazio je redovito u rodno selo. Pomagao je kod kuće roditeljima u obavljanju poljskih radova, a u slobodno vrijeme vodio je razgovore s ljudima o lošim ekonomskim i političkim prilikama u zemlji i isticao pri tome pri-

mjere drugačijeg, boljeg života u Sovjetskom Savezu.

Pripadao je revolucionarnom dijelu studenata beogradskog univerziteta, od kojih su se mnogi sastajali upravo u studentskoj menzi u kojoj je Vaso radio. Učestvovao je u prikupljanju finansijske i materijalne pomoći uhapšenim komunistima i njihovim porodicama, a kad je Vojvodanska menza prešla u ruke naprednih studenata, iz nje se u beogradsku »glavnjaču« iznosila i hrana komunistima i njihovim simpatizerima. Sudjelovao je u više navrata u umnožavanju u rasturanju ilegalne literature i letaka, zbog čega je bio hapšen i mučen na policiji, ali ni jednom nije priznao da se bavio tom djelatnošću.

U novembru 1938. godine bio je zbog umnožavanja propagandnog materijala komunističkog sadržaja osuđen od Državnog suda za zaštitu države u Beogradu na godinu dana robije i dvije godine gubitka časnih prava. Roknić je bio optužen »da je neizvesnog dana, polovinom aprila 1938. godine u Beogradu, primivši od Slobodana Bajića koncept sastava pod naslovom 'Problemi omladine', umnožio sastav u 30 primeraka i predao Bajić Slobodanu radi rasturanja, čime je, dakle, umnožavao i rasturao sastave, znajući da se celom njihovom sadržinom vrši komunistička propaganda i ubeđuju drugi da treba promeniti politički i socijalni poređak u našoj državi nasiljem i terorom«.*

* Historijski arhiv u Karlovcu, neprijateljski dokumenti, kut. 1.

Po povratku s robije Vaso je nastavio revolucionarnim radom. Završivši studije zaposlio se kao advokatski pripravnik u Pančevu gdje ga je zatekao i rat 1941. godine. Odmah po kapitulaciji uključio se u pripreme za oružani ustanak. Učestvovao je kao komunista u prvim diverzantskim akcijama na području Banata. Uhvaćen je u jednoj takvoj akciji na željezničkoj pruzi između Velikog Bečkereka (sada Zrenjanina) i Pančeva, u septembru 1941. godine, i odmah iza toga strijeljan. U oglasu povodom strijeljanja navedeno je: »U noći od 17. na 18. ovog meseca izvršena je nedaleko željezničke stanice Martinica sabotaža na željeznička postrojenja na pruzi Vel. Bečkerek—Pančevo, kojom su prilikom skinuti spoj ni šarafi željezničkih tračnica, kako bi noćni voz koji kreće iz Vel. Bečkereka za Pančevo na taj način iskliznuo.

Kao odmazda za ovu sabotažu izvršeno je na naredbu Feldkomandanta ... 19. ovog meseca prepodne javno streljanje dvanaestorice komunista, koji su se radi dokazanih zločina nalazili u pritvoru. Streljani komunisti obešeni su nakon toga na Vašarištu u Velikom Bečkereku i ostavljeni kroz vreme od 24 časa visjeti. . .«*

Ovom akcijom vjerovatno je rukovodio Roknić, jer se među dvanaesticom strijeljanih, pored njega, nalazilo deset radnika i seljaka i jedan student. Tako je Vaso na djelu pokazao svoje životno opredjeljenje istinskog borca za slobodu i bolji život. Nestao je u tridesetoj godini života.

* Isto.

Nadleštvo podbana za Banat

Broj 498/1941.
19. IX. 1941.

U noći od 17. na 18. ovog meseca izvršena je nedaleko željezničke stanice Martinica sabotaža na željeznička postrojenja na pruzi Vel. Bečkerek—Pančevo, kojom su prilikom skinuti spojni šarafi željezničkih tračnica, kako bi noćni voz koji kreće iz Vel. Bečkereka za Pančevo na taj način iskliznuo.

Kao odmazda za ovu sabotažu izvršeno je na naredbu Feldkomandanta:

1. Dana 19. ovog meseca preporučne javno streljanje dvanestorice komunista, koji su se radi dokazanih zločina nalazili u pritvoru. Streljani komunisti obešeni su nakon toga na Vašarštu u Velikom Bečkereku i ostavljeni kroz vreme od 24 časa visjeti.

2. U prostoru izvršenog sabotažnog dela naredjeno je čuvanje željezničkih postrojenja po stanovnicima svih saleža i zanimanja do zaključno 11. okt. 1941. godine.

Pogubljeni su sledeći:

1. Đorđe Jakovački, krojač iz Pančeva
2. Sava Pandurov, student iz Pančeva
3. Laza Lemajić, zidar iz Pančeva
4. Ilinka Škulić, radnica iz Starčeva
5. Sofija Škulić, seljanka iz Starčeva
6. Mita Ristić, radnik iz Starčeva
7. Vasa Roknić, advokatski pripravnik iz Pančeva
8. Zdravko Pavlović, seljak iz Čente
9. Uroš Bogaroški, radnik iz Velike Kikinde
10. Žarko Rankov, metalski radnik iz Vel. Kikinde
11. Harry Kohn, vinarski stručnjak iz Vel. Bečkereka
12. Milutin Teodosin, seljak iz Kumane

Nadleštvo podbana za Banat

SVETOZAR TRKULJA
(1922—1945)

Rođen je u selu Mala Trepča kraj Sjeničaka odakle mu potječe majka. U partizanske redove uključio se već 1941. godine u Gornjem Sjeničaku i postao borac 4. bataljona Prvog kordunaškog odreda a uskoro zatim i član KP.

U ljeto 1942. godine prešao je s grupom kordunaških partizana u Pokuplje i postao borac Zumberačko-pokupskog partizanskog odreda a kasnije »Seljine« i Zumberačke brigade. Zbog svoje borbenosti i umješnosti vršio je u tim jedinicama razne vojne dužnosti, od desetara do komandanta bataljona.

U noći između 31. januara i 1. februara 1945. godine Svetozarov Prvi bataljon Zumberačke brigade našao se iznenada opkoljen od njemačkog 1. rezervnog lovačkog puka u selu Donjoj Kupčini. Komandant Trkulja pokušao je najprije proboj s Bataljonom prema Pisarovini, ali se nakon neuspjeha morao ponovo vratiti u selo i krenuti na proboj kroz polje prema rijeci Kupi. No, i tu su ga čekali mnogobrojni njemački vojnici na skijama. Razvila se neravnompravna i žestoka borba. Pristigli su Nijemci i iz pravca sela. Bataljon se našao u zaokruženju na malom prostoru. Dubok snijeg, brisani prostor i nadmoćnija vatra neprijatelja učinili su položaj Bataljona bezizlaznim. Umjesto predaje, Trkulja je pošao na čelu Bataljona u posljednji juriš, ali ga je zaustavio neprijateljski metak. Pao je pogođen u grudi. Vidjevši da se neće moći probiti iz njemačkog okruženja i da je komandant uslijed ranjavanja u nesvijesti, komesar bataljona izvršio je samoubistvo, kako ne bi živ pao u ruke neprijatelja. To je još više poljuljalo moral boraca. Nijemci su pojačali pritisak na Bataljon, pozivajući ga neprekidno na predaju. Demoralizirani borci pružali su sve slabiji otpor. Poraz je bio neminovan. Citavi Bataljon od 110 preživjelih boraca, zajedno s ranjenim komandantom, pao je u ruke Nijemaca.

Sve zarobljene borce, s grupom civila, partizanskih aktivista iz Donje Kupčine, Nijemci su odveli u Karlovac i predali ustašama. Prema pisanju Tome Mikulića Gajdaša (Sjećanja i zapisi iz NOB-e), Nijemci i ustaše strijeljali su u Karlovcu sav rukovodeći kadar od vodnika i delegata do komandira četa i komandanta Bataljona, dok su oko 70 boraca iskoristili za zamjenu za zarobljene njemačke vojnike.

Prije strijeljanja Svetozar Trkulja uputio je majci ovo pismo:

»U Karlovcu, dne 15. 2. 1945.

Draga mama!

Javljam ti da se sada nalazim u Karlovcu zarobljen u Kupčini od Nijemaca i to sam bio teško ranjen kroz prsi i pao sam u nesvijest tako da su me uhvatili.

Ja sam danas suđen na smrt i večeras ću biti strijeljan. Javljam ti se da znaš kako sam prošao, i ovo ti se javljam posljednji put.

Pozdravi Petra i kaži mu da sam ja strijeljan, kao i Nikoliš Miloša i sve ostale poznate drugove, malu Ljubu, snašu, sestru Ljubicu iz Nikoliša.

Također, draga mama, kaži i mojoj bivšoj Brigadi kako sam prošao da znadu.

Draga mama, nemoj se žalostiti za me, ovo je rat i tako mora da bude. Ljudi ginu i novi se rađaju koji će dalje ratovati. Sada više ništa nego primi posljednji pozdrav od svoga sina Svetozara, zadnji put zbogom zauvijek!

*Nemoj se žalostiti, imala si sina vojnika i borca, pozdravi sav narod, kao i cure u selu (koje) još nisam zaboravio. S pjesmom idem na strijeljanje. Ovo ti pismo pišem po ustašama».**

* (Original u arhivi Rade Bulata, Zagreb.)

Godine socijalističke izgradnje

SJENIČAK DRUGI PUT KOTAR

Neposredno iza oslobođenja formiran je, u ljeto 1945. godine, još jednom kotar Sjeničak, ali ovaj puta sa sjedištem u Skakavcu gdje se kotarskim ustanovama mogao osigurati najpovoljniji smještaj, jer selo nije u ratu spaljeno. Kotar je postojao do 20. februara 1946. godine i imao je na svom području 14 mjesnih narodnih odbora: Bansku Selnicu, Bukovicu, Donji Sjeničak, Dugo Selo, Gliboki Brod (zajednički naziv za sela Brođane i Brežane), Gornji Sjeničak, Lasinjski Sjeničak, Ostrožin, Prkos, Skakavac, Štipan, Trebinju, Utinju i Vukmanić.

U sastavu sjeničarskog kotara nalazila su se 32 sela ili zaseoka (19 srpskih i 13 hrvatskih) s oko 13.000 stanovnika (9.000 Srba i 4.000 Hrvata: Banski Kovačevac, Banski Moravci, Banska Selnica, Brežani, Brođani, Bukovica, Donji Sjeničak, Dugo Selo, Gornji Sjeničak, Ivanković Selo, Ivošević Selo, Kablar, Klipino Brdo, Kljajić Brdo, Knez-Gorica, Lasinjski Sjeničak, Lipje, Mandić Selo, Manjerovići, Ostrožin, Popović Brdo, Prkos, Ribari, Skakavac, Slunjski Moravci, Slunjska Selnica, Štipan, Šljivovac, Trebinja, Udbina, Utinja i Vukmanić.

U skupštini Kotarskog narodnog odbora Sjeničak nalazilo se 47 odbornika, izabranih tajnim glasanjem 15. aprila 1945, i to: Ivan Jelkovic i Andrija Vuković iz Banske Selnice; Dragan Ivanković, Stanko Krivokuća i Toma Peleš iz Bukovice; Sara Cabraja, Nikola Lončar i Mile Stopić iz Donjeg Sjeničaka; Nikola Kličković, Mile Markovina, Jovan Radović i Pavao Radović iz Dugog Sela; Mika Bašić, Joža Kusanić i Josip Ribar iz Glibokog Broda; Miloš Nikoliš, Matija Peleš i Petar Trkulja iz Gornjeg Sjeničaka; Mica Carević, Milić Dejanović, Miloš Kartalija, Mile Pruginić i Jovo Suzić iz Lasinjskog Sjeničaka; Marko Janjić, Glišo Rajak i Đuro Trkulja iz Ostrožina; Radovan Bižić, Mijo Milovac i Ivan

Tonković iz Prkosa; Stanko Cimesa, Jure Matijašić, Mika Šoštarić i Rade Zrinjanin iz Skakavca; Stevo Kličković, Stevo Radanović i Petar Stanojević iz Štipana; Marko Čurčija, Pajo Čurčija, Matija Jaković i Milić Lalić iz Trebinje; Vujo Basara, Dušan Gaćeša, Dušan Dragić, Janko Krivokuća i Đuro Šarić iz Utinje te Stefan Colnar iz Vukmanića.

Nakon rasformiranja KNO Sjeničak odbornici iz mjesnih NO-a Banska Selnica, Gliboki Brod, Skakavac, Trebinja i Vukmanić pripali su kotaru Karlovac; odbornici iz Donjeg, Gornjeg, Lasinjskog Sjeničaka, Ostrožina, Štipana i Dugog Sela kotaru Vrginmost, dok su odbornici iz Bukovice i Utinje priključeni kotaru Vojnić a iz Prkosa kotaru Pisar ovina.¹²³

U toku osmomjesečnog postojanja KNO Sjeničak i kotarska rukovodstva društveno-političkih organizacija bili su u Skakavcu smješteni u nekoliko privatnih kuća: predsjedništvo i tajništvo kotara u župnom stanu, Komanda mjesta u kući Franje Lokmara, Povjereništvo za trgovinu i opskrbu u kući Jure Mance, Povjereništvo za unutrašnje poslove u kući Mike Šoštarića itd., dok su se rukovodstva društveno-političkih organizacija — Kotarski komitet KPH i SKOJ-a, Kotarski odbor USAOJ-a i NOF-a nalazili u kući Jandre Radočaja.

Uže rukovodstvo u kotaru sačinjavali su: predsjednik KNO Mile Stopić iz Prkosa i tajnik Đuro Šarić iz Utinje, sekretar KK KPH Đuro Gaćeša iz Udbine i organizacioni sekretar Milka Mraović iz Bovića; srekretar KK SKOJ-a Jovo Mirić iz Banskih Moravaca i organizacioni sekretar Milka Radanović Seka iz Sljivovca, predsjednik NOF-a Jura Boljkovac iz Kablara, predsjednik AFZ-a Danica Nikoliš i predsjednik USAOJ-a Ljuba Kljajić iz Gornjeg Sjeničaka.

Smatrajući smještaj u Skakavcu privremenim, KNO je odmah nakon formiranja odobrio sredstva i materijal za obriov u oštećene zidane kuće Miće Mrkalja na Križu u Lasinjskom Sjeničaku u koju su se namjeravala useliti sva kotarska rukovodstva. Ova odluka bazirala se na prednosti Sjeničaka pred Skakavcem jer se Sjeničak, po svom smještaju, nalazio u središtu teritorije kotara. Najveća kuća u Sjeničaku između dva rata bila je tokom jeseni i zime obnovljena, ali se KNO nije u nju uselio jer je, odlukom Okružnog NO Karlovac, 20. februara 1946. rasformiran. Od njegovih 14 mjesnih odbora

123 Izvještaj KNO Sjeničak od 21. 2. 1946, HAK, kut. 1.

pet je pripojeno kotaru Karlovac, šest Vrginmostu, dva Vojniću i jedan Pisarovini.

Među mjesnim narodnim odborima pripojenim kotaru Vrginmost nalazila su se i tri mjesna narodna odbora iz Sjeničaka sa 17 odbornika: Jandre Jurić, Ilija Peleš, Rade Staneković, Miloš Trkulja i Vaso Trkulja iz Gornjeg; Dušan Bijelić, Rade Čabraja, Mile Katić, Dmitar Lončar i Mile Rudan iz Donjeg te Stanko Bjeloš, Jovo Juras, Nikola Mrkalj, Mile Pruginić, Milica Pruginić, Nikola Pruginić i Rade Pruginić iz Lasinjskog Sjeničaka.

Pred sjeničarskim Kotarskim narodnim odborom nalazili su se u prvim poratnim mjesecima veoma brojni i odgovorni zadaci, među kojima su se isticali: poslovi na obnovi i izgradnji popaljenih naselja, snabdijevanje stanovništva živežnim namirnicama i borba za konačnu političku pobjedu teokovina četvorogodišnje oružane borbe.

Oslanjajući se na visoku svijest i samouvjerenost naroda, proizašlu iz pobjedonosno završenog rata, organi narodne vlasti i društveno-političke organizacije kotara organizirali su vrlo uspješno provođenje ovih zadataka. Masovnim akcijama stanovništva započela je izgradnja boljih nastambi za stanovanje u ratom opustošenim selima. Iako se oskudijevalo u svemu: građevinskom materijalu, zaprežnoj stoci, stručnoj radnoj snazi, prehrani, alatu — ipak je do zime sagrađeno toliko novih bajti, da su krov nad glavom dobili brojni stanovnici koji su tokom rata živjeli pod najobičnijim nastrešnicama od bujadi i kukuruzovine ili, još češće, po zemunicama. Značajnu pomoć u izgradnji bajti pružili su seljaci iz Pokuplja svojim voznim zapregama. »Tokom ljeta i jeseni 1945. godine« — sjeća se tadašnji sekretar Kotarskog komiteta Partije Đuro Gaćeša — »kretalo se svakodnevno po dvadesetak kola iz pokupskog u kordunski dio kotara radi prevoza drvene građe, cigle i crijepa za podizanje kuća.«

Veoma teško bilo je i s prehranom. Većina stanovništva na kordunskom dijelu kotara bila je bez dovoljno hrane. Racionirana dodjela brašna, soli i ulja samo je u početku ublažavala nestašicu velikih količina ovih prehrambenih artikala. Mnogi su zato tokom jeseni krenuli u potragu za hranom u Slavoniju, smatrajući da će u berbi kukuruza nešto zaraditi. Posla je bilo samo za one koji su se prvi pojavili. Ostali su se vraćali praznih torba. U takvoj situaciji počela je pristizati iz žitorodnih krajeva nešto veća pomoć koja je, zajedno s pomoći od Uprave Ujedinjenih naroda za obnovu i razvoj,

poznate pod imenom UNRR-e, stala zadovoljavati egzistencijalne potrebe stanovništva za hranom.

Ostavši u većini u ratu bez voznih sprega, đubriva i sjemenske robe, žitelji tadašnjeg sjeničarskog kotara morali su se više od tri poratne godine oslanjati u ishrani na pomoć izvana, a dobivali su je planski i organizirano preko mjesnih narodnih odbora i nabavno-prodajnih zadruga.

Uz poslove na obnovi i izgradnji te snabdijevanju stanovništva prehrambenim proizvodima, radilo se vrlo intenzivno i na pripremama za prve općenarodne izbore za Ustavotvornu skupštinu na kojima je trebalo izvojevati konačnu političku pobjedu protiv kralja i njegovih sljedbenika u inostranstvu i domaćih neprijatelja nove Jugoslavije u zemlji. Uzaludni su bili pokušaji dotadašnjih ratnih saveznika na Zapadu da preko izbjeglog kralja u inostranstvu i ustaško-četničkih ostataka u zemlji, podržavanih od pojedinih crkvenih krugova, restauriraju kapitalizam u Jugoslaviji. Na izborima za kandidate Narodnog fronta održanim 11. novembra 1945, čiji je nosilac liste bio maršal Tito, narod se ogromnom većinom od 98 posto glasova opredijelio za Tita i socijalističku Jugoslaviju, što je označilo kraj monarhije u zemlji i njenih zagovornika na Zapadu. Na ovim izborima glasale su, prvi put od kada postoji Jugoslavija, žene i omladina iznad 18 godina starosti, a i mlađi ako su s puškom u ruci učestvovali u NOB-i.

Stanovništvo sjeničarskog kotara, s čijeg je područja tokom rata izginulo 2161 lice i spaljeno i razoreno 5328 kuća i drugih zgrada,¹²⁴ dalo je i ovoj pobjedi svoj visoki doprinos. Opredijelivši se većinom od 98,5 posto glasača za novu Jugoslaviju zauzelo je time, iza kotara Cetingrada, drugo mjesto na području tadašnjeg karlovačkog Okružnog narodnog odbora.

Ova pobjeda je tim značajnija jer su njome bile potpuno poražene pristalice Hrvatske seljačke stranke u pokupskim selima tadašnjeg sjeničarskog kotara, koji su se do posljednjeg časa, predvođeni Tomom Baburićem iz Banske Selnice, zalagali za masovno odustajanje birača od izbora, nazivajući ih »rusko — komunističkom obmanom«, kojom se želi osigurati »vlast samo jedne partije«, a time i manjine nad većinom.

¹²⁴ Podaci o osobama lišenih života i povredi imovine od 1941. do 1945. na području kotara Sjeničak, prema popisu 1946. godine, HAK, kut. 1.

Pokupski seljaci, predvođeni komunistima, postupili su obratno, pa i mnoge pristalice HSS. Bilo im je dosta mačkovih i haesesovskih obmana.

NERODNE GODINE

Nekoliko godina iza rata selo se suočavalo s novim nevoljama. Bile su to nerodne godine koje su zaredale od 1945. do 1948, upravo u jeku obnove i izgradnje ratom opustošenih domaćinstava. Proljeća i ljeta bila su veoma sušna a jeseni kišne, što je do krajnjih granica ometalo sjetvene radove. Uza sve to nedostajalo je konjskih i volovskih zaprega za oranje, sjemenske robe i gnojiva. Bile su to teške godine za žitelje sela. Prinosi sa zasijanih površina bili su tako maleni da su jedva prelazili količine zasijanog sjemena.

Vremenske neprilike započele su još u jesen 1944. godine.

O tome se u izvještaju Kotarskog narodnog odbora Sjeničak od 31. jula 1945. kaže: »Žetva je na vrijeme otpočela i završila. Uslijed slabog priroda žitarica i zbog toga što se prošle jeseni nije mogla obaviti sjetva, zasijane su mnogo manje površine nego se to uobičavalo. .. Sjetva se nije mogla u cijelosti obaviti uslijed lošeg vremena i ratnih prilika. U pojedinim mjestima ovog kotara, kao na primjer u Gornjem, Donjem i Lasinjskom Sjeničaku, zasijano je jedva 7—10 posto površina bijelim žitaricama. Sam prinos žitarica bio je uslijed nepovoljnog vremena vrlo slab, tako da je prihod po jutru iznosio 150 kilograma. Uslijed toga ovo područno žiteljstvo ostalo je neopskrbljeno živežnim namirnicama, a da se o sjemenu niti ne govori.«¹²⁵

Jesen 1945. godine bila je još lošija. O tome se govori u dva izvještaja. U izvještaju o berbi kukuruza ističe se: »Berba kukuruza ove godine počela je vrlo rano uslijed lijepog vremena . . . Prirod je bio vrlo slab, 10—18 mtc u klip, uslijed suše, te su klipovi slabo razvijeni i krezubi . . .«,¹²⁶ dok se u izvještaju o obavljenoj jesenjoj sjetvi navodi: »Zbog loših vremenskih prilika poslovi oko oranja 1 sjetve nisu mogli biti obavljani, jer je to, uglavnom, sprečavala kiša. Tokom novembra mjeseca primljena su od Državnog opskrbnog poduzeća Hrvatske tri vagona pšenice

125 HAK, Građa KNO Sjeničak 1945, kut. 1.

126 Isto, kut. 2.

sposobne za sjetvu u količini od 41.046 kg koju je rasparčala Centralna kotarska zadruga koja je počela radom 15. XI 1945. Gotovo 90 posto te pšenice upotrebjeno je za hranu jer su mnoga domaćinstva na to bila primorana uslijed nestašice živežnih namirnica, a tome je išlo u prilog i to što kišni dani nisu dozvoljavali sjetvu. . . Pod konac (novembra) mjeseca zasijano je i nešto raži, koja je primljena za prehranu preko Trgovine i opskrbe od UNRR-e .. ,¹²⁷

U istom izvještaju o stanju stočarstva navodi se: »Kod stočarstva je glavni problem prehrana stoke uslijed toga, što je prirod sijena zbog suše jako podbacio te mnogi gospodari neće moći svoje blago prehraniti pa je velika potražnja za krmom, a posebno za zobi...«

Te jeseni zasijana je bijelim žitaricama u sva tri dijela Sjeničaka svega četvrtina obradivih površina. Prilikom vršidbe u ljeto 1946. godine dobiveno je svega 1220 mtc pšenice, raži i ječma ili 1,5 mtc po domaćinstvu, dok su potrebe za oko 800 domaćinstava bile deset puta veće.

Ništa bolje stanje nije bilo ni u proljetnoj sjetvi kukuruza 1946. godine. Zbog loših vremenskih prilika zasijano je još manje — svega petina obradivog zemljišta s koje je u jesen iste godine ubrano samo 1116 mtc kukuruza ili 1,4 mtc po domaćinstvu, dok je za najnužnije potrebe stanovnika, ne računajući sjeme, bilo potrebno još najmanje toliko kukuruza za prehranu.

Kakvo je bilo stanje prehrane u selu u ljeto 1946. godine vidi se najbolje iz podataka KNO Vrginmost od 8. juna 1946,¹²⁸ prema kojima od 3778 stanovnika u selu (1765 u Gornjem, 812 u Donjem i 1201 u Lasinjskom Sjeničaku) 3250 nije imalo dovoljno krušarica, 2866 masnoća, a ni jedno domaćinstvo dovoljno krumpira, graha ni mesa za svoje potrebe.

U takvim uslovima organi narodne vlasti u selu vršili su strogu raspodjelu prehrambenih i odjevnih predmeta dobivenih od UNRR-e. Pomoć se dijelila javno na masovnim sastancima po zaseocima, kako bi je dobili stvarno oni najpotrebniji. Svi koliko-toliko imućniji ljudi kupovali su sami za sebe prehrambene proizvode iz redovnih mjesečnih doznaka u nabavno-prodajnim zadrugama u selu ili su ih nabavljali preko zarade u Slavoniji i Vojvodini.

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ HAK, Grada KNO Vrginmost 1946, kut. 10.

Da bi se pomoglo najugroženijim seoskim i gradskim područjima u prehrani, državni organi sprovodili su već u toj godini obavezni otkup svih viškova žitarica u cijeloj zemlji po strogo propisanim cijenama. Zaduženja su varirala prema broju hektara. Tako su domaćinstva od 1 do 3 hektara trebala predati 215 kg žita po hektaru, a to je kasnije prošireno i na obavezni otkup i ostalih poljoprivrednih kultura i stoke.

U toku ekonomske 1946/47. godine u Sjeničaju je malo tko bio zadužen za otkup žitarica, bilo zbog veoma slabog uroda, bilo zbog toga što su gospodarstva na ratom opustošenim područjima, radi obnove popaljenih kuća, bila oslobođena predavanja obaveznih viškova za one količine koje su bile, prema procjenama mjesnih narodnih odbora, potrebne za prehranu radne snage koja je radila na izgradnji kuća u tim gospodarstvima.

Kupovina prehrambenih proizvoda i ostale robe široke potrošnje putem nabavno-prodajnih zadruga vršila se po strogom planu i rasporedu. Svako domaćinstvo moglo je povremeno kupiti za svoje potrebe samo toliko robe koliko se iz određenog kontigenta moglo dati u podjednakim dijelovima na svakog člana domaćinstva. Tako se vršila racionirana rasprodaja svih prehrambenih proizvoda a i robe široke potrošnje.

Najsiromašnijim porodicama dijeljeni su artikli besplatno. Tako u izvještajima KNO-a Vrginmost nalazimo podatke da je 13. aprila 1946. u selu besplatno razdijeljeno 13.608 kg pšenice i 1819 kg brašna; u augustu iste godine 10.500 kg brašna i 146 kg riže; u novembru 1468 kg soli itd.¹²⁹ U januaru i februaru 1947. podijeljeno je 5800 kg krušnog brašna i 129 litara jestivog ulja; u maju 5004 kg pšenice, 1600 kg krumpira i 380 kg masti. Ova pomoć razdijeljena je na 784 najsiromašnija stanovnika: 384 u Gornjem, 196 u Donjem i 204 u Lasinjskom Sjeničaju. U junu iste godine za 2004 stanovnika dato je 8016 kg kukuruza i 4188 kg pšenice, a u septembru podijeljeno je besplatno 265 kg sapuna za pranje, 229 kg za umivanje i 59 kg sapuna za djecu . . .¹³⁰

Da bi se selo što prije oslobodilo nestašice hrane, bile su u proljeće 1947. godine poduzete opsežne mjere da se uzore i zasije što više oranica kukuruzom. U toj akciji zasijano je, prvi puta nakon rata, više od polovine sjetvenih površina:

129 HAK, Grada KNO Vrginmost 1946, kut. 3, 5, 6.

130 HAK, Grada KNO Vrginmost 1947, kut. 1, 13, 15.

...SKI NARODNI ODBOR VRGINMOST
PRIVREDNI ODSJEK
5/11 / 8. lipnja 1946.

O B R A Z L O C 2

Spisak / pregled / potreba
za mjesec srpanj 1946. godine-

red. broj	Područje mjesnog narod. odbora	Ukupan broj stano- vika	Od ukupnog broja potreba neobskrbljeno:			
			Krušarica- ra	Mocon	masnoćem	Varivom /krompir/
1	Vrginmost	1723	1450	1723	1125	1723
2	Slavsko Polje	1266	1200	1266	985	1266
3	Pješćanica	1077	920	1077	873	1077
4	Čemernica	1370	1120	1370	990	1370
5	Kirin	861	750	861	690	861
6	Črnušnica	1326	1180	1326	900	1326
7	Bovic	1430	1200	1430	1000	1430
8	Blatuša	876	760	876	625	876
9	Topusko	538	500	538	300	538
10	Gredjani	1130	1000	1130	700	1130
11	Hrvatsko Selo	1010	900	1010	725	1010
12	Ponikvari	1180	1000	1180	800	1180
13	Poljani	270	200	270	181	270
14	Verkepić Selo	668	600	668	500	668
15	Stero Selo	796	680	796	530	796
16	Crni Petok	757	650	757	517	757
17	Perna	1318	1100	1318	925	1318
18	Pačka	686	600	686	500	686
19	Kotinovo	495	400	495	300	495
20	Ostrežin	1256	1100	1256	800	1256
21	Dugo Selo	763	700	763	450	763
22	Stinen	1229	1050	1229	970	1229
23	Lasinjski Sjenjak	1201	1000	1201	870	1201
24	Donji Sjeničak	812	750	812	610	812
25	Gornji Sjeničak	1765	1500	1765	1356	1765
S V E G A :		25812	22230	25812	18317	25812

25803
Tačnost unesenih podataka ovjerava:

Predsjednik
/ Mile Čiče/

8. lipnja 1946.

Pročelnik
/ Matija Poleš/

1222 rali u Gornjem, 730 u Donjem i 906 u Lasinjskom Sjeničaku. U tu svrhu korišteno je 130 pari vlastite zaprežne stoke u Gornjem Sjeničaku, 63 para vlastite i 25 pari iz Pješćanice u Donjem Sjeničaku, te 73 para vlastite i 15 pari iz Topuskog u Lasinjskom Sjeničaku.¹³¹

131 Isto, kut. 13.

Iako su prinosi kukuruza zbog suše bili ponovo mali, 15 do 20 mtc po jutru u klipu, ipak su domaćinstva s većih zasijanih površina dobila u cjelini veće prinose koji su se te jeseni prvi puta bili približili potrebama za prehranu domaćinstava, ne računajući, u većini slučajeva, potrebe u sjemenu.

Da su te godine bile povoljnije vremenske prilike za sjetvu pšenice, selo bi se u 1948. godini bilo oslobodilo nestašice hrane. No, to se, nažalost, nije dogodilo. I ta jesen bila je jako kišna. Od predviđenih 1829 rali za sjetvu pšenice zasijano je svega 500 rali. Kako je sjetva obavljena vrlo kasno i na malim površinama, prinosi su opet bili vrlo niski, tako da su jedva pokrivali troškove sjemena i obrade. Mnogi žitelji Sjeničaka ponovo su, po treći puta iza rata, kretali u zaradu pšenice u Vojvodinu i Slavoniju. Još veći dio ostao je kod kuće očekujući i dalje pomoć od države.

Bila je to, na sreću, posljednja godina u nizu izrazito nepovoljnih za poljoprivredu. Već od jeseni te godine vrijeme se toliko poboljšalo da se sjetva pšenice mogla obaviti na vrijeme na svim predviđenim površinama, što je, uz dobre uslove koji su vladali u toku razvoja ove kulture, dalo dobre prinose. Od tada pa nadalje selo je proizvodilo toliko krušarica da je u većini podmirivalo ne samo svoje potrebe već su ih pojedinci i prodavali nabavno-prodajnim zadrugama u Donjem i Lasinjskom Sjeničaku.

KOLONIZACIJA I ODLAZAK U VOJVODINU

Radi zbrinjavanja siromašnih žitelja iz neplodnih i ratom opustošenih krajeva, narodna vlast nove Jugoslavije izvršila je tokom 1945/46. godine kolonizaciju preko 350.000 ljudi¹³² u Vojvodinu koju je, krajem rata, napustilo mnogo žitelja njemačke narodnosti radi zločina koje su izvršili nad našim narodima kao pripadnici fašističkih jedinica Trećeg rajha.

Prema Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 23. 8. 1945. pravo prvenstva u dodjeljivanju zemlje imali su zemljoradnici bez ili s nedovoljno zemlje, borci NOV, odnosno JA, invalidi oslobodilačkog rata te porodice i siročad izginulih boraca i žrtava fašističkog terora.

¹³² Enciklopedija LZ, Zagreb 1959, str. 280.

Za jednu porodicu dodjeljivalo se 8—12 jutara obradive zemlje, s tim što se ona nije mogla u roku od 20 godina dijeliti, prodavati ili davati u zakup.

Prema podacima KNO Sjeničak iz 1945, odnosno KNO Vrginmost iz 1946. godine,¹³³ iz Sjeničaka su se za kolonizaciju bile prijavile 93 porodice, koje su po rasporedu trebale biti smještene u selo Krnjaju kraj Sombora. Od toga broja 74 porodice dobile su suglasnost za kolonizaciju, a 19 je odbijeno.

Mada su uslovi života u plodnoj i bogatoj Vojvodini mnogo obećavali, Sjeničarci su se veoma teško odlučivali na napuštanje rodnog kraja. Od 74 porodice s odobrenjem za kolonizaciju odselilo je 57, dok su ostali odustali ili su se ubrzo nakon odlaska vratili na svoja siromašna i ratom još više uništena domaćinstva.

Iz Sjeničaka se tada iselilo ukupno 273 žitelja. *Donji Sjeničak* napustilo je 5 obitelji s 21 članom: Milić S. Cabraja (s 4 člana), Ljubica Đ. Maslek (5), Mila N. Mrkalj (4), Milka N. Roknić (4) i Nikola R. Rudan (4); *Gornji Sjeničak* 18 porodica s 86 članova: Danica R. Jurić (7), Dragan M. Jurić (8), Kata N. Jurić (6), Nikola M. Jurić (5), Soka M. Jurić (5), Marko M. Kljajić (6), Milan M. Kljajić (4), Glišo M. Manojlović (8), Marko N. Manojlović (5), Mile T. Manojlović (4), Miloš J. Manojlović (3), Stevan J. Manojlović (3), Vaso T. Manojlović (2), Kata I. Nikoliš (3), Sava N. Nikoliš (2), Rade R. Peleš (6), Stanko S. Tomašević (5) i Sofija M. Vujčić (4), a Lasinjski Sjeničak 34 porodice sa 166 članova, i to: Indija Đ. Bižić (3), Danica N. Bjeloš (6), Milić Đ. Bjeloš (6), Nikola M. Bjeloš (8), Petar M. Bjeloš (4), Stevo M. Bjeloš (4), Milka N. Bratić (5), Ljubica N. Čakić (3), Marta P. Čekeliš (4), Mile Čekeliš Klicko (3), Petar M. Gidak (5), Anka S. Jekić (5), Milka N. Jekić (4), Milić J. Juras (6), Milka N. Juras (4), Rade M. Juras (3), Jovo J. Manojlović-Bižić (4), Sava J. Manojlović-Bižić (3), Nikola Đ. Mrkalj (6), Marta M. Padežanin (3), Mile Đ. Padežanin (4), Mile J. Padežanin (4), Anka Pruginić Nudalinka (5), Ljubica M. Pruginić (4), Nikola Đ. Pruginić (7), Ranko R. Pruginić (4), Branko N. Romić (7), Petar N. Romić (6), Adam M. Suzić (7), Đuro N. Suzić (6), Milić M. Suzić (6), Dušan M. Vujčić (5), Stanko M. Vujčić (7) i Stevan S. Vujčić s 5 članova.

133 HAK, Grada KNO Sjeničak 1 Vrginmost 1945/46, kut. 1. i 3.

Ministarstvu Poljoprivrede i Šumarstva
Odjelu za agrarnu reformu i kolonizaciju
ZAGREB

putem mjesnog Narodnog odbora

U Lj. Sjeničak

OSOBNI PODACI MOLIOCA				IMOVINSKO STANJE MOLIOCA I NJEGOVE OBITELJI SA KOJOM SELI			
Rodni broj	Prezime, očevo ime i ime molioca	<i>Prodanin Rade</i>		Zgrade	Kratki opis		
	godina	<i>18/10 1924</i>		Kuća	<i>1. Kuća</i>		
	mjesto	<i>Lj. Sjeničak</i>		Staja	<i>1.</i>		
	kotlar	<i>Trgovački</i>		Ostale	<i>1.</i>		
	federalna jedinica	<i>Trgovački</i>					
Sadašnje boravilište	Zanimanje	<i>Remontiranje</i>		Zemlja	K. J.	č. hv.	gruntni broj
	Vješt sporodnom radu ili znanju	<i>mekanizacija</i>		Oranica i potkućica	<i>4.</i>		
	Bračno stanje (oženjen, udovac itd.)	<i>neženjen</i>		Livada i pašnjak			
	mjesto	<i>Lj. Sjeničak</i>		Voćnjak i vinograd	<i>100</i>	<i>1/2</i>	
	kotlar	<i>Trgovački</i>		Šuma	<i>1.</i>		
Broj članova obitelji sa kojima živi u zajednici				Kri i neplodno tlo	<i>1.</i>		
ČLANOVI OBITELJI SA KOJIMA SE MOLIOCI ŽELI PRESELITI				Stoka i gospodarsko oruđe			
Red. broj	Ime i prezime	Godina rođenja	Srpsko	Kopli	Komada		
1.	<i>Prodanin Rade</i>	<i>18/10-1924</i>	<i>Rade</i>	Ročata stoka	<i>1.</i>		
2.	<i>Prodanin Rade</i>	<i>1924</i>	<i>Rade</i>	Svinje	<i>1.</i>		
3.				Kola	<i>1.</i>		
4.				Plug	<i>1.</i>		
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.				MOLIOCI POSJEDUJE IMOVINU			
11.				U mjestu	<i>Lj. Sjeničak</i>		
12.				Kotaru			
U kojem kraju Federalne Hrvatske traži molioac naseljenje				<i>Lj. Sjeničak</i>			
UKUPNO SELI		<i>2</i>	ČLANOVA OBITELJI				

Većina kolonista iz Sjeničaka otišla je u Vojvodinu 17. XII 1945. sa željezničke stanice Skakavac, dok je manji dio to učinio tokom 1946. godine. Svi oni odvozili su sobom stoku i kućanske predmete što su ih posjedovali. To je, uz ostalo, jako usporavalo ukrcavanje u vlakove koji su zbog toga mnogo kasnili pa su nazivani »vlakovima bez voznog reda«.

Bile su to, ustvari, kompozicije sastavljene od »G« kola u kojima su se, odijeljeno po vagonima, prevozili ljudi, njihovi predmeti i stoka.

Do novih odredišta u Vojvodini putovalo se i po tri dana. Mnoge porodice napuštale su selo nekompletne. Redovito bi prije ostalih odlazili kućegospodari s jednim ili dva člana obitelji, a zatim bi se vraćali po ostale, što je stvaralo velike teškoće nadležnim organima narodne vlasti koji su imali pravo izdavati samo jednom besplatnu kartu za odlazak cijele porodice.

Tokom prve i druge godine boravka u Krnjaji mnogi Sjeničarci navraćali su u selo i zadržavali se u njemu po nekoliko dana: jedni da saberu polovicu uroda na koji su imali pravo nakon prve godine seobe, posebno šljiva, a drugi iz nostalgije za rodnim krajem. Pojedinci su znali ostajati na bivšim kućistima i po nekoliko tjedana, sve dok netko od članova njihovih obitelji ne bi došao iz Vojvodine po njih i ponovo ih odvodio. Za to vrijeme hranili su se kod rodbine ili prijatelja u selu koji su ih najčešće nagovarali da se ponovo vrate u svoj kraj. Što je vrijeme više prolazilo, ovakvih dolazaka bilo je sve manje. Kolonisti su se sve više privikavali na novi kraj iako je u njemu, kako su isprva govorili, sve bilo drugačije: umjesto brda i brežuljaka samo ravnica, pusta i dosadna, umjesto izvorske bistre vode — duboki dvorišni bunari sa žućkastom tekućinom, umjesto bujnih šljivara i rakije — samo kukuruzi, umjesto ogrjevnog drveta — kukuruzovina ...

Od 1950. počeli su pojedini Sjeničarci sve češće odlaziti u posjete rođacima i prijateljima u Krnjaju. Ostajali bi po nekoliko dana i ponovo dolazili. Počeo ih je sve više privlačiti bolji život u tom kraju. Najprije su dvojica-trojica rasprodali zemlju u selu i kupili drugu u Kljajićevu ili u okolici Beograda, a onda su to kasnije učinili i neki drugi pa je na takav način selo napustilo 28 domaćinstava: 17 iz Lasinjskog, 7 iz Gornjeg i 4 domaćinstva iz Donjeg Sjeničaka s ukupno 103 članova. Među njima bilo je i onih koji su 1945. bili odustali od kolonizacije. Tako su iz Donjeg Sjeničaka odselili: Stanica Dančuo-Manojlović s 2 člana, Milić P. Funduk (5), Lazo M. Mrkalj (6) i Petar S. Rudan (4); iz Gornjeg Sjeničaka: Marko A. Jurić (3), Mile B. Jurić (5), Stevan I. Kajganić (7), Vaso Đ. Manojlović (3), Marija M. Nikoliš (2), Matija M. Peleš (5) i Dušan N. Vlajnić (4), a iz Lasinjskog Sjeničaka: Dušan P. Bjeloš (2), Đuro Bjeloš (3), Đuro D. Bjeloš (2), Pavao P. Bjeloš (5), Ljuban Bratić (4), Radovan

Bratić Breco (5), Nikola S. Cekeliš (2), Đuro R. Mrkalj Kuka (5), Jelica Padežanin (3), Ljuban Đ. Padežanin (4), Marta Pruginić (4), Dušan R. Suzić (2), Mane M. Suzić (4), Sava N. Suzić (3), Vaso Suzić-Pejić (3), Ljuban S. Vujčić (4) i Stevan N. Vujčić, zvani Stjepan, s 2 člana.

Kad se uzmu u obzir kolonizirani, tj. preseljeni i naknadno odseljeni, proizlazi da je iz sela u Vojvodinu i okolinu Beograda otišlo ukupno 85 domaćinstava s 376 članova, koji su u novoj snedini započeli bolji i lakši život nego u starom kraju. No, nitko od njih nije zaboravio svoje rodno selo, kao ni ono njih.

Koloniziranim Sjeničarcima u Krnjaji pripala je posebna čast da se ovo bačko selo, u koje se poslije rata naselilo 1070 porodica s Korduna, Banije, Like i Zumberka, nazove imenom Kljajićevo, u znak sjećanja na Sjeničarca Miloša Kljajića, slavnog komandanta 4. kordunaške udarne brigade i narodnog heroja, poginulog u Zumberku 14. jula 1944. godine.

Koliko novi žitelji Kljajićeva gaje uspomene iz narodno-oslobodilačke borbe svjedoči, uz ostalo, i ovaj tekst sa spomen-ploče podignute ispred Doma kulture u Kljajićevu 1958. godine:

»Narod Kljajićeva, doseljen 1945. iz Like, Korduna, Zumberka i Banije, nikada neće zaboraviti svoje voljene i hrabre sinove i kćeri, koji su poginuli u narodnooslobodilačkom ratu od 1941—1945. godine, boreći se protiv fašizma za oslobođenje svih jugoslavenskih naroda!

Stanovnici Kljajićeva trajno će čuvati uspomenu na narodnu revoluciju i na svoja 422 poginula borca NOV Jugoslavije i na 436 žrtava fašističkog terora.«

OBNOVA I IZGRADNJA

Završetak rata selo je dočekalo s 863 spaljena i uništena domaćinstva. Prema izvještaju KNO Vrginmost od 25. VIII

1946. godine u toku rata u selu su bile potpuno spaljene 754 kuće: 146 u Donjem, 327 u Gornjem i 281 u Lasinjskom Sjeničaju, dok je 109 kuća bilo nagorjelo i teško oštećeno: 11 u Donjem, 79 u Gornjem i 19 u Lasinjskom Sjeničaju.¹³⁴ Ako se ovome doda još oko 1050 potpuno uništenih raznih

¹³⁴ HAK, Građa KNO Vrginmost 1946, kut. 7.

gospodarskih zgrada, onda je bilans materijalnih razaranja tokom rata bio katastrofalan.

Sjeničak je tokom rata, prema podacima Komisije za utvrđivanje ratne štete, pretrpio ljudske i materijalne gubitke u vrijednosti od 830,588.000 dinara ili prosječno 262.829 dinara po preživjelom stanovniku. Utvrđena ratna šteta bila je najveća u Gornjem Sjeničaku i iznosila je 339,786.000, zatim u Lasinjskom Sjeničaku 269,546.000 i Donjem Sjeničaku 221,256.000 dinara.¹³⁵ Ako se uzme u obzir da je vrijednost novca tokom 1945. i 1946. godine bila približno jednaka vrijednosti novog dinara iz 1965. godine, proizlazi da je ukupna ratna šteta u Sjeničaku iznosila preko 83 milijarde starih dinara, što je predstavljalo tako veliki materijalni gubitak da ga selo nije prevladalo ni trideset godina nakon rata.

Prema procjeni KNO Vrginmost, iskazanoj u Planu za obnovu i izgradnju naselja za 1947. godinu, u Sjeničaku je samo za najnužniju izgradnju kuća s jednom sobom bilo potrebno 20,175.000 dinara ili u prosjeku 25.000 dinara po domaćinstvu, što bi u današnje vrijeme odgovaralo iznosu većem od dvije milijarde starih dinara. Kako tolikih sredstava a ni građevinskog materijala u to vrijeme nije bilo, izgradnja kuća trajala je više godina i bila je sve jača što je više rasla materijalna snaga domaćinstava i šire društvene zajednice. Dok se u prve dvije-tri poratne godine u cijelom Sjeničaku izgrađivalo između 60—70 kuća godišnje, kasnijih godina gradilo se i po 150—200 kuća.

Najsiromašnijim domaćinstvima i porodicama palih boraca i žrtava fašističkog terora država je u izgradnji pomagala materijalom i stručnom radnom snagom, dok se porodicama demobilisanih boraca starijih godišta pomagalo dodjelom desetogodišnjih kredita u iznosu od 10.000 dinara. Tako, je za izgradnju kuća porodicama palih boraca od proljeća 1945. do ljeta 1946. godine država dala pomoć od 87.000 komada cigle i 103.000 komada crijepa.

Kako je vladala velika oskudica u stručnoj radnoj snazi, za izgradnju kuća najsiromašnijim žiteljima korišteni su i zarobljeni njemački vojnici od kojih je 30 radilo i u Sjeničaku u kasnu jesen 1946. godine.¹³⁶ No, i to je bilo nedovoljno pa je KNO Vrginmost angažirao za plaću 1947. godine više od 80 tesara i zidara iz NR Srbije, od kojih je oko 20 radilo u Sjeničaku više od dvije i po godine.

¹³⁵ Arhiv Instituta za savremenu historiju Jugoslaviju, Beograd.

¹³⁶ HAK, Grada KNO Vrginmost 1946, kut. 6.

Da bi se ubrzala izgradnja nastambi, u Sjeniĉaku je joŝ pred kraj rata osnovana pilana za rezanje graĊe, koja je do polovine septembra 1946. radila kao kotarska pilana, a od tada kao lokalna u sastavu Nabavno-prodajne zadruge u Donjem Sjeniĉku. U pilani su radili Đuro Mrkalj, Miĉo Mrkalj, Stojan Rudan i Mile Vujĉić.

U ljeto 1947. u Lasinjskom Sjeniĉaku proradila je i poljska ciglana. Ciglanu je gradio i njome rukovodio Nikola Draĉa iz Dvora na Uni. Za izgradnju ciglane utroŝeno je u novcu 269.885 dinara, a za zidanje peći 50.000 komada cigle. Ciglana je za ĉitavo vrijeme svoga postojanja pa do 1950. godine bila kotarskog znaĉaja i njome je neposredno rukovodio Planski odjel KNO Vrginmost. U ciglani su preteŝno radili radnici iz Srbije, a jedno vrijeme i zarobljeni njemaĉki vojnici. Već u ljeto 1947. godine ciglana je Sekciji za izgradnju naselja KNO Vrginmost isporuĉila 286.000 komada cigle, a u 1948. godini ciglana je trebala, prema planu, proizvesti 2.000.000 komada cigle za obnovu naselja, a novootvorena krećana 30 vagona kreĉa.

Sjeniĉarci su mogli za svoje potrebe dobiti ili kupiti samo dio cigle u seoskoj ciglani, jer se ona planski rasporeĊivala na ŝire podruĉje kotara Vrginmost. Zato su se domaćinstva iz Sjeniĉaka snabdijevala ciglom i crijepom, uz doznake mjesnis narodnih odbora, u Karlovaĉkoj ciglani koja je i kvalitetnije izraĊivala ove proizvode, a djelomiĉno ciglom i u Ciglani

Mjesni O.
S. Sjeniĉak 12. V 46

Protokol

St. O. Vrginmost
odjel Vrginmost i opskrbe

Kupac izdaje od strane ovog st. odbora na Raun Marku
12. 10. iz S. Sjeniĉaka istom je potrebno da kupi
1000 komada crijeva za brigitu postrojenje od karlova
u Karlovcu Treps ista i 45 komada cigle brigitu
12. 10. 46. Republika

Prethodnik
M. Hebić

Tajnik
St. J.

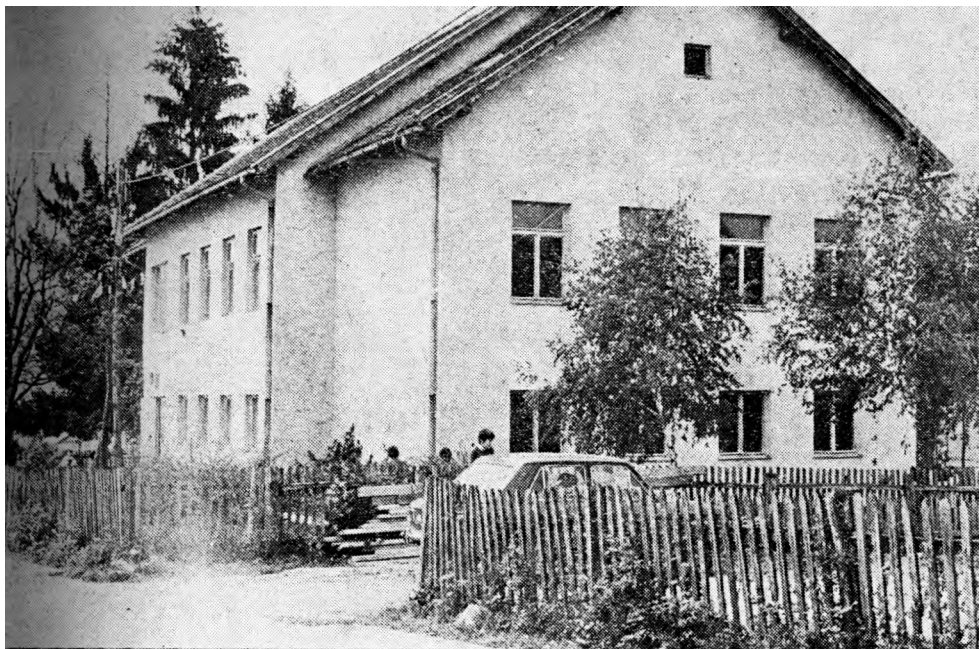

u Skakavcu. Kako je tih godina potrošnja cigle i crijepa na čitavom kordunskom području bila vrlo velika, na ove proizvode moralo se čekati i po nekoliko mjeseci. Nestašica cigle i crijepa osjećala se naročito 1948. godine kad je u Sjeničaku, prema planu, trebalo ubrzati stambenu izgradnju i podići 280 kuća u čitavom selu: 160 u Donjem i Lasinjskom i 120 u Gornjem Sjeničaku. Nedostajalo je i vozniha sprega za prevoz građevinskog materijala jer je u selu bilo svega 266 pari vučne stoke: 63 u Donjem, 130 u Gornjem i 73 para u Lasinjskom Sjeničaku. Da bi se obavili svi planirani prijevozi, vlasnici vozniha zaprega dobivali su od mjesnih narodnih odbora posebna zaduženja za besplatan prijevoz građevinskog materijala najsiromašnijim domaćinstvima i porodicama palih boraca i žrtava fašističkog terora. U slučajevima neizvršenja dobivenih obaveza pojedinci su od mjesnih narodnih odbora bili oštro kažnjavani. Tako je već 1947. godine Mjesni NO u Gornjem Sjeničaku izrekao kazne četvorici vlasnika vozniha zaprega radi neizvršenja ovih obaveza: dvojici su izrečene kazne zatvora od mjesec dana, a drugoj dvojici novčane kazne u iznosu od 1500 dinara.¹³⁷

Bržu izgradnju kuća usporavao je i odlazak znatnog broja Sjeničaraca na šumske radove u Petrovu goru, Orlavu kod Topuskog i Gorskog kotara u periodu od 1947. do 1951. godine. Bilo je to vrijeme kada je prvim petogodišnjim planom izgradnje zemlje trebalo izraditi velike količine građevinskog i ogrijevnog drveta za potrebe prodaje van zemlje i u njoj. Kako malobrojni stalni radnici na šumskim manipulacijama nisu mogli sami izvršavati tako opsežne zadatke, na tim poslovima masovno su angažirani seljaci, sami ili sa prevoznom stokom, gdje su ostajali na radnim obavezama tri do četiri sedmice. Među njima nalazilo se i oko 300 Sjeničarca sposobnih za ovakav rad.

Pored svega nedostajalo je i hrane za radnike na izgradnji kuća, što je, također, znatno usporavalo bržu izgradnju u dosta domaćinstava. Uza sve to izgradnja novih kuća u selu je stalno napredovala i bila krajem 1951. godine uglavnom završena. Bile su to, gotovo svuda, drvene ili zidane kuće s dvije prostorije: sobom i kuhinjom, izgrađene pretežno od dosta slabog materijala i bez pravih temelja, jer je nedostajalo cementa. Ljudi su ih smatrali privremenim, sve dok ne smognu sredstva za izgradnju boljih. Kad su to

¹³⁷ HAK, Grada KNO Vrginmost 1947, kut. 14.

Škola »Sava Mrkalj« u Lasinjskom Sjeniĉaku.

kasnije uspjeli, pretvarali su dotadašnje kuće u staje ili ostave za poljoprivredne proizvode.

Paralelno s izgradnjom kuća počela je već 1946. godine i izgradnja nekih društvenih objekata u selu. Prvi među njima bio je most na potoku Utinji između Donjeg i Lasinjskog Sjeniĉaka. Most je bio dugaĉak 7 a širok 4 metra, izgrađen je od drvenih planjki izrezanih na domaćoj pilani. Vrijednost mosta bila je 21.990 dinara, a završen je krajem 1946. godine.¹³⁸

U proljeće 1947. počela je izgradnja lugarnice u Muljcima i dvorazredne škole u Lasinjskom Sjeniĉaku. Radove je u ime Građevinskog poduzeća iz Karlovca preuzeo inž. Nikola Marić. Predračunska vrijednost izgradnje lugarnice iznosila je 474.867, a škole 1,281.161 dinara.¹³⁹ Oba objekta završena su u ljeto 1948. godine. Vrijednost izvedenih radova na lugarnici ostala je približno ista kao u predračunu, jer se pretežno radilo na obnovi porušene zidane zgrade, dok je izgradnja

¹³⁸ HAK, Grada KNO Vrginmost 1496, kut. 7.

¹³⁹ Isto, godina 1947, kut. 4.

Zadružni dom u Lasinjskom Sjeniaku.

Škola »13. proleterska brigada« u Gornjem Sjeniaku.

škole stajala dvostruko više — 2,516.000 dinara. Iste godine izgrađena su i prva dva kilometra makadamskog puta od Križa u Lasinjskom Sjeniaku prema Kovačevcu u vrijednosti od 985.000 dinara.

Godine 1951. završena je izgradnja Zadrugnog doma na Križu u Lasinjskom Sjeniaku. Dom je, kao i školu, gradio Kotarski narodni odbor Vrginmost, koji je za izgradnju Doma osigurao građevinski materijal i stručnu snagu, dok su mještani iz sva tri dijela sela dali nestručnu radnu snagu i izvršili prijevoz kamena s Malčevca i pijeska sa čabrajskog groblja.

Bili su to prvi javni objekti u selu izgrađeni u vrijeme prvog petogodišnjeg plana.

Izgradnjom sličnih objekata nastavilo se i narednih godina. Prvi od njih bila je dvorazredna škola u Gornjem Sjeniaku, koja je sagrađena 1952. godine na dobrovoljnoj osnovi, uz pomoć Kotarskog NO Vrginmost u materijalu i stručnim radnicima. KNO Vrginmost dao je i namještaj za novu školu, koji se sastojao od 42 klupe, dvije katedre, dvije ploče i dva ormara.

Godine 1955. izgradila je Poljoprivredna zadruga u Sjeničaku, uz pomoć pošte iz Karlovca, prvu telefonsku liniju u dužini od 7 km između Skakavca i Lasinjskog Sjeničaka. Drvene stupove za tu liniju, kao i njihov prijevoz i ukopavanje, osiguralo je selo, dok je pošta dala ostali materijal i stručnu radnu snagu. Bio je to veliki događaj za selo koje je prvi puta u toku svoga postojanja dobilo telefonsku vezu sa svijetom. Glavni organizator ove akcije bio je Branko Nikoliš, koji se u to vrijeme nalazio na dužnosti rukovodioca Poljoprivredne zadruge u selu, koju je i formirao. Tri godine kasnije Poljoprivredna zadruga izgradila je iz svojih sredstava zgradu za trgovinu u Gornjem Sjeničaku, u koju je uloženo oko 8,000.000 dinara. Iste godine preuređena je i školska zgrada u Gornjem Sjeničaku za što je Općinski narodni odbor u Skakavcu izdvojio 1,506.000 dinara. Zgrada je ožbukana, stolarija u njoj prebojadicana, krov preuređen, a umjesto podova stavljeni su parketi.

Godine 1959. uvela je Pošta Karlovac prvu autobusnu vezu između Sjeničaka i Karlovca, a 1960. započela je elektrifikacija sela koja je trajala punih deset godina. Selu su u ovoj velikoj akciji pružili pomoć Sabor SR Hrvatske iznosom od 4.000.000 i Skupština općine Karlovac s 3,000.000 dinara. Veći dio domaćinstava elektrificirao se do 1964. godine, dok su ostali, koji se nisu odmah uključili u zajedničku akciju elektrifikacije, to učinili znatno kasnije. Elektrifikacija je označila početak novog, sadržajnijeg i bogatijeg života u selu, o kome se do tada, u dugim zimskim večerima, uz male petrolejke, samo maštalo.

Iz sredstava Skupštine općine Karlovac sagrađene su 1966. godine u Lasinjskom Sjeničaku tri montažne stambene zgrade za potrebe prosvjetnih radnika (dvije s po jednim dvosobnim i jedna s dva jednosobna stana) i montažna zgrada s dvosobnim stanom za veterinara. Iste godine sagrađena je i moderna veterinarska ambulanta. Za izgradnju ovih objekata utrošeno je oko 44,000.000 st. dinara.

Jedan od najvrednijih društvenih objekata, izgrađenih poslije rata je zdravstvena stanica. Sagrađena je 1968. godine iz dobrovoljnih priloga radnih organizacija i više od 2.400 mještana i brojnih građana iz gotovo svih većih mjesta u zemlji te pomoću Skupštine općine Karlovac u iznosu od 30.000.000 starih dinara.

Veterinarska ambulanta u Lasinjskom Sjeniaku.

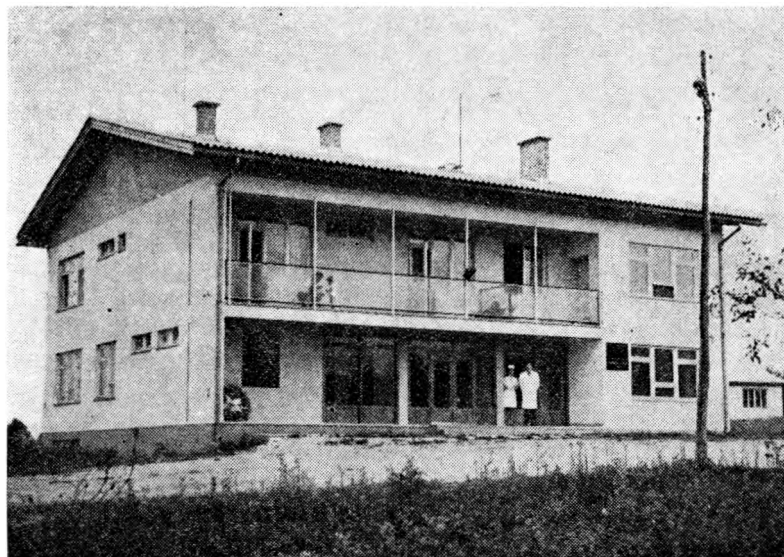
Zdravstvena stanica sagrađena je kao spomen-objekt u znak sjećanja na pale borce i žrtve fašističkog terora iz sela izginule tokom narodnooslobodilačke borbe. Stanica raspolaže općom i zubnom ambulantom, čekaonicom, jednim dvosobnim i jednosobnim stanom te dvije garsonijere. Vrijednost objekta s namještajem procijenjena je na 95,000.000 st. dinara. Pored Skupštine općine Karlovac najveći prilog u izgradnji i opremanju Zdravstvene stanice dale su radne organizacije iz Karlovca, Beograda, Zagreba i Novog Sada te Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Hrvatske, koji je za ovu svrhu dao 5,000.000 st. dinara. Znatan udio u izgradnji Zdravstvene stanice dali su i Sjeničarci svojim priložima u novcu, radnoj snazi i prijevozu građevinskog materijala. Među prvima koji su dali priloge za spomen-zdravstvenu stanicu bili su i bivši španski borci: Veljko Vlahović, Svetislav Đorđević, Jakov Kranjčević Brado, Srećko Fišić, Vicko Antić, Franjo Boner, Boro Pockov, Ivan Kreft, Elisije Popovski i Šime Kraljev.

Među prilagačima — »špancima« bio je i jedan stranac, Valter Vaš iz DR Njemačke, kao nekadašnji borac u 11. internacionalnoj brigadi »Ernest Telman«, u kojoj se, kao bataljonski liječnik 1938. godine nalazio Sjeničarac dr Gojko Nikoliš.

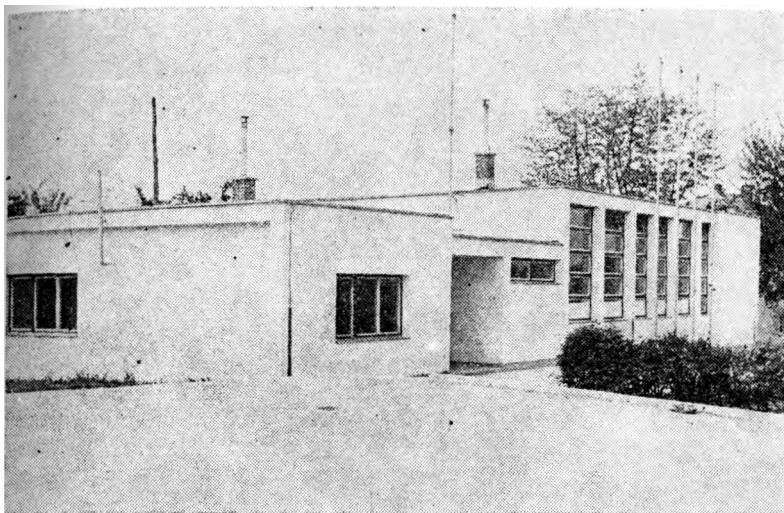
Najveća zasluga za izgradnju Zdravstvene stanice u selu pripada dru Gojku Nikolišu koji je bio inicijator i jedan od najaktivnijih organizatora njene izgradnje. Pored njega u ovoj akciji isticali su se još ovi Sjeničarci: Pavao Bijelić, Ljubica Bijelić (koja je sakupljala priloge u Americi), Nikola Bjeloš, Gajo Bratić, Miloš Carević, Rade Cabraja, Milić Dejanović, Božo Juras, Jovo Jurić, Stevo Katić, Simo Lončar, Rade Maslek, Stanko Maslek, Vlado Maslek, Pero Manojlović, Pero Mrkalj, Branko Nikoliš, Miloš Nikoliš, Mira Nikoliš, Mile Padežanin, Milić Pruginić, Mile Rudan, Mirko Savić i Sava Tomašević te učitelj u Lasinjskom Sjeničaku Mile Radović. Među ostalim učesnicima u ovoj akciji istakli su se: Branko Krivokuća iz Utinje, Jovo Mirić iz Banskih Moravaca, Petar Radanović iz Kljajićeva i Mile Skaljac-Perišić iz Banskih Moravaca.

Zdravstvena stanica je svečano otvorena 1968. godine na Dan ustanka naroda Hrvatske, a prvi liječnik koji je otpočeo radom u novootvorenoj zdravstvenoj stanici bio je Josip Kovačević a zubar Bosiljka Vugrinec.

Godine 1969. izvršena je dogradnja dviju učionica u školi u Lasinjskom Sjeničaku, u što je Skupština općine Karlovac

Spomen-zdravstvena stanica u Lasinjskom Sjeničaku.

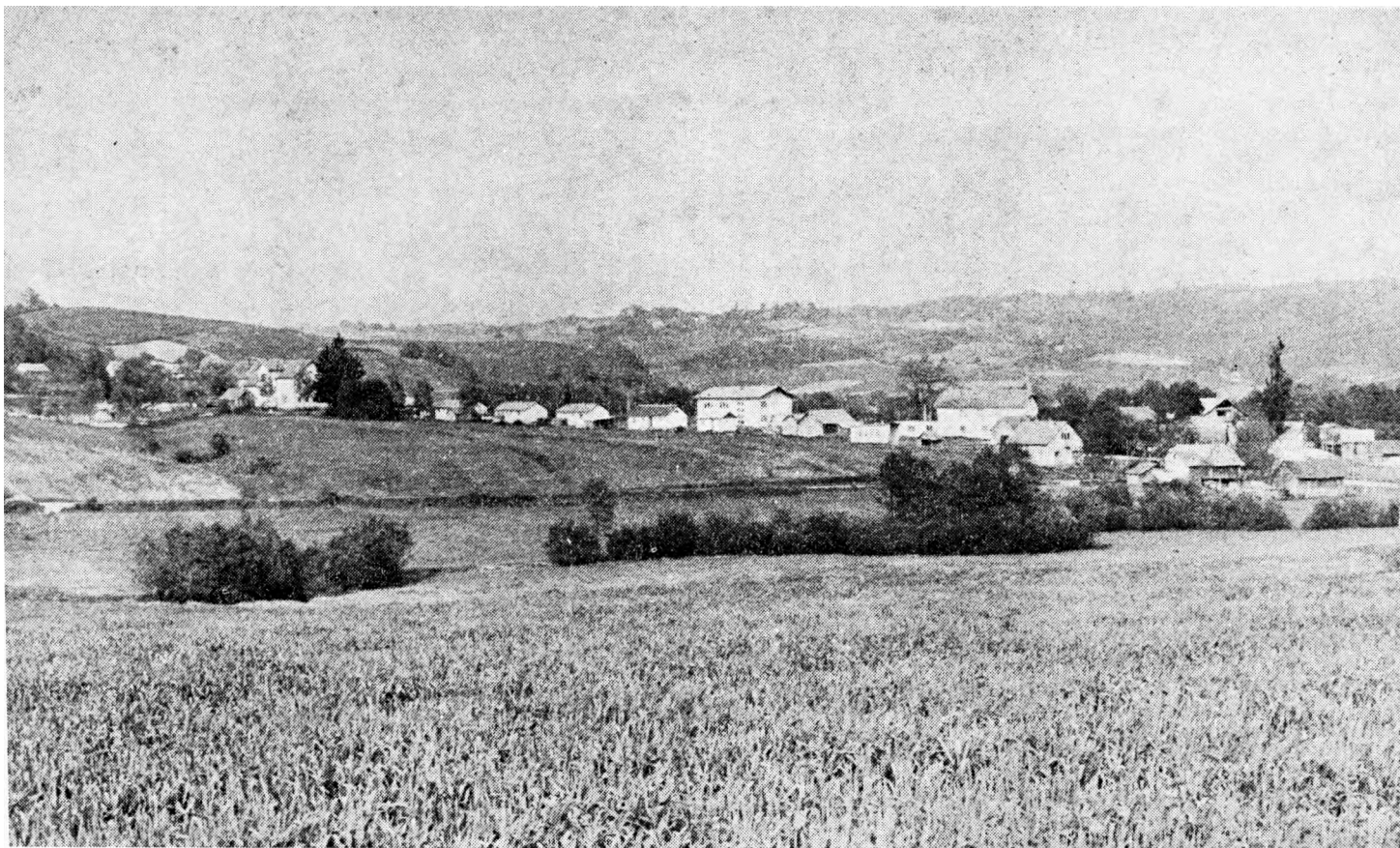
Spomen-dom »13. proleTERSka brigada« u Gornjem Sjeničaku.

uložila oko 40 miliona st. dinara, čimie je bilo omogućeno da se u ovom školskom centru organizira predmetna nastava za sve učenike od V do VIII razreda s područja cijelog Sjeničaka.

Najveća društvena ulaganja od interesa za selo bila su u desetljeću od 1971. do 1980. godine. U tom periodu izvršeno je asfaltiranje ceste od Skakavca do škole u Gornjem Sjeničaku (građene od 1899—1905. godine), završen je Spomen-dom 13. proleTERSke brigade, betonski most na Maloj Utinji između zaselaka Jurići i Španovići, izgrađeno je oko 10 km makadamskih putova i izvršeno uvođenje automatske telefonske veze u Pošti u Lasinjskom Sjeničaku u što je investirano preko 2 milijarde st. dinara društvenih sredstava, ne računajući doprinos mještana u novcu i radnoj snazi. Redoslijed ovih akcija bio je slijedeći:

Godine 1972. završeno je najprije asfaltiranje ceste od Skakavca do Križa u Lasinjskom Sjeničaku u vrijednosti od 860,490.000 st. dinara. Radove je izvelo poduzeće »Cesta« iz Karlovca, a sredstva su osigurali Skupština općine i veće radne organizacije iz Karlovca i Republički fond za ceste Hrvatske.

Četiri godine kasnije Mjesna zajednica u Lasinjskom Sjeničaku organizirala je nastavak izgradnje makadamskog puta

Panorama Križa — centra Sjeničaka.

od Križa u Lasinjskom Sjeniĉaku prema Banskom Kovaĉevcu u duŹini od 4 km i odvojka puta u istoj duŹini od Reljine strane do zaseoka Bjeloši. U izgradnji puta do Bjeloša istakao se Sjeniĉarac Miloš Bjeloš, 82. godišnji penzionirani trgovac, koji je u tu svrhu poklonio selu ĉitavu svoju uštedevinu od 30 miliona st. dinara.

Iste, 1976. godine završena je u organizaciji Mjesne zajednice u Gornjem Sjeniĉaku izgradnja Spomen-doma 13. proleterske brigade u vrijednosti od 150 miliona st. dinara. Objekt su gradili pripadnici JNA iz Rijeke, koji njeguju borbene tradicije ove proslavljene jedinice i Tehnološki školski centar iz Karlovca. Dom je izgrađen priloŹima stanovnika Sjeniĉaka i okolnih sela, Skupštine općine, radnih i društveno-politiĉkih organizacija Karlovca, Rijeke i Zagreba te pomoći mnogih mjesta i pojedinaca širom zemlje.

Godine 1977. završeno je asfaltiranje ceste od Križa u Lasinjskom Sjeniĉaku do škole i Spomisl-doma u Gornjem Sjeniĉaku u što je uloŹeno 772,878.000 st. dinara. Radove je izvelo Poduzeće za ceste Karlovac, a u financiranju su uĉestvovali Samoupravna interesna zajednica (SIZ) za lokalne ceste i SIZ za komunalne poslove iz Karlovca te Republiĉki SIZ za ceste iz Zagreba.

Godinu dana kasnije izgrađen je na inicijativu Mjesne zajednice Gornji Sjeniĉak betonski most na Maloj Utinji. Vrijednost mosta s regulacijom potoka Spanovca i Rijeke, koji se kod mosta ulijevaju u Malu Utinju, iznosila je 212 miliona st. dinara. Radove je izvelo Opće vodoprivredno poduzeće iz Karlovca, a sredstva su osigurali Samoupravna vodoprivredna zajednica i SIZ za lokalne ceste iz Karlovca. Te godine izgrađen je u organizaciji pomenute mjesne zajednice i makadamski put uz potok Rijeku u duŹini od dva kilometra.

Posljednja znaĉajnija akcija u selu u ovom desetljeću izvedena je 1980. godine. Bila je to rekonstrukcija telefonske linije od Skakavca do Pošte u Lasinjskom Sjeniĉaku i uvođenje automatske telefonske centrale sa 60 brojeva te osigurana sredstva za izgradnju nove telefonske linije do Gornjeg Sjeniĉaka, u što je Poduzeće PTT saobraćaja iz Karlovca uložilo oko 60 miliona st. dinara, dok su mještani i poslovne radne jedinice, korisnici ovih usluga u selu, te SIZ za stambeno-komunalne poslove iz Karlovca izdvojili oko 127 miliona st. dinara.

Izgradnjom komunalnih i društvenih objekata život stanovnika u selu postao je ljepši i sadržajniji, a Sjeniĉak je vidljivo izmijenio svoj lik.

OSNIVANJE SELJAČKE RADNE ZADRUGE

Osnove politike prema seljaštvu u novoj Jugoslaviji bile su utvrđene Ustavom iz 1946, u kome je stajalo da će država svojom općom privrednom politikom, jeftinim kreditima i poreznim sistemom naročito zaštićivati siromašnog i srednjeg seljaka.

U skladu s koncepcijom planske privrede utvrđene su već 1945. godine obaveze otkupa poljoprivrednih proizvoda za pojedinačna gospodarstva, koja su bila dužna proizvoditi propisane »planske« proizvode po količini, asortimanu i cijena koje je propisivala država. Zaduženja su varirala prema broju hektara. Dok su 1945. i 1946. propisi za otkup poljoprivrednih proizvoda vrijedili samo za jednu ekonomsku godinu, početkom 1947. otkup je postao relativno trajan sistem.

Te godine donesena je i Uredba o obaveznom zasijavanju oranica. Njome je bilo određeno da se svakom privatnom vlasniku propiše što će i koliko će proizvoditi na svojoj zemlji za otkup. Rješenja o tome izdaval su svakom domaćinstvu mjesni narodni odbori. Za neizvršavanje planskih zadataka slijedile su sankcije: kućegospodari su manjak žitarica ili mesa, predviđenih za otkup državi, morali nadoknađivati odradom na državnim radilištima, najčešće na šumskim sjecama i stovarištima, što je posebno među bogatijim seljacima izazivalo dosta negodovanja. Osim toga, bogatiji seljaci, tj. oni koji su imali više zemlje, bili su ostrim mjerama porezne politike i destimulirani za veću proizvodnju, dok su siromašniji, koji su bili praktično oslobođeni poreza i drugih obaveza, znatno poboljšavali svoj materijalni položaj i nisu se, i pored apela i metoda prisile, željeli zapošljavati u industriji koja je u to vrijeme trebala mnogo radnika.

U nastojanju da se za nekoliko godina likvidira primitivna, rascjepkana i sitna poljoprivredna proizvodnja te da se većina seljaka »prebaci« u industriju i druge izvanpoljoprivredne djelatnosti, zauzet je bio kurs na kolektivizaciji sela putem seljačkih radnih zadruga, kojih je 1945. godine u cijeloj zemlji bilo svega 14, godinu dana kasnije 280, a 1947. već 638. Kako je proces stvaranja seljačkih radnih zadruga, po uzoru na sovjetske kolhoze, tekao veoma sporo, CK KPJ donesao je u januaru 1949. direktivu o bržoj kolektivizaciji sela. Ova direktiva naišla je u selu na veliku podršku, tako da je već u toku 1949. godine u zemlji bilo 6238, a godinu dana kasnije 6913 seljačkih radnih zadruga.

Seljačka radna zadruga u Sjeničaku osnovana je 20. maja 1947. godine, kao prva u kotaru Vrginmost. Dobila je, na želju Sjeničaraca, ime dra Gojka Nikoliša, revolucionara i prvoborca iz sela. Na osnivačkoj skupštini u zadrugu se učlanilo 10 domaćinstava iz Lasinjskog i Donjeg Sjeničaka. Za predsjednika zadruge izabran je Milić Pruginić a za tajnika Dušan Suzić. Pored njih u Upravni odbor ušli su Stanko Vujčić, Slavko Rosić i Vujo Pruginić.

Prilikom ulaska u zadrugu članovi su u zadružni poslovni fond uplaćivali po 100 dinara na svakih 10.000 od procijenjene vrijednosti zemlje unijete u zadrugu, a za zadružne obaveze jamčili su desetostrukim iznosom upisanih novčanih udjela.¹⁴⁰

U zadružnom registru KNO-a Vrginmost od 13. juna 1947. kao predmet poslovanja zadruge navedeno je: »zajedničko poljoprivredno gospodarenje, povećanje prinosa, smanjenje troškova proizvodnje i povećanje vlastitih prihoda u cilju postignuća veće koristi za zadrugare i državu.«¹⁴¹

Zadrugu su osnovali komunisti Donjeg i Lasinjskog Sjeničaka u uvjerenju da će kolektivnim radom, bez obzira na nepovoljne uslove privređivanja — slabiju kvalitetu i rascjepkanost zemljišta, primitivna snedstva rada i nedostatak umjetnog gnojiva i kvalitetnijih sorti sjemena — najviše pridonijeti borbi za socijalizam u selu. Za njima je pošao i jedan dio siromašnijih seljaka. Gajeći ogromno povjerenje u politiku Partije, čak i onda kad se ona činila teškom i nerealnom, u SRZ se uključivalo sve više domaćinstava. Tako su se već nakon četveromjesečnog rada zadruge u nju učlanila 24 domaćinstva, čiji članovi većinom nisu bili komunisti, a godinu dana kasnije i još 15 domaćinstava, tako da se u zadrugi od 1948. godine nalazilo ukupno 49 domaćinstava s oko 190 članova. Bila su to domaćinstva: Marka Bižića, Anke Bjeloš, Dušana Bjeloša, Laze Bratića, Miloša Bratića, Radovana Bratića, Danice Čekeliš, Đure Čekeliša, Nikole Juras, Stane Juras, Sime Kartalije, Danice Mrkalj, Dragana Mrkalja, Đure Mrkalja Juzbeše, Đure Mrkalja Kuke, Ilije Mrkalja, Jove Mrkalja Kuke, Jove Mrkalja Suca, Marka Mrkalja, Marice Mrkalj, Milice Mrkalj Balatinove, Milića Mrkalja, Smiljane Mrkalj, Gliše Pruginića, Milića Pruginića, Nikole Pruginića, Radovana Pruginića, Vuje Pruginića, Mile Rosića, Rade Rosića, Vase Rosića, Dušana Suzića, Pere Suzića, Đure

140 HAK, Grada KNO Vrginmost 1947, kut. 14.

141 Isto.

Vujčića, Rade Vujčića, Sime Vujčića, Stanka Vujčića i Stojana Vujčića iz Lasinjskog Sjeničaka i domaćinstva Marka Čabraje, Sare Čabraje, Nikole Lončara Ješina, Nikole Lončara Kaprola, Save Lončar, Đure Mrkalja Firara, Laze Mrkalja, Miće Mrkalja Mlinara, Mile Pejića, Dmitra Roknića i Dušana Rudana Grdina iz Donjeg Sjeničaka.

Nakon prvog povećanja broja zadrugara, u septembru 1947. godine izvršen je izbor novog upravnog i nadzornog odbora. U upravni odbor izabrani su: Milić Pruginić, za predsjednika, Jovo Mrkalj Kuka, za potpredsjednika, Stanko Vujčić Rielja za tajnika, a za članove Sara Čabraja, Radovan Bratić, Lazo Mrkalj i Slavko Rosić, dok su nadzorni odbor sačinjavali: Gajo Bratić, predsjednik, Đuro Mrkalj, potpredsjednik i članovi Nikola Lončar, Ilija Mrkalj i Nikola Pruginić.¹⁴²

Kasnije je član upravnog odbora Radovan Bratić vršio dužnost zadružnog blagajnika, a Mile Pejić vodio je zadružnu trgovinu.

Svi ostali i za rad sposobni zadrugari sačinjavali su radnu brigadu, čiji je prvi brigadir bio Gajo Bratić, a kasnije Jovo Mrkalj Sudac. Brigada je radila u četiri grupe. Prva grupa imala je sjedište u Pruginićima, druga u Mrkaljima, treća u Bižićima, a četvrta u Lončarima u Donjem Sjeničaku. Rukovodioci grupa zvali su se grupari. Dužnost grupara u prvoj grupi vršio je Nikola Pruginić, u drugoj Ilija Mrkalj, u trećoj Marko Bižić i u četvrtoj Nikola Lončar Kaprol. Svaka grupa imala je staju za konje. Prva i druga grupa imale su po dva, a treća i četvrta grupa po jedan par konja. Osim toga, u sastavu druge grupe, u Mrkaljima, postojao je zajednički svinjac za uzgoj 100 do 150 svinja. Od poljoprivrednih mašina zadruga je imala vršilicu, kosačicu na konjsku vuču, žetelicu, stroj za čišćenje pšenice (trijer) plug za vađenje krumpira, sječku za stočnu hranu i šest plugova, a od poljoprivrednih objekata, pored pomenutih staja, još dvije kukuruzane u Bižićima koje su služile za potrebe cijele zadruge.

Zadrugari su raspolagali s oko 200 jutara kolektivne zemlje, od čega je veći dio bio slabe kvalitete. Svako učlanjeno domaćinstvo zadržalo je za svoje potrebe po jedno jutro obradive zemlje, tzv. okućnicu, po jednu kravu i dvije svinje. Domaćinstva koja su imala više krava davala su ih onima

¹⁴² Isto.

koja to nisu imala, jer se zadruga nije bavila zajedničkim uzgojem stoke.

Zadugari su na okućnicama uzgajali voće i povrće, najčešće krumpir.

Svi članovi zadruga sposobni za rad dobivali su godišnji plan radnih dana, koje su bili dužni odraditi na zajedničkom zemljištu. Broj radnih dana kretao se od 180 do 220 i bio je u zavisnosti od količine zemlje koju je trebalo u sezoni **obraditi**. Radni dan u zadrugi nazivao se trudodan i iznosio je u prosjeku po 10 sati. Obračun zarade vršio se krajem kalendarske godine po utrošenim trudodanima, a isplaćivalo se pretežno u naturi, tj. u žitu. Ona domaćinstva koja su imala više trudodana dobivala su i više pšenice, kukuruza, raži, ječma itd. Višak žitarica, ako ga je bilo, mogao se po maksimiranim cijenama putem otkupa prodati.

I pored svih nastojanja zadrugara, organa vlasti i društveno-političkih organizacija u selu, Seljačka radna zadruga nije davala očekivane rezultate. Organizirana više kao politička nego privredna organizacija, sastavljena pretežno od najsiromašnijih domaćinstava koja su imala i najslabiju zemlju, zadruga nije mogla postati željeni faktor unapređivanja zaostale poljoprivredne proizvodnje u selu. Slabom radu zadruga znatno je pridonosila i rascjepkanost udruženog zemljišta, kao i nedostatak potrebne mehanizacije, umjetnih gnojiva i kvalitetne sjemenske robe.

Uvidjevši već prve godine da su rezultati ovakvog zajedničkog privređivanja ispod očekivanja, zadrugari su se sve više orijentirali na svoje okućnice, nastojeći ih što više proširiti, što je već u početku rada zadruga počelo slabiti interes za zajedništvo, naročito kod onih domaćinstava koja su u zadrugu bila ušla iz uvjerenja da će u njoj brže poboljšati svoj materijalni položaj.

Kako seljačke radne zadruga ni u žitorodnim krajevima nisu pokazivale željene rezultate, CK KPJ otpočeo je već polovinom 1949. godine zaustavljati kampanju kolektivizacije sela putem seljačkih radnih zadruga. Mnoge zadruga počele su se već tada raspadati, dok su neke postojale sve do 1953. godine. Zadruga u Lasinjskom Sjeničaku postojala je do ljeta 1952. godine kad je rasformirana.

Cjelokupna nastojanja Seljačke radne zadruga na unapređenju poljoprivrede sela imala su i negativan rezultat. Stočni fond se još više smanjio, kao i oruđa za rad, a broj siromašnih se uvećao. No, postojanje zadruga imalo je i pozitivnu stranu. U selu je došlo do još jačeg raslojavanja domaćinstava.

va na siromašnija i bogatija. Pojedini članovi siromašnijih porodica krenuli su već tada za sigurnijim kruhom, tražeći zaposlenje u društvenom sektoru ili odlaskom u razne škole nie bi li stekli neko vanpoljoprivredno zanimanje i na taj način se zauvijek odvojili od tegobnog seoskog života i siromašne poljoprivrede.

RAZVOJ ŠKOLSTVA I PROSVJETE

Kraj rata selo je dočekalo bez školskih zgrada koje su u Gornjem i Lasinjskom Sjeničaju ustaše spalile još decembru 1941. godine. Zbog toga su škole u Lasinjskom i Donjem Sjeničaju bile prve tri školske godine, a u Gornjem Sjeničaju čak sedam godina, smještene u zasebnim, pretežno drvenim kućama koje su više nalikovale na bajte nego na školske zgrade. Jedino je za školu u Lasinjskom Sjeničaju služila zidana zgrada bivše školske drvarnice.

Zbog nedostatka potrebnog školskog prostora u koji bi se smjestilo više učenika, u selu su poslije rata formirana četiri školska centra: Bijelići i Manojlovići u Gornjem Sjeničaju te po jedan školski centar u Donjem i Lasinjskom Sjeničaju, čije su se školske zgrade nalazile na Križu, nedaleko jedna od druge.

Uslovi za rad u svim ovim školama bili su veoma teški.

O tome najbolje svjedoče podaci iz školske spomenice osnovne škole u Bijelićima: »Rad u proljeće 1945. započeo je u školskom vrtu ispred ruševina spaljene stare školske zgrade. Umjesto klupa za sjedenje se koristilo pet redova kamenja izvađenog iz ruševina stare škole. Jedan veliki kamen ispred prvog reda kamenja služio je za katedru. Učenici su za pisanje koristili komade crijepa umjesto pločica, a pisali su komadićima osušene bijele zemlje.

Ubrzo iza toga sagrađena je u blizini temelja spaljene škole, bajta veličine 4,5 X 2 metra. Dobivene su i drvene klupe, ručno izrađene preko Komande mjesta u Skakavcu. Prostorija je bila bez prozora i vrata, a klupe u njoj poredane od zida do zida, tako da su đaci zalazili u njih prelazeći preko drugih klupa. Napravljena je i ploča od dvije bijele jelove daske. Zatim su djeca dobila bukvar, a teke su napravili od novinskog papira što su ga dobivali od štamparije 'Naprijed' iz Petrove gore.

U jesen i zimu 1945/46. izgrađena je na temeljima spaljene škole nova školska prostorija veličine 9X4 metra. Gradnja

ie obavljena iz kredita KNO Vrginmost od 25.000 din. Školska prostorija je popođena, napravljene su nove klupe i dobivena je prava ploča. Nastava u novoj školskoj prostoriji počela je u februaru 1946. godine...»

Prema izvještaju iz marta 1947. godine¹⁴³ i stanje ostalih škola u Sjeničaku bilo je slično: škola u Donjem Sjeničaku bila je smještena u brvnari, imala je učionicu 8 metara dužine i 4 metra širine te malu sobicu za učiteljski stan. Bila je bez zahoda, a od namještaja raspolagala je s jednim stolom i šest velikih drvenih klupa, izrađenih u selu. Od učila imala je samo ploču i računalu. U istom stanju bila je i škola u Manojlovićima, mada se u izvještaju ne spominje. Ništa bolje nije bilo ni sa školom u Lasinjskom Sjeničaku, iako je bila smještena u zidanoj zgradi. Imala je, dapače, manju učionicu nego škola u Donjem Sjeničaku, svega 5 metara dužine i 4 metra širine, uz koju se, također, nalazila mala sobica za učiteljski stan. Raspolagala je sa sedam većih i sedam manjih školskih klupa, a od učila imala je ploču, dva računala i zemljopisnu kartu.

U prvoj školskoj godini iza oslobođenja prišlo se najprije opismenjavanju velikog broja prestarjele nepismene djece.

Da bi se to ubrzalo, Ministarstvo prosvjete izdalo je 31. augusta 1945. godine okružnicu prema kojoj su se, za djecu od 11—15 godina, organizirali jednogodišnji tečajevi u rangu osnovne škole. Kako se u sva četiri školska centra u selu nalazilo više od 250 djece u dobi od 11—15 godina, odlučeno je da se u školskoj 1945/46. godini najprije ona obuhvate i opismene kroz jednogodišnje tečajeve. Prema podacima Kotarskog narodnog odbora Vrginmost od 30. marta 1946.¹⁴⁴ učitelj Mirko Pogačić vodio je takav tečaj u Lasinjskom Sjeničaku sa 40 polaznika. Sličan broj polaznika imale su u tečajevima i učiteljice Dragica Radanović u Bijelićima i Matilda Frković u Manojlovićima u Gornjem Sjeničaku.

I pored svih nastojanja da se ovim sistemom školovanja obuhvate sva prestarjela djeca već u prvoj školskoj godini iza oslobođenja, nije se u tome u potpunosti uspjelo. O tome učitelj Mirko Pogačić iz Lasinjskog Sjeničaka, u zabilješci iz 1946. kaže:

»... Bilo je po zaseocima Sjeničaka na grupice odvojene djece od škole, koja su bila starija od 10—15 godina, a u toku rata nisu bila obuhvaćena u školu zbog nedostatka prostorija

¹⁴³ HAK, Grada KNO Vrginmost 1947, kut. 23.

¹⁴⁴ HAK, Grada KNO Vrginmost 1946, kut. 3.

i čestih upada neprijatelja. Zbog toga što im se tokom rata nije mogao posvetiti potreban roditeljski odgoj, ova djeca su i poslije rata, prepuštena sama sebi, lutala od jutra do mraka po selu, zabavljajući se drvenim puškama, a više puta i željeznim bodežima, koje su sami pravili.. . Politički i prosvjetni radnici imali su pune ruke posla da tu djecu privuku u školu. Moralo se često puta odlaziti k pojedincima i ubjeđivati ih u štetnost nedolaska djece u školu. Bilo je slučajeva kad su takvi pojedinci katkada dolazili u školu da vide kako se u njoj živi i radi, ali su ponovo bježali iz nje ili su na nastojanja učitelja da ih privikne dobrim navikama i disciplini odgovarali: 'Bacit ću ja na tebe bombu!' No, zahvaljujući drugovima iz mjesnih narodnih odbora i ostalim političkim radnicima, djeca su kasnije mahom sva povučena u školske klupe, a njihovim roditeljima davani su drugarski savjeti i pomoć u vođenju veće brige oko svoje djece.«

U prvom polugodištu školske 1945/46. godine osnovne škole radile su po Nastavnom planu i programu ZAVNOH-a od 25. IX 1944, a u drugom polugodištu na osnovu Privremenog nastavnog plana i programa za osnovne škole, koga je u januaru 1946. izdalo Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske.

Nastavni plan dijelio se na normalni i minimalni, a program je obuhvaćao ove nastavne predmete: hrvatski ili srpski jezik, povijest, zemljopis, prirodne nauke, račun, crtanje, pjevanje, tjelesni odgoj i krasopis. Ovaj plan i program dopunjavao je dva puta: 21. VIII 1946. za školsku 1946/47. godinu i u toku 1947/48. godine.

Početkom 1945/46. školske godine štampana je i nova Početnica (Bukvar) s čitankom, računice za sve razrede i s ruskog prevedeni Prirodopis, a do kraja 1947. izašle su i sve čitanke, tako da su učenici u novoj 1947/48. godini imali sve udžbenike.¹⁴⁵

Početkom 1945/46. šk. godine otišlo je iz sela oko 30 omladinaca i omladinki u srednje škole u Karlovcu. Bila je to prva generacija mladih Sjeničaraca koja je po završetku rata krenula na daljnje školovanje, a sačinjavali su je: Adam Bijelić, Marko Bijelić, Jovo Bižić, Đuro Bratić, Mirko Carević, Nikola Čekeliš, Kata Juras, Stanko Kajganić, Jovo Katić, Branko Krkljuš, Dragica Manojlović, Ljubica Manojlović, Mile Manojlović, Miloš Manojlović, Mirko Manojlović, Petar

¹⁴⁵ Dr Dragutin Franković, Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, PKZ, Zagreb 1958.

Manojlović, Rade Manojlović, Slavka Manojlović, Vlado Maslek, Danica Mrkalj, Mile Mrkalj, Milić Mrkalj, Mila Peleš, Đuro Roknić, Ljuban Rudan, Mileva Rudan, Vaso Suzić, Gojko Tepšić, Janko Tepšić, Mirko Tepšić i Sava Tomašević.

Redovnim školovanjem djece otpočelo se u aslu 1946/47. školske godine. Od 424 obveznika školu je u sva četiri školska centra polazilo 377 učenika i to: 82 od 109 obveznika u Manojlovićima; 30 u I, 28 u II, 20 u III i 4 učenika u IV razredu; 113 od 124 obveznika u Bijelićima; 36 u I, 51 u II, 17 u III i 9 u IV razredu; 116 polaznika od isto toliko obveznika na Križu u Lasinjskom Sjeničaku; 49 u I, 29 u II i 38 u III razredu te 66 od 75 obveznika u Donjem Sjeničaku, gdje nedostaju podaci o broju učenika po razredima.¹⁴⁶

Već naredne 1947/48. školske godine bila su u čitavom selu 503 učenika; 149 u I, 130 u II, 122 u III, 98 u IV i 4 učenika u V razredu (3 u Bijelićima i 1 u Manojlovićima).

Od pomenutog broja najviše učenika bilo je u Gornjem Sjeničaku (258), zatim u Lasinjskom (161), dok ih je najmanje bilo u Donjem Sjeničaku (84).

Bila je to školska godina s najvećim brojem školske djece koji je zabilježen u selu, iako je još oko 40 učenika ostalo neobuhvaćeno redovnim školovanjem.

Među sjeničarskom djecom u školi u Bijelićima nalazila se te školske godine i jedna djevojčica iz Bihaća, stara oko 10 godina, koja se tokom rata izgubila u zbjeugu od roditelja i bila smještena kod Bijelić Stane u Gornjem Sjeničaku. Ne znajući joj ni ime ni prezime, djevojčicu su prozvali Mina Bulče. Krajem polugodišta otac izgubljene djevojčice Sulejman Midžić doznio je gdje mu se dijete nalazi i odveo je kući. Izazvalo je to žalost među školskom djecom jer su malo »Bulče« bili svi zavoljeli.

U periodu od 1945. do 1948. godine u selu su, pored pomenutih, službovali i ovi učitelji: Jovo Bižić, Mate Brozović, Juraj Gradiček, Matija Dobrić, Mira Laboš, Blanka Mišar i Stanica Pajić.

Uporedo s dvokratnim radom u školi učitelji su vodili i brojne tečajeve za opismen javan je odraslih, kojih je krajem rata bilo u selu 619 u dobi od 15 do 50 godina,¹⁴⁷ i to: 247 u Gornjem, 159 u Donjem i 213 u Lasinjskom Sjeničaku. Pre-

¹⁴⁶ HAK, Grada NKO Vrginmost 1947, kut. 22. i 23.

¹⁴⁷ HAK, Grada Okružnog NOO Karlovac 1945, kut. 2.

težan broj nepismenih, više od tri četvrtine, sačinjavale su žene. U akciji opismenjavanja učiteljima su pomagali pismeniji omladinci — aktivisti. Iako je akcija opismenjavanja trajala nekoliko godina, ona je dala slabe rezultate. Odrasli ljudi i žene nisu imali interesa za opismenjavanje ili im se ono činilo veoma napornim, a uza sve to nedostajalo je često i početnica i pisaćeg pribora, a još više dobrih instruktora.

Zapaženije uspjehe postizali su učitelji u pripremanju i izvođenju kulturno-umjetničkih programa s djecom i omladinom prilikom obilježavanja značajnih događaja iz vremena NOB-e, koji su redovito bili dobro posjećeni. Škole su već od tada postajale žarišta kulturnog i društvenog života sela.

Iako su smještajni uvjeti bili veoma teški, radilo se i na osnivanju knjižnica pri školama. Tako je već 31. XII 1947. osnovana knjižnica u školi u Lasinjskom Sjeničaku. Osnivanje knjižnice, koja se tada nazivala Knjižnica Seljačke radne zadruge »Gojko Nikoliš« Sjeničak organizirao je Kulturno-prosvjetni odbor u Lasinjskom Sjeničaku, formiran 30. IX iste godine. Bio je to zametak kasnije Srpskog kulturnog društva »Prosvjeta«. Rukovodstvo Odbora sačinjavali su: Milić Pruginić, predsjednik, Stanko Maslek, zamjenik predsjednika, Mata Brozović, tajnik i Juraj Gradiček, knjižničar, dok su u nadzorni odbor ušli: Gajo Bratić, Sara Čabraja i Jovo Linta.¹⁴⁸

Knjižnica je prve knjigie u vrijednosti od 9.590 dinara dobila kao poklon od Prosvjetnog odsjeka Kotarskog narodnog odbora u Vrginmostu i 88 knjiga od dra Gojka Nikoliša iz Beograda te pomoć Seljačke radne zadruge od 3.000 dinara. Prilikom otvorenja Knjižnica je imala oko 300 knjiga i brošura raznih sadržaja, a od dnevnih i tjednih listova bila je pretplaćena na Borbu, Srpsku riječ, Zadrugar i Prirodu.

Od 1948. godine nastaje u razvoju školstva u selu, posebno u Lasinjskom i Donjem Sjeničaku, značajan napredak. Te godine otvorena je u Lasinjskom Sjeničaku novoizgrađena jednokatna školska zgrada s dvije učionice i dva učiteljska stana. Učenici iz Lasinjskog i Donjeg Sjeničaka napustili su početkom 1948/49. školske godine svoje dotadašnje škole-bajte i uselili se u novu školsku zgradu. Bio je to najznačajniji dan nakon oslobođenja u životu djece i roditelja iz ova dva dijela sela. Useljenjem u novu školsku zgradu prestao je postojati školski centar u Donjem Sjeničaku.

148 HAK, Grada KNO Vrginmost 1947, kut. 23.

U novoj školi otvoren je te školske godine prvi puta i peti razred koji su počeli polaziti učenici iz sva tri dijela sela. U školi se nalazilo 238 učenika: 53 u I, 45 u II, 56 u III, 46 u IV i 38 učenika u V razredu.¹⁴⁹

Iako je od 99 učenika sa završenim četvrtim razredom u Donjem, Gornjem i Lasinjskom Sjeničaju, samo 38 nastavilo daljnje školovanje u petom razredu, bio je to, ipak, veliki uspjeh obzirom na masovni otpor roditelja da im djeca idu u školu dalje od četiri razreda, iako su na to bila obavezna po Zakonu o sedmogodišnjem školovanju, donesenom već u jesen 1946. godine. Zakon se, naime, primjenjivao postupno prerastanjem četvoro razrednih u petogodišnje, šestogodišnje i sedmogodišnje škole, u zavisnosti od lokalnih materijalnih i kadrovskih mogućnosti. U planu je bilo da se potpune sedmogodišnje škole otvaraju najprije u zaostalijim krajevima i u industrijskim centrima, kako bi se što prije podigao stupanj općeg obrazovanja u tim mjestima i povećao upis učenika u stručne škole, u koje se, inače, upisivao mali broj učenika sa završenom nižom gimnazijom.

Kako su se sedmogodišnje škole na seoskim područjima, uslijed slabih materijalnih uslova i nedostatka nastavnog kadra, sporo razvijale, zauzet je stav (Zakon o narodnim školama iz 1951. godine) da se na seoskim područjima formiraju šestogodišnje škole, a da se sedmogodišnje škole pretvore u osmogodišnje. Zbog toga je u novembru 1952. godine objavljen i zaseban plan i program za ove škole. Učenici sa završenom šestogodišnjom školom mogli su se upisivati u škole učenika u privredi, a bio im je omogućen uz dopunski ispit, i prijelaz u osmogodišnje škole.

Od 1954/55. školske godine šestogodišnje škole na selu mogle su se, ako su to uslovi dozvoljavali, pretvarati u osmogodišnje škole »B« tipa, namijenjene seoskoj djeci, dok su u gradovima postojale osmogodišnje škole »A« tipa. Ovakva podjela trajala je do 1957. godine kada je počelo izjednačavanje ovih škola, čime je osnovnoškolski sistem oslobođen dvojnosti i svih elemenata naslijeđenih od starog društva te prestao služiti kao predprema samo za gimnaziju.

Paralelno s razvojem školstva rasla je i potreba za uvođenjem društvenog upravljanja u škole. Najprije je Izvršno vijeće Sabora NRH 1954. donijelo Odluku o osnovnim načelima društvenog upravljanja u školama, a godinu dana kasni-

149 Dokumentacija OS »Sava Mrkalj«, Las. Sjeničaj 1948. godine.

je Savezna narodna skupština usvojila je Osnovni zakon o upravljanju školama, po kome se u svakoj školi osnivao školski odbor s mandatom od dvije godine. Školski odbor je neposredno upravljao cjelokupnim životom škole, osim u domeni nastavnog i stručnog pedagoškog rada.

Prvi školski odbor u Gornjem Sjeničaku sačinjavali su: Mile Bijelić, Matija Dobrić i Jandre Jurić, a u Lasinjskom Sjeničaku Stanko Maslek, Milić Pruginić i Dušan Rudan.

Razvoj osmogodišnjeg školovanja u selu tekao je postupno, u zavisnosti od materijalnih i kadrovskih mogućnosti.

Škola u Lasinjskom Sjeničaku, prema planu Prosvjetnog odjela KNO Vrginmost, bila je već 1947. godine određena kao centar sedmogodišnjeg, odnosno osmogodišnjeg školovanja za svu djecu iz sela, dok je u Gornjem Sjeničaku bilo predviđeno školovanje do nivoa petog, odnosno šestog razreda. Po tom planu školstvo u selu se u osnovi i razvijalo, s tom razlikom što se školovanje u Gornjem Sjeničaku kasnije produžilo i na sedam razreda.

Proces prerastanja četvorogodišnjeg u osmogodišnje osnovno školovanje tekao je kronološki po školama ovako: najprije je 1951. godine, nakon trogodišnjeg rada, petorazredna škola u Lasinjskom Sjeničaku pretvorena u šestorazrednu, sa 106 učenika u nižim i 48 u višim razredima, koja je u tom statusu radila četiri godine, da bi se 1955. pretvorila u sedmogodišnju, a godinu dana kasnije u punu osmogodišnju školu s ukupno 224 učenika, od čega 152 u nižim i 72 učenika u višim razredima: 23 u V, 15 u VI, 20 u VII i 14 u VIII razredu.¹⁵⁰ U Gornjem Sjeničaku peti razred s 8 učenika otvoren je prvi put 1952/53. školske godine, nakon završetka izgradnje nove škole u Jurićima, u koju su se uselili učenici iz dotadašnjih četvororazrednih škola u Bijelićima i Manojlovićima. I ovdje je peti razred postojao tri godine, dok se 1955. godine nije otvorio i šesti razred. Školu su tada pohađala ukupno 143 učenika, od čega 113 u nižim i 30 u višim razredima. Novootvorena šestogodišnja škola radila je samo dvije godine, kada se radi materijalnih i kadrovskih teškoća 1957. godine ponovo vratila na nivo petorazredne škole. U tom svojstvu

¹⁵⁰ Prvu generaciju učenika sa završenom osmogodišnjom školom sačinjavali su: Miloš Pavla Bižić, Stanko Rade Kartalija, Mirko Milkana Krkljuš, Milan Stanka Maslek, Nada Sime Pruginić i Nikola Nikole Pruginić iz Lasinjskog Sjeničaka; Simo Mile Juras, Gojko Petra Jurić, Đuro Teodora Lisić i Dušan Stanka Manojlović iz Gornjeg Sjeničaka; Dragica Milića Gačeša i Nikola Mile Katić iz Donjeg Sjeničaka te Nevenka Vaše Gačeša iz Udbine i Vlado Petra Mirić iz Banskih Moravaca.

radila je škola do 1960. godine, kad je ponovo otvoren šesti, a godinu dana iza toga i sedmi razred. Te školske godine u višim razredima nalazilo se ukupno 95 učenika: 34 u V, 33 u VI i 23 učenika u VII razredu. Na nivou sedmoljetke škola je radila sve do 1969. godine kada su svi njeni viši razredi pripojeni osmogodišnjoj školi u Lasinjskom Sjeničaju.

Prilikom pripajanja prešlo je iz Gornjeg u Lasinjski Sjeničaj 69 učenika: 24 iz V, 25 iz VI i 20 učenika iz VII razreda, tako da je u proširenoj osmogodišnjoj školi u Lasinjskom Sjeničaju te školske godine bilo ukupno 185 učenika od V do VIII razreda: 59 u V, 56 u VI, 33 u VII i 37 učenika u VIII razredu, dok se u obje škole u nižim razredima nalazilo 171 učenik: 64 u Gornjem i 107 u Lasinjskom Sjeničaju. Bila je to školska godina kad su se u osmogodišnjoj školi u Lasinjskom Sjeničaju nalazila ukupno 292, a u četverorazrednoj školi u Gornjem Sjeničaju 64 učenika ili ukupno 356 učenika u selu.

U prvoj godini postojanja šestogodišnjih škola, u Lasinjskom Sjeničaju 1951. a u Gornjem Sjeničaju 1955. godine, radili su ovi učitelji: Jovo Bižić, Antun Kučić, Mile Mrkalj i Ivan Takač u Lasinjskom te Matija Dobrić i Ivanka Vuke-
lić u Gornjem Sjeničaju.

U prvoj godini rada osmogodišnje škole u Lasinjskom Sjeničaju 1956. godine radili su: Marica Brusić, Dušanka Đaković, Sofija Grbić, Josip Krajač, Mato Ribar, Žarko Trbojević i Josip Vuković, a u prvoj godini postojanja sedmogodišnje škole u Gornjem Sjeničaju 1961. godine: Andrija Jelkovic, Milovan Mihailović, Milan Popović i Dragica Tesla.

Prilikom pripajanja petog, šestog i sedmog razreda iz Gornjeg u Lasinjski Sjeničaj 1969. godine u selu su radili nastavnici: Đurđa Babić, Milka Balčin, Branko Bijelić, Nedeljka Ivošević, Svjetlana Juračić, Desanka Katić, Jovo Katić, Kata Katić, Josip Kostadin, Marija Maslek, Ivan Mikšić, Milka Mrkalj, Pero Mrkalj, Marija Radović, Mile Radović, Vladimir Vugrinec, Dušanka Zdravković i Paulina Tonžetić u Lasinjskom te Ivanka Jurić i Luka Rosandić u Gornjem Sjeničaju.

POLJOPRIVREDNA ZADRUGA OŽIVJELA SELO

Neposredno po završetku rata 1945. godine formirane su u sva tri dijela sela nabavno-prodajne zadruge radi snabdijevanja stanovništva industrijskim proizvodima i živim na-

mirnicama. Prva takva zadruga bila je smještena u Reljama u Lasinjskom Sjeničaku, druga na Kozaricama u Gornjem Sjeničaku, a treća u kući Rade Masleka Sovina u Donjem Sjeničaku. Nabavno-prodajne zadruge u Donjem i Lasinjskom Sjeničaku radile su odvojeno sve do ljeta 1947. godine kada su se spojile i preselile u za to posebno izgrađenu manju prostoriju na Križu.

Tokom prve četiri poratne godine ove zadruge bavile su se isključivo trgovinom, odnosno planskom raspodjelom živih namirnica, odjeće, obuće i nekih industrijskih artikala, a nakon toga bile su pretvorene u poljoprivredne zadruge, s namjerom da se pored trgovine bave i unapređenjem poljoprivredne proizvodnje. U tom cilju Kotarski savez poljoprivrednih zadruga iz Vrginmosta izgradio je, uz pomoć sela, 1951. godine u Sjeničaku i zadružni dom u koji je uloženo 781.968 dinara bankarskog kredita. No, u radu tadašnjih poljoprivrednih zadruga trgovina je i dalje ostala jedina djelatnost, kojoj je pogodio obavezni otkup viškova poljoprivrednih proizvoda i sistem takozvane vezane trgovine: za poljoprivredne proizvode i stoku — bonovi, a za bonove industrijska roba. Kad su ove mjere ekonomske prinude u otkupu prestale važiti, pomenute poljoprivredne zadruge su tokom 1953. godine likvidirane radi deficita u poslovanju, a prostorije njihovih trgovina preuzelo je u proljeće 1954. Trgovačko poduzeće iz Vrginmosta.

Uvidjevši da je selo ostalo bez ikakve poljoprivredne organizacije, pa i seljačke radne zadruge koja se prije toga bila već raspala, grupa poljoprivrednika, na inicijativu Branka Nikoliša, osnovala je 6. jula 1955. godine u Sjeničaku Opću poljoprivrednu zadrugu u koju se na osnivačkoj skupštini učlanilo 50 domaćinstava. U Upravni odbor izabrano je sedam članova: Rade Bjeloš, Jovo Maslek, Stanko Maslek, Mićo Mrkalj Mlinar, Branko Nikoliš, Dušan Rudan, mlađi i Jovo Suzić. Za predsjednika je izabran Branko Nikoliš. Prilikom upisa domaćinstva su u zadružni fond uplaćivala po 500 dinara, a ubrzo nakon osnivanja zadruge organizirana je i zadružna štednja u koju se uključilo više seljaka, od kojih su poneki, kao Mirko Roknić, ulagali i po 50.000 dinara. Opća poljoprivredna zadruga je na taj način osigurala dovoljno finansijskih sredstava da je mogla i bez kredita izvana organizirati više značajnih akcija na unapređenju sela i poljoprivrede.

Odmah iz osnivanja zadruga je otpočela s otkupom i prodajom većih količina poljoprivrednih proizvoda i šumskih

plodina: voća, kupina, vrganja, kesteni, tanina, kestenovih bandera, kolja itd. Samo u toku jeseni i zime 1955/56. godine otkupljeno je i prodato Tvornici tanina u Sevnici oko 150 vagona tanina, a oko 3000 komada kestenovih bandera, u dužini od 8—11 metara, isporučeno je »ELEktroprimorju« u Rijeci za njene podružnice u Skradu i Malinskoj na Krku tie Obrtnoj zadrugi u Delnicama. U isto vrijeme otpremljene su i veće količine žira u Kalinovicu kraj Zagreba, kupina i vrganja »Voćeexportu« Karlovac i kesteni tvornicama stočne hrane i trgovinskoj mreži.

Osim toga zadruga je nabavila i nekoliko poljoprivrednih strojeva, kao što su selektor za sortiranje žitarica, drobilica i presa za pravljenje jabukovog soka itd.

U želji da zadružnim oblicima rada obuhvati što više omladine, Opća poljoprivredna zadruga je pri osmogodišnjoj školi u Lasinjskom Sjeničaju osnovala svoj ogranak u koji je bilo učlanjeno 50 učenika viših razreda. Zadruga je učenicima dala kredit od 15.000 dinara za podizanje kljališta za uzgoj kvalitetnih vrsta povrća, a učenika Milkana Jurasu preuzela je na stipendiranje i školovanje u dvogodišnjoj pčelarskoj školi u Crikvenici. Tokom jeseni 1955. godine učenici iz ove škole učestvovali su masovno u sakupljanju kesteni, čijom su prodajom preko zadruge osigurali sredstva za kupovinu radio-aparata, triju zračnih pušaka i nekoliko sportskih rekvizita.

Da bi što više unaprijedila svoju djelatnost i zadovoljila ostalim potrebama sela, zadruga je u jesen iste godine organizirala veliku dobrovoljnu akciju u selu za uvođenje telefonske linije. O toj velikoj akciji ostalo je zapisano:

»Misao kako izgraditi telefonsku liniju i postaviti telefon u selu često je zaokupljala stanovnike kordunskog sela Sjeničaj. Potreba za telefonskom vezom bila je velika s obzirom na udaljenost Sjeničaka od većih centara, ali je nedostatak finansijskih sredstava predstavljao uvijek ozbiljnu prepreku. Međutim, Sjeničarci se nisu pokolebali.

Opća poljoprivredna zadruga, već poznati pokretač akcija u selu, preuzela je na sebe organizaciju posla. Stvoren je plan i dobrovoljni rad se ubrzo razmahao. Selo je pretvoreno u košnicu. Jedni su sjekli vlastita stabla za stupove, drugi su ih na kolima prevozili, treći su kopali jame, a žene i školska djeca iz starijih razreda gulili su koru sa stabala.

Prošlo je svega desetak dana od početka radova, a već je 170 stupova na dužini od sedam kilometara bilo ukopano.

Ubrzo nakon toga stigli su monter PTT direkcije iz Zagreba, koji su obavili stručne radove.

Tako je, zahvaljujući slozi mještana, misao o telefonu postala stvarnost.¹⁵¹

Iako se pretežno bavila otkupom, zadruga nije zanemari-vala ni unapređivanje poljoprivredne proizvodnje. Nabavljala je umjetno gnojivo i kvalitetnu sjemensku robu, posebno bolje sorte pšenice koje su se od tada počele uvoditi u selo. Snabdijevala je poljoprivrednike špricama i tekućinom za uništavanje štetočina na voćkama i krumpirištima te disto-lom za liječenje stoke od metilja.

Samo u toku 1956. godine zadruga je ostvarila dobit od sedam miliona dinara, a broj zadrugara povećao se na 95 domaćinstava. Polovinom te godine OPZ je od Trgovačkog poduzeća Vrginmost preuzela trgovinsku radnju u svoj sa-stav a 1958. godine izgradila je, uz pomoć Narodnog odbora općine Skakavac od milion dinara, zgradu za trgovinu u Gornjem Sjeničaju u koju je uložila oko sedam miliona vla-stitih sredstava.

U proljeće 1956. godine došlo je do promjena u Uprav-nom odboru zadruge. Dužnost predsjednika od Branka Niko-liša preuzeo je Dušan Rudan Grdin, a dužnost poslovnog upravitelja od Stanka Manojlovića Milić Pruginić, s tim što je Manojlović preuzeo dužnost blagajnika. Stanko Maslek po-stao je potpredsjednik Upravnog odbora, a na njegovo mjesto preuzimača drvnih masa došao je Jovo Gabrić iz Slavskog Polja. Mićo Mrkalj Mlinar prestao je vršiti dužnost blagaj-nika i preuzeo je rad u zadružnoj gostionici koja je tada otvorena u njegovoj kući, dok je jedino Stoj an Rudan ostao i dalje na poslu skladištara koji je i do tada obavljao.¹⁵² Knjigovođe su bili i nadalje honorarni vanjski suradnici Mile Ratković iz Gline i Mario Latinger iz Karlovca.

Nakon ovih promjena zadruga se sve više orijentirala na trgovinu i ugostiteljstvo što je dovelo do postepene stagna-cije u njenom radu. Broj zadrugara počeo se osipati, a i trgovina je počela zaostajati za potrebama sela. U takvoj situaciji zadruga je 1966. godine rasformirana, a njenu trgo-vinu preuzelo je poduzeće »Agropromet« iz Karlovca, koje je ujedno preuzelo i zadružni dom u selu.

No, zadruga je u prvoj fazi svog postojanja, unoseći putem otkupa u selo prosječno po 60 miliona din. godišnje, u znatnoj

¹⁵¹ Vjesnik, br. 3376 od 10. I 1956.

¹⁵² Zapisnik s godišnje skupštine OPZ Sjeničaj od 3. II 1957.

mjeri povećala kupovnu moć stanovništva, koje je od tada preko redovne trgovačke mreže masovni je nabavljalo umjetna gnojiva, poljoprivredni alat i visokorodne sorte talijanske pšenice, što je doprinijelo da se selo počne, po prvi puta od svoga postojanja, oslobađati uvoza krušarica. Bio je to veliki korak naprijed.

KULTURNI ŽIVOT

Već prvih godina iza rata poaeo se u selu razvijati bogatiji i raznovrsniji kulturni život, čiji su nosioci postali pododbori Srpskog kulturnog društva »Prosvjeta«, osnovani u proljeće 1948. godine u Lasinjskom i Gornjem Sjeničaku.

Rad ovih društava naslanjao se na kulturne tradicije predratnog »Seljačkog kola« i raznovrsne kulturne manifestacije sjeničarske omladine u periodu narodnooslobodilačke borbe.

Pododbori su se u početku orijentirali na prosvjetnu djelatnost — osnivanje narodnih knjižnica i okupljanje i opismenjavanje odraslih stanovnika, a ubrzo iza toga i na kulturno-umjetnički rad, stvaranjem folklornih, dramskih i tamburaških sekcija te pjevačkih grupa i zborova. Rad društava bio je pretežno vezan uz škole i prosvjetne radnike u njima.

Kako se školski centar u Lasinjskom Sjeničaku planski brže razvijao i pretvarao najprije u šestogodišnju, a zatim u sedmogodišnju i osmogodišnju školu, u kojoj je radilo i više prosvjetnih radnika, to je i kulturni život u tom dijelu sela bio intenzivniji i raznovrsniji sve do 1961. godine, dok i u Gornjem Sjeničaku nije počela radom sedmogodišnja škola. Od tada pa sve do njena rasformiranja 1969. godine, rad Pododbora u Gornjem Sjeničaku bio je u nekoliko godina bolji od rada društva u Lasinjskom Sjeničaku, iz koga je u to vrijeme omladina masovnije odlazila na školovanje i rad u grad.

Pododbor »Prosvjete« u Lasinjskom Sjeničaku isticao se aktivnošću već u prvim godinama nakon osnivanja, mada je i u njegovom radu bilo povremenih, pa i višegodišnjih stagnacija. Najzapaženije rezultate postiglo je ovo društvo 1948. i 1949. godine, zatim od 1952. do 1954. i od 1964. do 1967. godine, kada je zbog nedostatka omladine i slabe aktivnosti prestalo radom.

U periodu iza osnivanja društvo je odmah preuzelo od Seljačke radne zadruge knjižnicu i čitaonicu, formiralo

Folklorna grupa iz Lasińjskog Sjeničaka u Zagrebu 1949. godine.

folklornu i dramsku grupu, a ubrzo nakon toga i tamburašku sekciju. Zaredale su probe i nastupi, najprije u selu a zatim i u bližoj i daljnjoj okolini. Uslijedili su uspjesi i pohvale, koje su bile okrunjene nastupom društva na svečanom završetku Zagrebačkog velesajma 1949. godine. No, prebrzi uspon društva imao je za posljedicu pasivizaciju njegovih članova, koja je potrajala sve do proljeća 1952. godine, kad se u Pododboru ponovo razbuktao kulturni život. Bilo je to u vrijeme prerastanja četvorogodišnje u šestogodišnju školu, kad se u ovom školskom centru okupilo više prosvjetnih radnika koji su ponovo oživjeli i još više razvili rad »Prosvjete«. Prvi javni nastup imalo je obnovljeno društvo krajem februara

1952. u selu Prkosu, zatim su dramska i folklorna sekcija nastupile u selu uoči 8. marta, a tjedan dana kasnije i na priredbi u Vrginmostu. Godinu dana kasnije Pododbor je imao zapažen nastup na Smotri kulturno-umj etničkih društava u Vrginmostu na kojoj je učestvovalo 15 društava s područja kotara. Na ovoj smotri »Prosvjeta« iz Lasińjskog Sjeničaka osvojila je, zajedno s Pododborom »Prosvjete« iz Perne, ogrankom »Seljačke sloge« iz Lasinje i Kulturno-umj etničkim društvom iz Vorkapić Sela, prvu nagradu za

veoma uspješan program pjevačkog zbora učenika šestogodišnje škole te nastup folklorne i tamburaške sekcije.

Tokom 1953. i 1954. godine društvo se istaklo u organiziranju petomjesečnih zimskih tečajeva za dopunsko obrazovanje seoske omladine u dobi od 15 do 25 godina, koje je u Lasinjskom i Gornjem Sjeniaku pohađalo više od 70 omladinaca i omladinki koji su nakon toga dobivali svjedodžbe završene četvororazredne osnovne škole.

U tom periodu najaktivniji članovi »Prosvjete« bili su: Dušan Bijelić, Svetozar Bijelić, Milica Carević, Dušan Juras, Žarko Kartalija, Boris Kućinić, učitelj, Ljuban Linta, Danica Maslek Daj a, Desanka Maslek, Milić Maslek, Sava Maslek, Stanko Maslek, Milan Mijaković, poštanski službenik, Anka Mrkalj, Mile Mrkalj, učitelj, Anka N. Pruginić, Mićo N. Pruginić, Mirko N. Pruginić, Đurđa Putrić, učiteljica, Vlado Putrić, učitelj, Dušan Rudan Grdin, Simo Rudan Jukić, Miloš Suzić Lošo, Ivan Takać, učitelj, Sava Tomašević, student prava i Gojko Škaljac, trgovac.

Zapažene rezultate postiglo je ovo društvo i u periodu od 1964. do 1967. godine, iako je u izvještaju s Godišnje skupštine Pododbora 27. maja 1966. isticano »da se rad društva odvija uz teškoće, najviše zbog toga što ... po završnoj osnovnoj školi omladina odlazi na daljnje školovanje ili na zaposlenje u gradu ...«¹⁵³

U tom vremenu društvo je organiziralo više kulturno-umjetničkih priredaba i predavanja u selu, a učestvovalo je i na zimskoj zabavi pododbora »Prosvjete« u Karlovcu s izvornim narodnim kolom i pjesmama te na prvoj Smotri folklora u Zagrebu krajem jula 1966. godine, nastupivši na toj velikoj kulturnoj manifestaciji s izvornim narodnim kolom i prikazom svadbenih običaja u Sjeniaku.

Kao priznanje za uspješan rad društvo je krajem 1965. godine od Zajednice kulturno-prosvjetnih društava iz Karlovca dobilo na poklon komplet novih tambura i 100.000 starih dinara za nabavku narodnih nošnji za potrebe folklorne sekcije. Te godine kupljen je za društvo i prvi televizor u selu, koji je bio od velikog značaja za okupljanje omladine i mještana, a koristio je i za potrebe škole.

Tokom 1965. i 1966. godine organizirana su i održana u Lasinjskom Sjeniaku tri domaćinska tečaja, koja je završilo 45 seoskih žena i djevojaka. Po završetku tečaja polaznice su

153 »Prosvjeta«, mjesečnik SKD »Prosvjeta«, Zagreb, br. 547, juni 1966.

Školski pjevački zbor u Lasinjskom Sjeničku 1953. godine.

Na smotri folklora u Zagrebu 1966. godine.

same kupile osam sokovnika, koji su korišteni u cijelom selu za pravljenje sokova od kupina, krušaka i jabuka.¹⁵⁴

Najaktivniji članovi »Prosvjete« u to vrijeme bili su: Marko Bijelić, Nikola Bjeloš, Pavica Grgić, učiteljica, Kata Katić, učiteljica, Jovo Katić, učitelj, Nikola Katić, Žarko Kartalija, Josip Kostadin, učitelj, Nikola Krkljuš, Mile Manojlović, Stanko Maslek, Branko Mrkalj, Mićo Mrkalj, Miloš Mrkalj, Kata Padežanin, Mile Padežanin, Mirjana Padežanin, Nikola Pruginić, Marija Ribar, učiteljica, Dušanka Zdravković, učiteljica i Gojko Skaljac, trgovac.

Za razliku od društva u Lasinjskom Sjeničaku, Pododbor »Prosvjete« u Gornjem Sjeničaku postigao je najveće rezultate tek u vremenu od 1964. do 1968. godine, kada je 1965. u takmičenju pododbora »Prosvjete«, u povodu 20-godišnjice oslobođenja zemlje, osvojilo treću nagradu za kulturno-prosvjetnu aktivnost i dobio za poklon radio-aparat s kompletom gramofonskih ploča. Ovo društvo održalo je tokom 1965. godine više priredaba u mjestu, a učestvovalo je i na zimskoj priredbi pododbora »Prosvjete« u Karlovcu, na kojoj je izvelo dva narodna kola i otpjevalo starinsku narodnu pjesmu. Osim toga organiziralo je tokom zime 1965/66. u zaseoku Rijeku tečaj kuhanja, koga je pohađalo i završilo 12 mlađih žena i djevojaka. Učestvovalo je i u završnim akcijama na elektrifikaciji tog dijela sela, kao i u radovima na uređenju seoskih putova.

Dodjeljujući mu nagradu u ime Glavnog odbora SKD »Prosvjete« iz Zagreba, Pero Strineka je na prvomajskom zboru u Gornjem Sjeničaku 1966, između ostalog, rekao:

»Sjeničak je mjesto odavno poznato po svojoj slobodarskoj i kulturnoj tradiciji. Sjećam se da se u toku NOB-e često puta govorilo o borbenom i kulturnom napretku ovog vašeg područja. Veličina ove svečanosti nije samo u onome što ste sada postigli, već i u značaju tradicije i dostignuća u ranijim godinama...«¹⁵⁵

U novembru 1966. Pododbor u Gornjem Sjeničaku organizirao je, zajedno s organizacijom Socijalističkog saveza i Saveza udruženja boraca NOR-a u tom dijelu sela, prvu svečanost u povodu proslave 24-godišnjice osnivanja 13. proleterske brigade, formirane 7. novembra 1942. u Gornjem Sjeničaku. Bila je to do tada najveća poslijeratna manifestacija

154 »Prosvjeta«, br. 551, oktobar 1966.

155 Isto, br. 547, juni 1966.

u selu. Velikom narodnom zboru, uz brojne mještane sva tri dijela Sjeničaka i ljude iz okolnih sela, prisustvovali su, po prvi puta, i predstavnici vojne jedinice iz Rijeke, koja gaji borbene tradicije ove slavne brigade. Od tada ova svečanost postala je tradicionalna. Kao gosti Pododbora »Prosvjete« na ovoj svečanosti prisustvovalo je i 35 članova KUD-a iz Rečice, koji su u sklopu kulturno-umjetničkog programa izveli vrlo zapaženi splet narodnih kola i pjesama iz svoga kraja.

U jesen te iste godine članovi Pododbora inicirali su i akciju na početku izgradnje spomen-doma u čast 13. proleterske brigade, koju su podržale sve društvene organizacije i mještani.

7. maja 1967. društvo je nastupilo na Smotri kulturno-umj etničkih društava u Karlovcu s izvornim narodnim pjesmama uz gusle. Te godine Pododbor je, za uspješno organiziranu i provedenu akciju na širenju knjige, dobio od Saveza organizacija za širenje knjige u SR Hrvatskoj poklon knjiga u vrijednosti od 80.000 st. dinara, godinu dana kasnije mještаниn Miloš Carević, samostalni ugostitelj iz Zagreba, poklonio je društvu komplet novih tambura, kako bi se kulturni život u tom dijelu sela još više razvio i unaprijedio. No, odlaskom viših razreda sedmogodišnje škole u jesen 1969. u osmogodišnju osnovnu školu u Lasinjski Sjeničak, a s njima i većine nastavnika, rad ovog Pododbora je prestao.

Za njegov uspješan rad u periodu između 1964—1969. godine bili su najzaslužniji ovi članovi: Stevo Bijelić, Branko Carević, Miloš Carević, Mile Jurić, Nikola Katić, Milka Mrkalj, učitelj, Pero Mrkalj, učitelj, Simo Mrkalj, Mirko Rudan i Jovo Tepšić.

Od 1969. godine prestankom rada pododbora »Prosvjete« selo je svoje kulturne potrebe počelo zadovoljavati na drugi način. Umjesto njegovanja relativno siromašne vlastite kulturne baštine, stanovnici su se sve više okretali masovnim tehničkim sredstvima za reprodukciju zabave i razonode, kao što su radio i televizija. Već u to vrijeme u sva tri dijela Sjeničaka nalazilo se oko 40 televizora i više od 100 radio-prijemnika, a njihov broj se iz godine u godinu uvećavao da bi se deset godina kasnije više nego udvostručio. Pored zabave ova sredstva počela su se masovnije koristiti i kao jedini izvori informacija. Potrošačka kultura prodirala je nezadrživo i u ovu sredinu, otkrivajući joj do tada nepoznate vrijednosti i sadržaje bogate kulturne baštine naroda i narodnosti naše zemlje. Umjesto dotadašnjih pododbora »Pro-

svjete«, osnovano je u jesen 1972. godine u Osnovnoj školi »Sava Mrkalj« učeničko kulturno-umjetničko društvo, koje se sve više ističe svojim nastupima i na javnim priredbama u selu.

DRUŠTVENO-POLITIČKA AKTIVNOST

Nakon oslobođenja zemlje komuniste Sjeničaka i članove svih masovnih društveno-političkih organizacija u selu čekali su novi zadaci, od kojih su mnogi bili složeniji i teži nego u ratu. Trebalo je nanovo izgraditi selo, jer za obnovu nije bilo gotovo ništa ostalo, zbrinuti brojnu djecu i porodice palih boraca i žrtava fašizma, obnoviti u ratu uništeni stočni fond, kultivirati zapuštena zemljišta, prehranjivati stanovništvo u nerodnim poratnim godinama, nabaviti nova poljoprivredna oruđa i bolju sjemensku robu, povećati poljoprivrednu proizvodnju kako bi se osigurali viškovi žitarica i mesa za ishranu radnika u gradovima, pomagati radnim akcijama izgradnju važnih objekata u drugim dijelovima Hrvatske, organizirati obavezno osmogodišnje školovanje djece, izgraditi nove društvene i komunalne objekte u selu itd.

Da bi se ovi zadaci mogli što brže i efikasnije rješavati, bilo je uvedeno strogo centralističko-administrativno planiranje i izvršavanje obaveza, ne samo u obnovi i izgradnji nego i u proizvodnji i potrošnji, s naglašenom likvidacijom svih oblika privatnog vlasništva. Državno vlasništvo i centralistički sistem upravljanja pružali su u prvim poratnim godinama najveće mogućnosti da se državnim mjerama, dakle i prisilom, ostvare predviđeni ciljevi. U takvim uslovima, pored države i njenih organa, odlučujuću ulogu imala je Partija koja je bila i neposredni inicijator i organizator svih akcija u izgradnji zemlje, ne odvajajući se pri tome od drugih društveno-političkih organizacija stvorenih na njenoj političkoj platformi u toku NOR-a.

No, taj centralističko-administrativni sistem nije mogao dugo potrajati. Bez materijalne zainteresiranosti proizvođača on je kasnije postao kočnica bržem razvoju, a izražavao se kroz nemaran odnos prema radu, slab kvalitet proizvoda i prikrivanje pravih proizvodnih mogućnosti, što je u Sjeničaku došlo do izražaja u Seljačkoj radnoj zadruzi kao jedinoj društvenoj proizvodnoj organizaciji.

Upravo u to vrijeme, od 1945. do 1959, tj. do uvođenja samoupravljanja u privrednim kolektivima, odnosno do 1952.

Prva svečanost u Gornjem Sjeničaku 1966. godine u povodu proslave
13. proleterske brigade.

godine kada je održan Sesti kongres KPJ na kome je, u skladu s politikom decentralizacije promijenjen i naziv KP u Savez komunista, sjeničarska partijska organizacija bila je vrlo brojna. U sva tri dijela sela nalazio se 71 član Partije: 19 u Donjem, 25 u Gornjem i 27 u Lasinjskom Sjeničaju. Bili su to, uglavnom, komunisti iz rata, i to: Dušan Bijelić, Sara Čabnaja, Kata Funduk, Mile Funduk, Milić Jurić, Mika Katić, Mile Katić, Nikola M. Lončar, Nikola V. Lončar, Darinka Mrkalj, Đuro Mrkalj, Lazo Mrkalj, Mićo Mrkalj, Miloš Mrkalj, Mile Pejić, Dušan Rudan Grdin, Dušan Rudan Čup, Janja Rudan i Stojan Rudan iz *Donjeg Sjeničaka*; Mile Juras, Jandre Jurić, Marko Jurić, Rade Linta, Janko Manojlović, Marko Manojlović, Mile Manojlović Pejić, Mile Manojlović Sjenica, Mile Manojlović Vukar, Miloš Manojlović Kvangić, Miloš Manojlović Puleš, Miloš Manojlović Skican, Nikola Manojlović Malić, Nikola Manojlović Skican, Petar Manojlović, Stanko Manojlović, Petar Nikoliš, Marko Peleš, Matija Peleš, Milovan Peleš, Rade Staneković, Nikola Sašić, Stevan Sašić, Savia Spanović i Dušan Vlajnić iz *Gornjeg Sjeničaka*; te Dušan Đ. Bjeloš, Branko R. Bjeloš, Mile V. Bjeloš, Slavko Đ. Bjeloš, Gajo L. Bratić, Nikola Bratić, Radovan J. Bratić, Đuro N. Čekeliš, Dušan R. Juras, Mile J. Juras, Đuro P. Mrkalj, Jovo Đ. Mrkalj, Jovo Pavla Mrkalj, Jovo Petra Mrkalj, Mile R. Padežanin, Mile N. Pruginić, Mile P. Pruginić, Milić M. Pruginić, Miloš P. Pruginić, Rade V. Pruginić, Slavko V. Rosić, Dušan R. Suzić, Jovo Suzić, Danica Vujčić, Dragica S. Vujčić, Mile T. Vujčić i Stanko L. Vujčić iz *Lasinjskog Sjeničaka*.

Ovi komunisti podnijeli su i najveće napore poslijeratne izgradnje u selu, a posebno oni koji su bili uključeni u Seljačku radnu zadrugu, kao što su: Dušan Đure Bjeloš, Gajo Laze Bratić, Radovan Janka Bratić, Sara Nikole Čabraja, Đuro Nikole Čekeliš, Nikola Mile Lončar, Nikola Vasilja Lončar, Đuro Petra Mrkalj, Đuro Mrkalj Firar, Jovo Pavla Mrkalj, Jovo Petra Mrkalj, Lazo Mile Mrkalj, Mićo Pavla Mrkalj, Mile Pejić, Milić Marka Pruginić, Mile Nikole Pruginić, Rade Vuje Pruginić, Dušan Rudan Grdin, Dragica Sime Vujčić i Stanko Laze Vujčić.

Sve do Šestog kongresa komunisti su na zatvorenim sastancima rješavali sva važnija pitanja od interesa za što brži razvoj zemlje, zapostavljajući pri tome probleme sela. Oni su vršili razrez poreza i obaveznog otkupa viškova žitarica i mesa i radne snage za rad na državnim radilištima i šumskim sječama. No, već 1951. godine došlo je do značajnih pro-

mjena u metodu i sadržaju rada komunista. Poslovi razreza poreza, otkupa i radne snage preneseni su u nadležnost narodnih odbora, najprije mjesnih, a od 1952. godine općinskih, kakav je u maju te godine formiran i u Sjeničaku. Predsjednik Općinskog narodnog odbora bio je Milovan Peleš a članovi: Marko Bižić, Nikola Bratić, Stevan Kajganić, Mika Katić, Jovo Lončar, Đuro Manojlović, Janko Manojlović, Jovo Maslek, Đuro Mrkalj, Nikola Pruginić, Sava Rudan, Đuro Suzić, Jovo Suzić i Mile Vujčić.

Ostavši bez dotadašnjeg sadržaja rada, a u nemogućnosti da se zbog niskog idejnog nivoa odmah preorijentiraju na politički rad u narodu, komunisti Sjeničaka ostali su u dobroj mjeri zbunjeni. Nisu se u novoj situaciji više mogli snaći.

O tome je Jakov Blažević, tadašnji član CK KPH, na 9. partijskoj konferenciji komunista kotara Vrginmosta kazao:

».. . Drugovi iz Sjeničaka diskutuju o tome da ne znaju što o se pretresati na sastanku osnovnih partijskih organizacija

1 što bi radili, dok znamo da su drugovi iz Sjeničaka ranije partijska pitanja drugačije rješavali i da su oni bili nosioci barjaka revolucije . . . Članovi KP se slabo zalažu u novim uvjetima i teško savladavaju razne probleme zbog toga jer ne uče. Idejno-teorijsko znanje je usko i nedovoljno. Partijske organizacije su shvatile da je najvažnije razrezati porez seljacima i natjerati ih u zadruge . . .«¹⁵⁶

Madia su stavovi o drugačijoj ulozi komunista bili jasni, posebno nakon Šestog kongresa, komunisti Sjeničaka su se teško prilagođavali novoj situaciji. Sporo su se oslobađali straha od otvorenog istupanja pred narodom, a dobar dio njih dugo je smatrao da je otvaranje partijskih sastanaka javnosti značilo gubljenje kriterija o tome tko može biti komunista i da sad u Partiju može ući tko želi. Zbog toga, kao i dezorijentacije o putu socijalističkog preobražaja sela nakon likvidacije Šeljačke riadne zadruge, mnogi stariji komunisti, pretežno iz rata, napustili su organizaciju Saveza komunista. Dok je još krajem 1952. u tri osnovne partijske organizacije u selu bilo 67 članova (17 u Donjem, 21 u Gornjem i 29 u Lasinjskom Sjeničaku), broj komunista se tokom 1953. i 1954. godine smanjio gotovo na polovinu i iznosio je 38 članova: 11 u Donjem, 12 u Gornjem i 15 u Lasinjskom Sjeničaku.

156 HAK, Zapisnici KK KPH Vrginmost 1952, kut. 6.

Općinski komitet SK u Sjeničaku, koji je djelovao upravo u to vrijeme (maj 1952. do jeseni 1955) — poduzimao je mjere da zaustavi proces tako velikog osipanja u partijskim organizacijama, ali bez uspjeha. No, ipak od 1955. godine broj članova u Savezu komunista počeo je ponovo rasti primanjem ili dolaskom novih članova. Tie godine u Sjeničaku su bila

43 člana Partije: 32 seljaka, 9 službenika i 2 radnika, od čega u Donjem Sjeničaku 11, Gornjem 17 i Lasinjskom 15 članova. U to vrijeme počelo se intenzivnije raditi i u masovnim društvenim organizacijama, posebno u Socijalističkom savezu i Savezu boraca NOR-a, koji će od tada biti nosioci akcija u selu na izgradnji niza značajnih komunalnih objekata i unapređivanju poljoprivredne proizvodnje. Svi članovi Općinskog komiteta SKH u Sjeničaku, osim sekretara Janka Manojlovića i kasnije Dušana Rudana, imali su zaduženja za rad društveno-političkih i kulturnih organizacija: Miloš Manojlović i Stanko Vujčić za Socijalistički savez, Jovo Maslek za Crveni križ, Đuro Jurić za rad omladinske organizacije, Mika Katić za rad žena, Đuro Mrkalj za rad poljoprivredne zadruge i Mile Mrkalj, za kulturno-prosvjetni rad.

Općina Sjeničak je krajem 1955. godine, uvođenjem komunalnog sistema vlasti, prestala radom, a sela Donji, Gornji i Lasinjski Sjeničak ušla su u sastav novog Narodnog odbora općine u Skakavcu. U toku postojanja općine u Skakavcu (do 1962) sjeničarska partijska organizacija sa svojih 50 do 60 komunista predstavljala je trećinu od ukupnog broja članstva SK u skakavačkoj općini, koja je obuhvaćala 20 sela i 9 partijskih organizacija u njima: Banske Moravce, Donji, Gornji i Lasinjski Sjeničak, Popović Brdo, Skakavac, Trebinju, Utinju i Vukmanić.

U tom periodu počela se poklanjati veća pažnja idejno-političkom uzdizanju komunista i aktivista ostalih društveno-političkih organizacija na selu. Tako je već polovinom 1956. godine Kotarski komitet SKH u Karlovcu bio dostavio svim seoskim političkim aktivima program idejnog uzdizanja, najprije rukovodećeg kadra, a zatim i svih komunista. Predavači su dolazili iz Karlovca, a teme su bile: Razvitak države i njena uloga u prelaznom periodu od kapitalizma ka socijalizmu, Razvitak socijalističke demokratije u Jugoslaviji (na osnovu članka E. Kardelja), Društveno upravljanje i Novi komunalni sistem itd. Tokom 1957, 1958. i 1959. održano je za aktiviste i komuniste više seminara o aktuelnim pitanjima tadašnjeg razvoja društva i Saveza komunista,

među kojima su se po sadržaju i kvalitetu izdvajali trodnevni seminari za rukovodeće komuniste u Topuskom u organizaciji KK SKH Karlovac. Bile su to pretežno ove teme: Politika prijema u SK i stil i metod rada SK, Naša politika u poljoprivredi i pute vi preobražaja sela, Politika na području kulture i prosvjete, Rad komunista u društveno-političkim organizacijama itd. Posebna pažnja posvećivala se izučavanju Programa Saveza komunista, usvojenog na Sedmom kongresu SKJ, koji je nekoliko godina služio kao osnovni materijal za političko obrazovanje i idejnu izgradnju komunista, naročito na selu.

Krajem 1958. godine, uoči dvadesetgodisnjice postojanja partijske organizacije, u Sjeniaku se nalazilo 59 komunista: 15 u Donjem, 18 u Gornjem i 26 u Lasinjskom Sjeniaku. Od toga broja bila su 43 zemljoradnika i 16 službenika. Do 25 godina starosti bilo je 18 članova, od 26—30 godina 11, 31—35 godina 8, 36—40 godina 10, 41—50 godina 6 i preko 50 godina 6 komunista, od čega svega 1 predratni (Stanko Manojlović). Prema partijskom stažu iz perioda prije rata i iz NOB-te bilo je 9 članova, od 1945—1952. godine 15, a od 1953. do 1958. čak 35 komunista. Tako podmladena i idejno-politički osposobljenija partijska organizacija postala je pokretač i organizator svih akcija u selu u narednih deset godina, posebno od 1962. godine kada su komunisti Sjenjaka ušli u sastav općine, odnosno Općinskog komiteta SKH u Karlovcu.

Naročito zapažene rezultate počeli su komunisti i članovi ostalih društveno-političkih organizacija u selu postizati od 1967. godine kada je u Sjeniaku, odlukom zborova birača, osnovana Mjesna zajednica kao samoupravni oblik organiziranja građana u rješavanju svih pitanja od interesa za selo. U prvi savjet Mjesne zajednice bili su izabrani najaktivniji komunisti i aktivisti, a sačinjavali su ga: Branko Cabraja, Miloš Mrkalj Cestar, Adam Roknić, Milić Roknić, Dušan Rudan Grdin i Miloš Rudan iz *Donjeg Sjenjaka*; Marko Bijelić, Nikola Katić, Pero Manojlović, Stanko Manojlović, Pero Mrkalj, nastavnik i Jovo Tepšić iz *Gornjeg Sjenjaka*; Rade Bjeloš, Žarko Kartali ja, Stanko Maslek, Đuro Mrkalj, Mile Padežanin, Milić Pruginić i Mile Vujčić iz *Lasinjskog Sjenjaka*. Prvi predsjednik MZ bio je kraće vrijeme Pero Manojlović Malić a iza njega, više godina, Stanko Maslek.

Već u toku naredne 1968. godine Mjesna zajednica u Sjeniaku osvojila je, zajedno s prigradskim mjesnim zajednicama Orlovac—Gradac i Drežnik, prvo mjesto i nagradu od

13.500 n. dinara od općine Karlovac za postignute rezultate u izgradnji spomen-zdravstvene stanice u selu.

Iako se u desetljeću od 1959. do 1969. godine članstvo u Savezu komunista u selu dosta mijenjalo, brojnost sjeničarske partijske organizacije bila je u tom periodu najveća. U selu se krajem 1969. godine, na 30-godišnjicu postojanja partijske organizacije, nalazilo 80 komunista: 46 u Lasinjskom i Donjem i 34 u Gornjem Sjeničaju. Od toga broja 56 članova bili su poljoprivrednici, računajući među njih i penzionere s boračkim mirovinama koji su se bavili poljoprivrednom djelatnošću, dok su preostali dio sačinjavali prosvjetni i zdravstveni radnici (15), trgovinski radnici (3), radnici u šumarstvu (3) i administrativni radnici (3).

U ovom desetljeću dogodile su se i najveće promjene u sastavu partijskih organizacija u koje je ušlo 50 novih članova ili 62 posto. Bio je to period intenzivne izgradnje komunalnih i društvenih objekata u selu, kao što su: elektrifikacija, podizanje stambenih objekata za prosvjetne radnike, izgradnja veterinarske ambulante, spomen-zdravstvene stanice, seoskih putova itd., što je zahtijevalo veliko angažiranje čitavog stanovništva, posebno seoskih društveno-političkih organizacija, prije svega Saveza komunista. U tim akcijama istakao se veći broj mladih ljudi, koje su organizacije Saveza komunista, posebno ona u Lasinjskom Sjeničaju, primile u svoje redove. Ovakvo velika promjena u sastavu partijskog članstva izazvala je u vrijeme izvođenja pomenutih komunalnih akcija polet u organizacijama Saveza komunista, ali je od 1969. godine bila i glavnim uzrokom njihove stagnacije i pasivizacije. Politički i idejno nedovoljno izgrađeni, bez potrebne pomoći starijih drugova, mnogi komunisti s manjim partijskim stažom su se pasivizirali. U takvoj situaciji komuniste Sjeničaka zatekli su i događaji 1971. godine, kada su se na unutrašnje-političkom planu počeli u znatnoj mjeri širiti nacionalizam i liberalizam. Ne snalazeći se u složenim društvenim protivurječnostima toga vremena, dio članova Saveza komunista se povukao iz političkog života, a oko 20 komunista napustilo je organizacije: 13 u Lasinjskom i Donjem i 8 u Gornjem Sjeničaju. Pasivizacija komunista bila je u to vrijeme posebno izražena u partijskoj organizaciji Lasinjskog i Donjeg Sjeničaka. Ova organizacija nije se aktivirala ni poslije 21. sjednice Predsjedništva SKJ, ni Pisma druga Tita, i pored nastojanja Općinskog komiteta SKH u Karlovcu da se oživi njen rad. Takva neaktivnost dovela je do njenog rasformiranja 16. februara 1973. godine i osnivanje nove

organizacije Saveza komunista u Lasinjskom Sjeniĉaku 19. decembra iste godine. U novu organizaciju vraćen je 21 član bivše organizacije, 5 članova je isključeno, 1 kažnjen, a 4 brisana iz evidencije, među kojima i sekretar partijske organizacije.

Novoformirana organizacija razvila je ubrzo takvu političku aktivnost koja je u redove Saveza komunista privukla znatan broj novih članova. Tako je već u periodu od 1973. do 1977. godine u organizaciju pristupilo 14, a tokom 1978. i 1979. godine još 10 novih članova. U tom periodu ojačala je zia 9 novih članova i organizacija Saveza komunista u Gornjem Sjeniĉaku. Jaćanjem aktivnosti partijskih organizacija pokrenuo se i rad drugih društveno-politiĉkih organizacija, Socijalistiĉkog saveza, Saveza udruženja boraca NOR-a i Saveza Socijalistiĉke omladine. Pojaćan je ideološko-politiĉki rad, a zaredale su i nove akcije na izgradnji sela: asfaltiranje ceste od Skakavca do Križa u Lasinjskom Sjeniĉaku, a kasnije i do škole u Gornjem Sjeniĉaku, izgradnja Spomen-doma 13. proleterske brigade i mosta nia potoku Maloj Utinji u Gornjem Sjeniĉaku, zatim puta od Križa u Lasinjskom Sjeniĉaku do Banskog Kovaćevca, s odvojkom za zaseok Bjeloše, proširen je otkup mlijeka itd. Sve ove akcije unijele su živost u selu i pridonijele sve boljem radu društveno-politiĉkih organizacija i mjesne zajednice.

Na 40-godišnjicu postojanja, krajem 1979. godine, partijska organizacija Sjeniĉaka imala je u svojim redovima 75 komunista: 43 u Lasinjskom i Donjem i 32 u Gornjem Sjeniĉaku. Među njima nalazilo se 14 omladinaca, 31 član u dobi od 28 do 40 godina, 24 člana od 41 do 55 godina i svega 6 članova preko 56 godina života. Prema partijskom stažu 33 člana ili 44 posto postali su komunisti između 1973. i 1979. godine.

Po socijalnom sastavu u obje organizacije bila su 53 poljoprivrednika (uključujući i 6 penzionera koji su se bavili zemljoradnjom), 8 graćevinskih, industrijskih i šumarskih radnika, 7 zanatskih i trgovinskih radnika, 4 prosvjetna i zdravstvena radnika i 3 službenika.

Ono što je karakteriziralo sjeniĉarsku partijsku organizaciju u ćitavom periodu od 1945. do 1979. godine bila je njena brojnost i nastojanje da uvijek bude na liniji zadataka i opredjeljenja Saveza komunista Jugoslavije, kao i njen veoma dobar socijalni sastav. Organizacija je uvijek imala između 60 i 70 posto poljoprivrednika, što ju je izdvajalo od ostalih seoskih partijskih organizacija na karlovaĉko-kordunskom podruĉju.

Prilozi

NEKE KARAKTERISTIKE NARODNOG ŽIVOTA*

Kućne zadruge

Sve do drugog svjetskog rata Sjeničarci su u većini živjeli i privređivali u kućnim zadrugama, nastalim i ozakonjenim još u vrijeme Vojne krajine. Seljačka gospodarstva bila su, uglavnom, naturalna i autarhična. U kućnim zadrugama živjelo je od dvije do deset i više porodica i do 40 članova. U zadruzi je, obično, živio otac s više oženjenih sinova, braće, stričeva i sino vaca. Svaka loza vodila je svoje domaćinstvo. Svi članovi zadruge živjeli su u jednom dvorištu, u jednoj ili više kuća, a hranili su se zajedno. Dok su muškarci sjedili za stolom i jeli, žene su stajale iza njih, držeći u naručju malu djecu. Veća djeca su jela s klupe kraj peći ili u uglu sobe. Hrana se donosila na stol u velikim zemljanim zdjelama iz kojih su jeli svi ukućani. Kruh je bio kukuruzni, a kod bogatijih katkada od suražice ili od pšenice. Rezaio ga je gospodar i dijelio ukućanima po starosti.

Dionice zadružnog zemljišta bile su izmiješane, a koristila su se i zajednička zadružna zemljišta — pašnjaci i šume. Kućnom zadrugom rukovodio je starješina ili kućegospodar. Bio je to, obično, najstariji član u zadruzi, najčešće otac ili najstariji brat. Žena kućegospodara nazivala se planinka. Kućegospodar je, u dogovoru s ostalim zadrugarima, vodio cjelokupno gospodarstvo. On je raspolagao i novčanim sredstvima pri kupnji i prodaji.

Zadružna zemlja rijetko se dijelila na samovlasnička gospodarstva. Tek osipanjem velikih kućnih zadruga nastajale su manje zadruge i inokosna gospodarstva. Po zakonu o kućnim zadrugama iz 1889. godine, zadružna imovina dijelila se, u slu-

* Obradeno većim dijelom na osnovu podataka za Etnološki atlas Jugoslavije, koje je u Sjeničaku zabilježio 1970. godine prof. Stjepan Janjić, kustos Gradskog muzeja u Karlovcu.

čaju diobe, po broju muških i ženskih glava. Svakoj diobenoj glavi moralo je pripasti najmanje 4 rali zemlje, jer se inače dioba nije mogla izvršiti. Mala djeca dobivala su dio zemlje kao i odrasli, ali pola dijela žita. I poslije diobe mlin je ostajao zajednički, a o tome tko će ostati u staroj kući vršila se nagodba. Oca i majku primali su na uzdržavanje sinovi po dogovoru.

Diobu imovine prilikom raspada kućne zadruge vršili su pretežno sami njeni članovi, a rjeđe drugi ugledni ljudi iz sela ili općinske sudske vlasti. Zadrugari su to činili sami iz više razloga: dijelili su se i tada kad se to po zakonu nije moglo, izbjegavali su diobene troškove, a neženjenim ili neudatim članovima mogli su davati poseban dio za troškove svadbe ili opreme, što vlasti prilikom podjele nisu priznavale.

Do samovlasništva se, uglavnom, dolazilo kupnjom zemlje ili ženidbom. Žene su mogle zadržati pravo na zemlju ili stoku dobivenu kao miraz prilikom udaje. Ženinim vlasništvom ili prćijom mogao je, uz dozvolu gospodara, raspolagati i njen muž. Težnja za samovlasničkim zemljištem počela se javljati već krajem 19 vijeka, kad su se u selu pojavili robno-novčani odnosi, a dominirala je u vremenu između dva svjetska rata. Prodiranje samovlasništva u kućne zadruge označavalo je njihovo raspadanje. Sve više pojedinaca kupovalo je zemlju i postajalo samovlasnicima ili suvlasnicima ili su do toga dolazili potajnim diobama zadružnog zemljišta.

U obradi zemlje dugo su se primjenjivala najprimitivnija sredstva rada. Sve do prvog svjetskog rata u oranju se upotrebljavao drveni plug, žito se vršilo na guvnu tjeranjem konja po njemu uokrug, a zrno se od pljeve odvajalo pomoću velikog rijetkog sita (rešeta) skruživanjem i provjetravanjem, tj. sipanjem zrna i pljeve iz rešeta na plahtu s visine, pri čemu je vjetar odbacivao pljevu.

Tek između dva svjetska rata u selu su se pojavili gvozdeni plugovi, najprije s jednim, a kasnije i obrtači s dva sječiva. U isto vrijeme pojavile su se i ručne vršalice čiji su stroj pokretala četiri čovjeka, dok je peti stavljao u bubanj snopove. Njih su ubrzo zamijenile suvremene motorne vršalice ili dreše. Prvu takvu vršalicu u Sjeničaku kupio je 1927. godine Branko Nikoliš. Broj vršalica nije zavisio samo od kupovne moći pojedinaca, nego još više od količina žita koju je trebalo vršiti. A, one su sve do drugog svjetskog rata bile vrlo malene, iako su se sve plodne površine zemljišta zasijavale. Prirod žitarica bio je i u plodnim godinama takav da je podmirivao potrebe samo najboljih domaćinstava. Većina stanovništva kupovala je žito za prehranu prodajom stoke.

U obradi zemlje bogatiji seljaci koristili su u sezoni poljoprivrednih radova nadničare, a siromašniji su se ispomagali zajmeci jedni kod drugih ili radeći kod gazda po pet-šest dana za jednodnevno korištenje njihove vučne zaprege.

Da bi poboljšali plodnost obradivih površina, pojedini seljaci počeli su još uoči drugog svjetskog rata posipati svoja ilovasta, nepropusna i kisela tla vapnencom ili krečnjakom. Rezultati su bili iznad očekivanja. Umjesto dotadašnjih prinosa, koji su u prosjeku po jutru površine iznosili oko 3—4 mtc ječma, raži ili pšenice i oko 10 mtc kukuruza, urod se ponegdje i udvostručio. Umjetna gnojiva počela su se upotrebljavati tek po završetku rata.

U vrijeme kućnih zadruga postojale su ove mjere:

- a) za dužinu: *pedalj, stopa, lakat, uzengija, korak*,
- b) za površinu: *slog, postat, hvat, ral i dan oranja*,
- c) za zapreminu: *kap, mrva, zera, šaka, šuv, pregršt, rešeto, breme, naramak, voz, četvrtinka (10 l), kaba (20 l), kupljenik (2 kaba), brenda (50 l), breme (10 l), vagan (60 l) i vreća*. Neke su još i danas u široj upotrebi kao: *ral, kaba, četvrtinka, kupljenik, brenda, vagan i vreća*.

Zamlijsne zajednice

Značajan oblik zajedničkog gospodarenja i privređivanja bile su, uz kućne zadruge, zamlijsne ili imovne zajednice. Postojale su u sva tri dijela sela od 1873. pa sve do 1945. godine. Zemlijsne zajednice su bile zajedničke šume i pašnjaci. Njima su upravljali kućegospodari iz svih domaćinstava neposredno ili posredno preko seoskog vijeća, na čijem je čelu stajao starješina ili predsjednik. Starješina je sazivao i predsjedavao sjednicama vijeća koje je raspravljalo o svim zajedničkim poslovima u zemlijsnoj zajednici. Članovi vijeća sjedili su za vrijeme rasprava o zajedničkoj imovini na tratini u središtu sela ili na drvima u avliji. Rasprave su bile javne i otvorene za sve zainteresirane članove zemlijsne zajednice. Zemlijsne zajednice imale su svog lugara i poljara. Poljara su plaćali žitom a lugara novcem.

Mobe

Poseban oblik zajedničkog rada bile su mobe, vrsta uzajamne pomoći uz obavezu vraćanja. Mobe su se sazivale za kopanje, žetvu, vršidbu, kosidbu, perušanje kukuruza, čijanje perja i slič-

ne sezone radove. Na mobe su išli stariji i mlađi. Sazivali su ih pretežno imućniji gospodari, ali i ostali ako su obavezu mogli vratiti. Mobari su redovito donosili sa sobom i potrebno oruđe za rad, a posao im je raspoređivao kućegospodar. Mobari su se međusobno i takmičili tko će više uraditi. Prvak u takvim takmičenjima nazivao se kolbaša.

Prilikom nekih poljoprivrednih radova pojedini vlasnici vršili su i udruživanje stočnih sprega. U selu su ih zvali *suznici*.

Domaća radinost

Sve do kraja prvog rata u selu su se ručno izrađivali gotovo svi predmeti potrebni za život. Najrasprostranjenija bila je, ipak, izrada posuđa, poljoprivrednih pomagala, prerada i tkanje lana i konoplje.

Sav kućanski i poljoprivredni inventar izrađivao se od drveta. Tako se izrađivalo i posuđe, kao: *kopanje* (zdjele), žlice, kutlače, naćve, korita, slanici, škapovi i čabrice za vodu, *krabljače* za mužu krava, *kace*, *badnjevi* i *parjenice* za šljive, *sudici* (burad) za rakiju, *brende* za nošenje grožđa, *brème* za hvatanje rakije, stapovi za pravljenje masla, *stupice* za drobljenje kaše, *stupe* za nabijanje lana i konoplje itd.

Od poljoprivrednih predmeta izrađivala su se kola, saonice, plugovi, *drljače*, *jarmovi*, vile, grablje itd. Najteža je bila izrada kola. Kola su se dijelila na prednji i zadnji *trap* ili *škarić*, koji su bili međusobno povezani *svorom* ili sječanicom. Glavni dijelovi prednjeg i zadnjeg trapa su: osovina, osovinac, oplenski stupci, a na prednjem trapu još i klupa i mačka. Prednji kotači bili su promjera do 22 a zadnji do 30 coli. Svako kolo sastojalo se od gobelja debljine 2 cola, palaca, trupine, rukavca i pušćice. Na prednjem trapu, koji je bio pokretan, nalazila se ruda i veliki i mali vagijeri za konjsku ili prajep za volovsku vuču. Osim toga sva kola imala su na stupcima *lotre* ili daske, a kod prevoza sijena ili pšenice koristilo se za povezivanje dugačko oblo drvo zvano *pauzina*.

Dok su se muškarci bavili izradom predmeta od drva, žene su radile na obradi i tkanju *ketena* (lana) i konoplje. Nakon kiseljenja i sušenja lanene i konopljene *ručice* (rukoveti) su se tukle ili *nabijale* na drvenoj nožnoj *stupi*, koja se sastojala iz dva dijela: donjeg s pet i gornjeg s četiri uzdužna žlijeba ili *zuba*. Iza stupanja *ručice* su se trle na triici u obliku drvenog noža u šupljim drvenim koricama, gdje se iz *ketena* izbijao drvenasti dio ili *pozder* koji se koristio za pokrivanje pojedinih dijelova

krova. Nakon toga *ručica* se provlačila kroz *grebenac* na kome su se odvajala lošija vlakna ili kudjelja od boljih ili povjesma. Tako dobivena vlakna prela su se na preslici u obliku izrezbarene drvene lopatice s dužim štapom, koji se zaticao za pojas. Kudjelja se privezivala, a povjesmo namotavalo oko preslice. Prelje su vlakna provlačile kroz usta da se lakše uvrnu prije namotavanja na vreteno. S vretena se nit namotavala na *matovilo*. Već tada je bilo važno utvrditi u što će se *niti* koristiti — da li kao *osnova* ili *potka*. *Niti* skinute s matovila zvale su se *kančo*. *Kančo* se stavljao na *vita* pomoću koga su se *niti* namotavale u klupko. Potom su se *niti* iz klupka namotavali na cijevi pomoću *sučnjaka*. Time su niti bile spremne za tkanje. Prije tkanja vršilo se *snovanje* ili priprema uzdužnih *osnova niti* za *taru*. *Snovanje* se vršilo preko *katora*. Prilikom *snovanja niti* su prolazile kroz posebnu daščicu s rupicom. Ukrštavanje *niti* zvalo se *čini*. U *čisanici* su bile 3, a u *pasmu* 30 žica. Osnovana pređa nazivala se *snutak*.

Tkalački razboj za tkanje platna i sukna, kod kojeg su uzdužne *niti* ili *osnova* nategnute položeno, nazivao se *tara*. Glavni dijelovi *tare* bili su: *stative* ili okvir, *vratilo* (za navijanje osnove), *cijepci* (za držanje *niti* osnove razdvojenima), *niti* (pomoću kojih su se *niti* osnove naizmjenično dizale i spuštale), *skošci* ili kotačići (na kojima su visjele *niti*), *podnožje* ili daščice (koje su se pritiskivale nogama da bi se *niti* dizale i spuštale), brdo za zbijanje *niti* u tkaninu), *brdila* (okvir u koji se umetalo *brdo*), *rasporanj* ili letvica sa šiljcima između prednjeg *vratila* i *brda* (za napinjanje već otkane tkanine), *čunak* (pomoću koga se potka provlačila kroz *niti* osnove) i *srdašce* ili cijev (za namotavanje potke).

Platno od *ketena* nazivalo se *ketenovo*, od konoplje konopljeno a pomiješano *smjesa*. Platno od pamuka nazivalo se *končić platno*. Tkanina od vune je *sukno*. Kod izrade *ponjava* i potka i osnova je bila od kudjelje. Za razliku od vune, tj. *sukna*, sva platna od *ketena*, konoplje i pamuka nazivala su se jednim imenom — *prtenina*. I *sukno* i *prtenina* tkali su se na 2 i 4 *niti*. Prilikom izrade torbi, *poštemalja* ili šalova i šarenica, vuna se kod tkanja ukrašavala dodavanjem, odnosno uplitanjem u osnovu kraćih raznobojnih *niti* potke. To se zvalo *klječanje* ili iveranje. Platno se ukrašavalo bijelom svilom ili *svilajcem*, a sukno raznobojnom vunom ili *rudicom*. Jedino su se ručnici ukrašavali raznobojnom svilom. Motivi su bili različiti: kružići, zvjezdice, cvjetovi, ptice, konji i si. Vezova je po načinu izrade bilo više vrsta: *gnidanje*, *obamet*, *šlinga*, *šupljika*, *gažvanje* i drugo.

Narodna nošnja

M u š k a

Sastojala se iz ovih dijelova: opanaka *terkijaša*, narataka, *podlagača* (obojaka), gaća, košulje, potpašnjaka, *čemera*, laća, *zubuna*, *aljice*, *aljine* i šubare.

Opanci terkijaši

Pravljeni su od goveđe kože. Imali su odozdo don, a odozgo kapicu i *terkije* za vezanje oko lista nogu. često su bili potkivani kožicama i krupnim *cvekovima*. Opanci su se nosili za hladnijeg vremena. »Od mraza do mraza« išlo se boso. Odraslija djeca nosila su, također, opanke, koji su se razlikovali od opanaka odraslih muškaraca samo veličinom. Izrađivali su ih seoski opančari. Pred prvi svjetski rat, i nekoliko godina iza njega, opanke je počela zamjenjivati obuća, zvana *cokule*. Bile su oblikom slične tvorničkim cipelama a imale su drveni don, napravljen od *jošova*, lipova ili topolova drveta. Nošene su po zimi i po blatu. Naziv *cokule* prenesen je kasnije, između dva rata, i na tvorničke visoke i niske cipele.

Naraci

Naracima su se nazivale posebne vrste čarapa koje su dosizale iznad gležnjeva. Nosili su ih muškarci i žene, samo su ženski naraci bili nešto duži. Pleteni su od vune s pet igala. Imali su rasporen grlić koji se s unutrašnje strane kopčao kukicama. Stariji muškarci nosili su naratke crne boje, a mlađi prošarane s crvenom, zelenom, žutom, bijelom ili ružičastom vunom. *Naraci* su se nazivali na čarape od tanje vune i nosili su se, dok su bili novi, samo u svečanim prilikama. Svaki dan nosile su se na običnim bijelim čarapama *natikače* od tanje vune, tj. čarape bez tabana. *Natikače* su imale samo grlić a pletene su, također, s pet igala.

Podlagači ili obojci

Nekad su se ispod čarapa, prije obuvanja, u opanke stavljali *podlagači* kojim su se štitile čarape od deranja. Pravljeni su od grube domaće tkanine, zvane *drma*, otkane od samog *ketena* ili od konoplje.

Prilikom obuvanja muškarac je najprije u opanke stavljao *podlagače*, zatim je na noge navlačio čarape, na njih *natikače* ili u svečanim prilikama *naratke* i, na kraju, opanke čije je *terkije* omotavao oko listova nogu.

Gaće

Sastojale su se od nekoliko dijelova: tura, nogavica i *površnjaka* u kojem se nalazio uvučen *svitnjak*. Duljinom nogavice, koje su bile jednako široke, nalazili su se umetnuti komadi platna, zvani *latice*. Ranije su žene svakidašnje gaće šile od lošijeg lanenog tkanja — *drme*, a bolje, za svečaniye prilike od domaćeg miješanog platna (od lana, konoplje i pamuka) i, napokon, od tkanja kojemu su i osnova i potka bile od pamuka. Gaće su sprijeda bile rasporene, a na krajevima nogavica imale su *rese*, tj. napuštene *niti* od osnove tkanja. Gaće za svečaniye prilike imale su, osim *resa* pri dnu nogavica, i ukras izveden *gažvanjem*, tako što su vade *niti* potke i poslije toga rupice opšivane bijelim koncem.

Košulja

Pravljena je od istog platna kao i gaće. Bila je izrazito duža od košulje koja se nosila u susjednim hrvatskim selima i dosizala je do koljena. Imala je ove dijelove: poleđinu, rukave, *kolijer* i *nisprnicu*. Rukavi su na krajevima kopčani pomoću puca i *petlji* izrađenih od konca. Isto tako kopčane su i pod vratom, ali šu kasnije tu pravljene rupice za *puca*. Raspor košulje sprijeda išao je od vrata do »žličice«. Na njegovom kraju bio je prišiven komadić platna širine prsta i dužine desetak centimetara. Na prsima košulje prišivani su s obje strane komadi platna, zvani *nadjeli*, na kojima se nalazio vez izveden od bijelog konca ili svile. Starije košulje imale su umjesto *nadjela* samo *porubiće*. *Kolijer* je bio povišok pa je posuvračan. Da bi košulja duže trajala, imala je na ramenima dvostruko platno, zvano *podašiva*.

Potpašnjak i čemer

Ranije su se muškarci opasivali preko košulje potpašnjacima a kasnije *čemerima*. Ti su pasovi bili slični. Potpašnjak je, za razliku od *čemera*, imao dvostruki kožni poklopac i bio je širi od *čemera*. Potpašnjak je, osim toga, imao preko lijevog ramena remen koji ga je pridržavao. U zaliscima potpašnjaka držala se *kujara* (nož na preklapanje), igla za čišćenje lule, duvanjkesa,

lula, kresivo, kamen i gljiva za pripaljivanje. Kad se išlo na svadbu, za potpašnjak se još zaticala i kubura. Potpašnjak je ukrašavan na tri načina: kolutićima žute boje, utiskivanjem ornamenata u kožu ili sitnim nazubljivanjem kože na rubovima preklopnika.

Čemeri su zamijenili potpašnjake. Bili su znatno uži od njih a pravili su se od smeđe, odnosno tamnije kože nego potpašnjaci koji su bili žuti. *Čemeri* su imali jedan preklopac i služili su u istu svrhu kao i potpašnjaci. I oni su, također, ukrašavani na isti način. Bili su laganiji od potpašnjaka, praktičniji i jeftiniji.

Pored *čemera* stariji ljudi nosili su na put torbake s poklopcima, pravljene od crnog valjanog *sukna* a kasnije i od kože. Torbaci od kože nisu imali papaka, dok su oni od *sukna* kao ukras imali poprečne šare raznih boja i crne rese zvane *potkit*.

Lače

Lače (hlače) su se nosile samo zimi. Najstarije *lače* pravile su se od valjanog *sukna*, crne ili bijele boje. Sile su ih žene na ruke, svaka svom mužu ili sinovima. *Lače* od *sukva* ukrašavane su oko džepova i po dužini nogavica vrpcom, za starije u crnoj a za mlade u crvenoj boji. Jedno vrijeme *lače* su se izrađivale i od domaćeg platna — *drme*, bez ikakvih ukrasa, *omorene* u crno. Djeca do sedme godine, do polaska u školu, nosila su dugu košulju, bez gaća, napravljenu od najlošijeg domaćeg platna — *drme*.

Zubun

Zimi su muškarci na košuljama nosili *zubune* (prsluke) od valjanog *sukna*, crne boje, bez rukava. Sprijeda su bili rasporeni i kopčani pletenim *pucima*. *Zubun* je sezao do ispod pojasa. Nošen je do skorih vremena, pod istim nazivom, iako je pravljen od tvorničkog platna.

Aljica i aljina

Za hladnijeg vremena na *zubun* se oblačila *aljica* ili dolamica, duga do ispod pojasa, s rukavima i dva džepa. Pravila se od valjanog *sukna* u crnoj boji. Zimi se na *aljicu* oblačila *aljina* ili dolama od istog materijala. Nošena je i prije prvog svjetskog rata. Sezala je do ispod koljena i bila slična kasnijim konfekcijskim zimskim kaputima. Svečane *aljine* ukrašavale su se vrpcoma a nosile su se i prebačene preko ramena.

Šubara

Muškarci su na glavi nosili šubare, pletene kape od janjeće vune. Prilikom pletenja kape izvlačene su petlje pa su šubare izgledale kao od krzna.

Ženska nošnja

Ženska nošnja sadržavala je: čarape, opanke, košulju, pojas, *vertun*, *pregaču*, *roklje*, *košuljac*, *zubun*, *kožun*, *aljicu*, *aljinu*, *rubac*, *povezaču* i *suklenu* torbu.

Čarape

Zene su nosile crne ili šarene vunene čarape isprepletene raznim bojama. Osim toga nosile su i čarape zvane *naglavci*, a između dva rata mlađe udate žene i djevojke obuvale su čarape *natikače* koje su ukrašavane sitnim staklenim zrnjem raznih boja. *Natikače* nisu imale stopala, već samo grliće. Čarape su vezane oko nogu *uzicama*, a *natikače* su se kopčale sa strane sitnim kukicama.

Opanci

Za razliku od muškaraca koji su nosili opanke s *terkijama*, žene su nosile opanke s *kajišima*. I jedni i drugi, ako su bili siromašniji, nosili su umjesto opanaka čarape podašivene janjećom kožom. Između dva rata žene su nosile opanke zvane *cipelaši* s ilikama i *žnorama*, koji su se od starinskih razlikovali po tome što su odozgo imali kratak grlić na žniranje i male potpetice.

Košulja

Najstariji odjevni predmet što su ga žene oblačile bila je dugačka košulja — *cjelača* koja je dosizala do gležnjeva. Košulja je na prednjoj strani imala rasporak za navlačenje, koji se kopčao pletenim *pucima* na koja su se navlačile ispletene *petlje*. Uzduž prsa košulja je bila ukrašena *porubićima*. Imala je kratki *kolijer* koji se nije posvrtao, umetke ili *turiće* ispod pazuha i *uklinak* od bokova naniže, koji se prema dolje širio. Svakodnevne košulje pravljene su od najobičnijeg ketenovog platna — *drme*, a košulje za svečane prilike od miješanog platna.

Pojas

Nosio se na košulji. Bio je crvene boje, širok oko 20 cm, a opasivao se jednom oko struka. Tkan je na *tari* tehnikom *klječanja* s prednje strane, a straga je ukrašavan *rizom*, tj. našivanjem raznih kolutića od čoje. Osnova tkanja sastojala se od konoplje a potka od vune. Sapinjao se na *kukce* i *kopčice* sprijeda. Koristio se sve dok su žene nosile košulje. Kad su se počele nositi *roklje*, pojas je nestao.

Vertun

Opasivao se na prednjoj strani košulje. Izrađivao se od vune kao i pojas i ukrašavao tehnikom *klječanja* po čitavoj površini. Starije žene nosile su jednoboje *vertune*, a mlađe žene i djevojke prošarane raznim bojama.

Vuneni *vertun* zamijenjen je još krajem prošlog vijeka laganim i praktičnijim *vertunom* od domaćeg *morenog* platna, a između dva rata *vertuni* su se pravili samo od kupovnog platna. Bili su raznih boja. Djevojke su nosile crvene, žute i ružičaste *vertune*, udate žene, nakon prvog djeteta, svijetloplave i ljubičaste, žene srednjih godina tamnoplave, zelene i smeđe, a stare žene crne.

Morenje ili bojadisanje vune i domaćeg platna bilo je veoma razvijeno i po kvaliteti usavršeno, iako se izvodilo primitivnim sredstvima, tj. iskuhavanjem tkanina u vodi s raznim vrstama korijenja, kao što su broć i kukurijek ili, još češće, s korom od raznog drveća, kao npr. od oraha, kestena, johe, zobljike, trušnjikovine itd., uz upotrebu stipse ili mokraće.

Pregača

Opasivala se pozadi košulje a dosizala je do blizu koljena. Pravljena je od vune u crnoj i tamnoplavoj boji. Tkanje *pregače* izvodilo se posebnom tehnikom. Na gornjem tkanom dijelu *pregače*, širokom oko trideset centimetara, bilo je složeno raznobojno zrnje, nanizano na konjsku strunu i našiveno nakiće od *srme*. Ispod tkanog dijela *pregače* visjele su *rese*, u crnoj ili tamnoplavoj boji, koje su se nazivale *potkit*. Debljina *potkita* bila je oko 10 centimetara, a što su *rese* u njemu bile tanje, to je *pregača* bila kvalitetnija.

Roklje

Iza prvog svjetskog rata žensku košulju potisle su *roklje*. *Roklje* su se navlačile na *podrokljice*, koje se nisu ispod njih vidjele,

a služile su da žena bude šira. Isprva su se *roklje* šile od domaćeg bijelog platna miješanog s pamukom, kasnije samo od kupovnog bijelog platna, a iza drugog svjetskog rata od šarenog ili crnog tvorničkog platna. Šarene *roklje* nosile su *cure* i mlađe žene, a crne starije osobe. U novije vrijeme *roklje* je počela zamjenjivati *suknja* u tamnijim bojama. Žene, u pravilu, nisu nosile gaće.

Košuljac

Žene su ga nosile s *rokljama*. Sezao je do ispod pojasa i na njega su se opasivale *roklje*. Imao je *kolijer*, umetke ispod pazuha, *turiće*, uklinke sa strane, a na prsima nadjele ili *porube* za ukras. Bio je od istog platna kao i *roklje*. Nadjeli su se ukrašavali *šlingom* na taj način što su se šlingaricom bole rupice na platnu i zatim obametale bijelim svilenim koncem, dok se *porubi* nisu ukrašavali.

Zubun i kožun

Na *košuljcu* i košulji nosio se *zubun*. Bio je sličan muškom *zubunu*, ali kraći, tako da je sezao samo do ispod grudi. Ukrašavan je vrpcom u crnoj ili žutoj boji.

Između dva rata žene su nosile zimi *kožune*, koji su iznutra imali krzno bijele boje a sezali su do pod pas. Nisu imali rukave. Sprijeda su bila dva mala džepića. Izrađivali su se od smeđe ovčje kože, a sprijeda su ukrašavani ogledalcima i ciframa, tj. našivenim kolutićima raznobojne kože.

Aljica i aljina

Starije žene nosile su crne *aljice* od pletene vune. Bile su kraće od *aljina* a izgledale su kao današnje majice.

Na gornjem dijelu tijela žene su zimi nosile *aljinu*, sličnu muškoj, od crnog ili bijelog *sukna*, s džepovima sa strane.

Rubac i povezača

Djevojke su prije udaje nosile *rupce* (marame), a udane žene *povezače*. U početku su i *rupci* i *povezače* bili od domaćeg bijelog platna. *Rupci* su se tada razlikovali od *povezača* samo po tome što su se *rupci* podbrađivali, tj. vezali pod vratom, a *povezače* pozadi. Kasnije su se nosili *rupci* od tvorničkog platna na boji, pretežno crvenoj i žutoj, dok su *povezače* i dalje ostale bijele.

Poslije udaje žene su na *povezače* metale *špijade*, a kasnije prišivale kupovne svilene *parte* u raznim bojama i nosile ih mjesec dana. Sve do novijeg vremena žene su nosile *povezače* do kraja života. Zamjenjivale su ih crno *omorenim rupcima* samo u vrijeme žalosti. Danas se bijela *povezača* rijetko vidi. Zamijenili su je crni i plavi *rupci*.

Suklena torba

Bila je izrađena od vune i išarana s utkanim poprečnim šarama ili kvadratićima crvene, žute i zelene boje. Bila je bez poklopca, a na rubovima je imala kao nakiće pumpe od raznobojne vune. Postojale su veće i manje *suklene* torbe. U jednim i drugim nosila se hrana. Veće su se nosile na leđima, a manje preko ruke. Nosile su ih žene prilikom odlaska na dalji put, na zborove ili u goste.

Stanovanje

Tokom vremena uslovi stanovanja u selu su se znatno mijenjali i poboljšavali. Mada su kuće sve do drugog svjetskog rata bile jednake po tipu, one su se razlikovale po veličini, prostoru i rezbarijama. Najstarije kuće bile su građene od tesanih hrastovih brvana i pokrivanе raženom slamom, *škopom*, a bile su većinom jednodijelne: s *vežom* i sobom, koje su u starije vrijeme nazivane *donjom* i *gornjom kućom*. U *veži* se dugo vremena zadržalo otvoreno ognjište, nad kojim su visjele gvozdene *verige* na koje se stavljao kotlić za kuhanje. Iznad ognjišta bio je *koš* oblijepljen ilovačom, koji je štitio krov od varnica, a na krovu iznad ognjišta postojao je posebno građeni otvor za izlazak dima ili *badža*. U kuću se ulazilo kroz *vežu*, a iz nje preko visokog praga u sobu, na kojoj su se nalazila oniža vrata s drvenom *kvakom*. U *veži* se nalazilo drveno ili glineno posuđe, tronošci za sjedenje, naćve, sanduk za kruh i drugi kuhinjski predmeti, a u sobi su bili kreveti od tesanih dasaka s visokim nogama kako bi se pod njih preko dana podvlačili dječji krevetići, zatim dječje kolijevke, stol s drvenim križnicama i nekoliko naslonjača ili jedna do dvije duže klupe s naslonom za sjedenje. Pored toga, u sobi se nalazila i *tara* za tkanje platna. Soba je bila potavanjena, a strop je po dužini podupirala debela greda, zvana *dumen*, a umjesto poda od drvenih dasaka služila je nabijena zemlja.

U vremenu između dva rata izgradnja kuća je usavršena. Umjesto *veže* i jedne sobe, kuće su dobile još jednu sobu. Dota-

dašnja soba nazvana je *velikom* ili *gornjom*, a nova soba *malom* ili *sobicom*. Bilo je i kuća koje su imale takozvani *ganjak* i u njih se ulazilo visokim drvenim stepenicama. Mijenjao se i krov. Sve više kuća pokrivalo se drvenim daščicama ili *sindrom*, a pred drugi svjetski rat i crijepom. Dotadašnja *veža* s otvorenim ognjištem pretvorila se u *srednju* sobu ili u kuhinju. Uz njenu stijenu do *gornje* sobe zidana je peć od ilovače, koja je, osim za kuhanje, koristila i za zagrijavanje slične peći u velikoj sobi, s kojom je kroz prorezana brvna bila spojena. Da bi peć što bolje grijala, u nju su se sa strane ugrađivali *petnjaci*. Napokon je i u sobe uveden »šporet«. Otvoreno ognjište je nestalo ili je bilo premješteno u neku drugu zgradu u dvorištu, koja se tada nazivala *pecana*. I vanjski izgled kuća postajao je sve ljepši. Umjesto tesanih, kuće su se sve više pravile od rezanih brvana, vrata i prozori bili su sve veći, a na vanjskim tavanskim dijelovima, *somićima*, vršilo se ponegdje ukrašavanje raznovrsnim rezbarijama.

Običaji

Svadba

Sve do drugog svjetskog rata *dečko* i *cura* (momak i djevojka) išli su prije ženidbe, odnosno udaje, na crkvene zborove radi međusobnog upoznavanja i igranja u kolu. *Cura* nije išla u zbor sve dok joj roditelji ne bi pripremili *robu* i miraz za udaju. *Robom* za udaju smatralo se ne samo njeno rublje i odijevni predmeti već i rublje za *gerza* ili mladoženju i ostale njegove ukućane, te mnogobrojni ručnici za darove svadbarima, kao i posteljina (plahte, jastuci, *ponjave*, šarenice, biljci), vreće, torbe itd., dok se miraz sastojao od pripremljenog *kova* (dukata i srebrnjaka), uzgojene stoke ili odabranog komada zemlje. *Cure* su *kov*, kao dio miraza, nosile na zbor. Dukati i srebrnjaci bili su nanizani na tvrdom papiru ukrašenom raznobojnim *partama*, a visjeli su *curi* ispod vrata, naznačavajući njeno imovno stanje. Lijepe i bogate *cure* udavale su se već nakon prvog ili drugog zbora, dok su ostale zborovale i duže vremena.

Nakon upoznavanja u zboru, ako djevojka nije kradena, išlo se u prošnju *cure*. U prošnju su išli *gerz*, njegov otac i dva-tri brata ili rođaka. Ako bi se *cura obećala*, tj. pristala na udaju, prosci su dolazili kroz dan-dva ponovo davati *curi* novce i jabuku. Tom prilikom nosili su sa sobom pečenicu i piće i ostajali u *curskoj* kući na gošćenju cijelu noć i sutradan do popodne.

Prilikom odlaska svaki prosac dobivao je oko vrata ručnik, a ručnici su se vješali i na konje. Nakon prošnje *gerza* ili mladoženju nazivali su *đuvegija*.

Prije vjenčanja roditelji i ukućani isprošene *cure* išli su u tzv. *oblazu* (obilazak) *đuvegijine* kuće i imanja, a njegovi roditelji, braća i sestre odlazili su u kuću *cure* na gozbu, noseći sa sobom pečenog odojka, vino i rakiju. Od prosidbe pa do vjenčanja *đuvegija* nije sam posjećivao *curu*, niti s njom razgovarao. Sve do prvog svjetskog rata vjenčanje se obavljalo uvijek prije svadbe u crkvi, a u periodu između dva rata i nakon svadbe.

Svadbe su se održavale u jesen i tokom zime. Po *curu* se najviše išlo nedjeljom navečer, a vraćalo u ponedjeljak. Ranije se svadbarilo do tri dana, a kasnije samo jedan dan. Svatove je sazivao *đuvegijin* otac među rodbinom, kumovima, zetovima i prijateljima. U svatovima je učestvovalo 20 do 30 osoba. Svi su jašili na konjima, pa i mlada. Među svatovima isticali su se *đuvegija* ili mladoženja, mlada, kum, stari svat ili *prikumak*, *djever*, gospodar svatova i barjaktar.

Kad su svatovi kretali od *đuvegijine* kuće, ispred njih je prvi jahao barjaktar i *buklijaš*, a iza njih ostali svatovi. Ranije se barjak sastojao od dva rupca, jabuke nataknete na koplje i bosiljka zadjevenog u jabuku, a kasnije se nosio i pravi nacionalni barjak. *Buklijaš* je putem čašćavao svakog koga bi sreli, a piće je nosio u čuturi ili ploški zvanoj *buklija*. Svatovi su se među sobom oslovljavali s *gospodo*. Došavši pred kuću mlade, svaki svat bi opalio jednom iz kubure, dok bi to jedan od njih učinio dva puta. Po broju ispaljenih kubura znalo se koliko je svatova. Kako je jedan svat pucao dva puta, to je značilo da je među svadbarima uvijek jedan manjkao, a to je bila *mlada*. Nju je po kući tražio *djever*, dok je ne bi pronašao. Traženje *mlade* znalo je potrajati i duže jer su ukućani, umjesto nje, izvodili više prerušenih osoba u *mladu*. Pronašavši je, *djever* je *mladu* otkupljivao, a potom je, zajedno s kumom, odvodio na čelo stola gdje su zajedno sjedili sve do odlaska svatova *đuvegijinoj* kući. U tom vremenu *djever* i kum su čuvali *mladu* da je tko kradom ne izuže jer su za obuću morali plaćati otkupninu. Prije odlaska iz očeve kuće *djever* je mladi stavljao na glavu *povezaču* s *partama* i preko nje *đuvegijin* šešir. Njemu bi davali drugi, jer su oboje mladenaca morali biti pokriveni. Potom je *mlada* u pratnji *djevera* tri puta obilazila oko stola, ljubeći svaki put njegove čoškove u ime oproštaja od roditeljske kuće. Svi svatovi dobivali su prije odlaska od *mlade* ručnike, a ona darove u novcu od svojih ukućana i rodbine.

Kad su *mladu* odvodili iz kuće, svatovi su sa sobom nosili živog *oroza* (pijetla). Došavši pred *đuvegijinu* kuću, *mladi* su najprije stavljali u krilo muško dijete, koje je ona darivala, zatim ju je dočekivala *maja* (svekrva) i častila je kruhom, solju, mlijekom i sitom raznovrsnog sjemena koje bi ona rasipala po *avliji* (dvorištu). Potom je mlada bacala jabuku preko kućnog krova, a iza toga je po prostrtom platnu ulazila u *đuvegijinu* kuću, kročeći preko praga desnom nogom i noseći pod pazuhom kruh.

U novoj kući mladu su najprije *obvodili* oko ognjišta i naćava, a potom su joj davali da započne razne kućne poslove: čisti, mijesi, plete, prede, veze, tka itd. Nakon toga u kući se nastavljalo svadbeno veselje. Glavna jela bila su rezanci, pečenje, paprikaš i svatovski kolač, a od pića rakija i vino. Mladence je na spavanje odvodio *dever*. Sutradan su mladu odvodili na vrelo po vodu. Tu su joj lijevali vodu u njedra ili rušili posudu s glave. Donesenom vodom mlada je ujutro polijevala svatove kod umivanja, a oni su je zato darivali manjim svotama novca. Prije odlaska, svatovi su mladu darivali većim novčanim iznosima i dobivali od nje ručnike.

Četrnaest dana nakon svadbe *mladi* su dolazili *povodani*, tj. njeni roditelji, braća, ujak i stric da je obidu i da se pogoste. Pri tome su i oni donosili pečenje, vino, rakiju i kolače u zetovna kuću. *Mladom* se smatrala udata žena sve do rođenja prvog djeteta, a u prvoj godini braka morala je, uz ostale obaveze u kućanstvu, prati i noge *ćaji* ili svekru.

Poslije drugog svjetskog rata svadbeni običaju su se sasvim izmijenili. Mladići i djevojke se više ne upoznavaju na zborovima već u svakodnevnim susretima, na radu i zabavama. Roditelji imaju manje uticaja na izbor bračnog druga svojoj djeci. Starinska prošnja, kao i miraz u robu ili u stoci, gotovo su nestali. Svadbe su postale brojnije, ali je svadbeno slavlje svedeno na samo jedan dan. Na današnjim svadbama *mlada* prima uglavnom novac i poneki sitniji kućanski predmet. No, danas su darovi u novcu toliki da prelaze višestruko ne samo vrijednosti nekadašnjih darova nego i cjelokupnog miraza. Od starinskih svatova ostali su samo nazivi značajnijih svadbara, poneke šale i domaći ručnici za kićenje svatova.

Babine

Žena nakon porođaja zove se *babilja*. Porođa se bez prisustva muškarca u kući stojeći, a dijete prihvaća na ruke neka od starijih žena iz domaćinstva. Ona srpom reže pupak, koji se baca,

a odrezano mjesto se zaveže koncem i posipa zemljom sastruganom iz petnjaka s peći. Odmah iza porođaja iznad ležaja *babilje* i djeteta stavlja se crna krpa, radi zaštite od *uroka*. Prvo mlijeko djetetu daje neka od žena dojilja iz sela i ona se smatra pomajkom. Zadojeno dijete i djeca pomajke ne mogu se kasnije ženiti ili udavati jedno za drugo.

Poslije porođaja *babUja* prima ženske babine, koje joj donose darove za dijete i raznovrsna jela. Djetetu se davao novac, a majci pečenica od odojka na ražnju, kolači i piće. U babine je išla porodiljina majka i njena ženska rodbina.

Majka obično doji dijete do četiri godine, a ima slučajeva dojenja i do sedme godine. Prvi zub djeteta bacao se ranije preko kuće uz riječi: »Evo tebi koštani, daj meni željezni!«

Čarojičari

Na Đurđevdan selom idu *čarojičari*, mladići koji dijele po kućama zelene bukove grančice, pjevaju posebnu đurđevdansku pjesmu i sakupljaju raznovrsne darove, najčešće jaja. Đurđevdanska pjesma pjeva se u *avliji* kod prozora, a glasi:

*Pisan Važan (Uskrs) proša,
Zelen Đuro doša,
Iz zelene gore,
N' ovo ravno polje.
Donio je, donio,
Lakat dugu mladicu (ponavlja se)
I od pedlja travicu.
Dajte Đuri rakije,
Da se malo napije.
Dajte Đuri pogače,
Da mu noge poskoče.
Dajte Đuri sira,
Da se ne obzira.
Dajte Đuri krivu kost,
Da vam bude dobar gost.
Dajte Đuri slanine,
Da ne gazi planine.
Dajte Đuri jaja,
Da se ne zabavlja.
Dajte Đuri groša,
Uzdravlju vam doša.
Darujte ga snaše mile
Vesele nam bile ...*

Darovane grančice domaćini su zaticali u okvire prozora i vrata s vanjske i unutarnje strane kuće, ispod grede, pod trijemom, itd., vjerujući da im one donose plodnosti njiva i voćnjaka.

Nekada se uoči Đurđevdana jašilo na konjima oko njiva, obilazila se pšenica. Tom prilikom bi se na svakom ćošku (uglu) njive prelomio po struk pšenice i okretao unutra, prema žitnom polju. Na Đurđevdan birali su se po običaju slugani i poljar i izgonila po prvi put u godini stoka na pašu.

Vjerovanja

Pjevanje sove na kući ili u njenoj blizini, kao i zavijanje psa, nagovještavalo je, po narodnom vjerovanju, smrt u porodici. Kad krmača oprasi samo ženske prasiće značilo je da gospodar neće imati duga. Otvorene oči mrtvacu tumačene su kao znak da će još netko iz kuće otići za njim. Snovi o ispalim zubima, izvaljenoj vočki ili srušenom ćošku kuće smatrani su znakom da ga netko od umrlih srodnika zove k sebi. Vjerovalo se da će umrijeti onaj prema kome se povija dim božićne svijeće, odnosno netko iz njegove porodice, ako ovaj čuje pucketanje u kućnoj gredi. Ne smije mačka preći preko pokojnika jer će postati vukodlak. Vjeruje se da postoji mōra u obliku noćnog leptira koji siše djeci krv iz prsa i da se od nje može zaštititi ako se djeci sisice namažu lukom češnjakom.

Djeca se odvrćaju od vode, trčanja po usjevima i odlaska daleko od kuće zastrašivanjem s baba rogom, koja se poistovjećuje sa ženom od vraga. Za razliku od nje, vrag se pojavljuje samo noću na raskršćima, mostovima, u vodenicama itd.

Smatra se da postoje žene *coprenice* koje imaju natprirodnu moć da čine zlo: uzimaju mlijeko od tuđih krava, prave ljeti tuču, uzrokuju bolest, svađu itd. U vještice se ne vjeruje, a vile se zamišljaju kao lijepe djevojke s krilima, dugom kosom spuštenom niz leđa i s kozjim nogama, odjevene u bijelo. Vjeruje se da vile žive u oblacima i da povremeno silaze kraj vode gdje peru rublje, pjevaju, igraju kolo, jašu na konjima, pletu im grive i slično. Neke vile su dobre i pomažu ljudima, izliječivši ih od raznih bolesti, a druge su zle. Vile dolaze u vezu s ljudima ako im se ukrade košulja dok se kupaju. Ako vila zadoji muško dijete, vjeruje se da će postati junak. Ljude koji su znali liječiti druge smatrali su vilenjacima, tj. osobama koje su imale vezu s vilama.

Vjeruje se i u zmaja. Smatra se da je to neman pokrivena ljuskama, koja postaje od stare zmiје, a živi u jezerima i može progutati čovjeka.

U svece zaštitnike, iako ih se (uzima kao znakove sigurnosti za krsne slave, malo se vjeruje. U njih se rijetko zaklinje. Više se plaši svetaca osvetnika ako se na njihove dane radi: Prokop će kazniti tučom, Ognjena Marija i sv. Ilija gromom itd.

Drži se da postoji kućna zmija i lasica koje se ne smiju ubiti, jer bi to donijelo nesreću: ako bi se ubila zmija nastradao bi domaćin, a mrtva lasica vratila bi se u promijenjenom obliku u kuću i zatrovala mlijeko. Ne smije se ubiti ni lastavica jer se smatra svetom pticom.

Dosta vjerovanja vezano je uz drveće: vrba znači nesreću, grom nikada ne udara tu *jošić*, ne valja saditi *orase* jer neće napredovati muška djeca, tko prođe ispod drveta koje se sraslo (obavilo se jedno oko drugoga) neće ga boljeti glava, lipa je ljekovita, a na jeli se skupljaju vile, stablo voćke će roditi ako ga žena koja mijesi česnicu za Božić obgrli itd.

Smatra se da duga pije vodu iz potoka i da bi onaj tko bi prošao ispod nje promijenio spol. Vjeruje se da se prema zvijezdi Danici i Vlašićima može odrediti promjena vremena. Ako su Vlašići navečer gusti, onda će kiša. Kad zvijezda pada kaže se da je netko poginuo ili umro i da s njime odlazi i njegova zvijezda — čuvarica. Zvijezde ne valja brojiti.

Postoji vjerovanje da osobe s plavim očima mogu ureći druge, nanijeti im zlo, nesreću. Urok mogu nanijeti i neki drugi ljudi kad nešto pohvale. Urocima su naročito izloženi: tele, janje, dijete, mlada roditelja ili *babilja*, tkalja i pčele. Od zla oka ili uroka može se sačuvati ako se uza se nosi korica kruha ili kresivo, luk, so ili željezo, ako se ogari iznad obrva, ako se iznad roditelje i djeteta stavi crna krpa iznad glave ili se ubaci ugljen u vodu za kupanje djeteta.

Ako se, pored svega toga, dogodi da se netko urekne, tj. ako ga jako zaboli glava ili krava ostane bez mlijeka, tada mu se »čitaju uroci«, kojima se bolest ili neka nesreća istjeruju. Uroke čitaju ili bajaju babe, a najčešći tekst, koji se tom prilikom izgovara, je ovaj: (ponavlja se tri puta).

*Na (izgovara se ime urečenog) devet uroka,
Od osam — sedam,
Od sedam — šest,
Od šest — pet,
Od pet — četiri,
Od četiri — tri,
Od tri — dva,
Od dva — jedan,
I taj jedan, k'o ni jedan.*

*U vatri izgorio,
 U vodi se utopio.
 Rasuše se uroci,
 K'o raci po vodi,
 K'o zvijezde po nebu.
 Ode crn čeno niz rijeku,
 Odnese uroke na repu,
 Iz glave, iz tijela,
 Osta (navodi se ponovo ime urečenog) zdrav i ves'o.*

Prilikom čitanja uroka babe su upotrebljavale so, kruh i pre-noćnu vodu iznad glave urečenoga ili ispod jasala ako se radilo o blašćetu. Vodom su se umivale urečene osobe, a kruh i so davao se stoci.

Osim »čitanja«, odnosno izgovaranja uroka, izgovarale su se i nagaze i čudi slijedećim riječima:

*Nagaža u vodu, nagaža u goru,
 Voda je nosi, s (ime osobe) čisti.
 Ako je s gore — u goru,
 Ako je s vode — u vodu,
 Ako je s paljevine — k paljevini,
 Ako je s vjetra — k vjetru,
 Ako je s križanja — ka križanju,
 Ako je s drvljenika — k drvljeniku,
 Ako je sa svinjca — k svinjcu,
 Ako je vilensko — nek ide k vilama.
 Ako je đavolsko — nek ide k đavolima,
 Ako je sugrep — neka ga voda s (ime) nosi,
 Ako su ospice ili kakva vatra — neka ga voda čisti.
 Slava ocu i sinu!*

*Čudi u čudi, ljudi u ljudi.
 Bjež'te čudi, ubiće vas ljudi.
 Bjež'te i o'laste (odlazite):
 u morske dubine,
 u nebeske visine.
 Kad po moru pijesak pokupile,
 onda (izgovara se ime) naškodile.
 Bjež'te i o'laste
 u slaske lugove
 naplaćivat dugove:
 nit' dugova naplatili,
 nit's, (izgovara se ime) povratili,*

*nit's njime rođeni,
ni kršćeni,
nit' stanka do bijela danka.
Slava ocu i sinu!
Tri, devet, osam, sedam,
šest, pet, čet'ri, tri, dva, jedan,
više čudi nema ni jedan.*

Pored vjerovanja u uroke, nagaže i čudi smatralo se da su i neki dani u tjednu sretni, a drugi nesretni. Sretnima su se držali ponedjeljak i četvrtak, a nesretnima utorak i petak kad ne valja snovati (pripremati se za tkanje), tkati, šišati malu djecu, krojiti im kapice i si. Na mladu nedjelju, Veliki petak i Blagovijesti nije valjalo mijesiti kruh itd.

Sva ova vjerovanja pamte još samo stariji ljudi u selu. Omladina za njih i ne zna.

Pjesme i kola

U selu postoji dvoglasno otegnuto pjevanje, poznato pod nazivom *ojkanje*, koje se susreće još u Bosni, Lici i Dalmatinskoj zagori.

Karakteristika sjeničarskih *ojkača* je u tome da se prvi glas, koji vodi melodiju, nikada ne spušta ispod dionice drugog glasa kao pratnje, što se susreće kod *ojkanja* u Bosni. Dvoglasje sjeničarskih pjesama kreće se, kao i u istarskim pjesmama, u malim tercama ili intervalima, a melodije redovito počinju i završavaju jednoglasno. Tonovi *ojkača* ne mogu se zabilježiti, jer su niži ili viši od uobičajenih, niti se mogu svrstati u dur ili mol ljestvice. Napjevi se kreću u vrlo malom tonskom opsegu, što znači da im je tonska ljestvica nepotpuna, a sastoji se od četiri tona: g, a, d, e.

Dok se narodne pjesme u drugim krajevima najčešće vežu uz godišnji krug narodnih običaja, u Sjeničaku to nije slučaj. Iznimka je jedino đurđevdanska pjesma.

Seoske pjesme su gotovo isključivo lirskog i ljubavnog karaktera u deseteračkom ili osmeračkom dvostihu, s istom ili sličnom ritmičkom organizacijom i melodijom:

*Diko moja, cvijeće zimzeleno,
doći ću ti đe mi je rečeno.*

Pjesma se može varirati u više sličnih melodija:

*Diko moja,
cvijeće zimzeleno,*

*cvijeće zimzeleno,
diko moja.*

ili: *Diko moja,
diko moja,
cvijeće zimzeleno.*

odnosno: *Diko moja,
cvijeće zimzeleno
oj,
diko moja
cvijeće zimzeleno itd.*

Pjesmama se izražavaju različita raspoloženja kao:

čežnja: *Garavušo, kad bi moja bila,
moja bi se sreća ispunila.*

strepnja: *Nemoj diko, nemoj sreću moja,
da me ljubav iznevjeri tvoja.*

tuga: *'Ajde diko da dijelimo jade,
da vidimo ko više imade.*

kletva: *Crno oko ispalo ti diko,,
što si mene varala toliko.*

neizvjesnost:
*Diko moja, i jesi i nisi,
oženi se da vidim čiji si.*

prijetnja: *Nemoj moja ni misliti diko,
da nas neće rastaviti niko.*

podrugivanje:
*Ja sam svome divanila blesi,
il' me voli il' me se otresi.*

hvalisanje:
*Alaj sam se imena mi moga,
naljubio lica rumenoga.*

pravda: *Sunce jarko ne sijaš jednako,
U' jednako U' nemoj nikako, itd.*

Ljubljena osoba najčešće se u pjesmama zamjenjuje *dikom* ili janjetom. Pjesme jednako pjevaju i žene i muškarci, bilo odvojeno ili zajedno. Pjeva se u raznim prilikama: na perušanju kukuruza, nabijanju ili stupanju *ketena* i konoplje, žetvi, čijanju perja, prelu, na slavama, svadbama i drugim svečanostima, kod čuvanja stoke itd.

Pjesme se pretežno pjevaju bez instrumentalne pratnje. Pratinja se koristi, uglavnom, kod pojedinačnog pjevanja, a sastoji se od dvožične tambure domaće izrade, s posebnim rasporedom *konti* koje omogućavaju štim usaglašen s melodijom *ojkače*. Melo lije se mogu svirati i bez pjevanja na tamburi ili svirali dvojnicima.

Na melodiju *ojkača* u selu se pjevaju i neke pjesme iz drugih krajeva, kao slavonska »Pšenice su klasale«, zatim »Alaj mi je pa mi je« itd.

Pored lirskih ili ljubavnih, u selu se pjevaju i malobrojne epske pjesme uz pratnju gusala, čiji je sadržaj vezan uz događaje u seltu ili širu narodnu historiju.

Kola

Sve do prvog svjetskog rata u selu se igralo samo jedno kolo kružnog oblika, bez vokalne ili instrumentalne pratnje. U kolo su se hvatali mlađi i stariji, jednako i žene i muškarci. Kolo se uvijek okretalo udesno. Na čelu kola nalazio se kolovođa, a ruke igrača bile su sastavljene i isturene ustranu tu visinu prsa. Kolo je započinjalo polagano po kolovođinoj komandi brojenja koraka: jedan, dva i tri, čet'ri, pri čemu su se na znak jedan, dva izvodili koraci udesno, na tri se lijeva noga dizala u visinu koljena desne noge, a na četiri spuštala na zemlju. Nakon više ovakvih uzastopnih pokreta, koji se dalje nisu brojili, već su se izvodili uz ritam nogu, kolovođa je riječju »Nada se!«, nagovještavao prelazak kola u zatrčavanje, koje je ubrzo iza toga započinjalo na znak »O — op!« Zatrčavanje je trajalo osam koraka, a nakon toga se ponovo prelazilo na lagane korake. U kolu se nije znalo koliko će trajati dio prije zatrčavanja, jer je to zavisilo od kolovođine komande. Ovakva kola, gdje se iz mirnog ili laganog uvoda prelazi u zatrčavanje, poznata su u Hercegovini*, što može biti jedan od dokaza o porijeklu žitelja sela.

* Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1965, knj. 6, str. 254.

Kasnije, između dva rata, u selu su se počela igrati kola iz drugih krajeva, kao što su: »Seljančica«, »Milica«, »Drmeš«, »Kruška, jabuka, grožđe« i »*Kukunješće*«. Ova kola igrala su se, najčešće, uz pratnju usne harmonike i četvorožične tambure, a katkada i uz pratnju tamburaškog orkestra »Seljačkog kola« u Lasinjskom Sjeničaju.

Tokom narodnooslobodilačke borbe partizani su u selo donijeli »Titovo kolo«, a nakon rata počeli su sve više prodirati gradski plesovi.

GOVORNE OSOBINE

Sjeničarci govore ijekavskim govorom štokavskog narječja. Prema načinu govora može se pretpostaviti da su žitelji Sjeničaka ovamo doselili iz Sandžaka ili iz Hercegovine, kao i većina današnjih stanovnika između Kiupe i Petrove gore. U blizini Zelengore i danas postoji selo Mrkalje, koje bi moglo pobliže određivati područje s koga su Sjeničarci došli u ovaj kraj.

I pored gotovo tristogodišnjeg neposrednog susjedstva s hrvatskim selima Skakavcem i Kovačevcem, u kojima se govori kajkavskim narječjem, Sjeničarci su primili u svoj jezik malo riječi s tog govornog područja (uvjet, križ, rujana, žganjci itd., ali i uslov, krst, septembar). Mnogo više rječničkog blaga zadržali su iz stranih jezika, posebno turskog i njemačkog jezika.

Iako u selo u novije vrijeme sve više prodiru nove književne riječi, rječnik starijih ljudi čuva u sebi još dosta glasovnih promjena, tuđih elemenata i njihove upotrebe. Sve se to održalo u govoru od davnina zbog slabih saobraćajnih veza i izoliranosti sela. Književni jezik počeo je u selo snažnije prodirati školovanjem omladine, masovnijom pojavom radija i televizije i sve življom komunikacijom s gradom. Sirenjem prosvjete i jačanjem životnog standarda stanovništva, mijenja se i govor u selu, približavajući se sve više književnom jeziku. No, unatoč tome, lu njemu se još uvijek nalazi znatan broj osobina koje književni jezik ne poznaje.

Proučavajući jezik sela i upoređujući ga s književnim jezikom, prof. Darinka Pruginić, iz Sjeničaka, uočila je ove razlike u fonetici, morfologiji i sintaksi, a donekle i u akcentu.

1. Samoglasnici

a) *Zamjena samoglasnika*

Samoglasnik *a* prelazi u nekim riječima u *o* i *e*: *kobanica*, *Uvoda*, *nekeda*, *nikeda*, *noćes*. Govorna skupina *ra* zamjenjuje se skupinom *re* u riječima *vrebac* — *vrepca*. Samoglasnik *o* ne mijenja se iza palatala u *e*: *vrúco*, *lošo*, kao ni nastavak *om* u instrumentalu jednine imenica muškog roda: *konjom*, *nožom*, *bičom* itd. Umjesto *o* izgovara se *e* u prezentu glagola moći u odričnom obliku: *ne mere*, *ne moreš*. Umjesto samoglasnika *e* izgovara se u nekim stranim riječima *i*: *Inglezi*, i *e* umjesto *i*: *beciklo* (rjeđe *baciklo* ili *baciklj'(n)*), *celinder*. Samoglasnik *u* izgovara se u riječi uvijek kao *va*: *vavijek*, *vajek*, *vavje*, *vaje*.

b) *Sažimanje samoglasnika*

Neke riječi koje završavaju na *ao*, ili ga sadrže na kraju sloga, sažimaju se u dugo *a*: *čava*, *svrda*, *kota*, *napako*, *sanice*, *zava* itd. Isto se događa i kod glagolskog pridjeva radnog: *baca*, *prepa*, *ukra*, *kaza*, *nabra*, kao i kod riječi koje završavaju samoglasnicima *eo*: *najo*, *dovo*, *veso*, *debo*, i *uo*: *metno*, *ošino* itd.

c) *Gubljenje samoglasnika*

Samoglasnik *aio* gube se na početku riječi: *pateka*, *Merika*, *perači ja*. Samoglasnik *o* gubi se, također, iz oblika pridjevskih zamjenica: *naki*, *vaki*. Glas *e* gubi se u priložima: brž *bolje*, viš *njega*, dok se *i* najviše gubi u oblicima imperativa: *les'tu*, *nos'te vrag*, zatim u riječima: *tolko*, *ovolko*, *Talija* i u primjerima: *pjan*, *nabjen*, *pobjen*, *bježmo*, *el' doša*, *el' osa*, *Mjailo*, *Milca*, *Danca*, *majca*. U nekim riječima gubi se glas *u*: *jabka*, kao i glasovna skupina *ku*: *kuruzi*, a poredbena riječ *kao* izgovara se *ka* ili češće *kaj*: *kaj dunja*, *kaj jabka* ...

d) *Refleks glasa jat*

Nekadašnji glas *jat* pretvorio se, uglavnom, u *je*. U svega nekoliko slučajeva *jat se* reflektira kao kod ekavaca u *e*: *ženica*, *prelaz*, *prevoz*, mada se čuju i ijekavski oblici. Ikavizmi su rijetki: *sikira*, *dvista*, *šutiti*, *voliti*, *sideti*. Glasovna grupa *tj* i *dj* redovno se izgovara kao *ć* i *đ*: *cerati*, *lećeti* ili *lećati*, *deđ*, *dever*,

nede, dok se glasovna grupa *sj* pretvara u glas *š* koji ne postoji u književnom jeziku: *šenik*, *sek*, *šeme*, *pošek*, *bešeda* itd.

U govoru se i danas upotrebljava »crnogorski« oblik glagola *ni jesam* i sasvim osoben oblik: *njesam*. Umjesto stranog sufiksa *ir* i *er* čuje se *ijer*: *krumpijeri*, *indžinijer*, *papijer*. Čak se imenica krumpir izgovara kao *kumpjer*.

e) Jotovanje

Praslavenska skupina *dj* daje *đ*, čak i u riječima gdje u književnom jeziku nije sprovedeno jotovanje: *ded*, *meded*, *detelina*, *nedelja*, *dever*, *nede*, *Nedeljko* itd. Međutim, riječ gospoda stariji ljudi izgovaraju kao *gospoja*, što je prihvaćeno od kajkavaca. Ne dolazi do jotovanja u riječima: *đak*, *nećak*, *nećakinja*, *đačiti* (pjevati u crkvi), već se upotrebljava: *djak*, *net jak*, *netjakinja*, *djačiti*. Glasovna grupa *mje* i *pje* daje *mije* i *pije* u riječima: *grmljeti*, *trpljeti*, *strepljeti* itd.

2. Suglasnici

a) Zamjena suglasnika

Suglasnik *h* gubi se u govoru ili se zamjenjuje drugim suglasnicima: *ladan*, *rastić*, *rana*, *očemo*, *Rvatska* ili *Rvacka*, *sna a*, *piata*, *gra* itd. ili se zamjenjuje glasovima: *v* (*kruv*, *suvoparno*, *streva*, *kuvati*, *suvo*, *duvan*, *muva*, *uvo*) *j* (*Mijailo*, *Mijajlo* ili *Mjailo*, *streja*, *snaja*, *k* (*siromak*, *drktati*) *s* (*oras*).

Suglasnička skupina *hv* daje *f*: *jala*, *faljen*, *fat*. Glas *l* zamjenjuje se sa *u* u riječima: *kava*, *vorinta*, *Vrancuska*, *Vilip*, *Sovija*. Glas *l* na kraju riječi prelazi redovito u *o*: *sto*, *so*, *vo*, ali se ove riječi u novije vrijeme mogu čiti i sa *I* na kraju. Isti glas ne prelazi u *o* u riječima: *vesel*, *debel*, *zrel* itd., a prelazi u *o* kod glagolskog pridjeva radnog, ali se to *o* na kraju riječi stapa sa *a*: *moga*, *otiša*, ili *oša*, *doša*, *zva* i si. Glas *n* zamjenjuje se u riječi snimiti s glasom *l*: *slimiti*. Starinska glasovna grtupa *šč* javlja se umjesto *št* samo u riječima: *kršćen*, *kršćenje*, što je usvojeno iz čakavskog dijalekta.

b) Gubljenje suglasnika

Glas *d* često se gubi u složenicama nastalim srašćivanjem prijedloga i priloga: *osad*, *ojutros*, *ozdo* itd; *p* se gubi ispred *š*, *t* i *č*:

šenica, tica, čela; g u riječima: ojanjila, bome, djeđoji; k u riječi: či, čeri; v ispred lj: ustaljati, zabóljati, umjesto zabavljati dijete; t ispada u riječi opet, pa se kaže jope, kao i riječima koje se teško izgovaraju: Stjeničnjak — Sjeničak, ali ne uvijek. Glas t se ne izgovara i kod upitnih, neodređenih i odričnih zamjenica: ko, neko, niko; j se gubi u prezentu glagola biti: esam, esi... kao i u prezimenu Manojlović, pa se izgovara Manalović ili Malanović, a između samoglasnika i i o razvija se sekundarno j: kamijon, vidijo, radijo itd.

c) Gubljenje zvučnosti suglasnika

Na kraju govornog izraza zvučni suglasnici često grube zvučnost: *kurus* umjesto kukuruz, *sat* umjesto sad, *pores* umjesto porez i si.

d) Jednačenje suglasnika

Često glasovi s i z u predložkim skupovima prelaze u l i ž: *š njim, š njega, iz njega*, dok se zamjena na osnovu akustičkog momenta susreće u riječima: *Gmitar, gljeto*.

e) Razjednačavanje suglasnika

Do ove pojave dolazi u primjerima u kojima se pojedini glasovi ili glasovne skupine zamjenjuju: *vn* umjesto *mn* (*guvno, tavno*); *mlj* umjesto *mnj* (*dimljak, sumlja*); *n* umjesto *m* (*slanka*); *l* umjesto *r* (*Gligorije*).

f) Premještanje slogova u riječi

Vrši se lu ovim primjerima: *namastir* (manastir), *šunjka* (njuška), *ovdale* (odavle), *Vijetman* (Vijetnam), *Malanović* (Manalović) od Manojlović.

g) Navezivanje glasova i skupina

Na kraju veznika dodaje se *e, bo, n i ke*, pa se govori: *jere, jerbo, daklen, doklen, nočaske, večeraske*, dok se skupina *de* nastavlja na imperativ, pa se čuje: *dajde, uzmiđe, nemojđe*.

1. Imenice

Muški rod: Imenica čovjek izgovara se: *čojk* ili *čoeck*, gen. *čojka*, *čoecka*, vok. *čojče*, *čoeče*, *čoče*. Neke imenice s nastavkom na *-ar* i *-er* nemaju u vok. jednine nastav *-u*, već *-e*: *gospodare*, *đevere*, *mlinare*. Umjesto nastavka *-em* upotrebljava se nastavak *-om* kod imenica koje završavaju s palatalnim suglasnikom: *panjom*, *maljom*, *pištoljom*, *prijateljom*, *apotekarom*. U dativu, lokativu i instrumentalu množine javlja se pored nastavka *-ima* i nastavak *-ma*: *konjma*, *ljudma*, *zubma*, *kolma*, *selma*. Jednosložne imenice imaju uvijek dužu množinu: *snop* — *snopovi*, *top* — *topovi*, *vrag* — *vragovi*. Kraća množina čuje se samo ponekad i to u rečenici: *Vrazi te odnijeli*.

Imenica grad se ponekad u lok. množine izgovara: po *gradovje*.

Ženski rod: Imenice *mast*, *slast*, *kost*, *krv*, uvijek u instrumentalu glase: *masti*, *slasti*, *kosti*, *krvi*. . ., a imenica *kći* izgovara se: *čer* i *či*. Neke imenice zadržavaju u dat., lok. i instr. množine stare nastavke, pa se čuju oblici: *u šaka*, *po njiva*, dok riječ *žena* i *ruka* u instr. množine glase: *ženami*, *rukami*.

Srednji rod: Kod imenica *jutro*, *selo* i *brdo* karakterističan je stari lokativ množine: po *jutrije*, po *selije*, po *brdije*.

2. Zamjenice

Pokazne zamjenice u instrumentalu jednine izgovaraju se s nastavkom *-ijem*: s *tijem čojkom*, s *onijem ljudima*. Isti nastavak čuje se katkada i u dativu, lokativu i instrumentalu množine: *našijem*, *vašijem*, *takvijem* itd.

Upitno-odnosna zamjenica *tko* izgovara se bez *t*: *Ko je to?* Kod pokaznih zamjenica javlja se ispadanje vokala pa se govori: *vaki*, *naki*, *volki*, *tolki*. Često se čuju i ovakve pokazne zamjenice za količinu: *ovolikački*, *onolikački*.

Upotreba odričnih zamjenica s prijedlogom je nepravilna. Umjesto *ni od koga*, *ni za šta*, *ni sa kim*, govori se: *od nikoga*, *za ništa*, *s nikim*.

3. Pridjevi

Određeni i neodređeni pridjevi razlikuju se u prvim padežima, a lu ostalim se izjednačuju. Češće se upotrebljava određeni oblik: *crnog kruva*, *dobrog konja*, *mladog čojka* ili *čoecka* itd. U genitivu

množine *h* se uvijek gubi, a pridjevi se najčešće završavaju na *-ije* ili *-i*: *dobrije ljudi* i *dobri ljudi*, *Ijepije cura* i *Ijepi cura*, *mladije žena* i *mladi žena*. Pored nastavka *-im* čuje se pokatkad i nastavak *-ijem*: *brzijem*, *starijem*, *dobrijem*, *crnijem* itd.

Uz komparativ se ponekad dodaje rječca *po* u značenju *naj*, ali u ublaženom obliku: *pobolji*, *postariji*, *potezi*, *podeblji*. Pokatkad se između riječce *naj* i pridjeva u komparativu stavlja oblik glagola biti: *naj sam bolji*, *naj sam brži* itd.

4. Glagoli

Glagol *moći* izgovara se u prvom licu prezenta: *morem* i *možem*, *ne morem* i *ne možem*. Umjesto po petoj, glagoli *drhtati* i *dah-tati* mijenjaju se po sedmoj vrsti: *drkti*, *drkte*, *dakte*, umjesto dršće, dršću, dahću.

Imperfekt se u govoru potpuno izgubio, a glagoli na-ći u futuru I nemaju složeni oblik ako je pomoćni glagol iza infinitiva, pa se govori: *doće*, umjesto *doći će*, *otiću* umjesto *otići će*, *proće* umjesto *proći će* itd. Glagol *jesti* glasi u prezentu: *ijem*, *iješ*, umjesto jedem, jedeš.

Potencijal se nepravilno izgovara u prvom i drugom licu množine: *Mi bi to*, *vi bi to*, umjesto *bismo* i *biste*.

Glagolski pridjev trpni na-*nesti*, i-*vesti* ima ispred nastavka I i 2 umjesto s i z: *donešen*, *dovežen*.

5. Brojevi

Brojevi se izgovaraju pravilno, osim ovih izuzetaka: *edan* umjesto jedan, *četri* umjesto četiri, *edanajst*, *devetnajst* umjesto jedanaest, devetnaest.

Brojevi od sto do hiljadu izgovaraju se kao složenice, rijetko se odvajaju jedinice od stotica: *dvista* (ikavizam), *trista* i *tristo*, *četristo*, ali se može čuti *pesto* umjesto petsto ili pet stotina, *šesto* umjesto šeststo.

Hiljada se izgovara kao *ii jada* ili *Ujeda*, a brojevi dvadeset, trideset i četrdeset izgovaraju se: *dvaest* ili *dvacet*, *triest* ili *tricet* i *četrest*.

Uz zbirne brojeve do desetoro upotrebljava se opća zamjenica *sve*: *svetroe*, *svedesetero*.

6. Prilozi i partikule

U govoru se mogu čuti neobični prilozi: *ođeka*, *onđeka*, *oklen*, *vođekar*, *đekad isprva*, *ojutros*, *onomalni*, *vavjek*, *vavje*, *vajek* ili *va je*, *danaske*, *jutroske*, *prećerano*, *tijano*, *usitno*, *sila* (mnogo) itd.

Ponekad se čuju i stare partikule: *lje* (zaista), *te* *rasta* i *jere* (zašto).

REČENICA I NJENI DIJELOVI

U govoru sela nema mnogo nepravilnosti u građi rečenice, iako se razvijao pod uticajem turskog i njemačkog jezika, kajkavskog i čakavskog narječja. Taj futicaj bio je veći u riječima, a manji u rečeničkoj strukturi.

Rečenica je u ovom govoru kratka i obogaćena upotrebom pridjeva i imenica. Negacija ni nikada ne dolazi na prvo mjesto u rečenici, pa se nikada neće izgovarati: ni za što, već uvijek: *za ništa*.

Zanimljiva je upotreba i značenje imenice *čeljade*. Pri njenoj upotrebi misli se na sva ljudska bića: *Čeljade se džabe muči, sve propade*. Ova riječ ima opće značenje, dok se imenicom čovjek misli samo na muškarca.

Imenice *mušakaći* i *ženskaći*, imaju, također, opće značenje koje se podjednako odnosi na *čeljad* i životinje.

Mnoge su riječi nastale kao posljedica mentaliteta i teškog života ljudi: *žitak* za život, življenje; *životarenje* za težak i mučan život; *grkavica* za nevolju i patnju; *crvotočina* za dosadna čovjeka; *suvarak* za mršava čovjeka; *zjakan* za sirova i ograničena čovjeka; *nesklavoran* za osobu dugih nogu i ruku; *vurdupina* za besposličara koji živi na tuđi račun; *blago* — stoka; *pašinac* — pašnjak; *planinka* — domaćica; *pravdati se* — svađati; *opraviti* — poslati, *poručko* doba — vrijeme nešto prije podne; *popasno* doba — predvečerje; *đikan* — raskalašan momak; *ručko* — debeo, snažan; *bandrljav* — nespretn; *balavander* — djetinjast; *goropadan* — nestašan; *đilkoš* — nakinduren momak; *raga* — rugoba; *kljuse* — stari konj itd.

Osjeća se i sklonost za upotrebom augmentativa i pejorativa, a u manjoj mjeri deminutiva: *kravetina*, *kućetina*, *ženetina*, *ženturača*, *babetina*, *ženica* itd.

Uz instrumental sredstva redovno se upotrebljava prijedlog *s*: *s nožom*, *s vlakom*, *s beciklom*, *s kolima* Katkada se umjesto prijedloga *po* upotrebljava *u*: *Oša'e u sjeno*, *u drva* itd.

Prijedlog *za* upotrebljava se s infinitivom umjesto prezenta s veznikom *da*, što je nastalo pod uticajem njemačkog jezika: *za jesti*, *za piti*, umjesto — *da jedem*, *da pijem*.

U pripovijedanju se često upotrebljava historijski ili futurski prezent, kako bi se postigla što veća plastičnost i ljepota izraza. *Juče ja idem u livadu i kosim, kad mi dođu dva čojka* Često

se čuje historijski prezent svršenih glagola, koji se zadržao u narodnim pripovijetkama: *Za vrijeme rata pođu žene da isprose kuruza.*

U govoru se upotrebljava i narativni imperativ: *Postavimo mi zašedu pa ožeži, ožeži po koloni*, te futur za izricanje prošlosti: *Uto stiže vojska pa će početi paliti kuće.*

AKCENATSKE OSOBINE

U govoru sela postoji četvoroakcenatski sistem novoštokavskog tipa kao i u ostalim štokavskim govorima Bosne i Hercegovine, Srbije, Hrvatske i Crne Gore. I pored toga, akcenti nisu uvijek jednaki književnom jeziku.

Silazni akcenti van prvog sloga susreću se jedino u nekim riječima stranog porijekla i u malom broju domaćih složenica: *autómacki* (automatski), *rezêrva*, *Crnogôrac*, *moreplôvac* itd.

Kao i u ostalim štokavskim govorima i ovdje akcenti prelaze na proklitiku. Da li će akcenat biti na proklitici ili ne, ovisi o rečeničnom tempu, o brzini izgovora riječi i proklitike. Ako je tempo govora brži, onda akcenat prelazi na proklitiku, a ako se riječ izgovara s proklitikom, izgovara se sporo, onda akcenat ne prelazi na proklitiku, pa se može čuti: *iz grada i iz grâda, zâ nogu i za nôgu, ù Karlovac i u Kârlovac*

S višesložnih riječi akcenat ne prelazi na proklitiku: po *njîva-ma*. Neke riječi čuju se i s dvojakim akcentom: *mâjka, mājka*, pa čak i *măjka* s kratkosilaznim akcentom. Žensko ime *Séka* (od *sêstra*) ima, također, dva akcenta: *Séka i Sêka*. Imenica *grâd* izgovara se u genitivu množine *grădova*, dok će u dativu, lokativu i instrumentalu imati akcent *grădovima*. Imenice *drûg* ima u množini samo jedan akcenat: *drûgovi, drûgova* a nikad *drugóva*. I ostale imenice toga tipa imaju u genitivu množine silazne akcente, a nikad uzlazne.

U nekim riječima zadržali su se stari akcenti, pa se izgovara: *Jugoslâvija, istôrija, okupâtor*, a rjeđe *Jugòslavija, okûpa-tor*, što je uticaj kajkavskog dijalekta.

Radi ispadanja glasa *i* ispred *v* ili *l* dolazi do promjene akcenta: *brêzôvna, râstôvna, ôglâvna, mêdôvna, Pêtrôvca, Mânôjlôvca ili Mânâlôvca, Cârêvca, kôsîlca, dŕžâlca, žêtêlca* itd.

OSOBINE U RJEČNIKU

Sjeničarci su u ovaj kraj došli s mnoštvom tuđih riječi, primljenih prije doseljavanja iz turskog, a preko, njega i perzijskog i

arapskog jezika. Većina od njih ušla je u rječnik književnog jezika kao barut, bubreg, čarapa, čelik, čizma, duvan, džep, pamuk, rakija, top, itd., dok se jedan dio zadržao samo u narodnom govoru kao na primjer riječi: ajtati, akeziti se, akrep, bajati, bataliti, čerdati, divan, deverati, merak, mantrak, ršum, tuluman, itd.

U ovom kraju stanovnici su došli pod znatan uticaj njemačkog i latinskog, odnosno romanskih jezika, posebno talijanskog i francuskog. Tako se i danas u selu upotrebljavaju njemačke riječi kao: aptak, bajbuk, biksati, birtaš, bitanga, bradva, cajt, cukar, dretva, falda, firar, fort, vruštik, ganjak, grunt, giljtati, meštirija, paurija (pavorija), peljda, puntati, rešeto, roklje, šajba, švenjkati, škoda, šlinge, štranjge, štreka, šundrati, tréviti, urlap, vagan, vlašja, vrtalj, žaga, župa (supa) itd., zatim iz latinskog: caklo, čeno, kaštigati, krepati, štacija, tentati i dr., te ambrelo, bukara, cekin, cura, čedula, čandrati, ćapiti, fela, gagrica, gajba, gobelja, keba, kolijer, kopun, kustura, kuš, lubarda, naćve, rbina, rndati i rondati, šif, stentati, zera itd. — iz romanskih jezika.

Njemačke riječi uvlače se i danas u selo preko domaćih radnika na privremenom radu u Njemačkoj. Sve su to manje-više iskrivljeni njemački izrazi kao *arbajt*, *cimer*, *gut*, *šnel*, i drugi, koji se ipak udomaćuju.

Jačanjem standarda i sve većim prilivom industrijske robe i suvremenih tehničkih sredstava u selo, mnoge ranije riječi se gube ili se prepuštaju zaboravu, posebno one koje su imenovale nekadašnji kućni i poljoprivredni inventar. Umjesto njih dolaze nove riječi s novim suvremenim značenjima, kakve se upotrebljavaju i u književnom jeziku.

RIJECI U GOVORU SELA
KOJE SE RAZLIKUJU OD KNJIŽEVNOG JEZIKA

A

acabanja — poderani kratki kaput za nabaciti na ramena
ajam — dio konjske opreme
ajdamak — batina sa zadebljanim donjim krajem
ajs! — uzvik zaprezi za kretanje naprijed
ajsn'(u)ti — udariti
a j tati — brinuti
akez'(i)ti — praviti se budalom
aluga — smeće, korov
aljer'(i)ti — skitati se
alj'(i)ca — kratki kaput
ambrelo — kišobran
amet'(i)ce — zaredom
andara-mandara — besciljno hodati tamo-ovamo
andrljati — raditi kako bilo
andrlje — bezvrijedne stvari
antrak — kraći kolac
anjđjec — čipka uši vena u roklje, plahte i jastučnice
anjgir — pastuh
ap'(i)ti — ukrasti, oteti
aptak! — mirno!
apšule — polucipele
ardamaš — veselje
asna — korist
avetan — mršav, iznemogao
avlitor — potkazivač, njuškalo

B

bab'(i)ca — nakovanj za klepanje kose
babilja — porodilja
bacelj — ostatak posječene kukuruzovine
badanj — bačva s jednim dnom
badrlj'(i)ca — ječmeno osje
badža — povišeni dio na krovu za sakupljanje dima s otvorenog ognjišta
baglamača — kolač od kukuruznog brašna
baguš — sažvakani duhan
bajati — vračariti
bajal'(i)ca — žena koja baje, vračarica
bajbuk — zatvor

bajta — kućica od pletera (pruća), nabačena ilovačom
 bak — junac
 bakivara — jaka, a lijena žena
 bakonja — stari vol
 balaban — čovjek koji jede ne čekajući druge
 balamut'(i)ti — praviti nekoga budalom, zaludivati
 balavander — djetinjast
 bandrljav — nespretan
 ban'(u)ti — doći iznenada
 bantovati — uznemiravati
 ban jak — zemljani dio peći uz table
 banjgav — šepav, nespretan
 baraba — bečar
 barbon — bombon
 barok — čuperak kose iznad očiju
 bašoglav — nedokazan, neposlušan
 bašljin — traka oko šešira
 bazj okati — lutati
 bauk — pauk
 begenisati — izražavati simpatije prema nekome; ocjenjivati nekoga
 bekeš — dugi suknjeni ženski kaput s krznom oko vrata, na prsima
 i rukavima
 benav'(i)ti — pretvarati se
 bent — ustava, brana
 betežan — bolestan
 bicko — nerast
 biksati — mazati obuću kremom
 biljac — domaći vuneni pokrivač
 binjuš — dugi ženski suknjeni kaput s krznom oko vrata i rukava
 bisage — dvije torbe na platnenoj traci prevješene preko ramena
 (služe kod sijanja žita)
 blago — stoka
 blaz'(i)na — prostirka od perja za ležanje
 blebn'(u)ti — tresnuti o zemlju, izvaliti glupost
 blesonja — ograničen čovjek
 blud'(i)ti se — umiljavati se
 bljezgar'(i)ti — pričati bez smisla
 bljuzga — pretvaranje snijega u vodu
 bogovetni dan — cijeli dan
 bokati — udarati
 boktiti — gladovati
 bontrav — osoba s previše odjeće na sebi
 bota — žlica žganaca
 bortati — mučiti se
 brajo — mužev brat
 branjen'(i)ca — mlada šuma sa zabranom ispaše
 brema — drvena posuda za hvatanje rakije
 brenda — drvena posuda za berbu i prenošenje grožđa
 breskaran — bezbrižan
 brdila — dio tare (okvir u koji se umeće brdo)
 brdo — dio tare (naprava za zbijanje niti u tkaninu)
 bri jak — čvorak
 brndati — jesti bez volje, prebacivati hranu u posudi
 brnj'(ica) — kolut žice svinji oko nosa da ne ruje
 brocak — ruksak

brocanja — torba o ramenu
 brslati — pričati bez razumijevanja i smisla
 brukvica — čavlić za potkivanje obuće s većom glavom
 brulast — osoba krupne glave i debelih obraza
 bubnuti — pasti, udariti
 bugar'(i)ti — kukati, jaukati
 bukag'(i)je — željezne spona oko prednjih nogu konja
 bukara — velika flaša ili zemljani lonac
 bundža — rupa u brvnima ili podu u kući i gospodarskim zgradama
 burlav — osoba s isturenim debelim usnama
 bur'(i)ti se — srditi se
 burn jak — daždevnjak

C

cajt — vrijeme
 cakliti — svijetliti od čistoće
 camulj'(i)ka — stabljika duhana
 capan — čovjek velikih stopala
 cekin — dukat
 cekotin — domaća vrsta kukuruza sitnog zrna
 cijeda — lukšija
 c'(i)jepci — dio tare (štapovi koji drže niti na tari razdvojenima)
 cima — korijen, stabljika masirače
 cimati — povlačiti
 cimbule — usna harmonika
 cimbura — rana šljiva krupnog ploda
 cimplet — okrugla zemljana posuda za pečenje kuglova
 cipelaši — kožni opanci na žniranje s malom petom
 cjelac — snijeg bez prtine
 cjel'(i)na — neuzorana zemlja
 cjepac — dug a uzak komad zemlje
 cmar'(i)ti — slabo gorjeti ili padati
 cmuk — tikva s dugim drškom za izvlačenje rakije iz bureta
 conjak — dronjak, roba male vrijednosti
 coprati — vračariti
 crkav'(i)ca — neimaština
 crtalo — dio pluga
 crvolj'(i)ti — mrviti, praviti smeće po kući
 cukar — šećer
 curenjak — djevojčica od 15 godina
 cvek — najsitniji čavlić
 cvikota — potkoljениčna kost
 c von jati — drijemati
 cvrljukn'(u)ti — umrijeti

Č

čandrljati — pričati bez potrebe, grepsti ili lupkati po praznoj posudi
 čaroj'(i)čari — pjevači čestitari o Đurdevdanu
 čedula — stočna putnica
 čini — ukrštavanje niti kod snovanja; coprije
 članak — drveni držak na pili

čogrljati — grepsti, strugati
čojk — muž, suprug
čokrl'(i)ja — sitna djeca
čud'(i)lo — strašilo, napast
čum'(i)ti — dugo čekati, iščekivati
čvalje — usta
čvalj'ti se — nezgrapno se smijati

C

ća! — uzvik volovima ili konjima da krenu od ruke goniča
ćajo — svekar
ćeno — pas
čik — opušak
ćikar'(i)ca — žena koja puši
ćinčati — trgovati, trampiti
ćučkati — sašaptavati se
ćuskija — deblji kolac

D

denda — jak, a malouman
deverati — životariti
diljka — pograbljeno sijeno u red
dirjak — zabijeni kolac
dirjač'(i)ti — raditi težak posao
divan'(i)ti — govoriti, pričati
divjak'(i)nja — samoniklo stablo voćke
djač'(i)ti — moliti se pjevajući
drm'(i)ti — oskudijevati, sastavljati kraj s krajem
drasl'(i)ti — češati
dreša — motorna vršalica
dretva — špaga od konoplje za šivanje kože
dretvati — šivati opanke dretvom; tući nekoga
drvljenik — mjesto u dvorištu za smještaj i cijepanje drva
drma — grubo laneno platno
drsati — drsko se ponašati
druž(i)na — porodična zadruga
dumen — greda po sredini tavanice
dum'(i)ti — razmišljati
dunjhati — vući praznu sisu
durati — trpjeti
dur'(i)ti — ljutiti se
durm'(i)ti — podmuklo ćutati
durnovit — drzak, naprasit

DŽ

dževrk — veći komad kruha ili mesa
džile — čak do tamo
džingule — prevelike cipele

D

đamban — čovjek traljava hoda
ded'(i)ć — vrsta korova

E

e-ā! — uzvik konju da stane
eie — je li da je tako
est lje — baš jeste

fajn — dobar, odličan
fara — parohija
fištuk — uspravna planjka za spajanje kraćih brvana u kući

gagrica — osoba koja izaziva druge
ganj'(a)k — ograđeni dio ispod trijema
garge — naprava za raščešljavanje vune
gargati — raščešljavati vunu
gaveljati — teško hodati
gažvati — praviti rupice kao ukras na donjem dijelu gaća
gegaljka — ukrasna kapa od slame iznad stola, ljuljačka
gege — preširoke hlače ili gaće
genjgav — nespretan
gerc — slatko ledeno piće od meda
gers — mladoženja dok ne isprosi djevojku
gic! — uzvik kod mamljenja svinja
gica — malo prase
gii jati — brzo se kretati u koloni
giljtati — pristajati
gizdati se — lijepo se oblačiti, oholo se ponašati
glambati — nespretno hodati
glib — blato
glincati — gacati po blatu
gmaj'(i)na — šuma od sitnijeg rastinja
gnjidati — gusto šivati
gobelja — vanjski dio kotača na kolima
gojan — gojazan, debeo
goljen — potkoljenična kost
govedar'(i)ca — ševa
granjer — naborana traka platna (volan) na ženskoj narodnoj nošnji,
najčešće na fertunu i rokljama
greba — sloj prigorjelog mlijeka ili žganaca na dnu posude
grebenac — naprava za odvajanje lošijih vlakana (kudjelje) od boljih
(povjesma)
grebenati — raščešljavati povjesmo
grdan — velik, visok, krupan

grkav'(i)ca — siromaštvo, neimaština
 gredelj — dio pluga
 grivna — okrugli željezni zaglav za kosu
 grlić — gornji dio čarape
 grn — daščica na štapu za razgrtanje žara na ognjištu
 grotulja — nanizani plodovi od jagoda, kesteni i si.
 grunt — posjed, imanje
 gruntati — razmišljati
 gruševina — pokvareno kuhano mlijeko
 gub'(i)ca — usna
 gujan — visok mršav čovjek, dugačak mršav prasac
 gujan'(i)ca — glista
 gurmičati — gurkati, micati s mjesta
 gusliti — gladovati, samovati
 gužnjač — orešina svinje sa salom za mazanje obuće
 gužva — pleteni svitak od pruća

it'(i)ti — žuriti
 iv'(i)ca — uski pojas od raznobojnih sitnih zrnaca nanizanih na 32 strune
 izbubati — istući, izudarati
 izrovićati — pripremiti roviće za krompir

jabukovati — dati djevojci jabuku, vjeriti je
 jabušal'(i)ti — lijegati na nekoga
 jakl'(i)n — kratki sukneni ženski kaput
 jambor — lijep mladić kao visoko ravno stablo
 jargan — vršnjak
 jasati — vikati
 jat — jašiti (veoma stari izraz)
 jedanč'(i)ti — ne jesti cijeli dan, postiti
 jere — zašto
 jetrva — žena muževa brata
 jurcati — skakati

K

kabul'(i)ti — pušiti
 kaca — bure s jednim dnom
 kaj a — žensko tele
 kalamjer — drvena naprava za mjerenje razmaka između letava na krovu
 kan'(i)ti — namjeravati
 kanjustra — prazna torba, kesa
 kap'(i)ca — dio kola, prednji gornji dio obuće
 kator — naprava za snovanje pređe, snovača
 kazuk — kolac na međi

keba — džepni nožić na preklop s povijenim reznim dijelom
 keber — hrušt
 kelešati — tući
 kenuti — udariti
 kezam — svinja od godinu dana (mužjak)
 kezmica — svinja od godinu dana (ženka)
 kiketlj(i)n — lančić ispod brade konja za povezivanje žvala
 kiper'(i)ti — bježati
 kipjerati — uzdržavati, hraniti
 klaštr'(i)ti — trpati drva u hrpu
 klatar — hvat drva
 klepac — čekić za klepanje kose
 kličak — drvo za omeđivanje zemljišta
 klipara — mršava djevojčica dugih nogu
 klupa, klup'(i)ca — dio kola
 kljakan — mršav dječak dugih nogu
 kljun — zavrnuti dio saonica
 knjapav — bez prstiju
 koljer — okovratnik
 koljer'(i)ć — dio rukava košulje iznad šake
 kolo — kotač; igra, ples
 koma — jedva
 komara — ostava za hranu
 kominjati — kruniti kukuruz
 konjozob'(i)ca — platnena torbica iz koje konji jedu zob
 kopanja — drvena zdjela
 kopun — puran
 korab — lađa
 kormanj'(i)ti — upravljati
 košter — visoka i krupna trava po kukuruzima
 košuljac — kratka ženska košulja
 kotroman'(i)ti — uništavati, zatirati
 kov — niska od dukata kao miraz djevojke
 kovrtanj — kruh sa šupljinom u sredini u koju se sipa pšenica, a lomi se na Božić
 koz'(i)ca — šerpa
 krabljača — drvena posuda za mužu krava
 krač'(i)ca — dio šunke, koljenica
 krakan — mršav dječak dugih nogu
 kresivo — komadić željeza ovalnog oblika kojim se udara po kamenu
 s prislonjenom gljivicom radi potpale
 kriva — dio saonica
 krkan — snažan, jak
 krmećaši — krumpiri slabije kvalitete izdvojeni za svinje
 krpar'(i)ti — živjeti siromašno
 kruľ'(i)ti — pjevati na sav glas
 kubet — zasječeni dio krova na pročelju i začelju kuće
 kuglov — kolač od brašna, jaja i mlijeka
 kuj ara — džepni nožić na preklop s drvenom okruglom koricom
 kukalj — čvor koji se lako razvezuje
 kunten — zadovoljan, namiren
 kupljenik — mjera od dva kabla ili 40 l
 kustura — veliki nož
 kuš'(i)ca — drvena palica u jarmu
 kutriti — podmuklo ćutati

L

labrnja — usta
 lajt — bure
 lakom'(i)ca — drvena posudica duguljasta oblika za pretakanje rakije i vina
 laktiti — trčati
 lampeš — fenjer
 lastav'(i)ca — mali somić na kući
 leca ti — uvijati se
 lega — polegla trava po kukuruzima
 lemati — tući
 lepnun'(i)ti — umrijeti
 list — pismo
 loštruk — drveni klip u cijevi zove za dječju »pušku«
 lotre — dio kola; ljestve
 loza — posteljica
 lučka — cjepka za osvjetljavanje
 lug — pepeo na ognjištu
 lutoran — bezbožnik, koji ne vjeruje u crkvu

Lj

ljoljn'(u)ti — udariti
 ljumati — nespretno hodati

M

mačak — daščica s dva klina za kočenje saonica
 magarac — nogari za pilenje drva
 majar'(i)ca — domaćica u porodičnoj zadruzi, koja vodi brigu o kuhanju
 malan — držak na žrvnju
 mam — odmah
 mandalo — drvena palica o vratu svinje koja ju tuče po nogama da bi bila što mirnija
 mantrak — kolac, prut
 marodan — bolestan
 maša — lopatica za prenošenje žara
 mašinati — vršiti žito mašinom na ruke
 matov'(i)lo — drvena naprava za namotavanje pređe
 mavača — drvena naprava slična sablji za odvajanje pozdera iz povjesma konoplje
 milošta — dar
 milostivan — umiljat
 mirakule — velika obećanja, čuda
 mitan — razmažen
 mitar — mjera za urezivanje brvana kod slaganja u sjek
 mitl'(i)ti — bježati
 mitoklasati — hodati tamo — ovamo bez cilja
 mlav'(i)ti — tući mlacem po komunama graha radi izbijanja zrna;
 udarati šibom

mor'(i)ti — bojiti sukno u crno
moždanik — drveni klin za spajanje brvana
mrezga — ovojnica između kore i drveta
mrlj'(i)na — uginula stoka u raspadanju
mrskovoljan — neraspoložen
mukte — badave
muktešev'(i)na — ostavština, nešto badava
murgast — tamnosiv
mušn'(i)ca — drveni sanduk za brašno u mlinu
mušteveran — dobar majstor, čovjek koji znade svašta raditi
mutlan — ograničen čovjek
muz'(i)ke — usna harmonika
muzikati — svirati

N

nacolj'(i)ti — prevariti
nadraj'(i)sati — nastradati
nakeser'(i)ti — naljutiti se
namak — odmah
namir'(i)ti — nahraniti, završiti posao, podmiriti dug
napoškare — ukoso
napuntati — nagovoriti na svađu
nares'(i)ti — biti mrzovoljan
nasandrlj'(i)ti — nakriviti, da lako padne
nastav'(i)ti — staviti vodu da se kuha
natikače — čarape bez tabana
naždrokati se — prejesti, napiti se
nebegen — nevolja, zlo
nesklavoran — osoba dugih nogu i ruku
neva — žena muževa brata
ni u vrnjkeš — ne hajati ni za šta
niti — naprava pomoću koje se niti naizmjenično dižu i spuštaju u
nitnjača — daščica metar dužine na kojoj se prave niti za tkanje;
igla većih dimenzija
nujan — tugaljiv

O

obar'(i)ti — malo prokuhati
obametati — opšivati
oblaza — dolazak roditelja isprošene djevojke u kuću mladoženje
odalam'(i)ti — udariti
odarbeč'(i)ti — odvojiti, odmaknuti se
odarběj'(i)ti se — opustiti se, nakrenuti
odjaz'(i)ti — otvoriti širom vrata ili prozore
oe — drvena poluga za vuču pluga i brane
ognjilo — kamen koji daje iskre kod kresanja
oguz'(i)na — dio oštećenog stabla iznad zemlje
okno — prozor
oljelja! — uzvik za odbranu od psa

onđe, ondka — tamo
 opajdura — nemoralna žena
 opatrñ(u)ti — udariti
 opaz'(i)ti se — početi osjećati trudove
 op'(i)ca — mala majmunica
 oprav'(i)ti — poslati
 orcati — biti nemiran, razbacivati stvari oko sebe
 orgenjati — lupardati
 oros — pijetao
 osan'(i)ca — mršava dugačka krmača
 osjek — brvna kuće bez krova
 osm'(i)ca — nedjelja dana, tjedan
 osoka — stočna mokraća u đubrištu
 ošep — komina od šljiva
 ošmurati — provući kroz vodu
 otik — rašljasti štap za skidanje nabijene zemlje i trave s pluga

paćan — prasac
 paćo! — uzvik za mamljenje prasaca
 pajtati — mljeti najfinije brašno
 palandra — lajava i nemoralna žena
 palei — dijelovi kotača
 pandreati — zadirživati, isto: *pandžati se*
 pandrusi — dronjci poderane odjeće
 panta — spona na rogovima kuće
 panj ka ti — uporno tražiti, dosađivati
 parta — obojena traka na povezači mlade
 part'(i)ja — grupa ljudi na istom poslu
 pasati — pristajati
 pasmo — trideset žica pređe na tari ili matovilu
 pašcati — upućivati nadraženog psa na nekoga
 patarin — skitnica, neradnik
 pauz'(i)na — oblica za povezivanje voza na kolima
 Pavor'(i)ja — bogata sela u ravnici uz obalu Kupe
 pazdrkan — dječak na prelazu u mladičko doba
 pazdrkača — muškobanjasta žena
 pekva — posuda od troske za pečenje kruha na ognjištu
 pekvara — mala a debela žena
 peljda — sramota, rugabet
 perušanje — vađenje kukuruznih klipova iz perušine
 pestovat'(i) — dvoriti
 pet'(i)ti — pamtiti
 petnjak — glinena posudica ugrađena u zemljanu peć radi boljeg zagrijavanja prostorije
 pitati — hraniti dijete
 piaj biti — prisilno gladovati
 planjka — ravna njiva ili brvno
 plavić — najslabija rakija iz kotla
 plazdr'(i)ti — vući se po zemlji
 plentrav — nespretan
 pljunuti — isti, istovjetan
 pobirači — brvna iznad prozora

pobus'(i)ti — prekriti zemljom i travom
 pod — tavan
 podbočanj — stupac za podupiranje
 podbradanj — dio jarma volu ispod vrata
 podlagači — obojci
 podnožnje — dio tare (daščica pod nogama za dizanje i spuštanje niti)
 podramnjaci — predzadnja brvna na poprečnim stijenama prema vrhu
 podrepina — remen konju ispod repa
 polke — drvene ploče na prozorima
 polovnjača — žena srednjih godina
 popasno doba — kasno popodne, prednoć
 popić — cvrčak
 poredovnik — suvlasnik reda u mlinu
 porub — uzdužni dio poprsja na košulji u kojem se nalaze petlje i dugmad za kopčanje
 porubić — manji porub kao ukras na poprsju košulje — šav
 poruč'(i)ti — rukovati se u znak pozdrava; prenijeti poruku
 poručko doba — vrijeme od ručka do užine (9—13 sati)
 posati — sisati
 pošek — svinja koja se hrani za klanje
 poškaljce — poprijeko
 poštemalj — šal
 potsjeka — panj na kome leži podumjenta kuće
 pov'(i)ca — savijača od sira ili jabuka
 povilen'(i)ti — podivljati
 površnjak — šav u koji se uvlači svitnjak za gaće
 prakljača — drvena lopatica za pranje rublja
 prangiја — duga puška kremenjača; stara kobila; mršava visoka žena
 pravdati se — svađati se
 preman — putujući trgovac sitnijim kućnim potrepštinama
 prebortati — preboljeti
 pređa — ispredene niti lana ili konoplje
 pregača — dio starinske ženske nošnje koja se pasala otpozadi na košulji
 pregon'(i)ti se — suprotstavljati se u mišljenju
 prekopitn'(u)ti se — prebaciti se preko glave
 preljevak — mlin vodeničar s drvenim kutijama na kolu umjesto lopatica
 prepredalo — osoba koja često ponavlja istu priču
 prežgana župa — juha od masti, vode i pšeničnog brašna
 pricmar'(i)ti — pripeći, pripržiti
 prišipetlja — osoba koja se gura uz nekoga viđenijeg gdje joj nije mjesto
 pritajtar'(i)ti — pritisnuti
 pritorak — mjesto za stajsko đubrivo
 prituv'(i)ti — prividjeti
 pri vor — vuča s više od dva konja ili vola
 projar'(i)ti — probosti
 prokletav — nezasitnost
 prostim — ugled, čast
 protok — rijetko sito za previjanje žita
 prt — zavežljaj robe
 prtečka — poveća torba na leđima
 prtenina — platno od pređe i pamuka

puce — dugme, čašica u koljenu
 pulija — dugme na šinjelu
 puntati — zavađavati
 pustorepn'(i)ca — provlačnica, neradnik
 puščica — dio kola
 puzdr'(i)ti — bježati glavom bez obzira

R

raca — patka
 račak — patak
 radić — divlja salata
 rajzer — lotalica koja traži posao, a ne želi raditi
 rakto, raktela — poljoprivredni alat
 ralj'(i)n — daska
 ramnjak — gornje brvno na poprečnim stijenama
 rano! — izraz od milja prema djetetu, isto: diko, dušo
 ranjenik — svinja za klanje
 rasporanj — dio tare (letvica sa šiljcima za napinjanje otkanog platna)
 rastolmač'(i)ti — protumačiti, razjasniti
 raščavar'(i)ti — raspečiti
 ražom — napuniti čašu ili posudu do ruba
 razor — dijeliti njivu oranjem na lijevu i desnu stranu
 rb — posuda od tikve za vodu
 rb'(i)na — staro pokućstvo ili posuđe
 recelj — drška na kosištu
 rešt — zatvor
 rganj — obrađena tikva za vodu
 rida — podvratak na volu
 ridati — gušiti se u plaču
 rii jati — teško raditi, isto: *rintati*
 ringa — alka
 ripati — kašljati
 ritik — doduše
 rkan — jak momak
 rmbati — lupati, prevrtati
 roba — odjeća; posteljina udavače
 rođak — susjed
 rog'(u)lje — gvozdene vile s četiri paroška
 roklje — dio ženske odjeće
 rože — cvijeće
 rož'(i)ca — cvijet
 rožlj'(i)ka — suhi prut
 rubati — halapljivo jesti
 rubenjak — kolac za prenošenje mokrog rublja
 rubenjava — kožičavo lice; šupljikavi plodovi repe i korabe
 rub'(i)ne — rublje
 ručko — debeo, snažan
 rud'(i)ca — vuneno pletivo
 rukatka — glinena posuda za mlijeko
 rukavac — dio kola
 ruľ'(i)ti — kruniti kukuruz; halapljivo jesti
 rušt — kalemljena trešnja
 rutija — zemljište koje klizi, klizište

sadaljka — kočić za sađenje kupusa
 salaukov'(i)na — nevrijeme, jak vjetar
 salupe — zalisci, zulufi
 samozljiv — sebičan
 samun — pšenični kruh s kvasom
 sapa — para
 seja — sestra od muža, djevojka
 sibokl'(i)ca — djevojčica od 15—16 godina
 sila — mnogo
 sinda — laka djevojka, namiguša
 sipati — teško disati
 sisa — dojka
 skalaburati — obaviti posao na brzinu
 skolke — daske na kupusu u kaci
 skondrljati — sko tri jati se, nespretno pasti
 skorup — vrhnje na kuhanom mlijeku
 skošci — dio tare (kotačići na kojima vise niti za tkanje)
 skruž'(i)ti — napraviti dno bureta okruglim, privesti posao kraju
 slim'(i)ti — skinuti
 slota — nevrijeme, zima s vijavicom
 smandrljati — loše, na brzinu obaviti posao
 smjesovn'(i)ca — kruh od prosa i kukuruza
 smlata — budala
 smrsn'(u)ti — stegnuti omču
 soj kula — sova
 soš'(i)ce — postolje od kolaca iznad ognjišta na koje se vješa lonac za kuhanje
 srazati — uništiti
 srdašce — dio tare (cijev u čunku za namotavanje potke)
 stanje — zgrade u domaćinstvu
 stap — duguljasta posuda za pravljenje masla
 stativ — okvir tare za tkanje
 stelja — prostirka od slame ili bujadi za stoku
 stokiš — bakalar
 stož'(i)na — ukopano drva za slaganje slame ili sijena u stog
 stranjski — tuđi, nepoznat čovjek
 strići — šišati
 stroža — prostirka od perušine za ležanje
 strunja — konjska dlaka
 stu! — uzvik volu da se povuče nazad
 stubl'(i)na — šuplje deblo s vodom kraj izvora za napajanje stoke
 stukati — susresti se iznenada
 stupa — drvena naprava za odvajanje vlakana s rukoveti lana i konoplje
 subenast — sulud
 sučnjak — dio tare (naprava za namotavanje pređe ili pamuka s klupka ili vitla na cijevi čunka)
 sugrep — mjesto koje su izgrebli psi
 sumanut — sulud
 sunat'(i)ti — upropastiti, izvršiti samoubistvo
 surgati — odasipati pletenje
 surla — njuška
 sustrem'(i)na — krupan, nezgrapan čovjek

suznici — suvoznici, koji udružuju stočne zaprege
sveder — kratka vesta
svinjhati se — utjerivati štapovima valjkasti komadić drveta u
zemljanu rupu
svora — sječenica u kolima

S

šajati — čistiti, glancati
šar'(i)ti — razgrtati žar na ognjištu da drva bolje gore
šek — 'ugao zgrade od brvana
šerkovan — od sirka
šuškati — kradom se dogovarati

Š

šajba — dio prozorskog stakla; dio kola
šajer — sjenik
šalabazati — lutati
šamara — sjekirica
šandrljav — nespretan
šantel'(i)ja — breskva
šarage — dio kola
šaren'(i)ca — raznobojni domaći vuneni pokrivač
šarevina — raznobojno kupovno platno
šaulast — šašav
ščika — drveni klin kod cijepanja trupaca i zaglavljivanja alata
ščorlati — napasti
šeledati — krivudati
šerajzlj'(i)n — žarač
šerežani — austro-ugarski žandari
šervanj'(i)ti — hodati radi zagledanja djevojaka
šif — parobrod
šikati — pristajati
škap — drvena posuda s jednim dnom za vodu
škarić — kostur kola: prednji i zadnji škarić ili trap
škilja — mala petrolejska lampa bez cilindra
škleba — džepni nožić preklapač s drvenom koricom
škoda — šteta
škopa — ražena slama za pokrivanje kuća
škrab'(i)ca — drvena posudica iz koje curi žito među mlinsko kamenje
škriljak — šešir
škruta — drveni sanduk
škulja — rupica
šlagjerati — šlogirati
šlajsati — vući trupce na lancima
šlikav — razrok
šlingati — ukrašavati nošnju ručnim probadanjem rupica u platnu
i njihovim opšivom sa svilenim koncem
šloprak — klaonica, mrcinište, strvinište
šljaka — štap
šljakati — živjeti bez rada, provlačiti se

šljangav — šepav
 šmanj'(i)ti — omalovažavati, potcjenjivati
 šmukati — trgati s obje ruke voće s grana ili sjeme s konoplje
 šnjitati — praviti falde na suknji
 šoc — ljubavnik
 šoca — ljubavnica
 šos — suknja
 špan — predradnik
 sparati — štedjeti
 sparan — štedljiv
 špica — koštica, dio kotača
 špice — čipke
 špičnjak — veće svrdlo
 špijoda — ukras, nakit od raznobojnih glavica na iglama
 špital — bolnica
 špot — sram, stid
 šprikom — napunjeno u ravnini ruba posude
 štandar — oblo drvo kao pregrada između konja u staji
 štavanj — debela, čvrsta trava koja raste na jakoj zemlji
 Stentati — gubiti vrijeme
 šti! — uzvik volu za kretanje ka goniču
 štige — stepenice
 štikati — isto kao i *šlingati* samo šivaćom mašinom
 Stimati — poštivati
 štram'(i)ca — drvena šipka iznad peći za sušenje krpa i čarapa
 štrik — uže
 štrmlati — nerazgovjetno govoriti
 štrok — čaplja
 Stroncati — gladovati; konj nad praznim jaslama
 štuc'(i)n — vežena navlaka na ženskoj čarapi iznad gležnja
 šudl'(i)ti — donositi predmet kojim se igra u dječjoj igri (komadić drveta kod svinjkanja)
 šuk'(i)ca — veznica
 šumast — blesav
 šundrati — ubiti se, skloniti nešto, otuditi
 Sun j ka — njuška
 šup'(i)ti — lakše udariti po licu
 šuša — osoba do koje se malo drži
 Sušanj — suho lišće
 šuv — mjera dužine lakta
 švenjkati — skrenuti kola u stranu
 švarač'(i)ca — dio tare kojim se zateže vratilo

T

talambas — veselje, igra
 taman'(i)ti — uništavati
 tara — tkalački razboj
 tar'(i)ca — drvena naprava za savijanje štapova
 tavor'(i)ti — životariti
 tentati — navaljivati, navirati
 tepati — izgovarati riječi od milja
 terkija — kožna pantljika dužine oko 50 cm

terkijaši — opanci s terkijama za vezanje oko nogu
 terkijati — tući
 tetoš'(i)ti — maziti
 timar'(i)ti — njegovati stoku
 tja — daleko
 tolmak — tumač
 trajbati — raditi za malu korist
 traljati — nespretno hodati, vući noge za sobom
 trandati — nespretno gaziti u bašti ili po usjevima, praviti štetu
 trap — kostur kola: prednji i zadnji trap ili škarić
 tratur — lijevak
 trev'(i)ti — pogoditi
 trklj'(i)ce — štapovi uz grah i paradajze
 trl'(i)ca — drvena naprava za odvajanje pozdera iz povjesma lana
 trličati — odstranjivati pozder s povjesma; prati rublje trljušanjem između ruku
 trmljezgati — pričati bez smisla i potrebe
 trnap'(i)ti — doći iznenada
 trntati — navaljivati, nasrtati
 trnjka — košnica
 trnovača — rana šljiva sitnijeg okruglog ploda
 trož'(i)ca — raznobojni svileni konac — svilajac
 trublj'(i)n — loš glas; gungula, strka
 trudan — umoran
 trup'(i)na — dio kola
 tukati — susresti se
 tumarati — ići bez cilja tamo-amo
 tunjkati — govoriti sam za sebe
 turanj — povišeni dio zemljane peći u kome se nalazi rol
 turčinast — ljubičast
 tutlan — čovjek velike glave a male pameti
 tutoš'(i)ti — potajno se dogovarati; nešto skrivati

U

ubac'(i)ti se — sličiti nekom od roditelja ili rodbine
 ucjep'(i)na — čovjek sklon neradu i provlačenju
 ucmekati — ubiti
 ucrvolj'(i)ti se — dosadivati se
 učakn'(u)ti — doći do nečega preko reda
 udriskati se — dobiti proliv
 udzanac — uzrok, razlog
 ujam — ušur
 ukotroman'(i)ti — upropastiti
 uleći — umiriti se
 uljes'(i)ti — upljesniviti, ubuđati, usmrđiti
 umčati — iskoristiti priliku za bijeg
 umetn'(u)ti se — sličiti nekom od roditelja ili rodbine
 u počep — uništiti do kraja, potpuno
 uporanj — poprečna greda, drvo za podupiranje
 uris'(i)ti — predviđati, proricati sudbinu
 urvine — bregovito zemljište loše kvalitete
 usokol'(i)ti — odvažiti se

uspuntati — odgovoriti od nečega
 uš! — uzvik za tjeranje svinja od sebe
 ušlag — mokri oblog
 uštavor'(i)ti — usmrđiti
 uvati — nadati se
 uvor — krijesta
 uvrat — gornji dio njive na kome se okreće zaprega pri oranju
 uzglavn'(i)ca — jastuk; vrh njive koji se posebno doorava

v

vab'(i)ti — mamiti stoku ili živinu na jelo
 vagan — mjera od tri kabla ili 60 l
 vagjer — dio kola
 vajtina — vlaga
 vaktam'(i)ca — željeznička stanica
 vanjkuš — jastuk
 vanjkušn'(i)ca — jastučnica
 varen'(i)ka — mlijeko
 var'(i)ti — kuhati
 vatra — vrućina, temperatura
 vasovati — trebovati
 vatralj — štap za razgrtanje vatre
 vatrena boja — crveno-smeđa boja
 vela — vrsta
 verige — lanac na kome visi lonac iznad ognjišta
 vermati — uvažavati
 vertik — gotovo, završeno
 vertun — dio ženske nošnje, kecelja
 vesela boja — roze boja
 veža — predsoblje s ognjištem za kuhanje
 vintati — kočiti
 vinjkast — ljubičast
 vista, ha! — uzvik konju da kreće naprijed
 vit'(i)ca — burma
 vitlati — premotavati pređu; mahati štapom oko sebe
 vještac — krevet od pruća i kolaca
 vlačuk — tikva s dugini drškom za izvlačenje rakije ili vina iz bureta
 vletan — brz
 vodn'(i)ca — polica za posudu s vodom
 vojke — uzde
 vor'(i)ć — tvor
 vošlak — gusto mlade na mjestu posječene šume
 vošo — muško tele
 vrakan — deran, dječak
 vrakn'(u)ti — udariti
 vrancljiv — bolestan od spolnih bolesti
 vrat'(i)lo — dio tare (valjak za navijanje osnove)
 vruštik — doručak
 vršlok — sanduk za žito
 vunduš — posjed
 vunt — četvrt kilograma
 vurmen — sposoban, dobro građen čovjek

Z

zabrljati — zamazati blatom
 zabus'(i)ti — pokriti zemljom
 zadram'(i)ti — provući se
 zaglamast — bedast
 zaloga — komad kože za krpanje poderanog đona
 zamandal'(i)ti — zatvoriti vrata drvenom polugom
 zaperak — sitni, zakržljali plodovi na stabljici ili cimi
 zavidjeti — uzvratiti dobrotom
 zavoranj — drveni ili željezni klin u jarmu
 zavrik — zaprška
 zblan'(i)ti se — ošamutiti se
 zbrokati — materijalno propasti
 zera — malo
 zgran'(u)ti se — zaprepastiti se
 zijev — šupljina između niti na tari kroz koju se provlači čunak
 zoblj'(i)ka — zova
 zor — velika brzina

žab'(i)ca — mali novčanik za sitne novce
 žalan — jadan
 ždrokati — bokati, gutati bez žvakanja
 željdac — želudac
 žganjčar — lonac od troske za kuhanje žganaca
 žgar'(i)ca — jezgra
 žgoljav — mršav
 žila — korijen drveta
 žito — proso
 živinar — veterinar
 žlič'(i)ca — gornji dio stomaka
 žličnjak — mlin vodeničar s kolom na udubljene lopatice
 žlondra — tvrdo, žilavo meso od starih životinja
 žmare — čvarci
 žmukljari — škrtac, nezasitan
 žrvanj — ručni mlin
 žvicn'(u)ti — udariti šibom

DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SELA

Sjeniĉak se prostire na površini od 63 četvorna kilometra, od ĉega Gornji i Lasiński Sjeniĉak zauzimaju po 25, a Donji Sjeniĉak oko 13 km². Na ovom prostoru živjelo je 1971. godine 2658 stanovnika ili 42 žitelja po kvadratnom kilometru, što predstavlja slabu naseljenost ako se uzme tu obzir da je u isto vrijeme na jednom kvadratnom kilometru u SR Hrvatskoj živjelo 78, a u općini Karlovac ĉak 116 stanovnika ili 2,7 puta više.

Dok se broj stanovnika u selu u vremenu od 1768. do 1869. godine stalno uvećavao, da bi 1869. iznosio 118,7 posto više nego 1768. godine, dotle je u drugom periodu od približno stotinu godina, od 1869. do 1971, taj broj poĉeo opadati i na kraju ovog perioda 1971. bio manji za 623 žitelja nego 1869. godine ili za 19 posto.

Pad stanovništva između 1869. i 1971. godine bio je uslovljen velikim promjenama što su se u tom vremenu zbile, kao što su rasformiranje Vojne krajine i raspadanje krajiških kućnih zadruga, zatim prvi i drugi svjetski rat te velika poslijeratna migracija stanovništva iz sela u razvijena i bogatija područja zemlje.

Pa, i pored toga, Sjeniĉak je i sa sadašnjim brojem stanovnika i dalje, već više od dvjesta godina, još uvijek najveće seosko naselje na Kordunu i glinskom dijelu Banije.

Od 6296 hektara zemljišta kojim selo raspolaže, na oranice i vrtove dolazi svega 2284 ha ili 36 posto, dok ostale površine sačinjavaju šume (39 posto), pašnjaci (11 posto), livade (8 posto), neplodno zemljište (4 posto) i voćnjaci i vinogradi (2 posto).

Ovako male koliĉine obradivog zemljišta, uz nizak tehnološki nivo njegove obrade i nedostatak kvalitetne sjemenske robe, bili su sve do polovine šezdesetih godina ovog vijeka stalni uzroci siromaštvu sela. Sve do tada kukuruz i pšenica su se u znatnoj mjeri uvozili za prehranu stanovništva, a stoka je bila jedini proizvod koji se prodavao. Od tada ljudi su poĉeli poboljšavati kvalitetu zemljišta, najprije dodavanjem kamena vapnenca ili

*Kretanje stanovništva u Sjeniĉaku od 1699. do 1971. god.**

Stanovnika po selima	1899	1763	1800	1857	1869	1880	1890
D. Sjeniĉak				735	823	771	840
G. Sjeniĉak				1187	1249	1184	1393
L. Sjeniĉak				1042	1209	1106	1283
Svega	486	1500	2620	2924	3281	3061	3516

takozvane »šodre«, a kasnije i raznih umjetnih gnojiva uz istovremenu primjenu kvalitetnih sorti sjemena. Resultati su se brzo pokazali. Prinosi su rasli. Od ranijih 8 mtc pšenice i oko 11 mtc kukuruza po hektaru, prinosi ovih ratarskih kultura povećani su osamdesetih godina u prosjeku na 22 mtc pšenice i 28 mtc kukuruza. Obrada zemlje sve se više mehanizirala. Umjesto plugova, u obradi zemlje koristi se već sada više od 190 traktora, a potrošnja umjetnih gnojiva porasla je na preko 500 tona godišnje. Selo, ipak, ne proizvodi žitarice za tržište. Gotovo svi viškovi koriste se kao stoĉna hrana. Tako zemlja još uvijek sluŹi samo za podmirenje vlastitih potreba, što cijelom privređivanju daje naturalni karakter. Kako se upotrebom mehanizacije i umjetnih gnojiva zadovoljavajući prinosi postiŹu i na manjim površinama, u selu ostaju sve veće površine zemljišta neobrađene. Zbog toga je i ukupan katastarski prihod od zemljišta od oko 700.000.000 st. dinara, ili 1.000.000 st. dinara po domaćinstvu godišnje, ostao malen. Mali prihodi od zemlje, koji su do 1965. godine bili upola manji, kao i ograniĉene mogućnosti za organiziranje suvremenije poljoprivredne proizvodnje, usloveli su da samo u prvim poratnim godinama oko 570 Źitelja, preteŹno omladine, napusti selo i nastani se u razvijenijim krajevima zemlje, najvećim dijelom u Hrvatskoj, posebno u Karlovcu, zatim u Vojvodini, a manjim

* Izvori: 1699, Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb 1895, str. 291. 1763, 1800, Manojlo Grbić, *Karlovaĉko vladicaanstvo*, Karlovac 1891, str. 98—105. 1857—1961, *Stanovništvo 1857—1961*, Karlovac, Republiĉki zavod za statistiku SRH, Zagreb 1964. 1971, *Popis stanovništva i stanova 1971*, Karlovac, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1972.

1900	1910	1921	1931	1948	1953	1961	1971
867	854	797	925	692**	672	614	518
1434	1489	1457	1647	1229	1258	1197	1062
1367	1491	1377	1696	1073	1266	1191	1078
3668	3834	3631	4286	2994	3223	3002	2658

dijelom i u Srbiji, dok je oko 390 lica u vremenu od 1965. do 1971. potražilo bolju zaradu na privremenom radiu u inostranstvu, pretežno u SR Njemačkoj.

Iako su u selu ostali uglavnom stariji stanovnici, stočarstvu se i dalje poklanja pažnja. Preovladava govedo pincgavac i buša te domaća svinja. Konja je sve manje, a simentalsko govedo se još rijetko uzgaja zbog slabe krmne baze i oskudnih pašnjaka. Pored prodaje i rasploda, krave se sve više uzgajaju i za proizvodnju mlijeka koga se u selu otkupi oko 170.000 litara godišnje.

Voćarstvo je još uvijek zapušteno, iako postoje vrlo povoljni uslovi za njegov razvoj. Voće nitko ne otkupljuje, niti ga u blizoj okolini prerađuje. Kako ono služi samo za zadovoljavanje vlastitih potreba, svako domaćinstvo uzgaja za sebe sve one vrste voćaka koje mu trebaju. U voćnjacima preovladavaju šljive dobre kvalitete, koje se pečenjem pretvaraju u rakiju, a manjim dijelom u pekmez ili se suše. U vrijeme rodni godina u selu se proizvede dosta rakije, ali se ni ona se iznosi na tržište već se sva troši u domaćinstvima. Dosta značajan urod daju i jabuke, ali su one slabije kvalitete, pa se pretežno koriste kao hrana za svinje.

Mada je katastarski prihod od zemljišta malen, kupovna moć više od polovine domaćinstava je čak vrlo dobra, obzirom da u selo pristižu značajna sredstva od radnika na privremenom radu u inostranstvu i oko 1.000.000.000 st. dinara godišnje na ime boračkih mirovina, materijalne zaštite boraca NOR-a, invalidnina i novčanih pomoći žrtvama fašističkog terora, koje prima oko 480

U statističkim podacima krivo upisano 926 stanovnika.

lica. Novac se ulaže za izgradnju novih, modernih kuća, za kupovinu poljoprivrednih strojeva i mašina te razne tehničke robe za suvremene potrebe domaćinstava. Tako je selo krajem osamdesetih godina raspolagalo sa 190 traktora, više modernih vršalica, kosačica i drugih poljoprivrednih mašina, s oko 90 televizora, 230 radio-aparata itd. Porasla je kultura stanovanja, a i lična higijena stanovništva. Uslovi života postaju sve bolji, ali se iseljavanje omladine i dalje nastavlja. Za njih ovaj proces teče presporo u odnosu na druge razvijene krajeve. Zato je broj domaćinstava i članova u njima u stalnom opadanju. Samo u periodu od 1961. do 1971. godine broj domaćinstava smanjio se od 741 na 698, a broj domaćinstava sa samo jednim članom povećao od 67 na 88.

Domaćinstva prema broju članova 1961. i 1971. god.

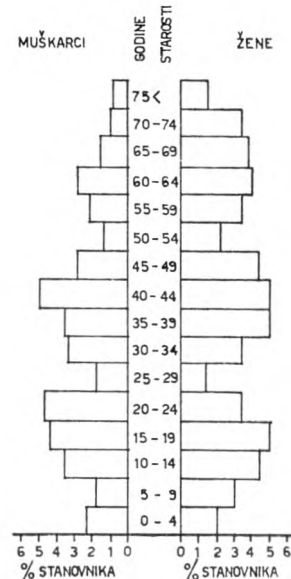
Selo	D. Sjeničak	G. Sjeničak	L. Sjeničak	Svega	
				1971.	1961.
Ukupno domaćinstava	139	267	292	698	741
Sa 1 članom	17	29	42	88	67
2	23	43	40	106	103
3	29	45	50	124	124
4	28	47	58	133	168
5	18	47	66	131	119
6	15	33	18	66	83
7	3	12	12	27	46
8 i više	6	11	6	23	17
Domaćinstva s radnicima na privr. radu u inostran.	45	102	101	248	1
Broj lica na privremenom radu	66	159	163	388	1

Sve do 1965. godine — do privredne reforme koja je ekstenzivno privređivanje zamijenila intenzivnim i inicirala pokretanje stanovništva i van granica zemlje — iz sela je na privremenom radu u inostranstvu bio svega jedan stanovnik, dok ih je tu vremenu od 1966. do 1971. godine otišlo 388 iz 248 domaćinstava.

Uporedo s tim i broj aktivnog stanovništva u selu je u stalnom padu. Dok je 1961. u selu živjelo 1680 stanovnika u dobi od 20 do 60 godina, deset godina kasnije taj broj se smanjio na 1430 ili 17,5 posto, dok se broj žitelja od 60 do 75 i više godina uvećao od 345 u 1961. na 504 u 1971. godini ili 32 posto. U istom postotku porastao je i broj uzdržavanog stanovništva, među kojim su se 1971. godine nalazile 324 žene i 120 muškaraca.

I natalitet je u stalnom opadanju, jer sve veći broj mladih napušta selo. Dok je još do 1961. godine u selu bilo 1212 stanovnika do 25 godina starosti, 1971. godine taj se broj smanjio na 942 ili za 23 posto, pri čemu se naročito umanjio broj djece do 15 godina od 831 na 473 ili za 43 posto

STANOVNIŠTVO PO STAROSTI I SPOLU 1971.
(SVEGA 2.658)

I odnos mladića i djevojaka u dobi od 20 do 25 godina je nepovoljan, jer su već 1971. godine na 124 mladića dolazile 92 djevojke, pa su neki od njih počeli radi ženidbe dovoditi djevojke iz Bosanske krajine. Ova pojava nije uvjetovana manjim priraštanjem ženske djece već većim odlivom djevojaka iz sela u gradove ili na privremeni rad u inostranstvo.

Kako raste standard stanovništva, u selu je sve više žitelja preko 65 godina starosti. Dok ih je 1961. godine bilo svega 175, taj broj se već 1971. povećao na 372 ili za 47 posto, od čega je žena bilo čak 225 ili 69 posto.

Težnja za boljim životom u razvijenim centrima zemlje uslovala je potp<uni obuhvat sve školske djece osmogodišnjim školovanjem. Dok je još 1961. godine niže razrede osnovne škole polazilo 85 posto djece u dobi od 7 do 11 godina ili 203 od 238 učenika, a više razrede 221 od 252 djece od 11 do 15 godina života ili 88 posto, dotle su 1971. godine punim osmogodišnjim školovanjem bila obuhvaćena gotovo sva djeca (99 posto), a 45 posto ih je nastavljalo daljnje školovanje u srednjim, višim i visokim školama.

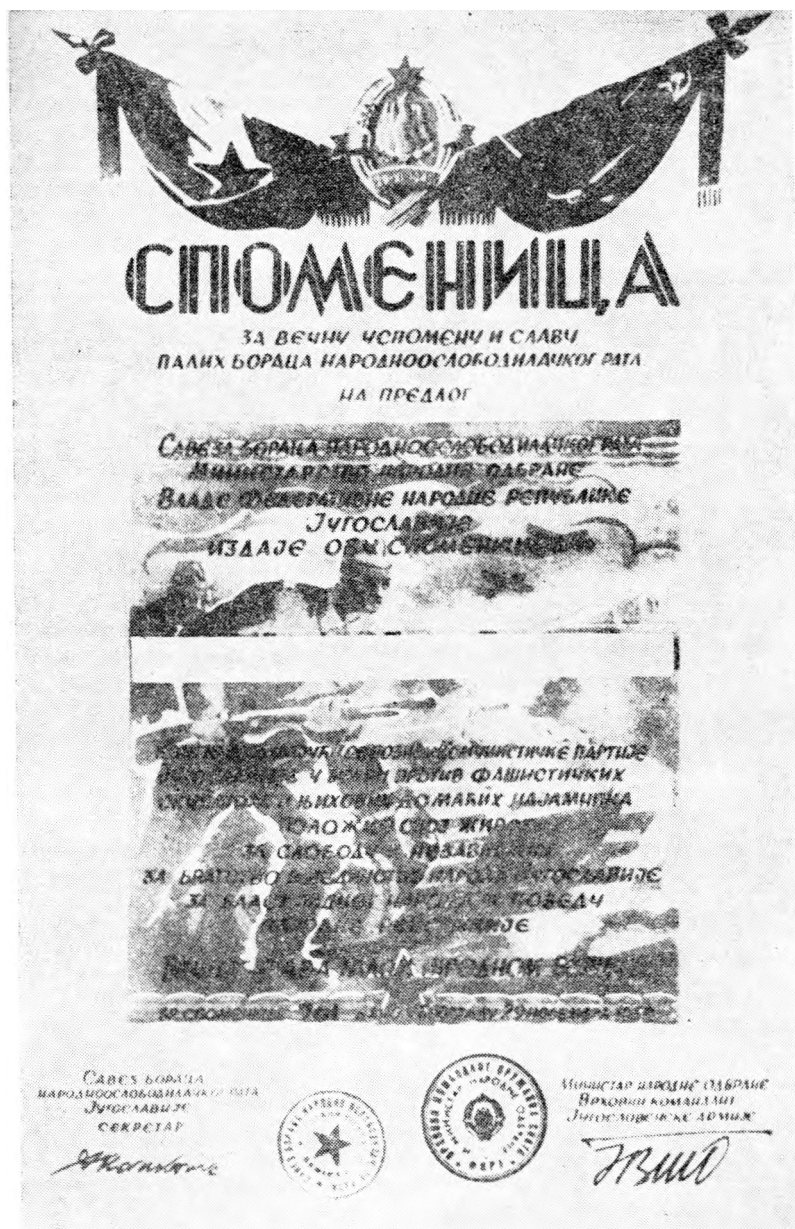
Prema statističkim podacima iz popisa stanovništva 1971. godine 1433 ili 54 posto stanovništva iznad 10 godina starosti imalo je završenu školu, dok je pismenog stanovništva bilo 1775 ili 74 posto.

Među 629 nepismenih bilo je 74 posto žitelja od 50 i više godina starosti, dok ih je u dobi od 10 do 19 godina bilo svega 1 posto, od 20 do 34 godine 3,5 posto, a od 34 do 50 godina znatno više — 21,5 posto.

Iako su se ekonomski i kulturni uslovi života u selu znatno poboljšali, težnja za boljim životom i višim standardom snažno je porasla među mladima koji u sve većem broju odlaze. Najveće kordunsko selo postaje tako iz godine u godinu sve manje. I u Sjeničak je došlo jedno brže vrijeme kad desetljeća preskaču stoljeća.

Stanovništvo iznad 10 god. po škol. spremi i pismenosti 1971. god.

Selo	D. Sjeniĉak			G. Sjeniĉak			L. Sjeniĉak			Ukupno		
	M	2	Svega	M	2	Svega	M	2	Svega	M	2	Svega
Stanovnika	215	267	482	434	504	938	451	533	984	1100	1304	2404
Pismeno	32	32	64	49	84	133	70	75	145	151	191	342
4. razr. osn. škole	132	99	231	284	151	435	248	179	427	664	429	1093
Osnovna škola	24	20	44	47	45	92	45	46	91	116	111	227
Škola za KV i VKV	10	—	10	25	4	29	19	8	27	54	12	66
Gimnazija	1	—	1	1	1	2	1	3	4	3	4	7
Sred. str. škole	2	3	5	9	1	10	6	7	13	17	11	28
Više škole	2	—	2	1	—	1	2	2	4	5	2	7
Visoke škole	—	—	—	1	—	1	3	1	4	4	1	5
Nepismeno	12	113	125	17	218	235	57	212	269	86	543	629
10—14 god.	—	—	—	1	—	1	4	—	4	5	—	5
15—19							1	1	2	1	1	2
20—34	—	4	4	—	7	7	3	8	11	3	19	22
35—49	2	19	21	1	54	55	8	50	58	11	126	137
50—64	1	35	36	7	84	91	23	72	95	31	191	222
65 i više	9	55	64	8	73	81	18	81	99	35	206	241

Spomenica porodicama palih boraca NOR-a.

Pali i umrli borci 1941 — 1945.

DONJI SJENIČAK

1. CABRAJA Sime GOJKO, 1925, stupio u NOV 1. 1. 1943, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 20. 10. 1944. kod Rakovice.
2. CABRAJA Gliše MILIĆ, 1909, stupio kao član KPJ u NOV augusta 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao komandir prateće čete 1. brigade 8. divizije 5. 6. 1944. kod Belaja u blizini Barilovića.
3. CABRAJA Mile PETAR, 1905, stupio kao član KPJ u NOV augusta 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 10. 8. 1943. kod Prijeboja u Lici.
4. CABRAJA Mile SIMO, 1924, objesili ga Nijemci juna 1942. kao sekretara Mjesnog komiteta SKOJ-a i aktivistu NOP-a u Pančevu.
5. GRUBJEŠIĆ Nikole MILIC, 1922, uhvatile ga ustaše kao člana SKOJ-a od 1940. i kandidata KPJ 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
6. GRUBJEŠIĆ Milića NIKOLA, 1894, uhvatile ga ustaše kao člana KPJ od 1940. god. 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru Beisfjordu u Norveškoj.
7. KATIC Stojana MILE, 1920, stupio u NOV 2. 3. 1942, poginuo kao vodnik u 2. brigadi 8. divizije 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice.
8. KATIC Milića SIMO, 1919, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao komandir čete i zamjenik komandanta bataljona 2. brigade 8. divizije 27. 3. 1945. na mostu u Bihaću.
9. LONČAR Dušana ĐURO, 1917, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Katić kosa«, zarobile ga ustaše kao borca 2. čete 4. bataljona 1. KPO 18. 4. 1942. u selu i ubile ljeti 1942. u logoru u Jasenovcu.
10. LONČAR Rade JOVAN, 1925, stupio u NOV 7. U. 1942, poginuo kao borac 13. proleterske brigade 1. 1. 1943. kod Krašića.
11. LONČAR Nikole MILE, 1892, uhvatile ga ustaše kao člana KPJ od 1941. god. 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
12. LONČAR Stojana MILE, 1923, stupio u NOV 1. 7. 1942, umro od tuberkuloze kao borac 1. brigade 8. divizije 9. 4. 1945. u selu.

13. LONČAR Dušana RADE, 1921, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Sjениčак«, poginuo kao borac 3. čete 4. bataljona 1. KPO 8. 3. 1942. u Banskome Kovačevcu.
14. LONČAR Jovana RADE, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu kao člana KPJ od 1940. i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
15. LONČAR Nikole VASO, 1927, stupio u NOV 9. 9. 1943, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 28. 3. 1945. kod Bihaća.
16. MANOJLOVIĆ Petra NIKOLA, 1897, poginuo kao rođuljaš 3. bataljona 1. KPO u jurišu na ustaše 1. 4. 1942. u Petrovoj gori.
17. MASLEK Rade LJUBANA, 1914, stupio u NOV 1. 1. 1942, poginuo kao delegat voda u 2. brigadi 8. divizije 20. 10. 1944. kod Drežnika.
18. MASLEK Marte LJUBICA, 1897, stupila u NOV novembra 1942, umrla od tifusa kao borac 7. divizije 1943. u Bosni.
19. MASLEK Đure MILE, 1897, stupio u NOV aprila 1942, poginuo kao borac 7. divizije juna 1943. na Sutjesci.
20. MASLEK Vasilja RADE, 1923, stupio u NOV 2. 1. 1942, poginuo kao vodnik u 2. brigadi 8. divizije 2. 1. 1945. kod Rakovice.
21. MASLEK Petra SIMO, 1916, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Sjениčак«, poginuo kao vodnik u 1. brigadi 8. divizije 16. 7. 1944. u Žumberku.
22. MIRIĆ Steve JANKO, 1914, stupio u NOV 20. 1. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 8. 11. 1944. kod Cazina.
23. MRKALJ Nikole DRAGAN, 1920, stupio u NOV 20. 1. 1942, poginuo kao bolničar u 1. brigadi 8. divizije 28. 4. 1944. kod Primišlja.
24. MRKALJ Stanka MANE, 1925, stupio u NOV 20. 3. 1943, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 20. 10. 1944. kod Drežnika.
25. MRKALJ Dmitra MILE, 1926, stupio u NOV 12. 8. 1943, poginuo kao vodnik u 1. brigadi 8. divizije 11. 2. 1945. kod Plitvica.
26. MRKALJ Sime MILIĆ, 1922, stupio u NOV 1. 7. 1942, poginuo kao komandir čete u 1. brigadi 8. divizije 19. 11. 1944. kod Drežnika.
27. PADEZANIN Marka TEODORA, 1889, uhvatile ga ustaše kao člana KPJ 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
28. ROKNIĆ Pavla RADE, 1908, stupio u NOV 1. 1. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 21. 11. 1943. u selu Gore kod Petrinje.
29. ROKNIĆ Vase SIMO, 1922, stupio u NOV 20. 1. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 2. 10. 1943. kod Oštarija.
30. ROKNIĆ Time VASO, 1911, pravnik, ubili ga Nijemci 19. septembra 1941. u Velikom Bečkereku kao predratnog komunistu, političkog radnika i diverzanta u Banatu.
31. RUDAN Petra DMITAR, 1923, stupio u NOV 1. 3. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 26. 9. 1944. kod Sunje.

32. RUDAN Marka MILOVAN, 1925, stupio u NOV 7. 3. 1942, promrzao kao borac 3. brigade 8. divizije 11. 1. 1943. kod Ličke Jesenice i nestao među ranjenicima u toku 5. neprijateljske ofenzive 1943. u Bosni.
33. RUDAN Maksima RADE, 1906, stupio u NOV 2. 4. 1942, ranjen kao borac 2. brigade 8. divizije 2. 10. 1943 kod Oštarija i umro u VPB u Zbjegu.
34. RUDAN Marka RADE, 1925, stupio u NOV 7. 11. 1942, poginuo kao borac 13. proleterske brigade 18. 10. 1943. u Žumberku.
35. RUDAN Stanka STOJAN, 1923, stupio u NOV 9. 12. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 12. 4. 1943. kod Otočca.
36. VUCINIC Rade NIKOLA, 1920, stupio u NOV 7. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 11. 2. 1945. kod Ličke Jesenice.

GORNJI SJENIČAK

1. BIJELIC Stevana ADAM, 1924, stupio u NOV 20. 1. 1943, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 14. 12. 1944. kod Drežnika.
2. BIJELIC Matije ĐURO, 1912, umro kao odbornik i član KP od tifusa 1943. u partizanskoj bolnici kraj sela Perne.
3. BIJELIC Jovana MILE, 1918, stupio u NOV 20. 2. 1942, umro kao borac 1. brigade 8. divizije od tifusa 29. 3. 1943. u VPB u Zbjegu.
4. BIJELIC Jovana MILOŠ, 1914, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Katić kosa«, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 1. 6. 1943. kod Ličke Jesenice.
5. BIJELIC Marije PAVAO, 1905, stupio u NOV januara 1942, poginuo kao borac 4. bataljona 1. KPO 18. 4. 1942. u selu.
6. BIJELIC Nikole PAVAO, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu kao člana KPJ od 1939. i predsjednika Općinskog NOO SjeniČak i ubile ljeti 1942. u logoru u Jasenovcu.
7. BIJELIC Stojana PAVAO, 1907, stupio u NOV septembra 1942, poginuo kao borac 7. divizije juna 1943. na Sutjesci.
8. BIJELIC Gligorije PETAR, 1901, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Katić kosa«, poginuo kao stražar prihvatnog logora za zarobljene ustaše 1. 6. 1945. u Cemernici.
9. BIJELIC Rade PETAR, 1908, stupio u NOV marta 1942, umro kao borac 4. bataljona 1. KPO od tuberkuloze pluća 19. 11. 1942. u selu.
10. BIJELIC Stevana STEVAN, 1916, stupio u NOV 10. 10. 1942, umro kao borac 2. brigade 8. divizije na bolovanju 5. 5. 1943. u selu.
11. CAREVIĆ Nikole RADE, 1918, stupio u NOV novembra 1941, zarobile ga ustaše kao borca 4. bataljona 1. KPO 18. 4. 1942. u selu i ubile u logoru u Jasenovcu.

12. JURIĆ Marka MILE, 1923, stupio kao član KPJ u NOV septembra 1941, u odred »Sjeničak«, poginuo kao komesar čete u 1. brigadi 8. divizije 30. 7. 1943. kod Globorničkog mosta.
13. JURIĆ Dmitra PETAR, 1911, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao predratni komunista i borac 4. bataljona 1. KPO 18. 4. 1942. u selu.
14. KAČAR Nikole DUŠAN, 1920, stupio u NOV 20. 1. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 11. 10. 1943. kod Josipdola.
15. KAJGANIĆ Nikole ĐURO, 1919, stupio u NOV novembra 1942, umro od tifusa kao borac 3. brigade 8. divizije 8. 1. 1944. u selu.
16. KAJGANIĆ Nikole MILE, 1916, stupio u NOV 20. 9. 1941, u odred »Štipan«, poginuo kao komesar čete u 1. brigadi 8. divizije 13. 1. 1944. kod Drežnika.
17. KAJGANIĆ Nikole RADE, 1905, stupio u NOV 1. 4. 1942, umro kao borac 1. brigade 8. divizije 30. 4. 1944. od tifusa u selu.
18. KLJAJIĆ Marka MILOŠ, 1916, stupio kao predratni član KPJ u NOV augusta 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao komandant 1. brigade 8. divizije 14. jula 1944. kod sela Kordića u Zumberku, narodni heroj.
19. KLJAJIĆ Rade PETAR, 1923, stupio u NOV 19. 8. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 1. 5. 1943. kod Gospića.
20. LINTA Vida MIKA, 1912, umrla od upale pluća 10. 11. 1941. u selu, radeći kao član KPJ na širenju ustanka.
21. LINTA Miloša MIRKO, 1924, stupio u NOV jula 1942, poginuo kao borac 4. crnogorske proleterske brigade augusta 1943. kod Maglaja u Bosni.
22. MANOJLOVIĆ Save DUŽAN, 1922, stupio u NOV 21. 3. 1942, poginuo kod borac 2. brigade 8. divizije 3. 3. 1944. kod Tobolića u Lici.
23. MANOJLOVIĆ Jovana ĐURO, 1919, stupio u NOV 20. 1. 1942, promrzao kao borac 3. brigade 8. divizije 12. 1. 1943. na položaju kod Ličke Jesenice i umro 1943. u VPB u Zbjegu.
24. MANOJLOVIĆ Marka MARKO, 1912, stupio u NOV 21. 3. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 3. 10. 1943. kod Oštarija.
25. MANOJLOVIĆ Miloša MILAN, 1922, stupio u NOV 1. 4. 1942, poginuo kao vodnik u 2. brigadi 8. divizije 15. 3. 1944. kod Plaškog.
26. MANOJLOVIĆ Ilije MILE, 1899, umro kao odbornik Seoskog NOO-a Gornji Sjeničak od tifusa 9. 6. 1944. u selu.
27. MANOJLOVIĆ Janka MILE, 1909, stupio u NOV 1. 3. 1944, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 17. 3. 1944. u Gojaku kod Ogulina.
28. MANOJLOVIĆ Jovana MILE, 1913, stupio u NOV augusta 1941, u odred »Katić kosa«, ranjen kao komandir čete u 3. brigadi 8. divizije 15. 3. 1944. kod Furjana i umro u VPB u Otočcu.

29. MANOJLOVIĆ Teodora MILE, 1916, stupio kao predratni član KPJ u NOP jula 1941. i poginuo kao predsjednik Kotarskog NOO-a Kirin — Sjeničak 20. 4. 1942. u Vojišnici kod Vojnića.
30. MANOJLOVIĆ Bože NIKOLA, 1909, stupio u NOV 20. 2. 1942, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 19. 3. 1943. kod Brloga u Lici.
31. MANOJLOVIĆ Janka NIKOLA, 1919, stupio u NOV aprila 1942, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 8. 7. 1943. kod Starog Sela kraj Topuskog.
32. MANOJLOVIĆ Nikole NIKOLA, 1916, stupio u NOV 20. 2. 1942, poginuo kao desetar u 2. brigadi 8. divizije 6. 2. 1943. na Drenovači u Lici.
33. MANOJLOVIĆ Ninka RADE, 1904, stupio u NOV augusta 1941, u odred »Katić kosa«, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 3. 11. 1942. kod Bihaća.
34. MANOJLOVIĆ Teodora RADE, 1927, stupio u NOV 5. 12. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 24. 9. 1943. kod Generalskog Stola.
35. MANOJLOVIĆ Đurđa SIMO, 1910, stupio u NOV 1. 4. 1942, zarobili ga Talijani kao borca 1. brigade 8. divizije 18. 3. 1943. kod Oštarija i ubili na nepoznatom mjestu.
36. MANOJLOVIĆ Bože STEVAN, 1907, stupio u NOV 20. 3. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 5. 4. 1944. na Popović Brdu kod Karlovca.
37. NIKOLIŠ Nikole MARKO, 1915, stupio kao član KPJ u NOV 20. 1. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 6. 9. 1942. u Kamanju kod Ozlja.
38. NIKOLIŠ Pavla MARKO, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu kao partizanskog kovača i puškara i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
39. NIKOLIŠ Nikole MILAN, 1921, stupio kao član KPJ u NOV novembra 1941. u odred »Katić kosa«, poginuo kao borac 4. bataljona 1. KPO 7. 7. 1942. kod Topuskog.
40. NIKOLIŠ Stevana MILE, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu kao člana KPJ od 1941. god. i aktivistu NOP-a i ubile ljeti iste godine u logoru u Jasenovcu.
41. NIKOLIŠ Stevana MILOŠ, 1899, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Katić kosa«, poginuo kao borac 4. bataljona 1. KPO 9. 4. 1942. kod Bučice.
42. NIKOLIŠ Miloša STEVAN, 1923, stupio kao skojevac u NOV augusta 1941, u odred »Sjeničak«, borac Žumberačko-pokupskog odreda, poginuo kao komesar 5. bataljona 13. proleterske brigade 25. 5. 1944. kod Mrkonjić-Grada.
43. OREŠCANIN Jovana TEODOR, 1907, poginuo kao borac NOV 9. 10. 1944. prilikom oslobođenja Beograda.
44. PELEŠ Marka BOŽO, 1911, stupio u NOV novembra 1941, u Štab 4. bataljona I KPO, ubile ga ustaše 2. 4. 1942. kao tajnika Općinskog NOO Sjeničak kod Topuskog.

45. PELEŠ Marka ĐURO, 1915. stupio u NOV septembra 1941, u odred »Debela kosa«, poginuo kao borac 4. bataljona I KPO 18. 4. 1942. na Jurinim brdima kraj sela.
46. ROKNIĆ Petra RADE, 1926, stupio u NOV 7. 11. 1942, poginuo kao borac 13. proleTERSke brigade 1. 1. 1943. kod Krašića.
47. ŠAŠIĆ Bože DANICA, 1922, tekstilna radnica, poginula kao član KPJ od 1941. i politički radnik u toku 4. neprijateljske ofanzive 1943. u Crnoj Gori.
48. ŠAŠIĆ Mile ŽARKO, 1924, stupio u NOV 10. 9. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 10. 3. 1943. kod Plaškog.
49. ŠPANOVIC Nikole STOJAN, 1909, stupio u NOV februara 1942, poginuo kao borac 2. brigade 7. divizije aprila 1943. u Bosni.
50. TEPŠIĆ Rade MILOŠ, 1913, stupio u NOV 2. 1. 1942, poginuo kao borac 4. bataljona I KPO 5. 1. 1942. u šumi Trepča kraj sela.
51. TEPŠIĆ Sime NIKOLA, 1915, stupio u NOV januara 1942, poginuo kao borac 4. bataljona I KPO 18. 4. 1942. u Kirinu.
52. TEPŠIĆ Janka SAVO, 1910, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Katić kosa«, poginuo kao delegat voda u 2. brigadi 8. divizije 11. 4. 1943. kod Cazina.
53. TEPŠIĆ Miloša SVETOZAR, 1925, stupio u NOV 18. 3. 1943, poginuo kao borac inženjerske jedinice 8. divizije 14. 7. 1944. kod Gornjih Dubrava.
54. TOMASEVIC Jandre NIKOLA, 1926, stupio u NOV 16. 8. 1942, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 15. 3. 1944. kod Plaškog.
55. TRKULJA Nikole SVETOZAR, 1922, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, zarobili ga Nijemci kao komandanta 1. bataljona Žumberačke brigade u selu Donjoj Kupčini 1. 2. 1945. i predali ustašama koje su ga strijeljale 15. 2. iste godine u Karlovcu.
56. VLAJNIC Petra ILIJA, 1914, stupio kao član KPJ u NOV septembra 1941. u odred »Katić kosa«, zarobile ga ustaše kao borca 4. bataljona I KPO 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
57. VLAJNIC Stojana RADE, 1925, stupio u NOV 7. 11. 1942, poginuo kao borac 13. proleTERSke brigade 1. 1. 1943. u Krašiću.

LASINJSKI SJENIČAK

1. BIŽIC Marka PAVAO, 1907, stupio u NOV 15. 1. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 23. 11. 1942. kod Topuskog.
2. BIZIC Danice RADE, 1921, stupio u NOV 9. 8. 1942, poginuo kao desetar u 1. brigadi 8. divizije 2. 1. 1943. kod Krašića.
3. BIZIC Marka STE VAN, 1907, stupio u NOV 12. 2. 1942, ranjen kao borac 1. brigade 8. divizije u 4. neprijateljskoj ofanzivi i nestao među ranjenicima u 5. ofanzivi juna 1943. na Sutjesci.

4. BJELOŠ Đure BRANKO, 1924, stupio u NOV 20. 3. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 15. 3. 1944. kod Plaškog.
5. BJELOŠ Jove ĐURO, 1910, stupio u NOV 2. 12. 1941, poginuo kao vodnik u 1. brigadi 8. divizije 5. 6. 1944. u Belaju kod Barilovića.
6. BJELOŠ Mile ĐURO, 1920, stupio u NOV 20. 3. 1942, poginuo kao borac terenskog voda 1. bataljona I KPO 20. 9. 1944. kod Rečice.
7. BJELOŠ Petra LJUBOMIR, 1920, stupio u NOV 20. 1. 1942, poginuo kao desetar u 1. brigadi 8. divizije 15. 3. 1944. kod Plaškog.
8. BJELOŠ Rade LJUBAN, 1923, stupio u NOV 20. 5. 1942, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 24. 1. 1943. u Mašvini kod Rakovice.
9. BJELOŠ Marka MILE, 1920, stupio u NOV 1. 12. 1941, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 7. 4. 1944. u Letincu kod Brinja.
10. BJELOŠ Nikole MILE, 1922, stupio u NOV 1. 8. 1941, poginuo kao vodnik u 1. brigadi 8. divizije 14. 7. 1944. u Žumberku.
11. BJELOŠ Matije MILIĆ, 1905, stupio u NOV 20. 1. 1943, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 18. 6. 1944. kod Rečice.
12. BJELOŠ Jove MIRKO, 1921, stupio u NOV 1. 10. 1941, poginuo kao oficir PPK bataljona u ljeto 1944. u selu.
13. BRATIĆ Rade BRANKO, 1906, stupio u NOV 20. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 4. 4. 1943. kod Brloga.
14. BRATIĆ Miče DUŠAN, 1926, stupio u NOV 20. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 12. 4. 1943. kod Otočca.
15. ČAKIĆ Stojana JAKOV, 1903, priženjen u Sjeničaku, stupio u NOV 10. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 23. 11. 1942. kod Topuskog.
16. CEKELIŠ Stevana ĐURO, 1918, stupio u NOV 9. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 23. 11. 1942. u Čemernici kod Topuskog.
17. CEKELIŠ Rade NIKOLA, 1907, stupio u NOV 1. 4. 1942, umro od posljedica ranjavanja kao borac 1. brigade 8. divizije 2. 4. 1945. u selu.
18. CEKELIŠ Nikole SAVA, 1906, stupio u NOV 19. 9. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije nesretnim slučajem 20. 4. 1944. za vrijeme odsustva u selu.
19. CEKELIŠ Mile STEVAN, 1918, stupio u NOV 8. 1. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 24. 10. 1942. kod Tušilovića.
20. DEJANOVIC Vuje BRANKO, 1920, stupio u NOV 7. 4. 1942, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 12. 1. 1943. kod Ličke Jesenice.
21. DRAGIĆ Mile ĐURO, 1921, stupio u NOV 9. 5. 1942, umro od tifusa kao borac 1. brigade 8. divizije 2. 8. 1944. u selu.
22. GIDAK Janka MILOŠ, 1920, stupio u NOV 20. 4. 1942, poginuo kao borac 1. bataljona KPO 16. 3. 1945. kod Cerovca kraj Karlovca.

23. JAJIĆ Sime NIKOLA, 1921, stupio u NOV 20. 4. 1942, umro od tifusa kao borac 1. brigade 8. divizije 11. 4. 1943. u selu.
24. JAJIĆ Nikole RADE, 1911, stupio u NOV 12. 3. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 17. 10. 1942. kod Perjasice.
25. JEKIĆ Stojana PETAR, 1918, stupio u NOV 1. 4. 1942, poginuo kao desetar u 1. brigadi 8. divizije 2. 1. 1943. kod Krašića.
26. JELAĆA Nikole MILE, 1922, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao borac 13. proleterske brigade decembra 1942. na Plješivici u Zumberku.
27. JURAS Stanka BOZO, 1904, obučarski radnik, član KPJ od 1942, poginuo kao vodnik u internacionalnom bataljonu »Georgij Dimitrov« u ljeto 1938. kod Morel ja na aragonskom frontu u Spaniji, boreći se na strani španske republikanske vojske.
28. JURAS Mile JOVAN, 1910, stupio u NOV 3. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 10. 8. 1943. kod Vaganca.
29. JURAS Milovana JOVAN, 1924, stupio u NOV 1. 5. 1943, poginuo kao borac 3. brigade 8. divizije 3. 10. 1943. kod Oštarija.
30. JURAS Mile PAVAO, 1924, stupio u NOV 1. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 4. 5. 1943. kod Gospića.
31. JURAS Milića STEVAN, 1907, stupio u NOV 20. 5. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 4. 5. 1943. kod Gospića.
32. KLJAJIĆ Miloša NIKOLA, 1924, stupio u NOV 25. 4. 1942, ranjen kao borac 2. brigade 8. divizije i umro 20. 12. 1943. u VPB u Petrovoj gori.
33. KRKLJUŠ Gligorije NIKOLA, 1909, stupio u NOV 7. 11. 1942, poginuo kao borac 13. proleterske brigade 1944. u Bosni.
34. MALIĆ Stanka ĐURO, 1914, stupio u NOV 20. 5. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 17. 4. 1945. kod Trebinja.
35. MASLEK Teodora DUŠAN, 1923, stupio u NOV 1. 4. 1942, umro od tifusa kao borac 3. brigade 8. divizije aprila 1943. u selu.
36. MASLEK Ljubana MILE, 1923, stupio u NOV 10. 1. 1942, zarobile ga ustaše kao borca 3. čete 4. bataljona 1. KPO 18. aprila 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
37. MASLEK Ljubana NIKOLA, 1919, stupio u NOV 1. 1. 1942, poginuo kao borac 4. bataljona 1. KPO oko 15. januara 1942. u selu.
38. MRKALJ Pavla MILE, 1908, stupio u NOV 7. 10. 1941, poginuo 12. 3. 1944. od neprijateljskog bombardiranja kao komandant mjesta u Lasinji.
39. MRKALJ Petra MILKAN, 1912, stupio u NOV 23. 7. 1941, poginuo kao predratni komunista i borac Kosmajskog partizanskog odreda decembra 1941. kod sela Manića u okolini Beograda.
40. MRKALJ Petra NIKOLA, 1923, stupio u NOV 20. 4. 1943, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 29. 11. 1944. kod Plaškog.

41. MRKALJ Rade PAVAO, 1906, stupio u NOV 1. 7. 1942, zarobili ga Nijemci kao borca 2. brigade 8. divizije 20. januara 1943. kod sela Klipino Brdo i ubili na nepoznatom mjestu.
42. MRKALJ Pavla STANKO, 1908, stupio u NOV 1. 7. 1942, zarobili ga Nijemci kao borca 1. brigade 8. divizije 20. januara 1943. kod sela Klipino Brdo i ubili na nepoznatom mjestu.
43. NAHOD Miloša NIKOLA, 1928, stupio u NOV 13. 3. 1944, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 30. 12. 1944. kod Babina Potoka.
44. NIKOLIŠ Mihaila DUŠAN, 1891, ubili ga Nijemci kao predratnog komunistu i aktivistu NOP-a 1941. u Beogradu.
45. PADEZANIN Stjepana DRAGAN, 1926, stupio u NOV 1. 10. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 14. 3. 1944. u Maloj Kapeli kod Plaškog.
46. PADEZANIN Jovana LJUBAN, 1924, stupio u NOV 7. 8. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 28. 9. 1943. kod Oštarija.
47. PADEZANIN Milića MILE, 1921, poginuo kao roguljaš 3. bataljona 1. KPO u jurišu na ustaše 1. 4. 1942. u Petrovoj gori.
48. PADEZANIN Jove NIKOLA, 1926, stupio u NOV 20. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 26. 2. 1945. kod Plaškog.
49. PADEZANIN Nikole PETAR, 1920, stupio u NOV 20. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 21. 7. 1943. nesretnim slučajem za vrijeme odsustva u selu.
50. PELEŠ Mile BRANKO, 1918, stupio kao član KPJ u NOV novembra 1941, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 9. novembra 1942. kod Cetingrada.
51. PRUGINIĆ Rade ĐURO, 1923, stupio u NOV 1. 7. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 22. 7. 1944. u Zumberku.
52. PRUGINIĆ Nikole GLIGORIJE, 1923, stupio u NOV 1. 7. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 3. 10. 1943. kod Oštarija.
53. PRUGINIĆ Marka PETAR, 1915, stupio u NOV 15. 8. 1941, u odred »Sjениčак«, poginuo kao borac 1. bataljona 1. KPO augusta 1942. kod Bučice.
54. PRUGINIĆ Marka RADE, 1920, stupio u NOV 18. 8. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 7. 1. 1944. kod Globorničkog mosta.
55. PRUGINIĆ Miloša VASO, 1923, stupio u NOV 7. 11. 1942, poginuo kao borac 13. proleterske brigade 9. 4. 1943. kod Stojdrage u Zumberku.
56. ROMCEVIC Petra NIKOLA, 1911, stupio u NOV 10. 1. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 14. 7. 1944. u Zumberku.
57. SUZIC Đure NIKOLA, 1923, stupio u NOV 1. 7. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 18. 11. 1943. kod Petrinje.
58. SUZIC Petra NIKOLA, 1923, stupio u NOV 1. 9. 1942, ranjen kao borac 1. brigade 8. divizije i umro 12. 4. 1944. u VPB u Petrovoj gori.
59. SUZIC Sime STEVO, 1904, stupio u NOV 10. 4. 1942, poginuo kao borac 1. brigade 8. divizije 9. 5. 1944. kod Prijeboja u Lici.

60. VUJCIC Jovana ĐURO, 1912, poginuo kao predratni komunista i član KK KPH Vrginmost od neprijateljskog aviona 2. 3. 1945. u blizini Crevarske strane kod Vrginmosta.
61. VUJCIC Vuje ĐURO, 1914, stupio u NOV 1. 7. 1942, umro od tifusa kao borac 1. brigade 8. divizije 29. 3. 1943. u VPB u Zbjegu.
62. VUJCIC Stanka LAZO, 1920, stupio u NOV 1. 12. 1941. u odred »Sjeničak«, poginuo kao borac 4. bataljona 1. KPO 7. 2. 1942. kod Lasinje.
63. VUJCIC Rade MILADIN, 1894, stupio u NOV 15. 1. 1942, a u jesen iste godine otpušten kao borac 1. bataljona 1. KPO radi bolesti i umro od tifusa 9. maja 1943. u selu.
64. VUJCIC Gligorije MILE, 1917, stupio u NOV 1. 6. 1942, poginuo kao borac 2. brigade 8. divizije 20. 3. 1943. kod Crne Vlasti u Lici.
65. VUJCIC Nikole RADE, 1904, stupio u NOV 17. 12. 1941, poginuo kao borac 3. čete 4. bataljona 1. KPO 28. 1. 1942. kod zaseoka Pruginići u selu.
66. VUJCIC Nikole RADE, 1922, stupio u NOV 7. 11. 1942, poginuo kao borac 13. proleterske brigade 5. 5. 1944. u Srbiji.

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

(Pregled sačinjen na osnovu popisa iz 1946, ankete 1950, podataka o pobijenim Sjeničarcima u logoru Beisfjord (njem. Bajsford, norv. Bejsfjor) u sjevernoj Norveškoj i provjera u selu. Uz sve to postoji mogućnost da je netko izostavljen, jer su podaci iz 1946. i 1950. godine bili nepotpuni)

DONJI SJENIČAK

1. BIJELIĆ Dušana DUŠAN, 1933, dijete, ubio se pronađenom avionskom bombom 9. 5. 1945. u selu.
2. BIJELIĆ Mile STANA, 1869, spalile je ustaše 2. 1. 1942. u kući u selu.
3. ĆABRAJA Jovana ANKA, 1894, ubile je ustaše krampom 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaku.
4. CABRAJA Mile DMITAR, 1917, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
5. CABRAJA Rade GLIGORIJE, 1889, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima. Umro na putu tokom ljeta iste godine u blizini logora u Beisfjordu u Norveškoj.
6. CABRAJA Jovana INDIJA, 1891, ubile je ustaše 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaku.
7. CABRAJA Petra INDIJA, 1902, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u selu.
8. ĆABRAJA Jovana MILE, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.

9. CABRAJA Rade MILE, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
10. ČABRAJA Rade MILE, 1923, poginuo od ustaške granate 18. 4. 1942. u selu.
11. CABRA JA Teodora MILE, 1886, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
12. CABRAJA Đurđa MILICA, 1896, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u susjednom selu Udbini.
13. ČABRAJA Mile MILIĆ, 1910, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
14. CABRAJA Mile MILOŠ, 1924, uhvatile ga ustaše 13. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
15. CABRAJA Nikole MILOŠ, 1921, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
16. ČABRAJA Mile NIKOLA, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i otpremile u logor u Njemačku gdje su ga Nijemci ubili 1943. godine.
17. ČABRAJA Teodora NIKOLA, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
18. ČABRAJA Mile PETAR, 1901, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
19. ČABRAJA Jovana RADE, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
20. ČABRAJA Mile RADE, 1910, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
21. ČABRAJA Mile SIMO, 1915, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
22. ČABRAJA Mile SIMO, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
23. CABRAJA Stevana SIMO, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
24. CABRAJA Marka STANA, 1877, ubile je ustaše 18. 4. 1942. u selu.
25. ČABRAJA Petra STOJ AN, 1903, ubile ga ustaše 18. 4. 1842. u selu.
26. ČABRAJA Rade VASO, 1927, dijete, ranile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i odvele u bolnicu u Karlovac i ubile.
27. DOKMANOVIĆ Nikole MILAN, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
28. DOKMANOVIĆ Stanka MILAN, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.

29. DOKMANOVIĆ Adama MILIC, 1901, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
30. DOKMANOVIĆ Petra RADE, 1877, ubile ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
31. DOKMANOVIĆ Adama VASO, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
32. ERDELJ Milica MILE, 1901, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
33. GRUBJESIĆ Nikole BRANKO, 1928, dijete, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
34. GRUBJESIC Marka MILIĆ, 1926, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
35. GRUBJESIĆ Marka MILOŠ, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u Karlovcu.
36. GRUBJESIC Nikole PAVAO, 1876, ubile ga ustaše krampom 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaju.
37. GRUBJESIĆ Ninka PAVAO, 1884, ubile ga ustaše krampom 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaju.
38. JURIĆ Milovana DUŠAN, 1900, zaklale ga ustaše 10. 1. 1942. u selu.
39. JURIC Sime MARKO, 1887, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
40. JURIC Pavla MILOŠ, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
41. JURIC Pavla PETAR, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
42. JURIC Miloša SAVO, 1930, dijete, poginuo od bombe neprijateljskog aviona 2. 10. 1942. u selu.
43. KATIĆ Rade IGNJATIJA, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
44. KATIĆ Vuje MILIĆ, 1907, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.
45. KATIC Ignjatije SIMO, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1842. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
46. LINTA Milica DUŠAN, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
47. LINTA Jovana MILIĆ, 1893, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
48. LINTA Jovana PETAR, 1911, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

49. LONČAR Mile ADAM, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
50. LONČAR Marka BOŽICA, 1881, zaklale je ustaše 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeniaku.
51. LONČAR Rade DRAGAN, 1921, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
52. LONČAR Marka DUŠAN, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
53. LONČAR Vuje DUŠAN, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu u ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
54. LONČAR Matije ILIJA, 1868, zaklale ga ustaše 19. 3. 1942. u selu.
55. LONČAR Nikole ILIJA, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
56. LONČAR Marka JOVAN, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
57. LONČAR Mile MARKO, 1879, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
58. JONCAR Petra MARTA, 1889, ubile je ustaše 19. 3. 1942. u selu.
59. LONČAR Mile MATIJA, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
60. LONČAR Dure MILE, 1870, ubile ga ustaše 3. 1. 1942. u selu.
61. LONČAR Jovana MILE, 1902, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
62. LONČAR Adama MILICA, 1902, ubile je ustaše 20. 5. 1942. na Turnju kod Karlovca, gdje je išla radi nabave soli.
63. LONČAR Stojana MILIC, 1890, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
64. LONČAR Teodora MILKA, 1912, ubile je ustaše 28. 4. 1943. na Turnju kod Karlovca, gdje je išla radi nabave soli.
65. LONČAR Ilije MILOŠ, 1902, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
66. LONČAR S. MILOŠ, 1901, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
67. LONČAR Jovana NIKOLA, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
68. LONČAR Jovana NIKOLA, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
69. LONČAR Jovana NIKOLA, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

70. LONČAR Marte NIKOLA, 1925, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
71. LONČAR Mile NIKOLA, 1870, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
72. LONČAR Stevana NIKOLA, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
73. LONČAR Mile RADE, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
74. LONČAR Nikole RADE, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
75. LONČAR Teodora RADE, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
76. LONČAR STANKO iz Tršca, 1876, ubile ga ustaše krampom 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaku.
77. LONČAR Maksima STOJAN, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
78. LONČAR Milica STOJAN, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
79. LONČAR Ilije VASILJ, 1890, zaklale ga ustaše 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaku.
80. LONČAR Maksima VASILJ, 1876, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
81. MANOJLOVIĆ Petra DUŠAN, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
82. MANOJLOVIĆ Milovana MARTA, 1887, ubile je ustaše 19. 3. 1942. u selu.
83. MANOJLOVIĆ Sime RADE, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
84. MANOJLOVIĆ Petra VASO, 1918, uhvatile ga i ubile ustaše 1942. u Zagrebu.
85. MASLEK Marte ANĐELIJA, 1879, ubile je ustaše 9. 1. 1942. u selu.
86. MASLEK Nikole ĐURO, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
87. MASLEK Pavla ĐURO, 1913, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
88. MASLEK Teodora ĐURO, 1884, spalile ga ustaše 5. 1. 1942. u kući Čabraja Sime u selu.

89. MASLEK Ilije INDIJA, 1862, spalile je ustaše 5. 1. 1942. u kući Lončar Dušana u selu.
90. MASLEK Rade JOVO, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
91. MASLEK Marka LJUBICA, 1896, uhvatile je ustaše i zaklale 1942. u Glini.
92. MASLEK Vuje MARKO, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
93. MASLEK Nikole MATIJA, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i sprovele na prisilni rad u Austriju, gdje je umro od teškog logorskog života 15. 3. 1943. u Beču.
94. MASLEK Milića MILE, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 20. 8. 1942. u logoru u Sitindorfu u Njemačkoj.
95. MASLEK Miloša MILE, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
96. MASLEK Miloša MILE, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
97. MASLEK Đure MILIĆ, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
98. MASLEK Nikole MILIC, 1868, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
99. MASLEK Rade MILOŠ, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
100. MASLEK Teodora MILOŠ, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
101. MASLEK Adama NIKOLA, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 1943. godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
102. MASLEK Rade NIKOLA, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
103. MASLEK S. NIKOLA, 1908, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
104. MASLEK Stojana PAVAO, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
105. MASLEK Đure RADE, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima. Umro iste godine na putu za logor u Beisfjordu u Norveškoj.

106. MASLEK Nikole RADE, 1884, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
107. MASLEK Pavla VASILJ, 1889, zaklale ga ustaše 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeničaju.
108. MRKALJ Marka DMITAR, 1918, ubile ga ustaše septembra 1942. kao soboslikara u Zagrebu.
109. MRKALJ Milića DMITAR, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga otpremili iste godine u logor Beisfjord u Norveškoj. Umro 18. 9. 1944. u logoru u Rotvolu (Rotvel).
110. MRKALJ Petra DUŠAN, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
111. MRKALJ Jovana ILIJA, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
112. MRKALJ Nikole MANE, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
113. MRKALJ Mile MARKO, 1894, ubile ga ustaše 23. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
114. MRKALJ Pavla MARKO, 1897, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
115. MRKALJ Josipa MARTA, 1865, spalile je ustaše 31. 12. 1941. u kući u selu.
116. MRKALJ Petra MILA, 1886, ubile je ustaše 9. 5. 1942. u Lasinji, gdje je išla tražiti soli.
117. MRKALJ Ilije MILE, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
118. MRKALJ Vasilja MILE, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
119. MRKALJ Vuje MILE, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
120. MRKALJ Save MILIC, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
121. MRKALJ Mile MILOŠ, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
122. MRKALJ Mile NIKOLA, 1916, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
123. MRKALJ Save NIKOLA, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
124. MRKALJ Nikole PAVAO, 1871, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.

125. **MRKALJ Stanka PETAR**, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
126. **MRKALJ Mile RADE**, 1917, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
127. **MRKALJ Stanka RADE**, 1937. dijete, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
128. **MRKALJ Mile STANKO**, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
129. **MRKALJ Mile VASO**, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
130. **PADEZANIN Marka JANKO**, 1872, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
131. **PADEZANIN Laze STANKO**, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
132. **ROKNIĆ ANĐELIJA**, 1873, ubile je ustaše 5. 1. 1942. u selu.
133. **ROKNIC Petra DMITAR**, 1880, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
134. **ROKNIĆ Vase DMITAR**, 1872, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
135. **ROKNIC Nikole DUŠAN**, 1937, dijete, ranile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i odvezle u bolnicu u Karlovac gdje je umro.
136. **ROKNIC Rade JANDRE**, 1886, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
137. **ROKNIĆ Koje MARIJA**, 1898, ubile je ustaše 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeniaku.
138. **ROKNIĆ Matije MARKO**, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
139. **ROKNIC Vasilja MARKO**, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
140. **ROKNIC Milica MATIJA**, 1875, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. u logoru u Jasenovcu.
141. **ROKNIĆ Jandre MILE**, 1925, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
142. **ROKNIC Stanka MILE**, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
143. **ROKNIC Adama MILIĆ**, 1901, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
144. **ROKNIC Marka MILIC**, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.

145. ROKNIĆ Matije MILIĆ, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
146. ROKNIĆ Milica MILIĆ, 1906, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
147. ROKNIĆ Stanka MILIĆ, 1911, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
148. ROKNIĆ Mile MILIJA, 1882, zaklale je ustaše 10. 1. 1942. u selu.
149. ROKNIĆ Rade MILOŠ, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
150. ROKNIĆ Vasilja MILOŠ, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
151. ROKNIĆ Marije MIRKO, 1933, dijete, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
152. ROKNIĆ Janka NIKOLA, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
153. ROKNIĆ Jove NIKOLA, 1880, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
154. ROKNIĆ Marte NIKOLA, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
155. ROKNIĆ Pavla NIKOLA, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
156. ROKNIĆ Jandre RADE, 1921, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
157. ROKNIĆ Time RADE, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
158. ROKNIĆ Petra SIMO, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
159. ROKNIĆ Milica STANKO, 1881, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.
160. ROKNIĆ Milovana STANKO, 1902, uhvatile ga ustaše 21. 11. 1941. u Karlovcu, kao radnika, i ubile 1942. u logoru u Jasenovcu.
161. ROKNIĆ Rade STANKO, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
162. ROKNIĆ Matije STEVAN, 1913, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

163. ROKNIC Petra TIMO, 1890, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
164. ROKNIC Adama VASILJ, 1905, uhvatile ga ustaše 13. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru Beisfjord u Norveškoj.
165. ROKNIC Pavla VASILJ, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. godine u logoru u Jasenovcu.
166. ROKNIC Marka VASO, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
167. RUDAN Milica ANĐELIJA, 1899, uhvatile je ustaše 14. 6. 1943. u selu Blatinici, zaklale je i bacile u rijeku Kupu.
168. RUDAN Stojana ANKA, 1926, ubile je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
169. RUDAN Stojana BOJANA, 1932, dijete, ranile je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori i prevezle na liječenje u bolnicu u Karlovac, gdje je nestala na nepoznat način.
170. RUDAN Milovana CEDO, dijete od 5 mjeseci, ubile ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
171. KUD Al T Stojana DMITAR, 1928, dijete, ubile ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
172. RUDAN Milovana ĐURO, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
173. RUDAN Ilije JOVO, 1C31, dijete, ranile ga ustaše 31. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori i prevezle u bolnicu u Karlovac, gdje je nestao na nepoznat način.
174. RUDAN Laze KATA, 1895, ubili je Nijemci u početku 4. neprijateljske ofanzive 23. 1. 1943. kod Veljuna.
175. RUDAN Mile KATA, 1902, spalile je ustaše bolesnu u kući 19. 3. 1942. u selu.
176. RUDAN Stojana LJUBAN, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
177. RUDAN Stevana MARKO, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. godine u logoru u Jasenovcu.
178. RUDAN Sime MARTA, 1897, ubile je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
179. RUDAN Milovana MILADIN, 1910, otišao u Beograd u proljeće 1941. godine i nestao na nepoznat način.
180. RUDAN Marka MILE, 1922, ubile ga ustaše 13. 5. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
181. RUDAN Sime MILE, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga otpremili u logor Aušvic, gdje je poginuo 1943. od bombardiranja savezničkih aviona.

182. RUDAN Stojana MILE, 1876, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
183. RUDAN Stojana MILE, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru Beisfjordu u Norveškoj.
184. RUDAN Stojana MILE, 1876, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
185. RUDAN Mile MILOVAN, 1911, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 1943. godine u logoru u Borgen u Norveškoj.
186. RUDAN Stojana MIRKO, 1936, dijete, ubile ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
187. RUDAN Ilije NIKOLA, 1940, dijete, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
188. RUDAN Gligorije PAVAO, 1884, zaklale ga ustaše 19. 3. 1942. u selu.
189. RUDAN Mile PETAR, 1923, ubile ga ustaše 19. 3. 1942. u Cvijanović Brdu.
190. RUDAN PETAR, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
191. RUDAN Stevana PETRA, 1907, ubile je ustaše 19. 3. 1942. u Skakavcu, gdje je išla u nabavu hrane i soli.
192. RUDAN RADAN, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
193. RUDAN Laze STOJAN, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
194. RUDAN Stanka STOJAN, 1830, zaklale ga ustaše 4. 1. 1942. kod crkve u selu.
195. SLIJEPWEVIC Adama TOMA, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
196. SKALJAC Đure KATA, 1872, zaklale je ustaše 2. 1. 1942. i bacile u vatru zapaljene kuće Bijelić Dušana u selu.
197. VLAJNIC Save ANDELIJA, 1886, ubile je ustaše 19. 3. 1942. u selu.
198. VLAJNIC Stojana PETAR, 1910, ubile ga ustaše 19. 3. 1942. u selu.

GORNJI SJENIČAK

1. BIJELIĆ Mile ANDELIJA, 1903, ubile je ustaše 14. 5. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.

2. BIJELIC Ignjatije BOŽICA, 1913, uhvatile je ustaše kao služavku u Pisarovini i ubile 8. 12. 1941. godine.
3. BIJELIC Vuje ĐURAĐ, 1887, uhvatile ga ustaše 14. 5. 1942. u Vojniću i ubile u logoru u Zemunu.
4. BIJELIC Marka ĐURO, 1910, zaklale ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
5. BIJELIC Mile ĐURO, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
6. BIJELIC Mile ĐURO, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
7. BIJELIC Mile ĐURO, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
8. BIJELIC Milića ĐURO, 1908, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Sitindorfu u Njemačkoj.
9. BIJELIC Nikole ĐURO, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
10. BIJELIC Pavla ĐURO, 1924, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 1942. godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
11. BIJELIC Teodora ĐURO, 1878, ubile ga ustaše 3. 1. 1942. u selu.
12. BIJELIC Jovana GLIGORIJA, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
13. BIJELIC Matije GLIGORIJA, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
14. BIJELIC Marka JELICA, 1857, ubile je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
15. BIJELIC Gligorija JOVAN, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
16. BIJELIO Nikole JOVAN, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 1943. godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
17. BIJELIC Rade JOVAN, 1924, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. godine u logoru u Jasenovcu.
18. BIJELIC Stojana JOVAN, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga otpremili u logor u Korgenu u Norveškoj, gdje je umro 26. 1. 1943. godine.
19. BIJELIC Vuje KATA, 1905, ubile je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
20. BIJELIC Gnjatije MARIJA, 1903, ubile je ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.

21. BIJELIĆ Petra MARIJA, 1875, zaklale je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
22. BIJELIĆ Jove MARKO, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
23. BIJELIĆ Mile MARKO, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
24. BIJELIĆ Jovana MARTA, 1875, ranile je ustaše 1. 4. 1942. u Petrovoj gori i nakon dva dana liječenja ubile u Karlovcu.
25. BIJELIĆ Gligorija MATIJA, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. u logoru u Jasenovcu.
26. BIJELIĆ Stojana MATIJA, 1889, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
27. BIJELIĆ MIKA, 1938, ubile je ustaše 18. 4. 1942. u selu.
28. BIJELIĆ Đure MILE, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
29. BIJELIĆ Đure MILE, 1927, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
30. BIJELIĆ Stojana MILE, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
31. BIJELIĆ Pavla MILIĆ, 1915, umro u logoru za ratne vojne zarobljenike 1944. u Njemačkoj.
32. BIJELIĆ Petra MILIĆ, 1904, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
33. BIJELIĆ Đure MILOŠ, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
34. BIJELIĆ Milovana MILOŠ, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
35. BIJELIĆ Pavla MILOŠ, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
36. BIJELIĆ Rade MILOŠ, 1888, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
37. BIJELIĆ Milovana MILOVAN, 1913, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
38. BIJELIĆ Jovana NIKOLA, 1914, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
39. BIJELIĆ Mile NIKOLA, 1897, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

40. BIJELIĆ Milica NIKOLA, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
41. BIJELIĆ Milovana NIKOLA, 1915, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
42. BIJELIĆ Pavla NIKOLA, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
43. BIJELIĆ Petra NIKOLA, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
44. BIJELIĆ Rade NIKOLA, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
45. BIJELIĆ Radovana NIKOLA, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
46. BIJELIĆ Jovana PAVAO, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
47. BIJELIĆ Milica PAVAO, 1908, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
48. BIJELIĆ Petra PAVAO, 1898, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. pored kuće Dušana Vlajnića u selu.
49. BIJELIĆ PETAR, 1908, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 5. 10. 1943. u logoru u Ilvingenu u Norveškoj.
50. BIJELIĆ Sime PETAR, 1888, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
51. BIJELIĆ Vuje PETAR, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
52. BIJELIĆ Adama RADE, 1917, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
53. BIJELIĆ Đure RADE, 1877, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
54. BIJELIĆ Mile RADE, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
55. BIJELIĆ Miloša RADE, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
58. BIJELIĆ Nikole RADE, 1923, uhvatile ga ustaše aprila 1941. u Slavoniji, gdje je išao bratu u posjetu, i ubile 15. 6. 1941. u logoru u Staroj Gradišci.

57. BIJELIĆ Petra RADE, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. uselu i predale Nijemcima koji su ga ubili 1944. godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
58. BIJELIĆ Save RADE, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. uselu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
59. BIJELIĆ Petra SAVA, 1892, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
60. BIJELIĆ Adama SIMO, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 14. 10. 1942. godine u logoru u Sitindorfu u Njemačkoj.
61. BIJELIĆ Dušana SIMO, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili 1943. godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
62. BIJELIĆ Pantelije SIMO, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
63. BIJELIĆ Petra SIMO, 1925, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
64. BIJELIĆ Petra STANA, 1880, ubile je ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
65. BIJELIĆ Gligorija STANKO, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
66. BIJELIĆ Adama STEVAN, 1901, ubile ga ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
67. BIJELIĆ Đure STEVAN, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
68. BIJELIĆ Gligorija STEVAN, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
69. BIJELIĆ Petra STOJAN, 1894, uhvatile ga ustaše 18., 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
70. BIJELIĆ Save STOJAN, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
71. BIJELIĆ Stanka STOJAN, 1921, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
72. BIJELIĆ Rade TEODOR, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
73. CAREVIĆ Laze ĐURO, 1888, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
74. CAREVIĆ Sime ĐURO, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.

75. CAREVIĆ Mile MARKO, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 19. 4. u Skakavcu.
76. CAREVIĆ Marka MILKA, 1936, dijete, ubile je ustaše 18. 4. 1942. u šumi Katić kosa, kraj sela.
77. CAREVIĆ Luke MILOVAN, 1877, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
78. CAREVIĆ Tome RADE, 1888, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
79. CAREVIĆ Jovana SAVA, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 19. 4. 1942. u Skakavcu.
80. CAREVIĆ Marka SOFIJA, 1924, ubile je ustaše 18. 4. 1942. u šumi Katić kosa, kraj sela.
81. CABRAJA Petra MILE iz Starce, 1924, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
82. DANČUO Milije JOVAN, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
83. DANČUO Sime JOVAN, 1879, zaklale ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.
84. DANČUO Petra MARKO, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
85. DANČUO Nikole MIĆO, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru Beisfjordu u Norveškoj.
86. DANČUO Petra MILE, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
87. DANČUO Nikole MILICA, 1884, ubile je ustaše 25. 5. 1942. u zbjegu u Skradu kod Krnjaka.
88. DANČUO Nikole MILIĆ, 1889, zaklale ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
89. DANČUO Jovana NIKOLA, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
90. DANČUO Stojana PETAR, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
91. DANČUO Miće RADE, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
92. DANČUO STANKO, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
93. DANČUO Jovana STEVAN, 1915, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

94. DANČUO Nikole STOJAN, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
95. DOBRIC Gaje MILE, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
96. ĐUKIC Petra MARIJA, 1892, ubile je ustaše 5. 10. 1942. u Pokuplju, gdje je išla u nabavu soli.
97. JURIĆ Rade BRANKO, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
98. JURIĆ Rade ĐURO, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
99. JURIĆ Jovana ILIJA, 1917, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
100. JURIĆ Adama JOVAN, 1915, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
101. JURIĆ Mile JOVAN, 1915, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
102. JURIĆ Rade JOVAN, 1906, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
103. JURIĆ Vasilja MARKO, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
104. JURIĆ Đure MILAN, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
105. JURIĆ Pavla MILIĆ, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
106. JURIĆ Rade MILKA, 1926, ubile je ustaše 15. 11. 1942. prilikom nabave soli u Brezovici.
107. JURIĆ Jandre MILOVAN MIĆO, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
108. JURIĆ Mile NIKOLA, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
109. JURIĆ Rade NIKOLA, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

110. JURIĆ Pavla PETAR, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
111. JURIĆ Rade PETAR, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
112. JURIĆ Marka RADE, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
113. JURIĆ Stamene STOJAN, 1900, uhvatile ga ustaše i ubile jula 1941. u Vrginmostu.
114. JURIĆ Mile VID, 1908, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
115. JURIĆ Rade VID, 1911, poginuo kao pekarski radnik 6. 4. 1941. prilikom bombardiranja Beograda.
116. KAJGANIĆ Mile MARKO, 1937, dijete, ubile ga ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
117. KAJGANIĆ RADE, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
118. KATIĆ Nikole ĐURO, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
119. KATIĆ Nikole MILE, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
120. KATIĆ Mile NIKOLA, 1889, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
121. KLJAJIĆ Mile DMITAP., 1923, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
122. KLJAJIĆ Mile DMITAR, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
123. KLJAJIĆ Mile JOVAN, 1888, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
124. KLJAJIĆ Milovana JOVAN, 1891, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
125. KLJAJIĆ Mile LAZO, 1896, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
126. KLJAJIĆ Marka LJUBAN, 1922, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
127. KLJAJIĆ MARIJA, 1886, ubile je ustaše 6. 1. 1942. u selu.
128. KLJAJIĆ Jovana MIĆO, 1923, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
129. KLJAJIĆ Dmitra MILE, 1890, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

130. KLJAJIĆ Đurđa MILE, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
131. KLJAJIĆ Đurđa MILE, 1904, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
132. KLJAJIĆ Jovana MILE, 1920, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
133. KLJAJIĆ Pavla MILE, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Korgenu u Norveškoj.
134. KLJAJIĆ Petra MILIĆ, 1902, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
135. KLJAJIĆ Matije MILOŠ, 1909, uhvatile ga ustaše 13. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
136. KLJAJIĆ Pavla MILOŠ, 1923, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
137. KLJAJIĆ Đurđa NIKOLA, 1907, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
138. KLJAJIĆ Dmitra PETAR, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
139. KLJAJIĆ Jovana PETAR, 1912, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
140. KLJAJIĆ Mile PETAR, 1923, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga otpremili u logor u Ejzandu (Ejzan) u Norveškoj, gdje je umro 19. 4. 1943. godine.
141. KLJAJIĆ Sime PETAR, 1924, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
142. KLJAJIĆ Mile VASO, 1902, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
143. LINTA Milovana DUŠAN, 1920, ranile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i otpremile u bolnicu u Karlovac, gdje su ga ubile 4. 5. 1942. godine.
144. LINTA Rade EVICA, 1929, dijete, ranile je ustaše 18. 4. 1942. u selu i otpremile u bolnicu u Karlovac, gdje je umrla u maju 1942. godine.
145. LINTA Milovana MILE, 1916, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
146. LINTA Milića MILKA, 1900, ubile je ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
147. LINTA Đure MILOŠ, 1904, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
148. LINTA Vide RADE, 1927, dijete, uhvatile ga ustaše 26. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori i ubile iste godine u Karlovcu.
149. LINTA Vuje RADE, 1895, poginuo od avionske bombe 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
150. LINTA Mile VID, 1879, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
151. LINTA Rade VUJO, 1894, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
152. LONČAR Sime MILOŠ, 1925, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

153. LONČAR Sime NIKOLA, 1925, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
154. MANOJLOVIĆ Vasilja ANA, 1860, ubile je ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
155. MANOJLOVIĆ Ilije BOŽICA, 1867, zaklale je ustaše 30. 1. 1942. kod sela Utinje.
156. MANOJLOVIĆ Đurđa DUŠAN, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
157. MANOJLOVIĆ Petra DUŠAN, 1911, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
158. MANOJLOVIĆ Marka JELICA, 1857, ubile je ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
159. MANOJLOVIĆ Đurđa JOVAN, 1880, zaklale ga ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
160. MANOJLOVIĆ Nikole LJUBICA, 1916, ubile je ustaše 23. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
161. MANOJLOVIĆ Stanka LJUBICA, 1889, ubile je ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
162. MANOJLOVIĆ Stanka MARIJA, 1918, spalile je ustaše 2. 1. 1942. bolesnu u kući.
163. MANOJLOVIĆ Laze MARKO, 1886, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
164. MANOJLOVIĆ Milića MARKO, 1924, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
165. MANOJLOVIĆ Petra MARKO, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
166. MANOJLOVIĆ Teodora MILAN, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
167. MANOJLOVIĆ Đurđa MILE, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
168. MANOJLOVIĆ Milovana MILE, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. godine u logoru u Jasenovcu.
- 16S MANOJLOVIĆ Nikole MILE, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
170. MANOJLOVIĆ Nikole MILE, 1922, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
171. MANOJLOVIĆ Petra MILE, 1917. uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

172. MANOJLOVIĆ Mile MILICA, 1918, ubile je ustaše 5. 4. 1942. kod Vojnića.
173. MANOJLOVIĆ Đurđa MILIC, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
174. MANOJLOVIĆ Rade MILKA, 1916, zaklale je ustaše 5. 4. 1942. kod Vojnića.
175. MANOJLOVIĆ Đurđa MILOVAN, 1911, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
176. MANOJLOVIĆ Marka MILOVAN, 1887, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
177. MANOJLOVIĆ Janka NIKOLA, 1901, zaklale ga ustaše 28. 12. 1941. u šumi Muljci, kraj sela.
178. MANOJLOVIĆ Nikole NIKOLA, 1889, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
179. MANOJLOVIĆ Rade NIKOLA, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
180. MANOJLOVIĆ NINKO, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
181. MANOJLOVIĆ S. PETAR, 1916, ubile ga ustaše 28. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
182. MANOJLOVIĆ Milica RADE, 1926, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
183. MANOJLOVIĆ Sime RADE, 1923, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
184. MANOJLOVIĆ Teodora STEVAN, 1881, zaklale ga ustaše 4. 1. 1942. u selu.
185. MANOJLOVIĆ Đurđa TEODOR, 1878, zaklale ga ustaše 6. 1. 1942. u selu.
186. MANOJLOVIĆ Marka TEODOR, 1904, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
187. MANOJLOVIĆ Miloša TEODOR, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
188. MANOJLOVIĆ Nikole TEODOR, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
189. MANOJLOVIĆ Petra TEODOR. 1889, ubile ga ustaše 5. 11. 1942. u Skakavcu.
190. MANOJLOVIĆ Petra TEODOR, 1891, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

191. MANOJLOVIĆ Vuje TEODOR, 1889, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
192. MANOJLOVIĆ Petra VASILJ, 1867, zaklale ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
193. MARINCIC Mile JOVAN, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
194. MARINCIC Jovana MILE, 1872, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
195. MARINCIC MILKA, 1914, uhvatile je ustaše u selu Prkosu kod roditelja 21. 12. 1941. i zaklale sutradan u šumi Brezje kod Lasinje.
196. NIKOLIŠ Matije ADAM, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
197. NIKOLIS Stojana ĐORĐE, 1896, ubile ga ustaše 11. 5. 1941. kao učitelja u Glini.
198. NIKOLIŠ Matije JANDRE, 1904, ubile ga ustaše kao kovača 18. 4. 1942. u Petrinji.
199. NIKOLIŠ Miloša JOVAN, 1925, uhvatile ga ustaše kao skojevca 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
200. NIKOLIŠ Miloša MARTA, 1941, dijete, ubile je ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
201. NIKOLIŠ Mihajla MATIJA, 1866, uhvatile ga i ubile ustaše 28. 12. 1941. kod Brnjavca, kraj Vrginmosta.
202. NIKOLIŠ Marka MIRKO, 1927, dijete, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
203. NIKOLIŠ Rade NIKOLA, 1935, dijete, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
204. NIKOLIŠ Marka PAVAO, 1875, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
205. NIKOLIŠ Pavla PETAR, 1910, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
206. NIKOLIŠ Đure RADE, 1922, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
207. NIKOLIŠ Matije RANKO, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
208. NIKOLIŠ Miloša STANA, 1941, dijete, ubile je ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
209. NIKOLIŠ Marka STANKO, 1928, dijete, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile 1943. u logoru u Jasenovcu.
210. OREŠCANIN Ilije BOŽICA, 1915, ubile je ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.

211. ORESCANIN Vase ĐURO, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
212. ORESCANIN Marka ILIJA, 1882, ubile ga ustaše 2-5. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
213. ORESCANIN Ilije MANE, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
214. ORESCANIN Mile MILAN, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
215. ORESCANIN Teodora MILE, 1938, dijete, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
216. ORESCANIN MILKA, 1870, ubile je ustaše 4. 1. 1942. u selu.
217. ORESCANIN Stevana STE VAN, 1894, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
218. ORESCANIN Jovana TEODOR, 1907, ubile ga ustaše 1941. prilikom povratka kući iz zarade u Slavonskom Brodu.
219. PELES Mile DUŠAN, 1908, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
220. PELES Stojana MAKSIM, 1882, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
221. PELES Alekse MILE, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
222. PELES Dmitra MILE, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
223. PELES Mile MILE, 1920, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
224. PELEŠ Milića MILE, 1907, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
225. PELEŠ Vasilja MILE, 1878, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
226. PELEŠ Alekse MILICA, 1899, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u selu.
227. PELEŠ Milića MILICA, 1904, odvele je ustaše u proljeće 1942. i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
228. PELEŠ Rade NIKOLA, 1920, uhvatile ga ustaše u Vrginmostu i ubile 29. 7. 1941. u Ivanović jarku, kod Krnjaka.
229. PELEŠ Janka PETAR, 1893, uhvatile ga ustaše kao strojovođu u Karlovcu juna 1941. i ubile nakon nekoliko dana u logoru u Jadovnom kod Gospića.
230. PRUGINIC Mile MARKO, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.

231. ROKNIC Rade NIKOLA, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
232. ROKNIC Rade STANKO, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
233. ROKNIC Rade VASO, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
234. RUDAN Đurđa ADAM, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
235. RUDAN Milovana MILADIN, 1902, ubili ga Nijemci kao radnika u Srijemu 10. 8. 1941. godine.
236. RUDAN Stojana MILE, 1876, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
237. RUDAN Adama MILORAD, 1923, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. kod Cabrajskog mlina u Starti, u selu.
238. RUDAN Đure MILOVAN, 1882, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. kod Cabrajskog mlina u Starči, u selu.
239. STOJAKOVIC Petra SARA, 1880, ubile je ustaše 12. 3. 1942. u selu Pješćanica kraj Vrginmosta.
240. SASIC Damjana JOKA, 1870, ubile je i spalile ustaše u zbjegu 14. 5. 1942. u selu Radonja ispod Petrove gore.
241. ŠAŠIĆ Marka MILE, 1879, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
242. ŠAŠIĆ Pavla MILE, 1918, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
243. ŠAŠIĆ Vasilja MILE, 1914, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
244. ŠAŠIĆ Stevana MILOŠ, 1919, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
245. ŠAŠIĆ Marka PETAR, 1909, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
246. ŠAŠIĆ Vasilja PETAR, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
247. ŠAŠIĆ Vasilja RADE, 1900, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
248. ŠAŠIĆ Stanka RADE, 1905, ubile ga ustaše 10. 1. 1942. u Banskoj Šelnici.
249. SAŠIC Anđe SIMO, 1872, zaklale ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.

250. SASIC Janka STE VAN, 1883, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Ejzandu (Ejzan) u Norveškoj.
251. TEPŠIĆ Vase ANICA, 1873, ubile je ustaše 18. 4. 1942. u selu.
252. TEPŠIĆ Vase ĐURO, 1887, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
253. TEPŠIĆ Adama MARIJA, 1941, dijete, ubile je ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
254. TEPŠIĆ Rade PETAR, 1924, uhvatile ga ustaše kao učenika zanatske škole 1941. u Karlovcu i ubile na nepoznatom mjestu.
255. TEPŠIĆ Marka TEODOR, 1895, uhvatile ga ustaše 1. 8. 1941. u Vrginmostu na pokrstu i ubile noću između 2. i 3. 8. 1941. u glinskoj crkvi.
256. TOMASEVIĆ Marka SAVA, 1924, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
257. VLAJNIC Vasilja ĐURAĐ, 1872, zaklale ga ustaše 4. 1. 1942. u selu.
258. VLAJNIC Janka ĐURO, 1916, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
259. VLAJNIC Đurđa JANKO, 1882, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
260. VLAJNIC Nikole JOVAN, 1902, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
261. VLAJNIC Stojana MATIJA, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
262. VLAJNIC Janka MILE, 1895, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
263. VLAJNIĆ Jovana MILE, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
264. VLAJNIC Marka MILIĆ, 1905, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
265. VLAJNIC Vasilja MILIĆ, 1878, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
266. VLAJNIĆ Damjana MILOŠ, 1898, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
267. VLAJNIC Jovana MILOŠ, 1902, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
268. VLAJNIC Ninka MILOŠ, 1921, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.

269. VLAJNIC Damjana MILOVAN, 1875, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
270. VLAJNIC Đure MIRKO, 1942, dijete, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
271. VLAJNIC Jovana NIKOLA, 1906, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
272. VLAJNIC Sime NIKOLA, 1898, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i zaklale iste godine u logoru u Jasenovcu.
273. VLAJNIC Đurđa NINKO, 1901, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
274. VLAJNIC Janka RADE, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
275. VLAJNIC Milovana RADE, 1889, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
276. VLAJNIC Marka SIMO, 1907, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
277. VLAJNIC Miloša SIMO, 1916, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
278. VLAJNIC Ilije STEFANIJA, 1880, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u selu.
279. VLAJNIC Miloša STEVAN, 1922, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
280. VLAJNIC Jovana STOJAN, 1892, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
281. VLAJNIC Marka TEODOR, 1901, zaklale ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
282. VUCINIC Jovana MILOŠ, 1887, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.

LASINJSKI SJENIČAK

1. BIZIC Stanka DANICA, 1919, ubile je ustaše 30. 12. 1941. u selu Banskome Kovačevcu.
2. BIZIC Jovana JELICA, 1875, spalile je ustaše bolesnu 5. 1. 1942. u kući.
3. BIZIC Jove JOVAN, 1884, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
4. BIZIC Save RADE, 1901, ubile ga ustaše 1. 1. 1942. u selu.
5. BJELOS DANICA, 1898, ubile je ustaše 5. 1. 1942. u selu.
6. BJELOS Vase DUŠAN, 1926, uhvatile ga ustaše kao slugana 18. 4. 1942. u Šišljaviću i ubile iste godine u logoru u Staroj Gradišci.

7. BJELOŠ Radovana ĐURO, 1934, dijete, uhvatile ga ustaše kao slugana u Donjoj Kupčini i ubile 30. 9. 1942. u Zagrebu.
8. BJELOŠ Đure LJUBICA, 1912, uhvatile je ustaše 3. 4. 1943. u Šišljaviću i utopile u Kupi kod Banskog Kovačevca.
9. BJELOŠ Gligorija MARIJA, 1877, zaklale je ustaše 19. 3. 1942. u šumi Kremešnici kraj sela.
10. BJELOŠ Stanka MATIJA, 1882, zaklale ga ustaše 19. 3. 1942. u šumi Kremešnici kraj sela.
11. BJELOŠ Marka MILE, 1916, ubile ga ustaše 5.1 . 1942. u selu.
12. BJELOŠ Nikole MILICA, 1871, ubile je ustaše 30. 12. 1941. u selu.
13. BJELOŠ Rade MILICA, 1859, ubile je i spalile ustaše 30. 12. 1941. u kući u selu.
14. BJELOŠ Jovana MILIĆ, 1900, ubile ga ustaše kao pekara 7. 9. 1941. u Karlovcu.
15. BJELOŠ Nikole PETAR, 1928, dijete, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
16. BJELOŠ Gligorija STANKO, 1893, ubile ga ustaše 1942. u Grabovcu kraj Gline.
17. BRATIĆ Jovana ANĐELIJA, 1838, ubile je i spalile ustaše 1. 1. 1942. u selu.
18. BRATIĆ Đure BOZO, 1925, ubile ga ustaše 11. 11. 1941. u selu Ribari kraj Kupe.
19. BRATIĆ Đure DANICA, 1940, dijete, ubile je ustaše 22. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
20. BRATIĆ Jovana GAJO, 1860, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.
21. BRATIĆ Rade JOVAN, 1909, ubile ga ustaše 9. 1. 1942. u Banskom Kovačevcu.
22. BRATIĆ Rade MILOŠ, 1903, ubile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu.
23. BRATIĆ Vasilja MILOŠ, 1912, ubile ga ustaše 1. 1. 1942. u selu.
24. BRATIĆ Đure NIKOLA, 1919, ubile ga ustaše 9. 6. 1943. u Rečici.
25. BRATIĆ Todora RADE, 1877, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
26. BRATIĆ Tome RADE, 1893, ubile ga ustaše 9. 1. 1942. u šumi Muljci kraj sela.
27. BRATIĆ Jovana TANASIJA, 1859, ubile ga ustaše 3. 1. 1942. u selu.
28. CAREVIĆ Ljubana VASO, 1913, ubile ga ustaše 15. 1. 1942. u selu.
29. ČEKELIŠ Nikole JELICA, 1923, uhvatile je ustaše u selu i ubile 5. 1. 1942. kod Banskog Kovačevca.
30. CEKELIŠ Jovana MILA, 1895, ubile je ustaše 31. 12. 1941. u selu.

31. CEKELIS Stanka MILE, 1897, uhvatile ga ustaše 14. 5. 1942. u Vojniću i ubile iste godine u logoru u Zemunu.
32. CEKELIS Stevana MILE, 1901, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
33. CEKELIS Laze NIKOLA, 1892, ubile ga ustaše 19. 11. 1942. u selu.
34. CEKELIS Rade NIKOLA, 1920, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. kao slugana u Koritinji kod Rečice.
35. CEKELIS Mile RADE, 1926, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
36. CEKELIS Mile STANKO, 1921, ubile ga ustaše 1. 1. 1942. kao slugana u Lipju kod Skakavca.
37. DEJANOVIĆ Save SIMO, 1893, ubili ga Talijani 16. 12. 1941. u šumi Kremešnici kraj sela.
38. GIDAK Jovana MILICA, 1900, uhvatile je ustaše 14. 6. 1943. u selu Blatnici, zaklale je i bacile u rijeku Kupu.
39. GVOJIC Josipa ĐURO, 1927, ubile ga ustaše 2. 6. 1943. u selu.
40. GVOJIC Sime JOSIP, 1891, uhvatile ga ustaše 5. 5. 1941. u selu i ubile u logoru u Jadovnom kod Gospića.
41. GVOJIC Sime MILKA, 1888, ubile je ustaše juna 1943. kao duševnu bolesnicu u Vrapču, Zagreb.
42. JAJIC Stanka SIMO, 1897, zaklale ga ustaše 1. 10. 1943. u selu.
43. JEKIC Nikole ĐURO, 1917, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
44. JEKIC Vasilja ĐURO, 1900, zaklale ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.
45. JEKIC Jovana PETRA, 1871, zaklale je ustaše 28. 12. 1941. u selu.
46. JEKIC Nikole RADE, 1919, ubile ga ustaše 1942. u Lici.
47. JEKIC Vase UROS, 1901, zaklale ga ustaše 7. 1. 1942. u selu.
48. JURAS Pane BOŽICA, 1880, ubile je i spalile ustaše 1. 1. 1942. u selu.
49. JURAS Marka DANICA, 1903, ubile je ustaše 23. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
50. JURAS Nikole DRAGAN, 1913, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
51. JURAS Nikole ĐURO, 1903, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
52. JURAS Nikole JOVO, 1928, poginuo 9. 5. 1945. u selu od eksplozije pronađene ustaške bombe.
53. JURAS Nikole LAZO, 1917, uhvatile ga ustaše 21. 11. 1941. u Karlovcu i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.

54. JURAS Nikole LJUBAN, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
55. JURAS Mile LJUBICA, 1895, zaklale je ustaše, 8. 12. 1943. u dvorištu.
56. JURAS Marka MILA, 1856, ubile je i spalile ustaše 3. 1. 1942. u selu.
57. JURAS Marka MILIĆ, 1894, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
58. JURAS Đure NIKOLA, 1891, ubile ga ustaše 31. 12. 1941. u Jastrebarskom.
59. JURAS Petra NIKOLA, 1881, spalile ga ustaše 3. 1. 1942. u štali.
60. JURAS Pavla PETAR, 1899, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i ubile iste godine u logoru u Staroj Gradišci.
61. KARTALIJA Marka DANICA, 1903, ubile je ustaše 23. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
62. KARTALIJA Mile MILADIN, 1910, ubile ga ustaše kao duševnog bolesnika u oktobru 1942. u bolnici u Vrapču, Zagreb.
63. KARTALIJA Mile MILICA, 1914, ubile je ustaše kao duševnu bolesnicu 1941. u bolnici u Vrapču, Zagreb.
64. KARTALIJA Rade MILICA, 1899, ubile je ustaše 17. 1. 1944. u selu.
65. KRKLJUS Mile ILIJA, 1886, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima. Umro u ljeto iste godine na putu za logor u Beisfjordu u Norveškoj.
66. KRKLJUS Mile JOVAN, 1925, uhvatile ga ustaše 20. 12. 1941. kao slugana u Koritinji i ubile 1942. u logoru u Jasenovcu.
67. KRKLJUS Marka MILE, 1911, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
68. KRKLJUS Mile NIKOLA, 1925, uhvatile ga ustaše kao slugana u Koritinji 10. 1. 1942. i ubile iste godine u logoru u Staroj Gradišci.
69. KRKLJUS Mile NIKOLA, 1896, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. u selu i predale Nijemcima koji su ga ubili iste godine u logoru u Beisfjordu u Norveškoj.
70. MALIĆ Stanka INDIJA, 1927, dijete, ubile je i spalile ustaše 30. 12. 1941. u selu.
71. MALIĆ Stanka MILE, 1919, poginuo kao ratni vojni zarobljenik 1944. u Njemačkoj prilikom napada engleskih aviona.
72. MASLEK Mile BOGDAN, 1923, uhvatile ga ustaše kao slugana u Vukmaniću i ubile 28. 4. 1942. u Skakavcu.
73. MASLEK Milice MILE, 1913, ubile ga ustaše aprila 1943. u Novskoj.

74. MRKALJ Petra ĐURO, 1896, uhvatile ga ustaše u Donjoj Kupčini prilikom sakupljanja hrane i ubile 8. 4. 1942. u Karlovcu.
75. MRKALJ Petra ĐURO, 1912, ubili ga Nijemci kao ratnog vojnog zarobljenika 1945. u logoru u Njemačkoj.
76. MRKALJ Petra MARTA, 1865, ubile je i spalile ustaše 5. 1. 1942. u kući kćerke Rudan Milije u selu.
77. MRKALJ Sime MARTA, 1876, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u selu.
78. MRKALJ Mile MILICA, 1922, ubile je ustaše 6. 1. 1942. u selu.
79. MRKALJ Pavla MILICA, 1885, ubile je ustaše 1. 1. 1942. u selu.
80. MRKALJ Petra MILKA, 1922, krojačica, ubili je Nijemci 1943. u Beogradu.
81. MRKALJ Jovana PAVAO, 1884, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. kod Banskog Kovačevca.
82. MRKALJ Đure PETAR, 1893, zaklale ga ustaše 10. 5. 1942. u logoru »Danica« u Koprivnici.
83. MRKALJ Pavla SIMO, 1880, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. u Skakavcu.
84. MRKALJ Mile STANA, 1895, uhvatile je ustaše 14. 6. 1943. u selu Blatnici, zaklale je i bacile u rijeku Kupu.
85. NAHOD Rade DUŠAN, 1941, dijete, zaklale ga ustaše 1. 1. 1942. u selu.
86. NAHOD Rade NIKOLA, 1882, uhvatile ga ustaše 30. 6. 1942. u Donjoj Kupčini i ubile iste godine u logoru u Jasenovcu.
87. PADEŽANIN Milana JELENA, 1895, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u selu.
88. PADEŽANIN Rade INDIJA, 1920, uhvatile je ustaše 28. 12. 1941. i otpremile na rad u Njemačku, gdje su je Nijemci ubili 1942. godine.
89. PADEŽANIN Đure KATA, 1880, ubile je i spalile ustaše 6. 1. 1942. u selu.
90. PADEŽANIN Pavla KATA, 1876, ubile i spalile ustaše 4. 1. 1942. u selu.
91. PADEŽANIN Đure LAZO, 1900, ubile ga ustaše 15. 4. 1941. u selu Kablaru kao povratnika iz starojugoslavenske vojske. 1941. kao slugana u selu Ribarima.
92. PADEŽANIN Save MARTA, 1876, ubile je ustaše 28. 12. 1941. u Banskom Kovačevcu.
93. PADEŽANIN Jovana MILA, 1911, zaklale je ustaše 29. 12. 1941. u selu.
94. PADEŽANIN Milića MILE, 1878, ubile ga ustaše 26. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
95. PADEŽANIN Ilije MILICA, 1888, ubile je ustaše 5. 1. 1942. u Banskom Kovačevcu.

96. PADEZANIN Nikole MIRKO, 1923, uhvatile ga ustaše kao slugana u Koritinji i ubile 28. 12. 1941. u Lipju kraj Skakavca.
97. PADEZANIN Marka NIKOLA, 1923, uhvatile ga ustaše 1. 1. 1942. u selu i ubile na nepoznatom mjestu.
98. PADEZANIN PETAR, 1894, uhvatile ga ustaše 2. 1. 1942. i ubile u selu Banskome Kovačevcu.
99. PADEZANIN Nikole RADE, 1912, uhvatile ga ustaše 18. 4. 1942. kao slugana u Koritinji i ubile iste godine u logoru u Staroj Gradišci.
100. PADEZANIN Save STJEPAN, 1895, ubili ga Talijani 16. 12. 1941. u Skakavcu.
101. PADEZANIN Petra VERONIKA, 1898, ubile je ustaše 5. 1. 1942. kod Banskog Kovačevca.
102. PRUGINIC Gligorija JOVAN, 1877, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
103. PRUGINIĆ Tome MARIJA, 1878, ubile je i spalile ustaše 1. 1. 1942. u kući.
104. PRUGINIC Jovana MARKO, 1901, ubile ga ustaše 21. 6. 1942. u selu.
105. PRUGINIC Jovana MILICA, 1891, ubile je i spalile ustaše 1. 1. 1942. u kući.
107. PRUGINIC Stjepana MILOŠ, 1906, zaklale ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
108. PRUGINIC MIRKO, 1939, dijete, ubile ga ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
109. PRUGINIC Miloša SAVA, 1911, uhvatile je ustaše i zaklale 8. 10. 1944. na izlasku iz sela Banski Kovačevac.
110. PRUGINIC Mile STEVO, 1926, dijete, ubile ga ustaše 28. 12. 1941, kao slugana u selu Ribarima.
111. ROKNIC Đure MILICA, 1882, zaklale je ustaše 2. 1. 1942. kod škole u Lasinjskom Sjeniaku.
112. ROMIC Bože MILIJA, 1877, ubile je i spalile ustaše 19. 3. 1942. u selu.
124. SUZIC Miloša DUŽAN, 1936, dijete, ubile ga ustaše 1. 1. 1942.
113. ROMIC Marka MILIJA, 1883, ubile je i spalile ustaše 28. 12. 1941. u selu.
114. ROSIC Ilije GLIŠO, 1864, ubili ga ustaše nakon zvjerskog mučenja 4. 1. 1942. u selu.
115. ROSIC Rade LJUBAN, 1921, ubile ga ustaše 10. 1. 1942. u selu.
116. ROSIC Vase LJUBAN, 1910, ubile ga ustaše 19. 3. 1942. u selu.
117. ROSIC Jovana MARKO, 1870, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. u Skakavcu.
118. ROSIC Stanka MIKA, 1932, dijete, ubile je ustaše 5. 1. 1942. u Skakavcu.

119. ROSIĆ Stanka MILKA, 1929, dijete, ubile je ustaše 5. 1. 1942. u Skakavcu.
120. SLIJEPČEVIĆ Mile MILE, 1904, vraćen bolestan iz logora za ratne vojne zarobljenike 1944. iz Njemačke u Beograd, gdje je poginuo na nepoznat način.
121. SUZIC Dmitra ANĐELIJA, 1878, ubile je ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
122. SUZIC Nikole BRANKO, 1920, zaklale ga ustaše 19. 3. 1942. u selu.
123. SUZIC Petra BRANKO, 1925, uhvatile ga ustaše kao slugana na Maloj Švarči i ubile 26. 4. 1942. u Karlovcu.
124. SUZIC Miloša DUŠAN, 1936, dijete, ubile ga ustaše 1. 1. 1942. u selu.
125. SUZIC Sime ĐURO, 1900, uhvatili ga Nijemci na radu u Francuskoj, odveli ga na prisilni rad u Njemačku i ubili u decembru 1944. godine.
126. SUZIC Mile GOJKO, 1941, dijete, ubile ga ustaše 14. 5. 1942. u Vojišnici pod Petrovom gorom.
127. SUZIC Jovana INDIJA, 1887, ubile je ustaše 14. 5. 1942. u Vojišnici pod Petrovom gorom.
128. SUZIC Petra JELICA, 1872, zaklale je ustaše 5. 1. 1942. u selu.
129. SUZIĆ Tome MARKO, 1910, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
130. SUZIĆ Nikole MILA, 1869, zaklale je ustaše 30. 12. 1941. u selu.
131. SUZIC Nikole MILE, 1904, ubile ga ustaše 19. 3. 1942. u selu.
132. SUZIC Vuje MILE, 1886, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
133. SUZIC Jovana RADE, 1897, zaklale ga ustaše 1. 4. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
134. SUZIĆ Rade RADE, 1916, ubile ga ustaše 1941. na nepoznatom mjestu.
135. SUZIĆ Marka SIMO, 1878, ubile ga ustaše 1. 1. 1942. u selu.
136. SUZIĆ Sime STEVO, 1903, ubili ga Nijemci 21. 1. 1943. kod Vojnića.
137. SUZIĆ Nikole TOMA, 1871, zaklale ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
138. SUZIC Danice VASO, 1923, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u selu.
139. SUZIĆ Đure VASO, 1906, ubile ga ustaše 6. 7. 1943. u selu.
140. TESLA Milića STANKO, 1866, ubile ga ustaše 2. 1. 1942. u selu.
141. VUJČIĆ Dušana BRANKO, 1929, dijete, ubile ga ustaše krajem decembra 1941. u Lasinji.
142. VUJČIĆ Mane DUŠAN, 1939, dijete, odveli ga ustaše iz Lasinje 14. 5. 1942. i ubile iste godine u logoru u Staroj Gradišci.
143. VUJČIĆ Marka DUŠAN, 1907, ubile ga ustaše krajem decembra 1941. u Lasinji.

144. VUJČIĆ Dmitra ĐURO, 1880, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. u šumi Muljci kraj sela.
145. VUJCIC Rade LJUBAN, 1925, ubile ga ustaše krajem decembra 1941. u Lasinji.
146. VUJČIĆ Marka MANE, 1907, odvele ga ustaše 18. 4. 1942. iz sela Lasinje i ubile iste godine u logoru u Staroj Gradišci.
147. VUJCIC Dušana MILICA, 1930, dijete, ubile je ustaše krajem decembra 1941. u Lasinji.
148. VUJCIC Rade MILICA, 1923, poginula 19. 8. 1942. pod ruševinama spaljene crkve u selu, vadeći ciglu za gradnju bajte.
149. VUJCIC Marka MILIĆ, 1910, ubile ga ustaše krajem decembra 1941. u Lasinji.
150. VUJČIĆ Save MILKA, 1908, ubile je ustaše 25. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
151. VUJČIĆ Stanka MILKAN, 1917, poginuo 6. 4. 1941. prilikom njemačkog bombardiranja Beograda.
152. VUJČIĆ Mile NIKOLA, 1923, uhvatile ga ustaše 19. 3. 1942. kao povratnika iz izbjeglištva u Kristinji i ubile u G. Sjeničku.
153. VUJČIĆ Rade NIKOLA, 1930, dijete, poginuo 9. 5. 1945. u selu od eksplozije nađene talijanske bombe.
154. VUJČIĆ Tanasije NIKOLA, 1905, ubile ga ustaše 5. 1. 1942. u selu.
155. VUJČIĆ Mile PETAR, 1926, uhvatile ga ustaše 19. 3. 1942. kao povratnika iz izbjeglištva u Kristinji i ubile u G. Sjeničku.
156. VUJČIĆ Sime STEVO, 1924, ubile ga ustaše 28. 12. 1941. kao slugana u selu Selnici kraj Kupe.
157. KLJAJIĆ Miloša MILOŠ, 1925, poginuo kao borac 4. korpusa NOVJ, 29. 8. 1945. kod Sušaka.

UMRLI OD TIFUSA I PREHLADE 1941—1945

DONJI SJENIČAK

1. BIJELIĆ Dušana MIRKO, 1940, dijete, umro od prehlade u martu 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
2. BIJELIĆ Petra SIMO, 1864, umro od tifusa 9. 5. 1943. u selu.
3. ČABRAJA Save MILICA, 1916, poginula 16. 6. 1942, vozeći građu za izgradnju bajte.
4. CABRAJA Sime MILICA, 1876, umrla od tifusa 17. 2. 1944. u selu.
5. CABRAJA PETRA, 1866, umrla od prehlade u bjekstvu 11. 2. 1942. u Krstinji.

6. CABRAJA Marka STANA, 1941, dijete, umrla od tifusa 28. 2. 1944. u selu.
7. CABRAJA Nikole VASILJ, 1874, umro od tifusa 21. 1. 1944. u selu.
8. CABRAJA Marka VELJKO, 1934, dijete, umro od tifusa 16. 2. 1944. u selu.
9. DOKMANOVIC Petra RADE, 1887, umro 15. 3. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
10. GRUBJEŠIĆ Nikole DMITAR, 1934, dijete, umro od tifusa 16. 6. 1944. u selu.
11. GRUBJEŠIĆ Petra JOVANKA, 1883, umrla od tifusa 8. 4. 1943. u selu.
12. GRUBJEŠIĆ Adama STANA, 1900, umrla od tifusa 5. 11. 1944. u selu.
13. JURIC Pavla ANA, 1880, umrla od tifusa 2. 5. 1943. u selu.
14. JURIČ Sime PETAR, 1878, umro 25. 4. 1942. u selu od prehlade i gladi nakon povratka iz bjekstva.
15. KATIC Vuje ANA, 1875, umrla od tifusa 19. 5. 1943. u selu.
16. KATIČ ĐURAĐ, 1864, umro 25. 3. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
17. KATIČ Mile ĐURO, 1874, umro od tifusa 6. 4. 1943. u selu.
18. KATIČ Đurđa STANA, 1873, umrla od tifusa 16. 3. 1943. u selu.
19. LONČAR Nikole ANĐELIJA, 1879, umrla od tifusa 9. 4. 1943. u selu.
20. LONČAR Pavla ILIJA, 1893, umro od tifusa 17. 4. 1943. u selu.
21. LONČAR Đure INDIJA, 1908, umrla 22. 2. 1942. u selu od prehlade po povratku iz bjekstva.
22. LONČAR Nikole MAKSIM, 1898, umro 11. 5. 1943. u selu od tifusa po povratku iz bjekstva.
23. LONČAR MARIJA, 1883, umrla od tifusa 9. 6. 1943. u selu.
24. LONČAR MARIJA, 1900, umrla od tifusa 8. 7. 1944. u selu.
25. LONČAR Matije MARKO, 1870, umro 25. 1. 1942. od prehlade u bjekstvu u Krstinji.
26. LONČAR Stojana MILIČ, 1881, umro od zime i prehlade u bjekstvu 28. 1. 1942. u Petrovoj gori.
27. LONČAR ŠTEFANIJA, 1883, umrla od tifusa 10. 1. 1944. u selu.
28. MANOJLOVIĆ Sime DANICA, 1925, umrla od tifusa 10. 5. 1943. u selu.
29. MANOJLOVIĆ Milovana MILIJA, 1889, umrla od tifusa 13. 2. u selu.
30. MASLEK Vasilija ANKA, 1927, dijete, umrla 30. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.

31. MASLEK LJUBICA, 1905, umrla od tifusa 12. 5. 1943. u selu.
32. MASLEK Nikole MARIJA, 1909, umrla od tifusa 5. 11. 1944. u selu.
33. MASLEK Vasilja MILE, 1934, dijete, umro od tifusa 17. 11. 1943. u selu.
34. MASLEK Alekse MILIJA, 1880, umrla od tifusa 9. 12. 1943. u selu.
35. MRKALJ Laze DANICA, 1897, umrla 20. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
36. MRKALJ Miloša ĐURO, 1936, dijete, umro 26. 10. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
37. MRKALJ Time KATA, 1897, umrla od tifusa 8. 10. 1943. u selu.
38. MRKALJ Pavla MARTA, 1879, umrla od tifusa 9. 6. 1943. u selu.
39. MRKALJ Đure MILA, 1879, umrla 2. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
40. MRKALJ Petra MILA, 1890, umrla od tifusa 22. 4. 1943. u selu.
41. PADEŽANIN Mile LJUBOMIR, 1940, dijete, umro od zime i gladi 24. 1. 1942. u Petrovoj gori.
42. PADEŽANIN Stanka MILIC, 1929, dijete, umro od tifusa 17. 12. 1943. u selu.
43. PADEŽANIN NEBOJSA, 1940, dijete, umro marta 1942. od prehlade u zbjegu u Petrovoj gori.
44. ROKNIĆ MILA, 1886, umrla 28. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
45. RUDAN Đure ANICA, 1876, umrla 24. 11. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
46. RUDAN Stojana DUŠAN, 1922, umro od tifusa 1944. u selu.
47. RUDAN Gligorija JOVAN, 1887, umro u selu 8. 6. 1942. od posljedica smrzanja u zbjegu u Petrovoj gori.
48. RUDAN Branka MILE, 1941, dijete, umro 4. 3. 1942. od prehlade u bjekstvu u Crevarskoj Strani.
49. RUDAN Petra MILIJA, 1898, umrla 7. 12. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
50. RUDAN Teodora NIKOLA, 1863, umro 7. 1. 1942. u Petrovoj gori od prehlade zadobivene u bjekstvu.
51. RUDAN Jovana SIMO, 1887, umro od tifusa 17. 11. 1943. u selu.
52. RUDAN Laze STOJAN, 1882, umro 10. 2. 1942. u Krstinji od prehlade i iscrpljenosti u bjekstvu.
53. VLAJNIĆ Petra STOJAN, 1886, umro od tifusa 6. 12. 1944. u selu.
54. VUČINIC Milica RADE, 1875, umro od tifusa 6. 6. 1943. u selu.

GORNJI SJENIČAK

1. BASARA Pavla MILA, 1888, umrla od tifusa 18. 3. 1944. u selu.
2. BASARA Ninka MILICA, 1939, dijete, umrla od prehlade u bjekstvu 8. 4. 1942. u Petrovoj gori.
3. BIJELIC Pavla ANICA, 1884, umrla od tifusa 9. 2. 1944. u selu.
4. BIJELIC Gligorija BOŽICA, 1940, dijete, umrla 24. 4. 1942. u selu od prehlade u bjekstvu.
5. BIJELIC Steve BOZO, 1920, umro od tifusa 20. 4. 1944. u selu.
6. BIJELIC Jovana DRAGICA, 1913, umrla od tifusa 26. 5. 1942. u selu.
7. BIJELIC Teodora IGNJATIJA, 1890, umro od zime u bjekstvu 28. 1. 1942. u Petrovoj gori.
8. BIJELIC Matije ĐURO, 1912, umro od tifusa 1944. u selu.
9. BIJELIC Nikole ĐURO, 1918, umro 2. 1. 1942. u zbjegu na Ključaru u Petrovoj gori.
10. BIJELIC Rade JANDRE, 1910, umro 20. 10. 1943. u selu od tuberkuloze pluća zadobivene u bjekstvu.
11. BIJELIC Ilije JELICA, 1898, umrla od tifusa 26. 3. 1944. u selu.
12. BIJELIC Ilije JOVAN, 1898, umro od tifusa 2. 5. 1943. u selu.
13. BIJELIC Steve KATA, 1908, umrla od tifusa 11. 1. 1944. u selu.
14. BIJELIC Vuje KATA, 1896, umrla od tifusa 11. 3. 1944. u selu.
15. BIJELIC Ilije MARTA, 1898, umrla od tifusa 1943. u selu.
16. BIJELIC Marka MILA, 1897, umrla od tifusa 2. 4. 1944. u selu.
17. BIJELIC Jovana MILE, 1886, umro od tifusa 1943. u selu.
18. BIJELIC Teodora MILE, 1880, umro od upale pluća 7. 2. 1942. u bjekstvu u Petrovoj gori.
19. BIJELIC Matije PETAR, 1928, umro 7. 12. 1944. u selu od posljedica prehlade, zadobivene prilikom prijevoza hrane za narodnooslobodilačku vojsku.
20. BIJELIC Adama STANA, 1910, umrla od tifusa u ljeto 1943. u selu.
21. BIJELIC Jovana STANA, 1888, umrla od tifusa marta 1944. u selu.
22. BIJELIC Tome VASILIJ, 1883, umrla od tifusa 2. 4. 1944. u selu.
23. CAREVIĆ ANĐELIJA, 1890, umrla od tifusa u decembru 1943. u selu.
24. CAREVIĆ Đure DANICA, 1924, umrla od tifusa 20. 3. 1944. u selu.
25. CAREVIC Miloša MILE, 1936, dijete, umro 24. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.

26. CAREVIĆ Rade STANA, 1925, umrla od tifusa 24. 4. 1943. u selu.
27. DANCULO Jovana MANE, 1898, umro od tifusa 16. 3. 1944. u selu.
28. DANCULO PAVAO, 1867, umro 28. 1. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
29. DANCULO SOKA, 1868, umrla 31. 1. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
30. JURIC Milovana JANDRE, 1883, umro 27. 1. 1942. u Krstinji od prehlade zadobivene u bjekstvu.
31. JURIC Jovana MILA, 1898, umrla od tifusa juna 1943. u selu.
32. JURIC Mile MILICA, 1886, umrla od tifusa 10. 5. 1943. u selu.
33. JURIC MILKA, 1893, umrla od tifusa 1943. u selu.
34. JURIC Marka RADE, 1885, umro od tifusa 28. 4. 1943. u selu.
35. JURIC Petra RADE, 1890, umro od tifusa u jesen 1943. u selu.
36. JURIC STANA, 1870, umrla od tifusa 16. 4. 1943. u selu.
37. KAJGANIĆ Nikole ĐURO, 1920, umro od tifusa 1943. u selu.
38. KAJGANIĆ Mile MIRKO, 1939, dijete, umro u martu 1942. od prehlade u zbjegu u Petrovoj gori.
39. KAJGANIĆ Ilije NIKOLA, 1930, dijete, umro od tifusa 26. 6. 1943. u selu.
40. KAJGANIĆ Stevana NIKOLA, 1866, umro od tifusa 25. 7. 1943. u selu.
41. KATIC Nikole MILA, 1882, umrla od tifusa 9. 1. 1943. u selu.
42. KLJAJIĆ Miloša LJUBICA, 1892, umrla od tifusa aprila 1944. u selu.
43. KLJAJIĆ Mile MARIJA, 1889, umrla od tifusa 29. 4. 1943. u selu.
44. KLJAJIĆ Milovana MILE, 1897, umro 9. 8. 1942. u selu od upale pluća zadobivene od prehlade u bjekstvu.
45. KLJAJIĆ Vase MILE, 1941, dijete od 7 mjeseci, umro 20. 1. 1942. od zime i gladi prilikom bjekstva u Petrovoj gori.
46. KLJAJIĆ Pavla PETAR, 1924, umro 10. 9. 1943. u selu od posljedica smrzavanja zadobivenih u bjekstvu (prije smrti otpale mu obje noge do koljena).
47. KLJAJIĆ Đurđa PAVAO, 1893, umro od tifusa 7. 10. 1943. u selu.
48. KLJAJIĆ Stojana STANA, 1903, umrla 3. 2. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
49. LISIC Nikole STOJAN, 1898, umro od tifusa 1943. u selu.
50. MANOJLOVIĆ Miloša ADAM, 1892, umro od tifusa 25. 4. 1944. u selu.
51. MANOJLOVIĆ Anđelija, 1889, umrla od tifusa 25. 4. 1944. u selu.
52. MANOJLOVIĆ Sime ANICA, 1886, umrla od tifusa 10. 4. 1944. u selu.

53. MANOJLOVIĆ Nikole ANICA, 1926, umrla od tifusa 21. 8. 1944. u selu.
54. MANOJLOVIĆ Gavre ANKA, 1910, umrla 4. 4. 1943. u selu od posljedica smržavanja zadobivenih u bjekstvu u Petrovoj gori.
55. MANOJLOVIĆ Mile ANKA, 1928, dijete, umrla 18. 11. 1942. u selu od prehlade zadobivene u zbjegovima.
56. MANOJLOVIĆ Marka BOŽICA, 1881, umrla 15. 3. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
57. MANOJLOVIĆ Nikole BOŽICA, 1919, umrla 5. 5. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
58. MANOJLOVIĆ Stevana BOZO, 1881, umro od tifusa 2. 10. 1943. od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
59. MANOJLOVIĆ Miloša CEDOMIR, 1941, dijete, umro 2. 2. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
60. MANOJLOVIĆ Nikole DRAGICA, 1933, dijete, umrla 9. 6. 1942. u selu od prehlade zadobivene u zbjegovima.
61. MANOJLOVIĆ Stevana ĐURO, 1880, umro od tifusa 17. 11. 1943. u selu.
62. MANOJLOVIĆ Pavla EVICA, 1890, umrla od tifusa 10. 5. 1943. u selu.
63. MANOJLOVIĆ ILIJA, 1896, umro od tifusa 16. 9. 1943. u selu.
64. MANOJLOVIĆ Jove JANKO, 1877, umro 12. 8. 1942. u selu od promrzlina zadobivenih u bjekstvu u Petrovoj gori.
65. MANOJLOVIĆ Pavla JANKO, 1885, umro od tifusa 2. 5. 1944. u selu.
66. MANOJLOVIĆ Rade JELICA, 1922, umrla 2. 8. 1942. u selu od promrzlina zadobivenih u bjekstvu u Petrovoj gori.
67. MANOJLOVIĆ Nikole JOVAN, 1876, umro od tifusa 20. 5. 1943. u selu.
68. MANOJLOVIĆ Vasilja JOVAN, 1864, umro od tifusa 13. 8. 1944. u selu.
69. MANOJLOVIĆ Tome JULIKA, 1884, umrla od tifusa 7. 4. 1943. u selu.
70. MANOJLOVIĆ Teodora LJUBAN, 1921, umro od tifusa 1944. u Beogradu.
71. MANOJLOVIĆ Ninka LJUBICA, 1883, umrla od tifusa 30. 4. 1943. u selu.
72. MANOJLOVIĆ Ilije MARKO, 1888, umro od tifusa 20. 4. 1943. u selu.
73. MANOJLOVIĆ Jove MARTA, 1900, umrla od tifusa 1943. u selu.
74. MANOJLOVIĆ Laze MARTA, 1886, umrla od tifusa 20. 5. 1943. u selu.
75. MANOJLOVIĆ Vase MARTA, 1927, umrla 19. 1. 1945. u selu od prehlade i tuberkuloze zadobivene u bjekstvu.

76. MANOJLOVIĆ Vasilja MARTA, 1888, umrla 24. 5. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
77. MANOJLOVIĆ Mile MIKA, 1884, umrla od tifusa 11. 3. 1943. u selu.
78. MANOJLOVIĆ Teodora MILA, 1887, umrla od tifusa 13. 9. 1943. u selu.
79. MANOJLOVIĆ Bože MILE, 1942, dijete, umro od tifusa 1943. u selu.
80. MANOJLOVIĆ Mile MILE, 1900, umro od tifusa 1943. u selu.
81. MANOJLOVIĆ Vuje MILE, 1889, umro od tifusa 11. 3. 1944. u selu.
82. MANOJLOVIĆ Đurđa MILICA, 1887, umrla od tifusa 18. 3. 1944. u selu.
83. MANOJLOVIĆ Gligorije MILICA, 1887, umrla marta 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
84. MANOJLOVIĆ Gligorije MILICA, 1880, umrla od prehlade 26. 3. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
85. MANOJLOVIĆ Jovana MILICA, 1870, umrla od zime i upale pluća 5. 3. 1942. u Petrovoj gori kod Krstinje.
86. MANOJLOVIĆ Petra MILICA, 1882, umrla od prehlade u bjekstvu 20. 2. 1942. u Krstinji.
87. MANOJLOVIĆ Sime MILICA, 1883, umrla 11. 3. 1942. od zime u bjekstvu u Petrovoj gori.
88. MANOJLOVIĆ Mile MILIJA, 1885, umrla od tifusa 10. 8. 1944. u selu.
89. MANOJLOVIĆ Đure MILKA, 1885, umrla od tifusa 10. 8. 1944. u selu.
89. MANOJLOVIĆ Đure MILKA, 1894, umrla od tifusa 11. 1. 1944. u selu.
90. MANOJLOVIĆ Milana MILKA, 1936, dijete, umrla od hladnoće u bjekstvu 23. 3. 1942. u Petrovoj gori.
91. MANOJLOVIĆ Marka MILOŠ, 1940, dijete, umro od prehlade 28. 3. 1942. u bjekstvu u Petrovoj gori.
92. MANOJLOVIĆ Mile NIKOLA, 1888, umro 27. 10. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
93. MANOJLOVIĆ Nikole NIKOLA, 1942, dijete, umro 25. 3. 1944. u selu od prehlade, zadobivene u bjekstvu.
94. MANOJLOVIĆ Pavla NINKO, 1885, umro 24. 3. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
95. MANOJLOVIĆ Mile RADE, 1942, novorođenče, umro 10. 5. 1942. u selu od upale pluća zadobivene u bjekstvu.
96. MANOJLOVIĆ Petra SIMO, 1902, umro 15. 6. 1944. u selu od prehlade i tuberkuloze zadobivene u bjekstvu.
97. MANOJLOVIĆ Jovana SAVA, 1888, umrla od tifusa 6. 4. 1944. u selu.

98. MANOJLOVIĆ Maksima STANA, 1887, umrla od tifusa 28. 4. 1943. u selu.
99. MANOJLOVIĆ Sime STANA, 1882, umrla od tifusa 6. 6. 1943. u Petrovoj gori.
100. MANOJLOVIĆ Stevana STANICA, 1889, umrla od tifusa 27. 12. 1944. u selu.
101. MANOJLOVIĆ Marka TEODOR, 1872, umro od tifusa 19. 5. 1943. u selu.
102. MANOJLOVIĆ Stevana TEODOR, 1878, umro 19. 6. 1942. u selu od posljedica prehlade, zadobivene u bjekstvu u Petrovoj gori.
103. MANOJLOVIĆ Vuje TEODOR, 1889, umro od posljedica ustaškog zlostavljanja 1943. u selu.
104. MANOJLOVIĆ Nikole ZORKA, 1939, dijete, umrla 28. 4. 1942. od zime i upale pluća u Petrovoj gori.
105. NIKOLIŠ Stevana RADE, 1882, umro septembra 1943. u selu od posljedica ustaškog zlostavljanja.
106. OREŠČANIN JOVAN, 1888, umro od tifusa 25. 5. 1943. u selu.
107. OREŠČANIN Ilije MANE, 1914, umro od tifusa 30. 6. 1943. u selu.
108. PELEŠ Rade ANICA, 1890, umrla od tifusa 1944. u selu.
109. PELEŠ Mile MILA, 1901, umrla od tifusa 21. 3. 1944. u selu.
110. PELEŠ Nikole MILA, 1879, umrla od tifusa 1943. u selu.
111. PELEŠ Petra MILA, 1880, umrla od tifusa 14. 4. 1944. u selu.
112. PELEŠ Vasilja MILICA, 1899, umrla 24. 4. 1942. u selu od gladi i prehlade.
113. PELEŠ Milovana MILOVAN, 1888, umro od tifusa 7. 6. 1943. u selu.
114. PELEŠ Jovana PETRA, 1885, umrla od tifusa 2. 5. 1944. u selu.
115. PELEŠ Dure RADE, novorođenče, umro od hladnoće 3. 1. 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
116. RUDAN M. KATA, 1890, umrla od tifusa 16. 10. 1943. u selu.
117. RUDAN Milice STANA, 1888, umrla od tifusa 17. 11. 1943. u selu.
118. STANEKOVIĆ Petra JELICA, 1929, dijete, umrla 28. 3. 1942. od zime i prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
119. STANEKOVIĆ Petra MILE, 1934, dijete, umro 20. 4. 1942. u selu od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
120. STANEKOVIĆ STANKO, 1876, umro od tifusa 1943. u selu.
121. ŠAŠIĆ Marka ANICA, 1881, umrla 28. 3. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
122. ŠAŠIĆ Durađa BOZO, 1895, umro od tifusa 16. 6. 1943. u selu.
123. ŠAŠIĆ Petra ĐURDIJA, 1873, umrla od tifusa 1943. u selu.
124. ŠAŠIĆ Vase JOKA, 1893, umrla od tifusa 8. 7. 1943. u selu.

125. SAŠIC Marka MILICA, 1882, umrla od tifusa 20. 5. 1944. u selu.
126. SASIC Pavla MILIJA, 1903, umrla 10. 11. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu
127. ŠASIC RADE, 1891. umro od tifusa 1944. u selu.
128. SASIC Marka SAVA, 1877, umrla od tifusa 27. 5. 1943. u selu.
129. TEPŠIČ Janka DANICA, 1932, dijete, umrla 27. 1. 1943. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
130. TEPSIC Matije IGNJATIJA, 1897, umro od tifusa 1944. u selu.
131. TEPSIC Đure MARIJA, 1939, dijete, umrla 30. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
132. TEPSIC Teodora MARTA, 1941, dijete, umrla 5. 5. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
133. TEPSIC Rade MILIC, 1889, umro od tifusa 10. 5. 1943. u selu.
134. TEPSIC Miloša MIRKO, 1941, dijete od 8 mjeseci, umro 19. 1. 1942. od prehlade u bjekstvu u Petrovoj gori.
135. TEPSIC Miloša SEKA, 1942, dijete, umrla 10. 11. 1943. u selu od prehlade i upale pluća zadobivene u bjekstvu.
136. TEPSIC Vasilja SIMO, 1899, umro od tifusa 19. 4. 1943. u selu.
137. TOMASEVIC Nikole PETAR, 1865, umro 16. 1. 1942. od prehlade u zbjegu u Petrovoj gori.
138. VLAJNIC Miloša LJUBICA, 1914, umrla od tifusa 6. 2. 1944. u selu.
139. VLAJNIC Mile MILAN, 1905, umro februara 1943. u selu od prehlade i tuberkuloze zadobivene u bjekstvu.
140. VLAJNIC Pavla MILKA, 1894, umrla od tifusa 27. 4. 1943. u selu.
141. VLAJNIC Teodora NADA, 1941, dijete od 6 mjeseci, umrla 9. 3. 1942. u selu od upale pluća zadobivene u bjekstvu.
142. VLAJNIC SARA, 1871, umrla 28. 5. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
143. VLAJNIC Indije SAVA, 1928, dijete, umrla 3. 4. 1944. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
144. VLAJNIC Stanka STANKA, 1889, umrla od tifusa 28. 11. 1944. u selu.

LASINJSKI SJENIČAK

1. BIZIC Marka LJUBICA, 1925, umrla od tifusa 1944. u selu.
2. BIZIC Pavla MILKA, 1893, umrla od tifusa 17. 6. 1943. u selu.
3. BIZIC Jandre MILKAN, 1899, umro od tifusa 8. 6. 1943. u selu.
4. BIZIC Gliše RADE, 1906, umro od tifusa 7. 5. 1943. u selu.
5. BIZIC Teodora SIMO, 1888, umro od tifusa 22. 5. 1943. u selu.
6. BJELOŠ Đure BRANKO, 1900, umro od tifusa 18. 5. 1944. u selu.

7. BJELOŠ Nikole GLIGORIJA, 1886, umro od tifusa 2. 6. 1943. u selu.
8. BJELOŠ Laze KATA, 1887, umrla 20. 2. 1942. u Krstinji od prehlade zadobivene u bjekstvu.
9. BJELOJ Jakova LJUBICA, 1888, umrla od tifusa 22. 4. 1943. u selu.
10. BJELOŠ Đure LJUBICA, 1890, umrla 10. 2. 1942. u Gornjem Skradu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
11. BJELOŠ Marka LJUBICA, 1888, umrla od tifusa 22. 4. 1943. u selu.
12. BJELOŠ Mile LJUBICA, 1898, umrla od tifusa 1943. u selu.
13. BJELOŠ Tome LJUBICA 1932, dijete, umrla od tifusa 24. 4. 1943. u selu.
14. BJELOŠ Nikole MARIJA, 1881, umrla od tifusa 12. 6. 1943. u selu.
15. BJELOŠ Mile MARKO, 1893, umro od tifusa 8. 4. 1943. u selu.
16. BJELOŠ Nikole MARIJA, 1884, umrla od tifusa 2. 3. 1944. u selu.
17. BJELOŠ Petra MARTA, 1878, umrla od tifusa 8. 5. 1943. u selu.
18. BJELOŠ Dušana MILICA, 1939, dijete, umrla 8. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu u Petrovoj gori.
19. BJELOŠ Mile MILICA, 1893, umrla od tifusa 9. 4. 1943. u selu.
20. BJELOŠ Milića MILICA, 1935, dijete, umrla 20. 4. 1943. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
21. BJELOŠ Nikole MILICA, 1900, umrla od tifusa 18. 4. 1943. u selu. ii
22. BJELOŠ Sime MILICA, 1915, umrla od tifusa 7. 2. 1944. u selu.
23. BJELOŠ Jovana NIKOLA, 1864, umro od tifusa 8. 4. 1944. u selu.
24. BJELOŠ Luke PETAR, 1884, umro od tifusa 1. 3. 1944. u selu.
25. BJELOŠ Jovana PETAR, 1884, umro od tifusa 1. 3. 1944. u selu.
26. BJELOŠ Jovana PETRA, 1907, umrla od tifusa 8. 8. 1944. u selu.
27. BJELOŠ Stanka SIMO, 1918, udavio se u Kupi u oktobru 1943. u potrazi za namirnicama.
28. BJELOŠ Đure VASO, 1942, novorođence, umro 2. 4. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u zbjegu.
29. BRATIĆ Luke ANĐELIJA, 1880, umrla od tifusa 10. 4. 1943. u selu.
30. BRATIĆ Đure DANICA, 1940, dijete, umrla 1942. od smržavanja u bjekstvu u Petrovoj gori.
31. BRATIĆ Milovana DRAGICA, 1911, umrla od tifusa 29. 4. 1944. u selu.
32. BRATIĆ Pane KATA, 1890, umrla od tifusa 1. 6. 1943. u selu.
33. BRATIĆ Jovana MILE, 1884, umro od tifusa 18. 5. 1944. u selu.

34. BRATIĆ Ilije MILE, 1902, umro od tifusa 9. 1. 1944. u selu.
35. BRATIĆ MILICA, 1898, umrla od tifusa 22. 5. 1943. u selu.
36. BRATIĆ Marka MILICA, 1891, umrla od tifusa 17. 7. 1943. u selu.
37. BRATIĆ Jove MILIĆ 1891, umro 29. 12. 1941. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
38. BRATIĆ Đure MILKA, 1931, dijete, umrla 9. 2. 1942. u Perjasici od posljedica smrzavanja u bjekstvu.
39. BRATIĆ Nikole SAVA, 1866, umrla od tifusa 9. 4. 1943. u selu.
40. BRATIĆ Đure STANKO, 1877, umro 18. 4. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
41. CAREVIĆ Mile JOVAN, 1884, umro od tifusa 1. 9. 1943. u selu.
42. CEKELIŠ Vasilja INDIJA, 1879, umrla 9. 2. 1942. od posljedica prehlade u bjekstvu u Krstinji.
43. CEKELIŠ Petra MILKA, 1883, umrla od tifusa 27. 4. 1943. u selu.
44. CEKELIŠ Nikole MILE, 1880, umro od tifusa 12. 4. 1943. u selu.
45. CEKELIŠ Rade MILE, 1880, umro od tifusa 9. 5. 1943. u selu.
46. CEKELIŠ Laze NIKOLA, 1887, umro od tifusa 1. 5. 1943. u selu.
47. DEJANOVIC Nikole ANĐELIJA, 1883, umrla od tifusa 2. 5. 1943. u selu.
48. DEJANOVIĆ MARIJA, 1888, umrla od tifusa 9. 7. 1943. u selu.
49. DEJANOVIC Gligorija MARTA, 1887, umrla od tifusa 9. 4. 1944. u selu.
50. DEJANOVIĆ Sime VUJO, 1874, umro od tifusa 6. 7. 1943. u selu.
51. DRAGIĆ Rade MILE, 1897, umro od tifusa 7. 9. 1943. u selu.
52. FUNDUK Stanka ĐURO, 1871, umro od tifusa 1. 4. 1943. u selu.
53. JAJIĆ Marka MARIJA, 1890, umrla od tifusa 1. 6. 1943. u selu.
54. JAJIĆ Miloša MIKA, 1903, umrla od tifusa 9. 7. 1943. u selu.
55. JAJIĆ MILA, 1873, umrla od tifusa 11. 6. 1943. u selu.
56. JEKIC Jovana MILICA, 1892, umrla 7. 1. 1942. u šumi Kremešnici kraj sela od posljedica smrzavanja.
57. JEKIC Vasilja RADE, 1896, umro od tifusa 21. 4. 1943. u selu.
58. JURAS Janka EVICA, 1897, umrla od tifusa 29. 4. 1943. u selu.
59. JURAS Vase MARIJA, 1931, dijete, umrla od tifusa 10. 2. 1944. u selu.
60. JURAS Đure MILICA, 1883, umrla od tifusa 11. 4. 1943. u selu.
61. JURAS Jandre MILKA, 1901, umrla od tifusa 20. 5. 1943. u selu.
62. JURAS Mile MILOVAN, 1892, umro od tifusa 5. 5. 1944. u selu.
63. KARTALIJA Marka DRAGICA, 1904, umrla 18. 3. 1942. u Perjasici od prehlade zadobivene u bjekstvu.
64. KARTALIJA Mile KATA, 1832, umrla 28. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.

65. KARTALIJA Petra MILICA, 1878, umrla od tifusa 29. 8. 1943. u selu.
66. KARTALIJA Peke STANA, 1870, umrla 10. 9. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
67. KARTALIJA Marka STANICA, 1903, umrla od tifusa 1943. u selu.
68. KARTALIJA Marka STANKO, 1900, umro od tifusa 12. 6. 1943. u selu.
69. KRKLJUS Gliše MILE, 1908, umro od tifusa 15. 4. 1943. u selu.
70. KRKLJUS Rade MILICA, 1898, umrla od tifusa 13. 7. 1943. u selu.
71. KRKLJUS Marka SAVA, 1870, umrla od tifusa 27. 4. 1943. u selu.
72. KRKLJUS Nikole SOFIJA, 1874, umrla od tifusa 4. 4. 1944. u selu.
73. MALIC Stanka DANICA, 1931, dijete, umrla od tifusa 22. 4. 1943. u selu.
74. MANOJLOVIĆ Mile VASILJ, 1893, umro od tifusa 2. 8. 1943. u selu.
75. MASLEK Stanka RADE, dijete, umro 20. 4. 1942. u selu od posljedica prehlade i upale pluća zadobivene u bjekstvu u Petrovoj gori.
76. MASLEK Rade TEODOR, 1898, umro od tifusa 2. 5. 1943. u selu.
77. MASLEK Jovana VLADIMIR, 1885, umro 25. 8. 1944. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
78. MRKALJ Sime ANICA, 1868, umrla od tifusa 20. 4. 1943. u selu.
79. MRKALJ Jovana DANICA, 1869, umrla od tifusa 12. 4. 1944. u selu.
80. MRKALJ Milića ĐURO, 1898, umro od tifusa 17. 4. 1943. u selu.
81. MRKALJ Sime ĐURO, 1902, umro od tifusa 20. 2. 1944. u selu.
82. MRKALJ Rade INDIJA, 1898, umrla od tifusa 21. 3. 1944. u selu.
83. MRKALJ Marka JULIKA, 1878, umrla od tifusa 2. 7. 1943. u selu.
84. MRKALJ Đure MILA, 1875, umrla od tifusa 10. 5. 1943. u selu.
85. MRKALJ Ilije MILE, 1900, umro od tifusa 20. 4. 1943. u selu.
86. MRKALJ MILICA, 1884, umrla od tifusa 3. 5. 1943. u selu.
87. MRKALJ Mile MILIC, 1883, umro od tifusa 19. 8. 1944. u selu.
88. MRKALJ Nikole PETRA, 1882, umrla 17. 4. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
89. MRKALJ Marka RADE, 1878, umro od tifusa 19. 5. 1943. u selu.
90. MRKALJ Simo LJELJUS, 1873, umro od tifusa 22. 5. 1943. u selu.
91. MRKALJ Matije STANICA, 1888, umrla od tifusa 4. 5. 1943. u selu.

92. MRKALJ Milovana STEVAN, 1884, umro 20. 4. 1942. u Krstinji od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
93. PADEŽANIN Ljubana DANICA, 1940, dijete, umrla 20. 4. 1942. u selu od posljedica prehlade zadobivene u bjekstvu.
94. PADEŽANIN Petra ĐURO, 1903, umro od tifusa 28. 4. 1943. u selu.
95. PADEŽANIN Teodora JOVAN, 1880, umro od tifusa 23. 4. 1943. u selu.
96. PADEŽANIN Đure KATA, 1879, umrla od tifusa 15. 5. 1943. u selu.
97. PADEŽANIN Teodora LAZO, 1884, umro od tifusa 10. 7. 1943. u selu.
98. PADEŽANIN Nikole MILICA, 1890, umrla od tifusa 9. 7. 1943. u selu.
99. PADEŽANIN Mile MILIC, 1898, umro od tifusa 9. 7. 1943. u selu.
100. PADEŽANIN Mile MIRKO, 1899, umro od tifusa 19. 7. 1943. u selu.
101. PRUGINIĆ Đure DRAGICA, 1926, umrla od tifusa 7. 10. 1944. u selu.
102. PRUGINIĆ Petra ĐURO, 1897, umro od tifusa 10. 7. 1943. u selu.
103. PRUGINIĆ Pavla KATA, 1868, umrla od tifusa 2. 5. 1943. u selu.
104. PRUGINIĆ Đure LJUBICA, 1939, dijete, umrla 25. 3. 1942. u Petrovoj gori od posljedica smrzavanja.
105. PRUGINIĆ Petra NIKOLA, 1896, umro od tifusa 20. 6. 1943. u selu.
106. PRUGINIĆ Marka PETAR, 1870, umro od tifusa 1. 6. 1943. u selu.
107. ROMIC Nikole JOVAN, 1933, dijete, umro od tifusa 28. 4. 1943. u selu.
108. ROMIC Vuje JOVAN, 1876, umro od tifusa 29. 4. 1943. u selu.
109. ROMIC Jovana MILE, 1900, umro od tifusa 2. 4. 1944. u selu.
110. ROSIC Adama MARIJA, 1882, umrla 11. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
111. ROSIC Adama MARKO, 1902, umro od tifusa 2. 5. 1943. u selu.
112. ROSIC Jandre MILKAN, 1902, umro od tifusa 6. 5. 1943. u selu.
113. ROSIC Luke TANASIJA, 1899, umro od tifusa 3. 7. 1943. u selu.
114. SLIJEPCEVIC Petra MILIJA, 1888, umrla 2. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
115. SUZIC Jove DANICA, 1920, umrla 2. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
116. SUZIC Petra DANICA, 1931, dijete, umrla 19. 4. 1942. u selu od prehlade zadobivene u bjekstvu.
117. SUZIC Vasilja DANICA, 1911, umrla od tifusa 1943. u selu.

118. SUZIO Adama JOVO, 1937, dijete, umro 7. 3. 1942. u selu od prehlade zadobivene u zbjegu.
119. SUZIC Marka KATA, 1887, umrla od tifusa 8. 5. 1943. u selu.
120. SUZIC Nikole KATA, 1890, umrla od tifusa 29. 4. 1943. u selu.
121. SUZIC Gligorija MARKO, 1881, umro od tifusa 20. 2. 1944. u selu.
122. SUZIC Jove MICO, 1942, dijete, umro od tifusa 28. 4. 1943. u selu.
123. SUZIĆ Marka MILA, 1882, umrla od tifusa 9. 5. 1943. u selu.
124. SUZIC Milutina MILICA, 1901, umrla od tifusa 21. 5. 1943. u selu.
125. SUZIC Mile MILKA, 1915, umrla od tifusa 6. 5. 1943. u selu.
126. SUZIĆ Danice MILOŠ, dijete od 8 mjeseci, umro od tifusa 1943. u selu.
127. SUZIĆ Petra NIKOLA, 1890, umro od prehlade 1942. u zbjegu u Petrovoj gori.
128. SUZIC Gligorija PAVAO, 1889, umro od tifusa 20. 4. 1943. u selu.
129. SUZIĆ Jove RADE, 1940, dijete, umro od tifusa 14. 6. 1943. u selu.
130. SUZIĆ Nikole RADE, 1894, umro od tifusa 10. 5. 1943. u selu.
131. SUZIĆ Nikole RADE, 1905, umro od tifusa 16. 4. 1943. u selu.
132. SUZIĆ Nikole STANKO, 1879, umro od tifusa 19. 3. 1944. u selu.
133. SUZIĆ Đure VASO, 1903, umro od tifusa 2. 6. 1943. u selu.
134. SUZIC Jove VASO, 1941, dijete od 7 mjeseci, umro u Petrovoj gori 25. 3. 1942. od posljedica smrzavanja u zbjegu.
135. VUJČIĆ Nikole EVICA, 1894, umrla od tifusa 1. 8. 1943. u selu.
136. VUJCIĆ Jovana ILIJA, 1905, umro od tifusa 7 5. 1943. u selu.
137. VUJCIĆ Jovana INDIJA, 1880, umrla 25. 1. 1942. u Jagrovcu kraj Krstinje od hladnoće u zbjegu.
138. VUJCIĆ MARIJA, 1887, umrla od tifusa 5. 6. 1943. u selu.
139. VUJČIĆ Jovana MARIJA, 1883, umrla od tifusa 1. 5. 1943. u selu.
140. VUJČIĆ Rade MARIJA, 1928. umrla od tifusa 30. 4. 1943. u selu.
141. VUJCIC Luke MARTA, 1893, umrla od tifusa 19. 6. 1943. u selu.
142. VUJCIC Nikole MATIJA, 1883, umro od tifusa 1. 7. 1943. u selu.
143. VUJCIĆ Jovana MILADIN, 1898, umro od tifusa 16. 10. 1944. u selu.
144. VUJCIĆ Avrama MILICA, 1890, umrla od tifusa 20. 5. 1943. u selu.
145. VUJCIĆ Rade RADE, 1940, dijete, umro od tifusa 28. 4. 1943. u selu.
146. VUJCIC STANICA, 1914, umrla od tifusa 29. 9. 1943. u selu.

NOSIOCI »PARTIZANSKE SPOMENICE 1941«

DONJI SJENIČAK

1. CABRAJA Milica RADE, 1927, učenik gimnazije, u NOP-u od augusta 1941, sekretar skojevske grupe u Donjem Sjeniaku, sekretar Općinskog komiteta SKOJ-a Sjeniak, sekretar SKOJ-a u 1. bataljonu 1. brigade 8. divizije i Bataljonu PPK-a, član KK SKOJ-a Vrginmost.
2. LONČAR Dušana SIMO, 1915, kovač, bravar, član KPJ od jeseni 1940, sekretar partijske ćelije u Donjem Sjeniaku, u NOP-u od jula 1941, u NOV stupio augusta 1941. u odred »Sjeniak«, delegat voda u 3. ćeti 4. bataljona I KPO, komesar ćete i upravnik mehaničarske radionice Komande kordunaškog područja.
3. LONČAR Mihajla NIKOLA, 1914, student, honorarni učitelj, u NOP-u od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, borac 2. ćete, 4. bataljona I KPO, delegat voda, komesar ćete i bataljona u 2. brigadi 8. divizije. Ranjen u 4. neprijateljskoj ofanzivi, invalid bez noge. Poslije ranjavanja referent u Komandi kordunaškog područja, a iza toga komesar Artiljerijske oficirske škole GSH.
4. LONČAR Vasilja NIKOLA, 1904, zemljoradnik, u NOP od jula 1941, u NOV stupio u augustu 1941. u odred »Sjeniak«, član KPJ, borac 3. ćete 4. bataljona I KPO, 1. brigade 8. divizije, a zatim komandir odjeljenja i voda u Komandi mjesta Skakavac.
5. MANOJLOVIC-PEJIC Sime MILE, 1920, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, borac 3. ćete 4. bataljona I KPO, delegat voda ćete za vezu u 1. brigadi 8. divizije.
6. MASLEK Rade BRANKO, 1923, zemljoradnik, u NOV stupio u augustu 1941. u odred »Sjeniak«, borac 3. ćete 4. bataljona I KPO, 1. brigade 8. divizije i Unske operativne grupe, ranjavan.
7. MASLEK Jovana NIKOLA, 1923, konobar, u NOP od augusta 1941, član Općinskog komiteta SKOJ-a Sjeniak, borac u Unskoj operativnoj grupi i sekretar skojevske grupe u Partizanskoj štampariji u Petrovoj gori.
8. MASLEK Matije RADE, 1910, zemljoradnik, u NOV stupio augusta 1941. u odred »Sjeniak«, borac 3. ćete 4. bataljona I KPO, komandir voda i ćete u 1. brigadi 8. divizije, operativni oficir u Unskoj operativnoj grupi i komandant mjesta u Rakovici.
9. MRKALJ Nikole PETAR, 1922, krojač, član KPJ od 1941, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, delegat voda i komesar u 3. ćeti 4. bataljona I KPO, kasnije upravnik u krojačkoj radionici Komande kordunaškog područja.
10. ROKNIC Vasilja MILICA, 1925, učenica gimnazije, u NOV stupila novembra 1941. u odred »Debela kosa«. Radila u Partizanskoj bolnici u Petrovoj gori, a zatim kao referent saniteta u bataljonu i 2. brigadi 8. divizije.
11. RUDAN Milića MILE, 1907, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio početkom decembra 1941, borac 3. ćete

4. bataljona I KPO, odreda »Kljuka« i 1. brigade 8. divizije. Od 1943. predsjednik Seoskog NOO-a Donji Sjeničak i član Općinskog odbora JNOF Sjeničak.
12. RUDAN Stojana MILOŠ, 1924, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, telefonista i nastavnik za vezu u 8. diviziji.
13. RUDAN Nikole PETAR, 1922, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, mitraljezac, komandir i delegat voda u 13. proleterskoj brigadi, ranjavan.

GORNJI SJENIČAK

1. BIJELIĆ Gligorija PETAR, 1901, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio septembra 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO i 1. brigade 8. divizije, poginuo 1. 6. 1945. kao stražar prihvatnog logora za zarobljene ustaše u Cernnici.
2. CAREVIĆ Ilije MARKO, 1920, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio novembra 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO, 1. proleterskog bataljona Hrvatske, 13. proleterske brigade i komandir čete u 1. brigadi 8. divizije.
3. CAREVIĆ Ilije MILOŠ, 1911, konobar, član KPJ od 1940, u NOP od jula 1941. Od ljeta 1941. do 19. 3. 1943. u logoru Jasenovac. Nakon bijega iz logora stupio u 12. slavonsku brigadu, intendant i obavještajni oficir brigade. Tokom 1943. prelazi na Kordun, obavještajni oficir 4. korpusa NOV, a potom oficir za vezu u 34. diviziji.
4. CAREVIĆ Marka PETAR, 1928, zemljoradnik, u NOV stupio krajem 1941, borac 2. čete 4. bataljona I KPO i kurir — borac u 1. brigadi 8. divizije.
5. JURIC Marka DRAGAN, 1922, zemljoradnik, član SKOJ-a od septembra 1940, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio u oktobru 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, 1. udarnog bataljona Hrvatske, 1. brigade 8. divizije i komandir baterije u 1. brdskom divizionu.
6. JURIC Adama MARKO, 1922, zemljoradnik, član SKOJ-a od 1940, u NOP od jula 1941, u NOV stupio u oktobru 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, 1. udarnog bataljona Hrvatske i delegat voda u 1. brigadi 8. divizije, ranjavan. Neko vrijeme politički radnik na terenu Sjeničaka.
7. JURIC Mile SOKA, 1922, zemljoradnica, član SKOJ-a od 1940, u NOP od augusta 1941, u NOV stupila krajem 1941. u 3. četu 4. bataljona I KPO, zatim radi s omladinom, sekretar Općinskog komiteta SKOJ-a, član Općinskog komiteta KPJ Sjeničak i član KK SKOJ-a.
8. KLJAJIĆ Marka LJUBICA, 1922, zemljoradnica, u NOP od augusta 1941, u NOV stupila krajem 1941. u 3. četu 4. bataljona I KPO, zatim radi s omladinom, sekretar skojevske grupe u

Gornjem Sjeničaku, član Općinskog komiteta SKOJ-a i Općinskog odbora SMG u Sjeničaku i član KK SKOJ-a Vrginmost.

9. MANOJLOVIĆ Ilije STANKO, 1907, zemljoradnik, član KPJ od 1940, u NOP od jula 1941, član i sekretar Općinskog komiteta KPJ Sjeničak.
10. NIKOLIŠ Jovana MILOŠ, 1915, zemljoradnik, član KPJ od 1941, u NOP od jula 1941, u NOV stupio u oktobru 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO, obavještajni oficir u bataljonu i 1. brigadi, a kasnije i u 8. diviziji.
11. OREŠČANIN Ilije VASO, 1912, zemljoradnik, član KPJ od 1941, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, borac 1. brigade 8. divizije.
12. PELEŠ Milovana MARKO, 1904, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio polovinom decembra 1941, borac 2. čete 4. bataljona I KPO, 1. 1 3. brigade 8. divizije.
13. PELEŠ Rade MATIJA, 1910, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO, 1. udarnog bataljona Hrvatske i 1. brigade 8. divizije. Krajem 1942. u KNOO Vrginmost.
14. PELEŠ Rade MILOVAN, 1919, trgovački pomoćnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem augusta 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO i odreda »Ključka«, komandir voda i čete u Komandi mjesta Slunj i Vrginmost.
15. PELEŠ Petra RADE, 1923, učenik gimnazije u Karlovcu, skojevac, u NOP od jula 1941, rukovodilac omladine u kotaru Vrbovsko, u NOV stupio januara 1942. u Delničku čet, rukovodilac agitpropa u OK KPH za Gorski kotar i OK KPH Pula, 1945. pripadnik OZNE.
16. STANEKOVIĆ Stevana RADE, 1913, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, odbornik u Seoskom NOO Gornji Sjeničak i Općinskom NOO Sjeničak.
17. STOJAKOVIĆ Jovana STEVAN, 1917, zemljoradnik, u NOV stupio septembra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, komandir voda i intendant bataljona u 1. brigadi 8. divizije.
18. TEPŠIĆ Vasilja DUŠAN, 1913, zemljoradnik, član KPJ od 1941, u NOP od jula 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO, komandir čete i bataljona te načelnik Štaba u 2. brigadi 8. divizije.
19. TEPŠIĆ Sime MILIĆ, 1921, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, delegat voda i zamjenik komesara čete u 1. brigadi 8. divizije.
20. TEPŠIĆ Đure PETAR, 1922, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Katić kosa«, borac 2. čete 4. bataljona I KPO, komesar čete, obavještajni oficir i pomoćnik komesara bataljona u 1. brigadi 8. divizije, ranjavan.
21. VLAJNIĆ Ninka DUŠAN, 1921, zemljoradnik, član SKOJ-a od 1940, u NOP od jula 1941, u NOV stupio decembra 1941, borac 2.

- čete 4. bataljona I KPO i Zumberačko-pokupskog odreda, vratio se u jesen 1942. u Sjeničak, sekretar ćelije KPJ u Gornjem Sjeničaku i član Općinskog komiteta KPJ Sjeničak.
22. VLASIC Mile LJUBAN, 1920, zemljoradnik, u NOV stupio u augustu 1941. u odred »Ostrožin«, borac 1. čete 4. bataljona I KPO i 1. proleterske čete Korduna. Ranjen 14. 5. 1942. u probodu neprijateljskog obruča na Petrovoj gori. Nakon toga u Komandi mjesta Vrginmost.

LASINJSKI SJENIČAK

1. BJELOS Đure DUŠAN, 1915, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, ekonom i intendant bataljona u 2. brigadi 8. divizije.
2. BJELOS Đure MILIC, 1904, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio u novembru 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, 1. brigade 8. divizije i Komande mjesta Lasinja.
3. Bjeloš Jovana NIKOLA, 1907, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio u oktobru 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO i 1. brigade 8. divizije.
4. BJELOŠ Jove RADE, 1924, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio krajem 1941, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, delegat voda i komesar čete u 1. brigadi 8. divizije.
5. CAREVIĆ Jovana MICA, 1923, zemljoradnica, član SKOJ-a od 1941, u NOP od augusta 1941, sekretar skojevske grupe u Lasinjskom Sjeničaku, sekretar Općinskog komiteta SKOJ-a Sjeničak i član KK SKOJ-a Vrginmost.
6. DEJANOVIC Rade MILIC, 1904, stolar, član KPJ od 1941, u NOP od jula 1941, u NOV stupio u augustu 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete i sekretar KPJ Četvrtog partizanskog rajona, komesar 4. bataljona I KPO, komesar bataljona u 4. brigadi Hrvatske, član Okružnog komiteta KPH Karlovac, komesar I KPO, komandant Kordunaškog područja i načelnik Štaba 9. korpusa NOVJ.
7. JURAS Nikole BOZO, 1924, zemljoradnik, u NOV stupio augusta 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO i 13. proleterske brigade, ranjavan, član Općinskog komiteta SKOJ-a Sjeničak i komandir voda u Bataljonu PPK.
8. JURAS Milića JOVAN, 1922, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO i komandir voda u 1. brigadi 8. divizije, ranjavan, invalid.
9. JURAS Milovana MILE, 1919, zemljoradnik, u NOP od septembra 1941, u NOV stupio novembra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, mitraljezac, komandir voda i čete te zamjenik komandanta bataljona u 1. brigadi 8. divizije, ranjavan.

10. JURAS Mile MILOŠ, 1926, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio novembra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, komandir voda u 1. brigadi 8. divizije.
11. JURAS Mile RADE, 1919, zemljoradnik, član KPJ od 1941, u NOP od jula 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, komandir voda i komesar čete U 1. brigadi 8. divizije, ranjavan.
12. KRKLJUŠ Ilije DUŠAN, 1907, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio oktobra 1941. u odred »Sjeničak« borac 3. čete 4. bataljona I KPO, bolničar i referent saniteta u bataljonu u 1. brigadi 8. divizije, od 1944. u partizanskoj straži.
13. MANOJLOVIC Janka JOVO, 1922, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio u novembru 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, desetar i vodnik u 1. brigadi 8. divizije.
14. MANOJLOVIC Janka SAVA, 1915, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio u novembru 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, delegat voda i komesar čete u 1. brigadi 8. divizije.
15. MRKALJ Nikole MILOŠ, 1920, zemljoradnik, u NOP od septembra 1941, u NOV stupio krajem oktobra 1941. u odred »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, 1. proleterske čete Korduna i komandir odjeljenja u 1. brigadi 8. divizije, ranjavan dva puta.
16. MRKALJ Pavla RADE, 1920, zemljoradnik, u NOP od septembra 1941, u NOV stupio u oktobru 1941. u odreci »Sjeničak«, borac 3. čete 4. bataljona I KPO i 1. brigade 8. divizije. Od 1944. u partizanskoj štampariji »Naprijed« u Petrovoj gori.
17. NIKOLIŠ Mihaila BRANKO, 1897, trgovac, član KPJ od 1940, u NOP od jula 1941. kao organizator ustanka, učesnik sastanka u Abezu 19. jula 1941. na kome je donesena odluka o podizanju ustanka na Kordunu i Baniji, komesar 4. bataljona I KPO, tajnik Okružnog NOO za Kordun, tajnik komisije za NOO-e pri Štabu Grupe kordunaških partizanskih odreda, predsjednik Kotarskog NOO Sjeničak i potpredsjednik JNOF za okrug Karlovac.
18. NIKOLIŠ Mihaila GOJKO, 1911, liječnik, član KPJ od 1935, španski borac. Po kapitulaciji Jugoslavije priprema komuniste Sjeničaka i okolnih sela na sjevernom dijelu kotara Vrginmost za ustanak, ističe 1. maja 1941. crvenu zastavu u selu. Polovinom maja odlazi po zadatku Partije u Beograd, a nakon toga u Kraljevački partizanski odred. U jesen 1941. postaje u Užicu rukovodilac saniteta Vrhovnog štaba NOV i POJ na kojoj dužnosti ostaje tokom čitavog rata, narodni heroj.
19. PADEZANIN Rade RADE, 1918, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941 u NOV stupio u decembru 1941, borac 3. čete 4. bataljona I KPO, mitraljezac u 1. brigadi 8. divizije, ranjen 1942, invalid. Od tada u pozadini.
20. PRUGINIC Sime MARKO, 1914, zemljoradnik, u NOP od augusta 1941, u NOV stupio u decembru 1941. u odred »Perjasica«, komesar čete u 1. brigadi i divizionu 8. divizije, komandir čete u partizanskoj straži, ranjavan.

Tabela 1c. Umrli od tifusa i posljedica prehlade

Naziv sela	Spol			Starosna dob				Godina smrti					Od toga umrlo od tifusa
	M.	2.	Svega	0-15 god.	16-24	25-50	50 i više	1941	1942	1943.	1944	1945.	
Donji Sjeničak	26	28	54	11	2	10	31	—	22	20	12	—	30
Gornji Sjeničak	62	82	144	25	12	33	74	—	45	59	35	5	86
Lasinjski Sjeničak	66	80	146	20	4	50	72	1	26	93	26	—	117
Ukupno	154	190	344	56	18	93	177	1	93	172	73	5	233

Tabela 2. Masovna i pojedinačna ubistva civilnog stanovništva od 1941. do 1945. god.

Naziv sela	Masovna ubistva												Ukupno	Pojedinačna ubistva	Sveukupno
	U vrijeme ustaško-domobranske ofanzive na Sjeničak od 28. 12. 1941. do 15. 1. 1942. god.				U vrijeme martovske i majske ustaško-domobranske ofanzive na Petrovu goru i njenu okolinu 1942. god.				U vrijeme ustaško-domobranske ofanzive na Sjeničak 18. 4. 1942. god.						
	M.	2.	Djece	Svega	M.	2.	Djece	Svega	M.	2.	Djece	Svega			
Donji Sjeničak	13	13	2	28	7	7	5	19	133	1	5	139	186	12	198
Gornji Sjeničak	11	6	—	17	9	17	8	34	208	2	3	213	264	18	282
Lasinjski Sjeničak	36	30	8	74	12	7	3	22	14	—	1	15	111	45	156
Ukupno	60	49	10	119	28	31	16	75	355	3	9	367*	561	75	636

* Od tog broja 303 muškarca odvedena su i pobijena u logorima: 214 u Norveškoj, 80 u Jasenovcu, 5 u Njemačkoj, 3 u Staroj Gradišci i 1 u Austriji, dok su 64 osobe ubijene ili zaklane u selu i blizjoj okolini, među kojima i 3 žene i 9-oro djece.
(Istog dana u selu je uhvaćeno: 12 aktivista NOP-a i boraca NOR-a, od kojih je 5 ubijeno u logoru u Beisfjordu u Norveškoj, a-7 u Jasenovcu)

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
IZ DALJE PROŠLOSTI	
Stari grad Steničnjak.....	9
Doseljavanje Srba.....	13
U banskoj krajini.....	18
Počeci školstva..... ' . ' . T v :	26
Reformator azbuke.....	33
Sjeničarska buna 1897.....	41
Zajednički protiv tuđinaca.....	45
IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA	
Prvi svjetski rat..... ' .	48
Uticaj građanskih političkih stranaka na selo	51
Zričaj i uloga Seljačkog kola.....	55
Formiranje i počeci rada KPJ.....	61
Uloga sela u pomoći španskim borcima.....	65
Školstvo i prosvjeta između dva rata.....	70
VRIJEME NARODNOOSLOBODILACKE BORBE	
Okupacija i prvi zločini ustaša •	80
Crvena zastava u selu.....	84
Pripreme i početak ustanka.....	87
»Spanci« u Sjeničaju.....	93
Prvi upadi ustaša..... •	96
Formiranje partizanskog odreda.....	99
Prva oružana akcija.....	102
Osnivanje narodnooslobodilačkih odbora	104
Upadi Talijana.....	103
Akcije Četvrtog bataljona.....	110
Ustaška ofanziva.....	113
Život izbjeglica	121
Mira ni na zgarištima.....	124
Najtragičniji dan.....	130
Iz zatočeništva u Norveškoj..... ■ •	134
Pomoć hrvatskih sela.....	143

Obnova života.....	147
Ispraćaj Četvrte brigade u Muljcima.....	151
Sjećanje na ustaške logore.....	155
Formiranje 13. proleterske brigade.....	160
Grobnica boraca Osme divizije.....	167
Bijeg iz Jasenovca.....	170
»Hoćemo da naše selo bude prvo«.....	177
Tifus je harao.....	187
Partizanska bolnica u Tukleču.....	189
Borba u Sjeničaku 8. decembra 1943. godine.....	192
Sjeničak kotarski centar	195
Posljednji upad neprijatelja.....	198
LIKOV I REVOLUCIONARA	
Božo Juras.....	201
Miloš Kljajić.....	204
Mile Manojlović Gedžo.....	206
Milkan Mrkalj.....	208
Gojko Nikoliš.....	209
Vaso Roknić.....	212
Svetozar Trkulja.....	215
GODINE SOCIJALISTIČKE IZGRADNJE	
Sjeničak drugi put kotar.....	217
Nerodne godine.....	221
Kolonizacija i odlazak u Vojvodinu.....	225
Obnova i izgradnja.....	229
Osnivanje seljačke radne zadruge.....	242
Razvoj školstva i prosvjete.....	246
Poljoprivredna zadruga oživjela seio.....	253
Kulturni život.....	257
Društveno-politička aktivnost.....	263
PRILOZI	
Neke karakteristike narodnog života.....	273
Govorne osobine.....	295
Riječi u govoru sela.....	304
Demografske karakteristike sela.....	322
Pali i umrli borci 1941—1945.....	330
Žrtve fašističkog terora.....	339
Umrli od tifusa i prehlade 1941—1945.....	371
Nosioci »Partizanske spomenice 1941«.....	385

SJENIČAK
KRONIKA KORDUNAŠKOG SELA

Izdavač
HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU, ZRINJSKOG BR. 8

Za izdavača
Dr ĐURO ZATEZALO

Tehnički urednik i oprema
Graf. inž. ROKO BOLANCA

Lektor
Prof. VLADIMIR FUNDUK

Korektor
JELENA ZATEZALO

Strojni slog
ZVONIMIR KUNSTEK

Prelom
DARKO GABRON

Tiraž 1500 primjeraka